

היחידה להלכה יישומית

"האי יומא דקא גרים"

כיצד להתייחס ליום העצמאות?

חלק ג

פנימי

דפי עזר לשיעורו של:

הרב מנחם בורשטין

אייר תשע"ד

תוכן עניינים

"אם הבנים שמחה"

רעיונות יסוד ביום העצמאות – אלכסנדר מלכיאל

מדינת ישראל בחזונו של רבי כלפון משה הכהן זצ"ל

מבט תורני על חוקי המדינה והתקנת תקנות בימינו-הרב אברהם שפירא

יחס ההלכה לחוקי המדינה- הרב מרדכי אליהו

יחס ההלכה לחוקי המדינה- הרב דב ליאור

מדינת ישראל—אתחלתא דגאולה—הרב מאיר כהנא

הלכות יום העצמאות ויום ירושלים—הרב בן ציון קריגר

אחד משישים – הרב יעקב אריאל

האם לשלטון המדיני יש סמכות של מלכות? – ר' ניר קייזלר

לקראת ה' באייר – תנועת "הלב היהודי"

חיוב הקמת מדינה – מהו"ת

משמעותה הרוחנית של מדינת ישראל – מהו"ת

הבה נרנן נ"ה – הרב עזריאל אריאל, הרב דוב ליאור, הרב שלמה אבינר

הלל והדאה על נס – הרב יוסף פלאי

יום העצמאות-חגית ריין

צעירה בת 60 – משה אישון

יחגו כרגיל – נ.זאבי

כוננה עלינו – הרב שלמה סוקניק

ועל המדינה – לא ייאמר – הרב פרופ' נריה גוטל

תפילה ל"שלומה של מלכות" – ק.בנימין

אז מי אנחנו- אראל סגיל

המנורה- רונן שובל

מונולוג של ציוני מתוסכל – מנחם גרינק

תשס"ד – "יום העצמאות החרדי" - יהונתן רוט

שלטון מנותק במדינה מנותקת מעם ישראל – הרב ישראל אייכלר

אחרי הזיקוקים- מ. חברוני

דברים בעתם- ח. ברקאי

א

1-24

6 24-1 24

24 -7 24

'8

24 -9 24

'11

24-11 24

'12

ט 24-א 24

א 24-כ 24

25-26

27-35

36-39

40-42

43-44

45-48

49-51

51 א'

52

53

56-60

61

62-63

64

65

80

81-82

83

83 א'-83 ג'

83 ד'

הגרא"ל: מותר לשמוע את ברכת 'מי שברך' למדינה"

יש מדינה- נריה רחנברג

תמונות נדירות מתש"ח והלאה

ביבליוגרפיה נבחרת ליום העצמאות - ד"ר מרדכי אליאב

ביבליוגרפיה—פרופ' יוסף תבורי

83 ה'

83 ו'-83 ז'

83 ח'-83

י"א

84-92

93

"סוגיות אקטואליות במקורות היהדות"

דף הסבר

מחלקת ההדרכה של מכון פוע"ה עוסקת במתן שיעורים ובארגון ימי עיון לרבנים, לרופאים ולציבור הרחב בעיקר בענייני רפואה והלכה.

במהלך השיעורים הללו התברר, שקיימת בתקופתנו התעניינות רבה ביחס התורה לנושאים אקטואליים בכלל, בעקבות זאת הרחבנו את מגוון הנושאים, שבהם עוסקים השיעורים, מעבר לתחומי הרפואה וההלכה, ולשם כך ריכזנו חומר מתאים בנושאים השונים.

החומר שנבחר כולל בדרך כלל את המקורות היסודיים בנושא הנלמד וכן אוסף של מאמרים המסכמים את הנושא. (בשל כך, יתכן שתהיה חפיפה בין מספר מאמרים, שכל אחד מהם מסכם את הנושא בהדגשים שונים).

במקרה שלא מצאנו מאמרים המסכמים את הנושא, השתדלנו להביא את המקורות היסודיים ואת התשובות העיקריות שנכתבו בנידון. על מנת שאפשר יהיה בעזרתם להכין מאמר מסכם או שיעור.

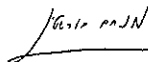
אוסף המאמרים יאפשר ללומדים להמשיך ולהעשיר את עצמם בלימוד הנושא מעבר למה שניתן להספיק במהלך השיעור, וכן יוכל להועיל למעוניינים להכין שיעורים בנושאים הנידונים.

המאמרים המופיעים בחוברת נכתבו על דעת כותביהם, ואין בהבאתם משום הסכמה עם תוכנם. פעמים אף הבאנו מאמר שאינו מקובל, על מנת להתמודד עם הבעייתיות העולה ממנו. הקובץ הנוכחי הוא לצרכים פנימיים בלבד ועל כך אינו מיועד למכירה או למטרות רווח. ההנהלה שוקלת אפשרות של פניה למחברים, על מנת להוציא את הדברים לאור.

הנהלת המכון מודה לנדיבי העם, שסייעו בהדפסה הראשונית של החומר.

נשמח לקבל הארות והערות

בברכה,

הרב מנחם פורש

ראש המכון

המלצה

לפעילותו הברוכה של מכון פוע"ה יצא שם נכבד ובכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם.

מחלקת ההדרכה של המכון מוציאה לאור ספרים וחוברות לרוב, אשר הם אבן יסוד בלימוד עניני רפואה והלכה.

הנה בשנים האחרונות נשאם ליבם להעשיר את הציבור במפעל מיוחד של איסוף חומר על סוגיות אקטואליות במקורות היהדות.

רבני המכון ובראשם הרב מנחם פורשטין שליט"א, שמו לב שישנה התעניינות רבה בציבור בדעת היהדות על סוגיות אקטואליות מחיינו.

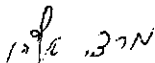
ועל כך, לקח על עצמו ראש המכון, לאסוף חומר בנושאים שונים, על מנת שיוכלו רבים ללמוד כל נושא לעומק, וכדי שיוכל כל רב או מורה להכין את השיעור כשהחומר הרב מסוכם ומוכן לפניו.

זכינו, ועל נושאים רבים ביהדות נכתב רבות, ואדם המעוניין ללכן נושא מסוים קשה לו להספיק לאתר בספריות את כל המאמרים. ויפה עשו שהביאו הכול כשולחן ערוך בפני הלומד.

במשך הזמן הספיקו כבר להכין כמה מאות חוברות וכעת הם שוקדים על הוצאתם לאור. כל מפעל שמטרתו להגביר את הלימוד בעם ישראל, יבורך. ובמיוחד יבורך מפעל זה אשר גורם ללימוד תורה מתוך העמקה, ומתוך הרחבת הדעת והוא אחד ממפעלי הרבים והמבורכים של הרב המבורך הרב מנחם פורשטין שליט"א ראש מכון פוע"ה.

הנני מברך בכל מילי דמיטיב את כל המסייעים למפעל חשוב זה, ומרבים ומוסיפים ללא ימוש ספר התורה הזה מפיו.

הכותב והחותר בברכה,

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרב"ג הראשי לישראל לשעבר

בכל היו"ט מאין הפוגות, וממש העולם חשך בעדה, ואין לתאר במלים את מצבה העצוב משעה שנודע לה מה שאירע לבעלה ולבנותיה, כי יודעת מה ממתין להם. ברם, זכור אותו האיש לטוב⁸⁷ ה"ה הרב הגאון הצדיק האי עובד ה' במסירות נפש ממש במלוא מובן המלה, מה גם בעת הצוק הזה, שהשליך נפשו מנגד בסיכון עצמו, ה"ה הגאון החסיד מו"ה שמואל דוד אונגר שליט"א אבדק"ק נייטרא, שלא נח ולא שקט עד שפדה בממון רב את שלושת השבויים הנ"ל ויצאו לחפשי ולחירות, והיו יכולים לחזור לביתם לשלום בלי שום מכשול. וזה היה ביו"ט האחרון של פסח, והודיעו זאת תיכף בהודעה טלפונית להאשה קשת הרוח — שבעלה ובנותיה יצאו לחירות, וביום המחרת שהוא אסרו חג ישובו לביתם לשלום בלי מכשול. אין צורך לספר מהפעולה שפעלה על נפש האשה האומללה הזאת הבשורה הטובה הלזו — שבעלה ובנותיה יצאו מבין שיני האריות בשלום, ומאותו רגע חיכתה בכליון עינים על עת שוב האב עם הבנות לביתה. ולמחרת, לא עצרה חיל להמתין להם בביתה, אלא ישבה בפתח החצר ובעינים צופיות חכתה לרגע בואם, וברגע שבאו וראתה אותם — פרץ קול בכיתה בשפיכת כל רגש לכבה עד להפליא, ולא יכלה להציא איזה מלין של הודיה לקב"ה על גודל הנס שנעשה לה ולהם מרוב השתפכות רגשות לבבה. ומי שלא ראה את רגע הפגישה שפגשו וראו שנית האם עם הבנות אחר שובם משבי נורא כזה, ואת הבכיות של האם בשעה שראתה שהבנות שבו לגבולם, ואת השמחה של האם הבנים שמחה בשעה הזאת — לא ראה מימי רגש של שמחה. ע"כ מה שידעתי מהמאורע הנ"ל שאירע בימינו⁸⁸.

כן אני מדמה ומתאר לפני, מהשמחה של אמנו ארץ ישראל, בשעה שנשוב כולנו אל חיקה אחר שבי נורא כזה שעבר עלינו בעתות הללו, ועל השמחה הנפלאה הלזו שתשמח האם עם הבנים, רצוני לומר — ארץ ישראל עמנו ואנו עמה. על כן, קראתי את ספרי בשם "אם הבנים שמחה". וה' יזכני לפעול עם ספרי להשיב הבנים לגבולם⁸⁹ ולחיק אמם, ויקויים בנו במהרה בימינו אמן "אם הבנים שמחה"⁹⁰, ושנעלה לציון ברנה במהרה בימינו אמן, כן יאמר ה'.

וקראתי את שם הספר "אם הבנים שמחה", עפ"י הירושלמי ברכות (סוף פרק "היה קורא"⁹¹), דמכנה את ארץ ישראל בשם אם ישראל, וארצות הגולה בשם אם חורגת, עיי"ש. וידוע מאמר חז"ל⁹² דאמנו ציון בוכית ומיללת עלינו בהיותינו בגולה, וממתנת לנו שנשוב לחיקה.

ומבשרי אחזה אלו⁹³, כאשר בשנת תש"ב, קודם הפסת, יצאה הגזירה האיומה במדינת סלובקיה ע"י הרשעים הארורים, לחטוף בתולות ישראל מגיל שש עשרה ולמעלה ולהובילם לארץ גזירה אל מקום לא נודע, כאשר עד היום לא נודע מה נעשה עם אלפים נשמות טהורות מישראל שהובילו שמה, וה' ינקום נקמתנו מהם במהרה. והיתה אז בהלה גדולה במחנה ישראל. וארע מעשה, מאחד שרצה להציל את בנותיו הצעירות שלא יפלו במצודה רעה הנ"ל, ניסה לעבור הגבול עם בנותיו, והיה אז בתוה"מ פסח, והבטיח לאשתו שישלח הודעה טלגרפית מעבר הגבול שהוא עם ילדיו הגיעו נכון למקום חפצם. והאם ישבה בביתה בעינים כלות וצופות על עת בא הבשורה הנעימה, שעברו הגבול בשלום והגיעו למקום בטוח. אבל המעשה היה, שתפסו את האב עם בנותיו עוד טרם יברו את הגבול, והובילו אותם לעיר הסמוכה לגבול ושמו אותם בבית הכלא, וישבו שם בבית האסורים כל תוה"מ וגם הימים האחרונים של פסח, והיו בסכנה גדולה לשלח אותם תיכף אל ארץ גזירה, כי כן היה החוק אצלם בתור עונש על הניסה, כי מי שעושה פליטה⁹⁴ ונתפס — נשלח אל ארץ גזירה באופן אכזרי עוד יותר משאר הנשלחים לשם. ובינתיים נודע הדבר לאשתו — אם הבנות — ונוכל לשער מהרגש המר שתפס אותה, ונהפך אצלה השמחה על ההמלטות לתוגה, והיו"ט נהפך לה לאבל, ר"ל, על בעלה ועל בנותיה, וישבה בוכית

87 ברכות פ"ב ה"ח (יח ב). ועיין להלן עמ' רכג-רכד.

88 ע"י פסיקתא רבתי פרשות כז-לב.

89 עפ"י איוב יט, כז.

90 כלומר — בורח.

91 עפ"י שבת יג ב ועוד.

92 ע"י לעיל עמ' ג, שמעשה זה אירע למחבר הספר בעצמו.

93 עפ"י ירמיה ל"א, טז.

94 תהלים קיג, ט.

אלכסנדר מלכיאלי / בני-ברק

רעיונות יסוד ביום העצמאות

זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו (הלל)
זה – ר"ת ז"ל, דהיינו חמישה לירח זיו.

(א) יום העצמאות במערכת החגים

רובם של מועדי ישראל חגי זכרון הם, ימים טובים שנקבעו כזכר למאורע גדול בחיי אומתנו. גם יום העצמאות נמנה בין החגים ההיסטוריים, מאחר שרבותינו שבארץ-ישראל קבעוהו לדורות כזכרון להכרזת מדינת ישראל בערב שבת-קודש פרשת אמור כ' לעומר (יסוד שבתפארת), ה' באייר ה'תש"ח (14.5.48 למנינם).

יום העצמאות – יחד עם פורים וחנוכה – הוא השלישי במועדי הזכרון שאינם מדאורייתא. שלושת אלה מקבילים לשלוש הרגלים, חגי הזכרון שציוותה תורה, ומקבלים את יניקתם הפנימית מהם בזה לעומת זה. כן כתב אדמו"ר בעל "שפת אמת": "שלוש הרגלים המפורשים בתורה הם תורה שבכתב, ויש נגד זה גם כן רגלים מתורה שבעל-פה. והם אורות המקבלים, כדמיון אור הלבנה שהיא מקבלת אורה מן החמה, כידוע, כן על ידי כוחם של בני ישראל בקבלתם היום-טוב כראוי, נשאר מכל יום-טוב רשימה (= רושם) בכנסת ישראל, ובכוח זה הוציאה כנגדן רגלים אחרים: חנוכה – הארה מסוכות, פורים – משבועות, ומחג הפסח מקווים אנו להיות עוד, כמו שנאמר: 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות' ¹ ו' ².

חג החנוכה הוא תולדה של חג הסוכות. שכן אמרו: "ויחוגו חג לה' שמו-נת ימים כימי חג הסוכות, ויזכרו את הימים מקדם בחגגם את הסוכות בהרים ובמערות, ויתעו בשימון כבהמות שדה" ³. ימי הפורים – תולדה של חג השבועות הם, זמן מתן תורתנו. כי בסיני קיבלו ישראל את התורה בכפיית הר כגיגית, וחזרו וקיבלוה ברצון בימי אחשורוש, שנאמר: "קיימו וקבלו היהודים" – קיימו מה שקיבלו כבר ⁴. ויום העצמאות, זה היום-טוב החדש

1 מיכה ז, טו. 2 "שפת אמת" לחנוכה.

3 חשמונאים ב, י, טו.

4 אסתר ט, כז; שבת פח, ע"א.

שזכינו לו בחסדי גואל ישראל ית"ש—תולדה הוא של חג הפסח, זמן חרותנו⁵, ולא עוד, אלא שהוא בן זוגו של שביעי-שלפסח לפי סימן א"ת ב"ש הידוע, כלומר: באותו יום בשבוע שחל בו ו' דפסח יוחל לעולם יום עצמאות⁶.

כל חג מחגי ישראל נושא בקרבו אידיאה מסוימת, והוא נועד לבטא את הרעיון המופשט ולהגשימו בחיים באמצעות מצוות ודינים, פעולות ומנגנים. מה היה איפוא האידיאה המרכזית הגלומה בזה היום, בחג העצמאות? — הוזה אומר: רעיון גאולת ישראל, חזון הקוממיות, כי אמנם אין יום העצמאות זכרון למאורע המצומצם של ה' באייר תש"ח בלבד, למעשה הכרות המדינה גרידא. משמעותו של יום העצמאות כוללת גם את אשר קדם לאותו תאריך היסטורי, וגם את אשר נמשך אחריו. הכרות הקוממיות היא התגשמות חשובה — אם כי לא מלאה עדיין — של חזון גאולת ישראל. יום המדינה הוא ביטוי גדול — אם כי בלתי שלם לפי שעה — למימוש כיסופים משיחיים ולהתגברות הציפייה לישועה של כל הדורות. אולם הקמת המדינה לא נסתיימה ביום קום המדינה. אדרבה, יותר ממה שנעשה במשך 80–90 השנים האחרונות כדי שת קום, היה צריך להיעשות מכאן ולהבא כדי שת קיים. תוך מלחמת הקוממיות, שנפתחה על המדינה הרכה בעצם יום הולדתה, הטעינה היא על כתפיה משימות משיחיות, תומריות ורוחניות, אשר אין דומה להן בשום אומה ולשון. כל המכלול הזה גנוז במשמעותו של יום העצמאות. משמעותו של החג הזה אינה אלא משמעותה של המדינה עצמה בהשקפת היהדות הנאמנה המורחית גגה אורות וקריי חוד למרחקי העבר ולמרחבי העתיד.

(ב) מהותו של רעיון הגאולה

רעיון הגאולה בישראל ימיו כימי האומה. משנולד עם ישראל נולד חזון הגאולה עמו. וגדולה מזו: רעיון זה אפילו קדם לישראל. לדעת חז"ל נבראו שבעה דברים קודם בריאת העולם, והאחרון שבהם — שמו של משיח⁷. לאמור: חזון הגאולה הוא אחד מאותם שבעת ערכי יסוד, שהגתה המחשבה העליונה 5 נמצא, שמעדי הוכרו של ישראל, התגים הלאומיים, ערכים שבני משולשים. שלוש רגלים מדאורייתא מכוח תורה שבכתב — שאפשר לסדרם כמשולש הנשען על בסיס, כדמות אותיות שבכתב שיש להן בסיס (V). ושלש רגלים נדרבנו מכוח תורה שבעל-פה — שאפשר לסדרם כמשולש הנשען על קדקד, כדמות פה מדבר שאינו אלא נקודה (V). שני משולשים אלה, כשהם משולבים זה בזה, מסתמים בדמותו של מגן דוד. יום העצמאות משלים את הגידיבנו ועם זה סוגר הוא את המעגל סביב מגידוד-המעשים של ישראל.

⁵ ראה להלן עמ' 267.

⁶ סנהדרין דף ע"א.

מלפני בראשית כדי להשתית עליהם את תוכנית הבריאה האנושית. הואיל והבריאה האנושית אנושית היא, והיא פועלת על יסוד מלחמת הצירים ובהירה חופשית — זקוקה היא לחלקיך אבולוציוני, איטי וממושך, כדי להגיע אל המעלה האידיאלית שלמענה נבראה. לפיכך רצה הקב"ה לבנות עולם, שבו ייחה עם סגולה בתנאי גאולה, דהיינו חיים של שיא האידיאל. עם-הידועמה, שנועד לשמש חלוץ לפני מחנה-העמים ילך ויחתור דרך מרחקי ההיסטוריה תוך צעידות ונסיונות, תוך עליות וירידות. אל מרומי ימות המשיח הנישאים והאנושות כולה, השואפת-חלומות במעמקי חביניה להתרומם עמו, התעלה בגללו ונגיע על ידי לחזון אחרית הימים.

נמצא, שרעיון הגאולה הלאומית והאנוניסאלית, חזון שמו של משיח, רעיון עתיק הוא וקדמון, אחת ממטרות הבורא בבריאת העולם.

מהותו העיקרית של מושג הגאולה במשמעו העמוק והרחב אינה אלא התגשמות אידיאל רוחני, ביצוע מטרה אלוהית נשגבה בעולם העשייה, בחיי המעשה. המטרה האלוהית לגבי ישראל הוגדרה בדבר ה' אל אברהם, אבי האומה: "לְהַיְיט לְךָ לְאֵלִים וְלֹרְעָךְ אַחֲרַי... וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים"⁸. וזהו גם משאת נפשו של יעקב אבינו בלכתו חרנה בנדרו אחר ליל הסולם: "הֲיִיהָ ה' לִי לְאֵלֹהִים"⁹. "וְעַתָּה אֵל אֲשׁוּב אֶל בֵּית אֲבִי — אֶעֱבֹד ה' שֵׁם הַמִּיטוֹחַ בָּאָרֶץ הַנִּבְחָרָה"¹⁰. ובלשון זו הסביר ה' למשה בחזינו את מטרת שליחותו: "וְלִקְחָתִי אִתְּכֶם לִי לְעַם וְהָיִיתִי לָכֶם לְאֵל — הִנֵּה" — והוא ההתחייבות המוטלת על ישראל, דהיינו: "תראו בי, האל קובע את ההתקשרות ההדדית שבין שני הצדדים" ו"הייתי לכם לאל". הים — היא ההתחייבות המוטלת על ישראל דהיינו: "תראו בי, האל היחיד, את האלוהים שלכם, תכירו בי ותעבדוני"¹¹. ואילו "ולקחתני אתכם לי לעם" — היא התחייבות המוטלת על הקב"ה, דהיינו: "והייתם לי סגולה מכל העמים"¹². "ואני אשגיח עליכם במיוחד"¹³.

רעיון הגאולה במשמעותו ההיסטוריוסופית מחייב, איפוא, לתת לישראל אפשרות מלאה של חיים אידיאליים, כדי שיוכל לקיים את ייחודו הלאומי לחיות כעם ה' ולעבוד אותו בעבודה שלמה, ולמען ימלא גם את יעודו

⁸ בראשית יז, ז, ח.

⁹ רמב"ן שם.

¹⁰ שם, ז.

¹¹ בראשית יז, ז.

¹² דברים כד, ז.

¹³ שם, יט, ה.

המבוסס על שלושת השלבים האחרונים של ברית אברהם: (א) "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, והצאתי אתכם מעבדותם" — כנגד "יצאו ברכוש גדול"; (ב) וגאלת אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים" — כנגד "דן אנכי"; (ג) "ולקחת אתכם לי לעם..." והוצאת אתכם אל הארץ"²⁰ — כנגד "ישו בו הנה".

הרי שהורחב וליתר של עם ישראל היו בדרך של תהליך גאולה — בתהליך של משולש של שיעבוד ואחריו שלב משולש של שחרור.

ולמה נבחרה דווקא מצרים כמקום גירות למשפחה הקדושה למשך כל אותה תקופה ארוכה? — הסבר תועלתני יש בדבר: "לפי שהיה כבר היה אז יותר נשחת ברוחו באמונות ומעשים מן הכנעני... ועל כן היה ה' בטוח, שלא ייטמעו ישראל בהם; ומי ידע אם היה כן, אילו היו נשארים בין הכנענים משך הזמן הארוך ההוא. זה האחד. ושעם שני: לפי שעם כל תועבותיה היתה מצרים עשירה בכנינים, במלאכות ואומנות התועלות וההדר, הרבתי בידי עות; והנה מחפץ התנהגה העליזות שתתגורר אומנתו בתוכם, כדי להיות כפי ההבטחה לגוי גדול"²¹. היינו לאומה שלמה, מלאה קנינים וכשרונות — אשר לא עלתה להם אילו נתעבנו בארצות כנען, שלא נמצא בהם בשעת הכניסה לארץ אף לאלילים היכל בנוי"²².

עם ישראל נולד איפוא במזל גאולה. האומה נחתה ונתגבשה תוך כדי גאולה בראשית שלה, היא מצרף יציאת מצרים. וכך ממשיך אותה יחזקאל בנבואתו²³ לחינוקת בת יומה, שהקב"ה מצאה משלכת על פני השרה מת-בוססת בדמיה, והוא אשר חמל עליה, טיפל בה ואמר לה "בדמך חיי"; והוא טיפל לה כל צרכיה, עד אשר גידלה ורוממה בחומר וברוח, "ואבוא בבית אותך, נאום ה' אלהים, ותהי לי" — במתן תורה.

ברם, הגילוי הראשון של רעיון הגאולה לא נסתיים על ידי יציאת מצרים ומתן תורה. ירושת הארץ בימי יהושע היא השלימה את העניין, כאשר קבע ה' בתוכנית הביצוע למשה²⁴: ועוד קודם לכן בבריתו עם אברהם: "ונתתי לך ולרעך אחריו את ארץ מגוריו, את כל ארץ כנען לאחוזת עולם — והייתי להם לאלהים"²⁵.

20 שמות ג, ח.

21 לאברהם הבטיח ה' (בראשית יב, ב): "ואעשך לגוי גדול"; "ואברהם היו יהיה לגוי גדול" (בראשית יח, יח), וליעקב אמר (שם מו, ג): "אל תירא מרעה מצרימה, כי לגוי גדול אישימך שם". וכך נזכרים במצרים: "ויהי שם לגוי גדול" (דברים כו, ה).

22 דניק, מורה נבוכי הזמן, שער ה, סעיף ט.

23 דניק, ד, יד. 24 שמות ג, ח; ג, ח. 25 בראשית יח, ח.

האנונימאלי לפעול כעם-למופת בין העמים לעוררם ולהדריכם "לקרא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד"¹⁵.

התגשמותו של רעיון זה במציאות ההיסטורית באה שלבים שלבים, ואורו מתגבש מפעם לפעם על פני השטח — אם כבשורה התבטחה דלעילא ואם כמשאת נפש ותקוה מלחתא.

(ג) גאולת בראשית

הגילוי הראשון של רעיון הגאולה הופיע עם הולדת האומה, התהוותו של עם ישראל חלה בתנאי חיים קשים: משפחה מכובדה, צאצאי "נשיא אלהים", "ברוך ה'"¹⁶. נהפכה מחור גירות ממושכת, עבדות ארוכה ועינויים מרים לשבט עבדים עצום ורב, אך ניגש ונענה ומושפל עד עפר. התפתחות זו לא באה מאליה כתהליך עיור ומקרי, היתה כאן תוכנית מסועפת, אשר בקווי העיקריים נתגלתה מאות שנים לפני כן לאבי האומה בברית בין הבתרים, כאשר ביקש אברהם לדעת באיזה אופן תעבור לרשותו הארץ היעודה לו¹⁷. תוכנית זו בנויה על שלושה שלבים שהם שישוה — ג' שלבי ירידה ולעיר מתם ג' שלבי עלייה: (א) "גר יהיה זרעך בארץ לא להם"; (ב) "ועבדום" — זרעך יעבדו את בני ארץ-לא-להם; (ג) "וענו אותם" — בני ארץ-לא-להם יענו את זרעך. הרי כאן ירידה אחר ירידה, ובסוף, במקביל לכך, עלייה אחר עלייה: (א) "וגם" את הגוי אשר יעבדו דן אנכי — "תמורת" "וענו אותם"; (ב) "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול — שכר" "ועבדום"; (ג) "ודור רביעי ישובו הנה" — כנגד "גר יהיה זרעך בארץ לא להם"¹⁸. וזוהי התכלית, וכאשר הגיע דבר הסיפא של תוכנית הברית להיעשות, כי בא מועד ארבע מאות שנה — מסר הקב"ה למשה תוכנית ביצוע בצורת חמש לשונות גאולה.

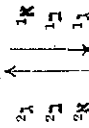
15 צפניה ג, ט.

16 בראשית כג, ו; כה, כט.

17 לאחר ששמע אברהם מפי ה' בשורת הורע האמין בה באמונה שלמה, הוסיף ה' לומר לו שהוצאתו מארץ כשדים היתה בשביל "לחת לך את הארץ הזאת לרשתה" (בראשית טו, ז). ועל זה שאל אברהם: "במה אדע כי אישנה" (שם טו, ח), כלומר: באיזה אופן יגבר זרעך ויירש את הארץ? — ועל שאלת "במה אדע" בא הגילוי "ידוע תדע וכו'" (בראשית טו, יג-יד).

18 "וגם" מחבר את שני חלקי ההבטחה. כלומר: וידוע תדע גם את זאת.

19 החקבלה בין שלבי העלייה לשלבי הירידה בנויה לפי סדר פתח-במה-ישימים: א' מקביל אל ג' — ב' אל ב' — ג' אל א', והתגיון שבדברים מחייב זאת.

הנחלת הארץ סימאה, איפוא, את הגילוי הראשון של חזון הגאולה, שהופיע בגבורה בגאולת-בראשית של האומה על ידי גיבוש עם וכיבוש ארץ.

(ד) חזון המלכות

רעיון הגאולה לא הגיע להתגשמותו השלמה על ידי הגילוי ההיסטורי הראשון. אדיאל זה, הסובב על הציר של עם – ואלוהים, צריך לשם ההצאתו אל הפועל להישען על ארבעה יסודות: עם ישראל וארץ ישראל, מלכות בית דוד ובית המקדש. ורק לאחר שהתגלגלו ישראל בארצם, ולאחר שישד משיח ה' את שושלת המלוכה, ולאחר שבנה שלמה את בית עולמים – וכשם שרעיון ההתקשרות נשלמו התנאים להגשמת רעיון הגאולה בשלמותו. וכשם שרעיון ההתקשרות ההדדית בין ה' ועמו קשור, כפי שראינו, בירושת הארץ²⁵ – כך קשור רעיון לא לה' – ועבדי דוד מלך עליהם²⁶ – וכמו כן קשור רעיון זה באותו ניסוח גם לבית המקדש: והיה משכני עליהם – והייתי להם לאלוהים. והמה יהיו לי לעם²⁷.

הגילוי השני בהיסטוריה של רעיון הגאולה היה, איפוא, חזון המלכות בישראל. אשר נתגלה כארבע מאות שנה לאחר תום הגילוי הראשון בימי יהושע בן נון²⁸: במשל על שלבי התפתחותה של האומה מדרגת תינוקות אסופית בשדה מצרים מונה יחזקאל הנביא לאחר ברית הנישואין בסיני בין ה' ובין ישראל עוד מעלות טובות שלמקום עלינו: "וארחצך... ואלבישך... ואעךך..." – וכפסגת ההתקדמות: "ותיפי במאד מאד ותצליח למלוכה"²⁹ – בימי דוד ושלמה.

מלכות בית דוד אינה מוסד טכני גרידא. אינה מנהיגות ארגונית מדינית בלבד. נופה של שושלת זו נוסח לחזום הנצח, ודבר זה נובע מאישיותו הנאצלה של דוד המלך. כשם שהיה דוד אמיץ לבב מעורויו ואיש מלחמות³⁰ כל ימיו – כן היה גם ישר לבב³¹ ואיש אלוהים³². הוא הנהיג משפט וצדקה

26 יחזקאל לו, כג–כד.

27 שם שם, כז.

28 480 שנה ליציאת מצרים היא שנת ארבע למלכות שלמה (מל"א ג, א). צא מתן 40 שנות המדבר ור"ל 40 שנות מלכותו של דוד וארבע של שלמה – נמצא שמן ביאת הארץ עד מלך דוד 400 שנה חסר 4.

29 יחזקאל טו, ט–יג.

30 דבה"א כח, ג; שם"ב יז, ח.

31 מל"א ג, ו.

32 נחמיה יב, כד, לו.

בכל תחום ממלכתי³³, והוא הוא שהעלה את ארון הברית לירושלים כדי לבנות לו משכן קבע. בית עולמים. כשלא ניתנה לו הרושת לכך, הרבה לטרוח בהכנות מקיפות לקראת בניין המקדש ומסר לידי שלמה תוכניות גמורות ומפורטות לבית ולכלייו³⁴ וחומרים יקרים רבים³⁵. מלבד זה אירגן את הכהנים בכ"ד משמרות קבועים³⁶, ויסד תזמורת לויים מאורגנת בכ"ד משמרות³⁷ כדי לשכלל ולפאר את עבודת ה' בצורה ובתוכן.

על רקע המחשבה הגדולה והמקורית של דוד לבנות את בית הבחירה שלוח אליו חזונו של נתן. עיקר נבואה זו היא הבשורה "כי בית יעשה לך ה'³⁸ כגמול לכוונה הרצויה ש"אחיה תבנה לי בית"³⁹. לאמור: מלוכת דוד אינה מלוכה אישית. כזו של שאל קודמו, אלא היא מלוכת שושלת קבועה לדורות, שאין גורלה תלוי בטיב התנהגותו של המלך בדורו. כאשר קרה לשאול. נצחיות השושלת מודגשת בהדגשה משולשת: "וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם... וגאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך, כסאך יהיה נכון עד עולם"⁴⁰.

דוד מגיב על בשורה זו לא בשמחה ובצהלה, אלא בענות פשוטה עד כדי שגב, הטיפוסית לגדולי עבדי ה' הדבקים בבוראם. הוא אינו מוצא בעצמו שום זכות מיוחדת בשביל הגדולה הזאת. "מי אנכי, ה' אלוהים, ומי בית אבי, כי הביאותני עד היום? ותקטן עוד זאת בעיניך, ה' אלוהים, ותדבר גם אל בית עבדך מלך חוק"⁴¹. מתוך זה מבין דוד, שיש כאן תוכנית אלוהית, ולא

33 שם"א לו, כד–כה. שם"ב ח, טו; יד, ה–ו. ומדוד למדו צאצאיו המלכים הגדולים: שלמה: "כי חכמת אלוהים בקרבו לעשות משפט" (מל"א ג, כח). "לעשות משפט וצדקה" (מל"א ט, י). "ידין עמך בצדק ועניך במשפט... ישפט עניי עם, ויחשע לבני אביון ודכא עושק... יפיר בימיו צדיק... כי יציל אביון משוע, ועני – ואין עודו לו. יחוס על דל ואביון, ונפשות אביונים וישיע. מהוך ומחמס יגאל נפשם וייקר דמם בעיניו" (תהלים עב, ב, ג, ה, יב–יד).

יהושפט: העביר נופמים בכל ערי יהודה, ובהנהיגו הוא מצוה לפעול "ביראת ה', באמונה ובלב שלם" (דבה"ב יט, ט).

חזקיהו: "שופט דורש משפט ומחיר צדק" (ישעיה טו, ה; וגם ט, ו).

יאשיהו: "עשה משפט וצדקה... דן דין עני ואביון" (ירמיה כב, טו–טז).

המשיח: "ישפט בצדק, דלים, הוכיח במישור לעניי ארץ... והיה צדק אוור מתניו, והאמונה – אוור הלציו" (ישעיה יא, ד–ה). "ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ" (ירמיה כג, ה).

34 דבה"א כח, יא–יט.

35 שם שם, כב, ב–ט, סז–יז; כב, ב–ג, יג–טו; שם"ב ח, יא.

36 דבה"א כח.

37 שם שם, 38 שם"ב ז, יא.

38 שם שם, 39 שם שם, 40 שם שם, יג, טז.

41 שם שם, יח–יט.

שושלת מלוכה בימי גידעון ואבימלך.⁶¹ לדעת הר"ק נאמר הפסוק "או דרך קבלה, כי היתה קבלה אצל כי עתיד להיות מלך בישראל... ואם אמרה זה בדרך נבואה—רמזה שעל ידי שמואל בנה יהיה מלך בישראל והוא ימשחוהו". רלב"ג מוסיף ומדויק: "ויתן עז למלכו"—"אשר ימליכוהו שמואל וימלוך בחייו, והוא שאיל באופן שינצח אויבי ישראל". "ויום קרן משיחו"—"אשר ימשחוהו שמואל ולא ימלוך בחייו, והוא דוד, אשר רמה קרנו מאוד לנצח כל אויביו וניתנה לו המלוכה ולזרעו אחריו".⁶²

שורש עוד יותר קדום למלוכה בית דוד נמצא בברכת יעקב אבינו ליהודה.⁶³ "אתה ידור אחיך"—"יקבלוך למלך, כי יודור לאוי למלך".⁶⁴ או "יתנו לך אחיך הוד מלכות"⁶⁵ "כי יהודה גבר באחיו ולנגיד—ממנו" שאול "גור אריה יהודה"—"על דוד נתנבא: בתחילה 'גור'—'בהיות שאול מלך עלינו אתה היית המוציא והמביא את ישראל'—ולבסוף 'אריה'—כשהמלכותו עליהם. —לא יסור שבט מיהודה—מדור ואילך".⁶⁶

"כשתהיה לו המלכות לא יסור שבט המלוכה ממנו אל אחד משבטי ישראל, כאומרו: יחסידי לא יסור ממנו (= מבניו שלמה), כאשר הסירות מעם שאול אשר הסירותי מלפניו".⁶⁷ "עד כי יבוא שילה"—"מלך המשיח, שהמלוכה שליו".⁶⁸ "ילך יקחה עמים"—"לעשות ככולם כרצונו וזה המשיח, כי השבט

61 שופטים ה, כב—כג; נ, ו.
62 הגר"א בבאוריו מפרש את הכתוב לעתיד לבוא: "ויתן עז למלך"—זה משיח בן יוסף, תקרא 'עוז', שהוא 'בכור שור וקרני ראם קרינו בהם עמים יגנוח' ו'יום קרן משיחו'—זה משיח בן דוד, כמו שנאמר (תהלים קלב, יז): 'אצמית קרן לדוד', וכן (שם"ב כב, לא): 'מגדיל ישועות מלכו'—הוא משיח בן יוסף; 'עושה חסד למשיחו'—הוא משיח בן דוד, וכן (תהלים כא, ב): 'בעז ישמח מלך'—משיח בן יוסף; 'עבישתוהו מה יגל מאד'—משיח בן דוד".

63 בראשית מט, ח—י.
64 ר"ע ספורנו בפירושו.

65 הרשב"ם בפירושו, והוא מוסיף: "וכן בשלמה כתיב 'ויתן עליו הוד מלכות' בדברי הימים (א כט, כה), 'יודוך' = ימליכוך, כמו יהודוך".

66 דבה"א ה, א, "ולנגיד"—לענין מלך, "ממנו"—"יצא כלומר: יהודה מעולם וזה במנהיגותו בין אחיו, הוא, הצעיר מכירת יוסף—"וישמעו אחיו", הוא ערב את בנימין מעם אביו, ולפני יוסף—"ויגיש אליו יהודה", ובכירתו למצרים—"את יחזקאל שלח לפניו להודות", ועל ים סוף—נחשון בן עמינדב נשיא יהודה הקדים לקדש לים, ובמדרש—דגל מחנה יהודה ראשונה יסעו, ובחנוכה המזבח—נשיא יהודה הקריב ביום הראשון, והוא הדין בהנחלת הארץ (במדבר לז, יט), ושבת יהודה נטל גורל ראשון בארץ (יהושע טז), ועלה בתחילה להילחם בכנעני (שופטים א, ג).

67 שם"ב ה, ב, רש"י לבראשית מט, ט.
68 רש"י לבראשית מט, ט, 69 שם"ב ו, טו.

בגללו הוא, כי אם "בעבור דבר וכלבך עשית את כל הגדולה הזאת להודיע את עבדך".⁴² נצחיות כיסא דוד, המובטחת בהדגשה משולשת בפי נחן הבניא, מורה שמלכות דוד אינה ארצית חולפת, אלא היא חזון אלוהי, והיא משתבצת במערכת ערכי הנצח, שיצר הקב"ה בעולם הגשמי, שהם עם ישראל וארץ ישראל.

דוד רואה איפוא מתוך חזון הבשורה של נחן, שששולת מלכותו גושאת חזון מלכות שמים עלי אדמות, לפיכך כיסא מלכותו הוא בעיניו לא רק "כסא ישראל",⁴³ אלא "כסא מלכות", על ישראל.⁴⁴ והוא עצמו נבחר "להיות למלך על ישראל לעולם" ⁴⁵ ועל בנו העד הכתוב: "וישב שלמה על כסא ה' למלך תחת דוד אביו".⁴⁶

רעיון נצחיות בית דוד נשנה בפי דוד עצמו בהודמיות שונות ⁴⁷⁻⁴⁹ וחזרו עליו גם מלכים ⁵⁰ גם נביאים ⁵¹ ומשוררים ⁵²⁻⁵⁶ עד שאחרוני הנביאים מתדשים את ההבטחה להחזרת העטרה למקומה כבני קדם: "הנה מלך יבוא לך",⁵⁷ "ישבו על הארץ... עד עולם, ודור עבדי נשיא להם לעולם".⁵⁸

ובאמת קדם רעיון זה לימי דוד לפחות שני דורות, כי חנה אמרה בתפילה: "ויתן עז למלכו וירם קרן משיחו",⁵⁹ ורמזה כאן את תקוות ימי השופטים, "כי בקרוב יקום מלך חזק שיאחד את כל העם"⁶⁰ —לאחר נסיונות נפל להעמיד

42 שם שם, כא.

43 מל"א ב, ו.

44 דבה"א כח, ה.

45 שם שם, ד.

46 דבה"א כב, ט.

47 שם"ב ז, דבה"א יז.

48 דבה"א כב, ט.

49 שם שם, ד.

50 דלה"א כב, ט.

51 דלה"א כב, ט.

52 דלה"א כב, ט.

53 דלה"א כב, ט.

54 דלה"א כב, ט.

55 דלה"א כב, ט.

56 דלה"א כב, ט.

57 דלה"א כב, ט.

58 דלה"א כב, ט.

59 דלה"א כב, ט.

60 דלה"א כב, ט.

יסוד מלכות בית-דוד ובניין בית-עולמים בעיר המלכה חי, איפוא הגילוי ההיסטורי השני של חזון הגאולה, שהופיע בחסד ובתפארת בתקופת השיא של תולדות עמנו. תהליך שהתחיל בשלב "שהוציאנו ממצרים" נסתיים בשלב של "ובנה לנו את בית הבחירה".

(ה) הגלות

גילויי הגאולה האמורים בוצעו בידי שני נביאים-מנהיגים הרב ותלמידו— משה רבנו ויהושע בן נון, ובידי שני מלכים, האב ובנו— דוד ושלמה. מפעלו של יהושע— ירושת הארץ— סבל זעזועים, ירידות ועליות, במשך שלוש מאות ושמנים שנה בערך, ממות שלמה ועד חורבן הממלכה. מפעלו של יהושע— ארץ ישראל— נתקיים בידי ישראל שמונה מאות וחמישים שנה⁷⁹. מפעלו של דוד— המלכות בירושלים— נתקיים יותר מארבע מאות ושישים שנה⁸⁰. ומפעלו של שלמה— בית המקדש— נתקיים ארבע מאות ועשר

(ב) הושע, נביא אפרים (ב, ב): "ונקבעו בני יהודה ובני ישראל יחד וישמו

להם ראש אחד ועלו מן הארץ"; "אחרי ישובו בני ישראל ובקשו את ה'

אלהיהם ואת דוד מלכם" (ג, ה).

(ג) ישעיה (יא, יב-יג): "ואסף דחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ... וסרה

קנאת אפרים ונחרי יהודה יכרתו. אפרים לא יקנא את יהודה, ויהודה לא

יצור את אפרים".

(ד) ירמיה (ג, יח): "בימים ההמה ילכנו בית יהודה על בית ישראל ויבואו

יחדו מארץ צפון, "בעת ההיא, נאום ה', אהיה לאלהים לכל משפחות

ישראל" (ל, כה). "ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם, אשר אקים להם"

(ל, ט).

⁷⁹ סנהדרין לח, ע"א. רש"י לדברים ז, כה.

⁸⁰ 21 מלכי בית דוד— מתחילת ימי דוד ועד סוף ימי צדקיהו (דבחי"א ג, ה-טז)—

מלכו בס"ה 473 שנה (אך אם נחשב 40 של דוד ועוד 11 של שלמה עד שלא הושלם

המקדש ועוד 410 של הבית הרי יהיו רק 461). צא מזה 7 שנים "שמלך דוד

בחברון על יהודה— הרי 466. תקופה זו כוללת: (א) 80 שנות מלכות דוד ושלמה;

(ב) 260 שנות המלכות המפולגת מרחבעם עד חורבן שומרון (לפי חשבון שנות

מלכי אפרים הסיכום הוא רק 240); (ג) 133 שנות מלכות יהודה לבדה— מחורבן

שומרון עד חורבן ירושלים.

את מלכות בית יוסף נוציא בעל כרחנו מדיונונו. כי תקוות ה' ביחס למלכות זו,

שנאמר לירבעם בן נבט בידי אחיה השילוני (מל"א יא, לה) ולהיות בן יהושפט

(מל"ב י, ל-לא). נכונות מאמצי הנביאים להצלת "שארית יוסף" (עמוס ה, ט')

מחורבן, ולמנוע שואה ושב ו"בית יוסף" (עמוס ה, ו; ו, ב, ה)— נכשלו.

והם גלו גלית-גלית למחוזות אשור ומדי, קריאתו הדרמאטית של ירמיהו אל

עשרת השבטים על סף חורבן ירושלים (ירמיה ג, יב-יד)— נשארה קול קורא

במדבר. אמונת ה' לא הייתה כלבה, חורה ומצויה לא נתקיימו בידיה. חזון משיחי

ירמיהו לדוד, שהוא המלך הראשון אשר לו שבט מלכות, ר'שילה' הוא בנו, אשר לו יקחת העמים"⁷⁰.

רעיון הגאולה בהתגשמותו עומד כאמור על ארבעה דברים: על העם ועל הארץ, על המלכות ועל המקדש. כשם שהגילוי ההיסטורי הראשון של רעיון זה כלל שני שלבים— בריאתו של העם ובריאתו אל הארץ, כך הגילוי השני כלל אף הוא שני שלבים— עניין המלכות ובניין המקדש. ועוד: כשם שבגילוי הראשון תבשיל השלב הראשון— יצירת העם— אחרי תהליך הכנה ממושך של ארבע מאות שנה בגירות ובעבדות, ועד השלב השני— כיבוש הארץ— נדרשה תקופת הכנה נוספת של ארבעים שנות המדבר— כן בגילוי השני הבשיל השלב הראשון— המלוכה— אחרי תהליך הכנה ממושך של ארבע מאות שנה, היא תקופת יהושע-שושנים⁷¹, ועד השלב השני— בניין הבית— נדרשה תקופת הכנה נוספת של ארבעים שנות שלטון דוד.

הגילוי ההיסטורי השני של רעיון הגאולה לא נסתיים, איפוא, בעצם הקמתה של מלכות דוד. ודוד עצמו— ראש מאוייו ועיקר שאיפתו היה בניין בית הבחירה. כי באמת בית המקדש והמלכות קשורים זה בזה "ההעמיתיהו ב ביתי וב כל כו לי עד העולם"⁷². זכר לדבר אפשר למצוא גם בפרשת המלך, שמסכה תורה לפניו את דבר הסנהדרין היושבת בחור "המקום אשר יבחר ה' אלהיך בר"⁷³ וסמכה אחריה את משפט הכהנים והכיתותיהם בחור "המקום אשר יבחר ה'"; ופרישת המלך באמצע— לומר לך, שהמלך צריך להקים את המקום אשר יבחר ה' ולבנות את בית המקדש. על ידי כך מתקשרים נושאי כתר המלכות עם נושאי כתר כהונה, שהרי כמו זה כן זה ניתנו שניהם בראשונה בתורת "ברית מלך" לדורות עולם⁷⁴, וגם לעתיד לבוא מובטח שלא תופר ברית זו "את דוד עבדי מהיות לו בן מולך על כסאו, ואת הלוויים הכהנים משרתה"⁷⁵. ופילוג המלוכה לא יתחדש— כי "מלך אחד יהיה לכולם למלך, ולא יהיו עוד לשני גוויים, ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד"⁷⁶. ומי יהיה אותו מלך?— מזרעו של "עבדי דוד מלך עליהם"⁷⁸.

⁷⁰ רמב"ן לבראשית מט, י.

⁷¹ ראה הערה 28.

⁷² דברים יז, ח-יג.

⁷³ הכוונה (במדבר יח, ט): "כל תרומות הקדשים... נתתי לך ולבניך ולבנותיך

אחד לחק עולם בריית מלך מלך עולם היא", והמלכות (דבחי"ב יג, ה): "ה'

אלהי ישראל נתן ממלכה לדודיך על ישראל לעולם, לו ולבני בריית מלך ה'.

⁷⁴ ראה יחזקאל לו, כב.

⁷⁵ שם שם כד. על אחדות העם ואחדות המלוכה בעתיד ניבאו גם נביאים אחרים:

(א) עמוס (ט, יא): "ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת, וגדרתי את פרציון

ההרסותיו אקים, ובניתי כימי עולם".

שנים⁸¹. על שלושם הקץ הקץ בבת אחת עם גלות בבל. משבר זה גם הוא מסומן בתוכנית האלוהית הקדומה, ועלינו להסביר לאיזו תכלית בא שלב מתוכן זה, ומה טובה הביא לישראל. ארץ ישראל ניתנה לישראל נתינה מוחלטת בלא כל תנאים. מתחילת התגלות ה' למשה הודיעו: "וארץ להצילן מיד מצרים ולהעלותן מן הארץ והיא אל ארץ טובה ורחבה"⁸² ואין דבר זה מותנה בשום תנאי. כי אין כאן אלא קיום השבועה "אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב — ואותן אותה לכם מורשה"⁸³. ברם מסירת הארץ לזרע אברהם לא הולרע מטרם לעצמה. מלכתחילה פורש בהבטחת ה' לאברהם: "ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגידו" — לשם התכלית של "והייתי להם לאלהים"⁸⁴. היה איפוא מן הצורך להודיע לישראל פרט חשוב זה ולהסבירו להם באר היטב. ואכן לאחר מכן תורה כרת ה' ברית את ישראל בחורב. אשר תוכנה הוא הסברת היסוד של "ולקחתה אתכם לי עם" — והייתי לכם לאלהים"⁸⁵. דברי הברית מפורטים בפרשת בחוקותי ועיקר ענינם הוא: "וצריכם אתם לשמור מצוות ה', כי הארץ הזאת טובה מכל הארצות לשומר מצוותיו ורעה מכל הארצות ללא שומרים"⁸⁶, באשר היא נתינה המיד להשגחתו המיוחדת של הקב"ה, ואין עניינה נקבעים לפי סדרי טבע מיכאניים.

של מלכות לאומית לא נשאו בנפשם — ובכן, לא היחה להם תקומה, ובגלותם אבדו, אבדו ממש, ואפילו אם נניח שעדת "בני ישראל" בהודו ועדת הפלשים בחבש צאצאי עשרת השבטים המה — הרי שרדו שתי עדות קטנות בלב מיוחד עשרה שבטים גדולים. ואין לך אובדן גדול מזה, ואין לך דאבון גדול מזה. ואפשר שהדבר מרומז במפורש בחורב: "ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ איריכם" (ויקרא כו, לח) — אלו עשרת השבטים שאבדו וכלו. "והנשארים בכם יכזו כעונם בארצות איריכם" (שם כו, לט) — אלו יהודה ובנימין הקרויים "שאר עמך" (ישעיה כח, ה; י, כ—כב), שנמקו ונתמעטו בגלות, ועליהם הוא אומר: "והחזרו את עונם... ואז ירצו את עונם... וזכרתי להם ברית ראשונים" (ויקרא כו, מ—מה).

וכבר נחלקו חכמי ישראל בדבר גורלם של עשרת השבטים (סנהדרין קי, ע"ב). לדעת ר' עקיבא "אינן עתידין לחזור, שנאמר (דברים כט, כז): 'וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה' — מה היום הולך ואינו חוזר, אף הם הולכים ואינם חוזרים". ר' אליעזר סובר: "מה יום מאפיל ומאיר — אף עשרת השבטים שאפלה לזן כך עתידה להאיר להם". אמנם המחלוקת היא בהשקפה היסטורית אינה מחלוקת הלכתית, ו"כל מחלוקת שיהיה בין החכמים, שאינו בא לידי מעשה אלא הוא אמנות דבר בלבד, אין צד לפסוק הלכה כאחד מהם" (רמב"ם בפירושו למשנה תנ"ך) — אף על פי כן ההיסטוריה עצמה נטחה, כנראה, לדעת ר' עקיבא.

81 רש"י לויקרא מז, ג. 82 שמות ג, ח. 83 שם ג, ח. 84 בראשית יז, ח.

85 שמות ג, ח. 86 רש"י לויקרא מז, ג.

נמצא, שאם כי הארץ נמסרה לישראל בלי תנאי לאחרות עולם, הרי אושרם בה ועצם ישיבתם הרצופה בה תלויים בהתנהגותם ומותנים בנאמנותם לצור גואלם. "אם בחוקותי תלכו"⁸⁷ — מובטח לכם יבול לשובע, בטחון מאויב ושלום. כלומר: "והייתי לכם לאלהים — ואתם תהיו לי לעם"⁸⁸. אך "ואם בחוקותי תמאסו"⁸⁹ — הרי היפוך הדברים. מטרם העונשים היא לחנך את ישראל "כאשר ייסר איש את בנו"⁹⁰ ולהזהירם למוטב. והרבה שלוחים למקום לשם כך: בירי הטבע — מחלות גוף, חיה רעה, רעב של בצורת, ובידי אדם — תבוסה צבאית ופלישת אויב. העונשים הללו לא יבואו בבת אחת, אלא מנה אחר מנה לפי הצורך, במקרה "ואם באלה לא תוסורו לי"⁹¹. העונש האחרון בשורה, הדרגסטי ביותר, "תמת קריו" — הוא חורבן הארץ וגלות העם מתוכה לארצות איריכים.

הנה נתברר לנו, שקניין עולם אשר זכו ישראל בארץ אינו מונע, שיגורשו מתוכה בזמן מן הזמנים לתקופה מסוימת עד אשר "יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם"⁹². כי מאחר שהתכחשו ישראל לה' והעמידו במות לחמנים ולגילולים⁹³ ובמקום "והייתי לכם לאלהים" בא "את משפטי תגעל נפשכם... להפרכם את בריתי" — הרי לעומת זה התרחק ה' מישראל, ובמקום "והייתם לי לעם" הרי "וגעלה נפשי אתכם"⁹⁴. ואין להבין את הדבר כאפשרות תיאור ריטית בלבד, שעלולה לבוא ועלולה לא לבוא אלא יש כאן רמיה נבואית שאמנם כך עתיד להיות. תדע שכן הוא, שהרי במשנה תורה חוזר משה רבנו ומוזיר פעמים רבות על החטא החמור של ע"ז, ובשבועה מקומות לפחות הוא גם מעיד במפורש על עונש גלות שיבוא בעקבותיו⁹⁵. ולא זו בלבד, אלא הקב"ה

87 ויקרא כו, ג. 88 שם שם, יב. 89 שם שם, טו. 90 דברים ח, ח.

91 ויקרא כו, יח; כג, כז. 92 שם שם, מא. 93 שם שם, ל.

94 (א) "והנשמתם בארץ, והשחתם ועשיתם פסל — העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, כי אבד תאבדון מזה מעל פני האדמה, לא תאריכון ימים עליה, כי השמד תשמדון" (דברים י, כה ואילך).

(ב) "כי יסיר את בנו מאחרי ועבדו אלהים אחרים — וחרה אף ה' בכם והשמיד מזה" (שם י, ד).

(ג) "והיה אם שכן תשכח את ה' אלהיך, והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחית להם — העידותי בכם היום כי אבד תאבדון" (שם ח, יט).

(ד) "וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם — וחרה אף ה' בכם... ואבדתם מזה מעל הארץ הטובה" (שם יא, טז—יז).

(ה) "והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך — יולך ה' אותך ואת מלכך... אל גוי אשר לא ידעת... ונסחתם מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה" (שם כח, טו, לו, טז).

(ו) "וילכו ויעבדו אלהים אחרים... ויהי אף ה' בארץ ההיא... ויתשם ה' מעל אדמתם" (שם כט, כז—כח).

רבו וגביאים אחרים נסתייעו בו — לפעמים באיורו הנימוק הפנימי של הברית — כעמדתו מגן אחרונה בעתירות על ישראל לפני ה' ¹⁰⁵.

הגדרת הגלות כתהליך תחיה ולא כתהליך גסיסה, הודגשה ביחוד בנביאות החורבן. עמוס, שניבא על גלות שומרון שישים וחמש שנה לפני המעשה ¹⁰⁶,

מדגיש: "אפס, כי לא השמד אשמד את בית יעקב נאום ה' ¹⁰⁷ ירמיה נביא החורבן, ניבא על גלות ירושלים במשך ארבעים שנותיה האחרונות: "הפרי צותים בגוים... ושלחתי אותיהם את החרב עד כלות אותם" ¹⁰⁸ — אבל לא עד בכלל. "כי כה אמר ה': שממה תהיה כל הארץ — וכל הלא

אעשה ¹⁰⁹ "עלו בשרורותיה ושחתו — וכלה אל תעש" ¹¹⁰, "גם בימים ההמה (= בימי פלישת בבל), נאום ה', לא אעשה אחכם כלם" ¹¹¹. ויחזקאל נביא

הגולה תמה בחרדה כלפי מעלה: "אהה, ה' אלהים, המשיחית אתה כל שארית ישראל?" ¹¹² "אהה, ה' אלהים, כלה אתה עושה את שארית ישר

אל? ¹¹³ תמיהה כזאת יש לה מקום רק על סמך ההנחה שהגלות מוגבלת היא בחומרתה ואין כללה כלולה בה: "כי אעשה כלם בכל הגוים, אשר

הרחתיך שמה, ואותך לא אעשה כלם — ויסתריך למשפט ונקא לא אנק" ¹¹⁴.

הואיל והגלות אינה אלא פעולת הבראה לאומה, כאותו חולה העוקר ממקומו לשם החלפת אויר להחלמתו ודעתו לחזור — הרי מציינת החוררה בברית סיני, כי בקץ הזמן, בבוא עת פקידה לעם ביכות האבות — גם את

"הארץ אזכור" ¹¹⁵. ודבר זה הובא מראש בחשבון בשעת הפורענות: "העשי מתי אני את הארץ, ושממו עליה אויביכם היושבים בה" — "זו מידה טובה לישראל, שלא ימצאו האויבים נחת רוח באוצרם, שתהא שוממה מיושביה" ¹¹⁶.

¹⁰⁵ משה: "למה יאמרו מצרים לאמור: ברעה הוציאם — להרג אותם וכלותם מעל פני האדמה?" (שמות לב, יב). "פן יאמרו הארץ אשר הוצאתו משם: מבלי יכולת ה' להביאם אל הארץ... הוציאם להמיתם במדבר" (דברים ט, כה).

"יאמרו הגוים, אשר שמעו את שמעך, לאמר: מבלי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם — וישחתם במדבר" (במדבר יד, טו—טז).

יואל: "חוסה ה', על עמך, ואל תחן נחלתך לחרפה למשל בם (= שיאמרו עליהם דברי משל ושגנו) גוים. למה יאמרו בעמים: איה אלהיהם?" (ב, יז). ירמיה: "אל תנאץ למען שמך, אל תנבל כסא כבודך; זכור אל תפר בריחת אונן" (יד, כא).

אסא: "עורנו, אלהי יעשנו, על דבר כבוד שמך, והצילנו וכפר על חטאינו למען שמך. למה יאמרו הגוים: איה אלהיהם?" (תהילים עט, י).

¹⁰⁶ ישעיה נח — רש"י ודר"ק. ¹⁰⁷ עמוס ט, ח. ¹⁰⁸ ירמיה טו, טו. ¹⁰⁹ שם ד, כו. ¹¹⁰ שם ה, י.

¹¹¹ שם שם, יח. ¹¹² יחזקאל ט, ח. ¹¹³ שם יא, יג. ¹¹⁴ ירמיה מו, כח. ¹¹⁵ ויקרא כו, מב. ¹¹⁶ רש"י לויקרא כו, לב.

מגלה למשה סמך לפטירתו, כי אכן יונה העם אחרי מותו "אחר אלתי נכר הארץ אשר הוא בא בקרב" ⁹⁵, והוא ייענש מידה כנגד מידה: כנגד "ועובני" — "ועובתים", ו"על כל הרעה אשר עשה" — ימצאוהו "רעות רבות וצרות".

לרבות גלות. נמצאו למדים, שגלוי וידוע היה לפני הקב"ה עוד בסרם הביא את ישראל לארץ, שהם עתידים לגלות ממנה. חזון הגאולה, אשר יגיע לישא התפתחותו

בימי שלמה, צפוי למשבר גמור בסופו של דבר. במשך דורות רבים נעשו נסיבות בלתי פוסקים מצד ה' לתקן את העם, לחנכו ולהחזירו לדרך הישרה על ידי שליחת כל עבדיו הנביאים "יום השכם ושלוח" ⁹⁶ — אך יצרא דעבודה

זרה גבר, והתרכבות האלילית פשטה ופשטה בישראל במידה כזו, שרק שואה גמורה יכלה לנתקם ולרפאם ממנה.

לגלות נדע, איפוא, תפקיד רפואי, מעין ניתוח בגוף האומה — "ארפא משותכם" ⁹⁷. ולא היתה כוונת הקב"ה לכליון גמור, חס ושלום. דבר זה הוכסח בתורה שלוש פעמים. בראשונה — בברית סיני, בסוף התוכחה הקשה מצהיר הקב"ה: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתי ולא

געלתים לכלותם, להפר בריתי אתם" ⁹⁸. אמנם "געלה נפשי אתכם" ⁹⁹ — אבל לא כדי לכלותם. אמנם היה מיאוס — אך לא לשם כליון, אלא "כאשתי נעורים כי תמאס — פעמים שכינס עליה מעט" ⁹⁹, ואחר כך יחזור ויאהבנה. ושוב במשנת תורה ניבא משה: על אף "כי אבד האבדון מעד הארץ" ¹⁰⁰,

הרי "אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישיחיתך, ולא ישכח את ברית אבותיך" ¹⁰¹. במקום שלישי חוזר הקב"ה בעצמו על עקרון הגבלת הגלות: "אמרת: אפאייהם, אשכיתיה מאנשי זכרם, לולא כעס אויב

אגור... פן יאמרו: ידנו רמה, ולא ה' פעל כל זאת" ¹⁰². כאן לא ברית אבות היא הערובה לקיום העם, אלא הנימוק של כבוד ה' מונע את הכלית ¹⁰³. ארגומנט חיצוני זה שימש עוגן הצלה לישראל גם בגלות מצרים ¹⁰⁴, ומשה

(ז) "נדחת והשתחית אלהים אחרים ועברתם — הגדתי לכם היום כי אבד האבדון, לא תאריכון ימים על האדמה" (שם ל, יז—יח).

⁹⁵ דברים לא, טו—יח. ⁹⁶ ירמיה ז, כה; ח, ד. ⁹⁷ הושע יד, ה. ⁹⁸ ויקרא כו, מד. ⁹⁹ רש"י לישעיה נד, ו.

¹⁰⁰ דברים ד, כו. ¹⁰¹ דברים ד, לא. ¹⁰² דברים לב, כו—כו. ¹⁰³ יחזקאל חלה אף את הגאולה בכבוד שמו יתברך: "וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי — לא כדרכיכם הרעים... (כ, מד), כלומר: אינני עושה לכם כגמול דרכיכם מחמת כבוד שמי.

¹⁰⁴ יחזקאל כ, ח—ט: "ואמר לשפוך חמתי עליהם, לכלות אפי בהם בחור ארץ מצרים — ואעש למען שמי לכליתיהם לעיני הגוים אשר המה בתוכם, אשר נודעתי אלהים לחוציאם מארץ מצרים".

זהו למעשה ההסבר לאחד מפלאי ההיסטוריה: ארץ ישראל, שהייתה תפוסה בידי זרים בימי גלות בבל ובימי גלות אדום מאות-מאות שנים, איך לא נושבה על ידי כובשיה למיניהם יישוב מלא וקבוע? — לא! ארצנו נשארה בחורבנה ובשממה, בחרפת אלמנותה ובעוזבתה, כאלמנה חיה המצפה לשוב בעלה השבוי בנכר. עובדה מופלאה זו נקבעה מראש בתוכנית האלוהית להבראת ישראל.

הצד האחד של הגלות — שלב העונש והשכירה — תואר במפורש בבית סיני, כאשר ראינו, מתוך ההארה היסודית של "שבור הבית זו" — ושמור את יינה¹¹⁷, ואילו הצד השני — שלב הנחמה והתיקון — נאמר שם בקצרה וברמיזה בלבד. אבל הוא מתבאר במשנה תורה, שירת האויב, שאפשר לראותה כעין תוכנית יסוד להיסטוריה של ישראל, אומרת בשלב העונש "הצי אכלה בם" — וקללה זו לברכה היא: "הצי כלים" — והם אינם כלים¹¹⁸. ואת שלב ההחלמה והגאולה פותחת השירה לאמור: "ראו עתה, כי אני — אני הוא... אני אמי" — ואחיה, מחצתי — ואני ארפא¹¹⁹, ובשביעה גמורה מבטח הקב"ה, שידן את דין עמו ויגמול נקם כפול ומכופל לאויביו אייביו¹²⁰, עד כי "יכפר אדמתו עמו" — ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב¹²¹. הנקמה בגויים למען נחמה לישראל ותחיותו באה כאן פעם יחידה בתורה, ובלשון תקיפה וזועמת, שאולי אין דומה לה במקרא.

פרטים על תחיית ישראל עצמה השמיענו משה רבנו בפרשת נצבים. אחר הנוואה על חורבן הארץ וגלות העם בעון עבודה זרה, אמורים שלבי הגאולה¹²². ישראל ישוב אל ה', וה' ישיב אותו לארצו, ואחר קיבוץ הגלויות והגאולה הגשמית תבוא הגאולה הרוחנית — "ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב ורעך לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך".

סיכומו של עניין: הגלות הייתה קיימת מלכתחילה כאמצעי חינוכי לשעת הצורך, ואף על פי שהוזהרו ישראל על כך בברית שכר-ועונש בסיני — צפה הקב"ה שאין להימנע ממנו בבוא הזמן. לפיכך הצהירה תורה שגלות אינה כליה, אלא צורך גאולה היא. תכליתה למרק עוונות ישראל ולתקן פגמיו, ללמדו לקח ולחנכו, ולאפשר לו להתחיל מחדש בחינוך שגולה. הגלות תצורר והדורי תשובה ותחזיר את העם למוטב. יבנו, אפוא, שתכלית הגלות

117 רש"י לאיוב ב, ו. 118 רש"י לדברים לב, כג.

119 "לִי נָקָם וְשָׁלֵם: אֲשִׁיב נָקָם לְצָרִי, וְלִמְשָׁנָי אֲשִׁמָּה; דָּם עַבְדִּי וְיָקוֹם וְנָקָם יִשִּׁיב לְצָרִי" (דברים לב, לה-מג) — ש ש לשונות נקמה.

120 רש"י לדברים לב, מג. 121 דברים כט, כא-ל, י.

היתה לטובתם — לרפאם ולהרחיקם מעבודה זרה ומשתחויות מוסרית¹²³, ולהעמיק בהם את ההכרה שה' הוא האלוהים כל-יכול, וגורל ישראל נתון בידי בלבד — זהו חלק הרעיוני של הגלות.

(ג) גאולת בית שני

כל העתידות שנתבשרו בהן ישראל בסיני ובערבות מואב נתקיימו כולן בסדרן. נתקיימו ההבטחות בדבר כיבוש הארץ, וכל הטובות והברכות וההצ-חות שנאמרו בפרשת משפטים ובפרשת בחוקותי ובמשנה תורה — הכל קם ויחי בתקופת בית ראשון. נתקיים גם "ואכל ושבע ודשן" — ופנה אל אלהים אחרים ועבדום, ונאצנו והפר את בריתו¹²⁴. וממילא באו כל הקללות האמורות בתורה, וישראל גלה מעל אדמתו — תחילה עשרת השבטים ואחר יהודה ובנימין.

ארכה של הגלות אמנם לא נתפרש בתורה, אולם ברמז נאמר הדבר: "אז תרצה הארץ את שבחתי... כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתכם עליה... והארץ תעזב מהם ותרץ את שבחתי... והם ירצו את עונם"¹²⁵. כלומר: כשם שהגלות מכוננת לרצות את עון העם ולתקן פגמיו, כך היא מכוננת לרצות עון הארץ ופגמיה, שבאו לה מחמת ביטול שמיטין ויובלות על ידי ישראל¹²⁶. ודברי התורה בעניין זה אינם חודעה בלבד על הקשר שבין שבת הארץ ובין הקאת הארץ, אלא כמזכיר גם סוד חשבוני של אורך הגלות. בעל ספר דברי הימים בימי שיבת ציון רואה זאת בתום גלות בבל: "למלאת דבר ה' בפי ירמיהו¹²⁷ — עד רצתה הארץ את שבחתי כל ימי השמה שבתה — למלאת שבעים שנה"¹²⁸.

122 כי גם על גילוי עריות קבעו עונש גלות: "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאת אותה, כאשר קאה את חגוי אשר לפניכם" (ויקרא יח, כז); "ולא תקיא אתכם הארץ, אשר אני מבין אתכם שמה לשבת בה" (שם יט, כב).

123 דברים לא, כ.

124 ויקרא כג, לד, מג. 125 עיין ברש"י לירמיה יח, ד.

126 ר"ל: הנוואה על השבון 70 שנה בירמיה כח, יב-יג; כט, י, וכן בדניאל ט, ב, ובזכריה א, יב, ז, ה.

127 דה"ב לו, כא. מאירים גם דברי הר"ץ ביחמיה כט, י: "כי לפי מלאת לבבך שבעים שנה אפקוד אתכם" — שהעיר את רוח כורש מלך פרס, כמו שכתוב, והפקידה הייתה לשבעים שנה למלכות בבל, אבל בניין הבית לא היה אלא עד מלאת חורבות ירושלים 70 שנה, שהוא מגלות צדקיהו, ועיין ברש"י לדניאל ט, ב על דבר סעונו של דניאל בחשבון השבעים, ובראש"ע שתוחכח עם ר' יהודה הלוי בדבר זה.

הז"ל מפרטים בסדר עולם רבה את מניין 70 שנות השמיטה ויובל שביטול ישראל

ואף על פי כן לא הגיעו כל היעודים הללו לכלל התגשמות, והמקורות לא נתמלאו. אמנם גדול היה המקדש השני מן הראשון בבניין ובשנים¹⁴⁴. גם מבחינה מוסרית עולה תקופת הבית השני באופן כללי על התקופה הקודמת, שכן לא היו ישראל עוד שטופים בעבודה זרה, בגילוי עריות ובשפיכות דמים. אלא "היו עוסקין בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים"¹⁴⁵. אך השאיפות המשיחיות הגדולות לא נתקיימו. בתחום המדיני — מלכות בית דוד, כפי חזונה וכפי שנתבואו עליה הנביאים מעמס ועד הכרזה — לא נהדרשה כלל. ובתחום הרוחני — הנבואה התמירה בתחילת הבית השני ארבעים שנה בלבד ופסקה מישראל. ובסופו של דבר — גם נחרב המקדש וישראל שוב גלו ונפוצו.

וכל כך למה? אמרו חז"ל: "ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בביאה שנייה כביאה ראשונה, אלא שגרים החטא"¹⁴⁶. מהות אותו חטא ותוצאותיו כבר הוגדרו בלשון שנונה על ידי ר' שמעון בן לקיש: "אם עשיתם עצמכם כחומה — ועליכם כולכם בימי עזרא — נמשלם ככסף, שאין הרקב שולט בו; עכשיו שעליכם כדלתות — נמשלם כארז — שהרקב שולט בו"¹⁴⁷. אדישות הגולה להצהרת כורש ומיעוט ההתערבות לעיית בימי עזרא — הם החטא רב התוצאות שהיה בעוכרינו. "והעוון הזה הוא אשר מנענו מהשלמת מה שיעדנו בו האלוהים, בבית שני... כי כבר היה העניין האלוהי מוזמן לחול כאשר בתחילה, אילו היו מסכימים כולם לשוב בנפש חפצה. אבל שבו מקצתם ונשארו רובם וגדולתם בבל, רוצים בגלות ובעבודה, שלא ייפדו ממשנותיהם ועניניהם — ואילו היינו מודמנים לקראת אלוהי אבותינו בלבב שלם ובנפש חפה, היינו פוגעים ממנו מה שפגעו אבותינו במצרים"¹⁴⁸. ואילו ולא נשמעו כולם לקריאת עזרא ונחמיה ונביאי דורם, ועלו רק לחצאי, כשת דלתותיו של שער, שאות פותח וחברו סוגר — נשארה גאולת בית שני גאולה מצומצמת ומצומקת, "קצת חוץ שכינה היה שם — וכולו לא היה"¹⁴⁹. כי כל אותם יעודים, שעמדו

¹⁴⁴ בבא בתרא ג, ע"ב. ¹⁴⁵ יומא ט, ע"ב.

¹⁴⁶ סנהדרין צח, ע"ב. ופרש"י: "לעלות בורע על כוהם של מלכי פרס בימי עזרא כביאה ראשונה בימי יחזקאל".

¹⁴⁷ דרשת ריש לקיש על חסוק (שה"ש ח, ט); "אם חומה היא — נבנה עליה סירת כסף; ואם דלת היא — נצור עליה לוח ארז" (יומא ט, ע"ב). ברם יציין

אגב אורחא, שהממרא "ראויים היו ישראל ליעשות להם נס וכו'" הובאה גם

בסופה לו, ע"א, ושם פרש"י: "שגרם חטאם של ישראל בימי ראשון,

הנגזר עליהם שלא יעלו אלא בירשות".

¹⁴⁸ ספר הכוזרי לר' יהודה הלוי מ"ב, כד.

¹⁴⁹ רש"י יומא ט, ע"ב ד"ה "שהרקב שולט בו".

נמצאנו למדים, שכל גוראות הגלות שבברית סיני, לרבות הרמז על קיצה, היו מכונות מלכתחילה בעיקר לחורבן בית ראשון ולגלות בבל. יוצא מזה שגם שלוש נבואות התורה על הגאולה — ההבטחה הקצרה "והארץ אוכור"¹⁵⁰, שבועת ה' על גאולת נקם "וכפר אדמתו עמר"¹⁵¹, ונבואת משה על קיבוץ גלויות ותחיית הארץ¹⁵² — שלוש אלה היו מכונות לשיבת ציון ולבית שני. ואכן בגלות בבל בא החטא העיקרי על תיקונו. הדבקות באלילים, ההתמכרות לזרים ולתועבות, לשדים לא-אלוה, אשר בגללן הובטח עונש הגלות בשירת "האינינו" ובעוד תשעה מקומות בתורה¹⁵³ — כל אותה עבודה זרה גוועה ופסקה בגלות בבל לחלוטין. עם שואת החורבן נפקחו סוף סוף עיני ישראל לראות נכוחה ולהבדיל בין אלוהים חיים ובין הבלי הגויים. כי הכירו "כאשר זמם ה' צבאות לעשות לנו כדרכינו וכמעללינו כן עשה אתנו"¹⁵⁴. ובאמת בנבואות הנביאים חזר ונביא דור התחייה, לא מצאנו שום תוכחה בעניין עבודה זרה. הוא הדין בדברי עזרא ונחמיה, שכן באמת בסלו יצרא דעבודה זרה¹⁵⁵. גאולת בית שני עמדה, איפוא, להיות וגאולה הגמורה שתחזור עטרה ליושנה, היא נועדה ליהפך לתחייה השלמה בה יתגשמו יעודי התורה וכל נחמות הנביאים מן עמס וישעיהו ועד ירמיהו ויחזקאל.

זו היתה גם תחושת הדור. המקדש השני, שהיה בתחילה כאין לעומת מקדש שלמה¹⁵⁶, נאמר עליו בשם ה': "ובאו חמדת כל הגוים ומלאכי את הבית הזה כבוד"¹⁵⁷; "וירחוקים יבואו ובנו בחיכל ה'"¹⁵⁸; "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון"¹⁵⁹. והוא הדין לגבי המלכות: זורבל מורע יהויכין¹⁶⁰, שהתחיל ב"יום קטנות"¹⁶¹ כפחת יהודה, מתבשר בתואר "עבדי" ובהארת ה' "כי כך בחרתי"¹⁶²; ובחור בונה היכל ה' הרי "הוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו"¹⁶³ — בדומה למה שנאמר על שלמה המלך¹⁶⁴; "והיה לארז אדיר, ושכנו תחתיו כל צפור כל כנף"¹⁶⁵ — הרי כאן ממש אידיאלים משיחיים.

במשך כל ימי שבתם בארץ מימות יהושע ועד החורבן הראשון. רש"י מביא את

החשבון ביקרא כו, לוה, ובה"ב לו, כא, ובפירוט נרחב ביותר ביחזקאל ד,

ה-ו, ובתבוקס ג, ג.

¹²⁸ ויקרא כו, יב. ¹²⁹ דברים לב, מג.

¹³⁰ דברים ל, א-ט. ¹³¹ עין העריות 93, 94, 95 לעיל.

¹³² זכריה א, ו. ¹³³ סנהדרין סד, ע"א.

¹³⁴ עזרא ג, יב. ¹³⁵ חגי ב, ו.

¹³⁶ זכריה ו, טו. ¹³⁷ חגי ב, ט.

¹³⁸ זכריה ו, יג. ¹³⁹ חגי ב, כג. ¹⁴⁰ חגי ב, יג.

¹⁴¹ זכריה ו, יג. ¹⁴² וישב שלמה על כסא ה'... ותן עליו חוד מלכות" (דברי"א כט, כג-כד).

¹⁴³ יחזקאל יז, כג.

על תפרק. היו מותנים בתנאי מפורש: "אם שמעו תשמעון בקול ה' אלהיכם"¹³⁶.

כלל של דבר: גלות בכל סתירה את ישראל מנגעים גדולים, ועשתה אותם ראויים לגאולה. אך כיון שהיתה במשך הזמן גלות שליוה גווחה למדי, נרדמה בהם הצניפיה לישועה לאומית, ובבוא העת הם היו בלתי מוכנים לגאולה. בשמות האומה לא היתה מסוגלת עדיין להצמיח את האידיאלים המשיחיים, שנודעו להם ה' בתוכנית האלוהית הקדומה. כל אותן נבואות נשארו, איפוא, תלויות ועומדות, ואחרון הנביאים מכשר על דחיית התגשמותם עד הופעת "אליה הנביא לפני יום ה' הגדול והנורא"¹³⁷. וכל נחמת התחייה הגדולה שבתורה ובספרי הנבואה "ענייניה לא היו ולא נבראו, אבל הם עתידים להיות"¹³⁸.

(ז) השפעת החורבן על העם

חורבן בית ראשון עשה רושם רב על אומות העולם. "לא האמינו מלכי ארץ כל יושבי תבל, כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלים"¹³⁹. הדבר בא להם כהפתעה, כי לא יכלו להעלות על דעתם, שאלוהי ישראל ינחם את מובתו ויפקיר את מקדשו ויסגירונו בידי זרים.

בקרוב ישראל שרר הלך ורח דומה. האזהרות החמורות של הנביאים על הפרענות הממשמשות ובאה התנפצו אל סיסמת הכוב "היכל ה' היכל ה' היכל ה'". המת¹⁴⁰, העם לא רצה להאמין באפשרות כזאת, והתייחס אל כל נבואות האזהרה בלעג גלוי¹⁴¹. ולפיכך היתה התדהמה מוחלטת בבוא הרעה. העם חש פתאום, שחשך עולמו עד כדי יאוש: "בשו עצמותינו ואבדה תקותנו, נגורנו לגר"¹⁴². למראה דכדוך הנפש של ישראל מתעורר הקב"ה לנחם

¹⁵⁰ מלאכי ג, כג. ¹⁵¹ רמב"ן לדברים ל, א.

¹⁵² איכה ד, יב.

¹⁵³ ירמיה ג, ה כלומר: "בנייני המקדש הם היכלו של ה' ולא יחריב היכלו בעבור העוון" (רד"ק).

¹⁵⁴ דוגמאות אחדות: (א) "כי אמרתם: כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה, שוט שוטף כי יעבור — לא יבואנו, כי שמנו כוזב מחסנו ובש קר נסתורנו" (ישעיה כח, טו). (ב) "האומרים: לא תגיש ותקדים בעדני הרעה" (עמוס ט, י).

(ג) "מה המשל הזה לכם על אדמת ישראל לאמור: יארכו הימים — ואבד כל חוזה" (יחזקאל יב, כב). (ד) "הנה בית ישראל אומרים: החזון אשר הוא חוזה — לימים רבים, ולעתים רחוקות הוא נבא" (יחזקאל יב, כז). (ה) "האומרים: ימנה, יחישו מעשיו — למען נראה; ותקרב, ותבואה עצת קדוש ישראל — וגדעה" (ישעיה ת, יט). (ו) "הנה כמה אומרים אלי: איך דבר ה'? — יבוא נא ו" (ירמיה יז, טו).

¹⁵⁵ יחזקאל לו, יא.

את עמו: "אנכי אנכי הוא מנחמכם"¹⁵⁶, "כאיש אשר אמו תנחמנו — כן אנכי אתמכם"¹⁵⁷. והנביאים הופכים ממוכיחים למעודדי העם ולמבשרי גאולתו ועליהם הוטל תפקיד המנחמים. "נחמו, נחמו עמי! — יאמר אלהיכם"¹⁵⁸.

מצב דומה היה בשעת חורבן בית שני. יחזקאל סגולה בלבד, גדולי התכמים, כגון ההנא הקדוש רבי צדוק, חשו בחורבן הקרוב. נביא לא היה עוד. שיוזיר את העם לפני הסער המתחולל בחרון אף ה', וממילא לא העלו על דעתם כי שואה קרובה לבוא. וכשבא הקץ ואירע האסון, יהודה הוכרעה והמקדש נשרף — היתה זאת מהלומה נוראה על לב הדור. רבו פרושים בישראל, שלא לאכול בשר ושלא לשחת יין, אלא שהתכמים הדריכו את העם להימנע מאכלות קיצוניות ועודדו את נפשו מוכרז מתמיד.

הגולים הראשונים, שגלו בבלה בשקיע הבית הראשון עם יכניה המלך, היו מנשאים את נפשם לשוב לארצם במהרה¹⁵⁹, והאמינו שגלותם קצרה, מעין ישיבת ארעי בשביה. עד ששלח להם ירמיהו הנביא "לאמור: ארוכה היא"¹⁶⁰, כדי לשחרר אותם מתחלת ממושכה ומתקוות שוא. ואף בחורבן בית שני היה כך. כיון שהאוכלוסיה היהודית לא גלתה מן הארץ סברו החכמים בתחילה, שהישועה לא תרחק-חוק ו"מהרה יבנה בית המקדש"¹⁶¹. וכשפרץ מרד בר כוכבא בשנת 62 לחורבן הבית השני, תמר בו רבי עקיבא משום שסבור היה כי פסק ה' את עמו בדומה לפקידה של 52 שנה אחר חורבן בית ראשון. אולם חבריו של רבי עקיבא לא הסכימו לדעתו בעניין אותו "מלך המשיח". ורבי יוחנן בן תורתא אמר לו: "עקיבא, יעלו עשבים בלחציר ועדיין בן דוד לא יבוא"¹⁶². לאחר שנמשל בר כוכבא ונלכדה ביתר, נתברר לכל, כי אכן ארוכה היא גלות זו יותר מן הראשונה. ולפיכך אמרו חכמים¹⁶³, שהשביע הקב"ה את ישראל שלא יעלו בחומה¹⁶⁴ וישלח ימדרו באומות העולם. חז"ל הבינו שיש להכין את האומה לגלות ממושכת עד עת קץ.

(ח) האמונה בגאולה

כיון שנגזרה גלות ארוכה על ישראל שלא נדע קיצה — ראו חכמי המשנה צורך גדול לחזק את יסודות היהדות, ובתוכם לבצר מקום מיוחד לאמונה בגאולה. כדי להבטיח את המשך קיומה הפיסי של האומה ואת רציפות האויסר נומיה הרוחנית שלה ולהצילה מטימעה ומתבוללות. שסופן אובדן וכליה.

¹⁵⁶ ישעיה נא, יב. ¹⁵⁷ ישעיה טו, יג.

¹⁵⁸ ישעיה מ, א. ¹⁵⁹ ירמיה כב, כז. ¹⁶⁰ ירמיה כט, כח.

¹⁶¹ מנחות סח, ע"ב. ¹⁶² ירושלמי תענית פ"ה, ה"ה.

¹⁶³ כתובות קיא, ע"א. ¹⁶⁴ פירוש: "יחד ביד חזקה".

הגיבוש הראשון של עיקרי אמונה מנוסח במשנת "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא"¹⁶⁵, ואפשר לראות בו כעין הגדרת מינימום של פילוסופית היהדות. התנאים נתכוונו בכך להקים חומת מגן לדת ישראל בפני איביה הרומניים מבית ומחוץ — הכפירה הצדוקית, הפילוסופיה הכפרנית של יוחנ. הדואליזם הפרסי והנצרות.

המב"ם ז"ל מרחיב את הדיבור בפירושו למשנה זו בספר המאור, ולאחר מביא עיוני הוא מסיק, "שעיקרי דתנו ויסודותיה — שלושה עשר יסודות", והוא מפרטם ומגדירים. יסודות אלה שילב אחר כך בספרו "משנה תורה" בלשון הלכה פסוקה בהלכות יסודי התורה, בהלכות תשובה, ובהלכות מלכים ומלחמותיהם. ותם י"ג העיקרים המפורסמים המנוסחים בלשון "אני מאמין" בסידור התפילה, ובצורה פיוטית כשיר "גדל אלהים ה'".¹⁶⁶

בין המוציאים עצמם מכלל ישראל ואין להם חלק לעולם הבא מונה המשנה בראשונה: "האומר אין תחיית המתים מן התורה"¹⁶⁷. ובבחינת נאמר באותו עניין¹⁶⁸: "ושכפרו בתחיית המתים... יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות". "ותחיית המתים הוא יסוד מיוסדי משה רבנו ע"ה, ואין דת ואין דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין זה"¹⁶⁹.

תחיית המתים היא השלב האחרון והעליון של הגאולה העתידה, ועונשו של הכופר בה מתייחס בעצם גם לכופר בביאת המשיח, כי המכוּוֹש בביאת הגאולה לא כל-שכן שמכחיש תחיית המתים. "ואלו הם שאין להם חלק לעולם הבא. אלא נכרתים ואובדים ונידונים על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים... הכופרים בתחיית המתים ובביאת הגואל והכו"ו וכו"¹⁶⁹, ובלשון יותר מפורטת: "וכל מי שאינו מאמין בו (= במלך המשיח), או מי שאינו מחכה לביאתו — לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו, שנאמר: 'ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו'. אם יהיה נדחק בקצה השמים... והביאך ה' וכו'¹⁷⁰, ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים"¹⁷¹.

¹⁶⁵ סנהדרין צ, ע"א.

¹⁶⁶ מחברו הוא ר' דניאל ברי יהודה דיון לדעת שד"ל. ראה סידור "עבודת ישראל" של עפר עמ' 154.

¹⁶⁷ ראש השנה יז, ע"א.

¹⁶⁸ הרמב"ם בספר המאור הקדמתו לפרק חלק.

¹⁶⁹ משנה תורה להרמב"ם, ספר המדע הלכות תשובה פ"ג, ה"ו.

¹⁷⁰ דברים ל, ג-ה.

¹⁷¹ משנה תורה להרמב"ם, ספר שופטים, הלכות מלכים פ"א, ה"א.

הנה ראינו, שחכמי התלמוד, ובעקבותיהם גדולי הפוסקים וההוגים, קבעו את האמונה בגאולתו הלאומית של ישראל כעיקר גידול ביהדות. ההזון המשיחי שבתורה ובנביאים אינו תקוה טובה בלבד ולא משאת נפש רוזמיה לימים טובים מאלה גרידא. אלא יסוד מוסד בדתנו ורעיון מרכזי במחשבת ישראל. וכל שאינו שותף לו ממוטט עליו את כל יהדותו ומתנתק מן הקשר הרוחני בבצח ישראל.

חשיבותו המכרעת של העיקר הזה מטילה על האדם מישראל חובה תמורה ש"חכמה ויאמין"¹⁷² באמונה שלמה בביאת המשיח, ולא כעניין מופשט בעלמא וכאוטופיה לימים רחוקים — אלא "אף על פי שיתממה עם כל זה אהבה לו כל יום שיבוא", כאידיאל אקטואלי שעשוי להתגשם בכל עת. ולא זו בלבד, אלא האלוהים יביא זאת במשפט בשעה שאדם עומד ליתן חשבון חייו לפני בית דין של מעלה ובין השאר "אומרים לו: ציפית לישועה?"¹⁷³ — בוא וראה עד היכן הדברים מגיעים.

המשקל הזה שנודע לאמונה בביא המשיח במשנת היהדות, הן מבחינה אידיאלית והן מבחינה מעשית, השפיע על האומה השפעה עמוקה ביותר. ואמונה זו היתה לנו לטל אורות במחשכי האופל של ענות הגלות, והיא שעמדה לאבותינו לעמוד בשיעבוד המלכויות מתוך צפיית כוכב הגאולה ותקות אורו של משיח — וזאת למרות קץ הפלאות הסתום והחתום עד עת קץ. כי מיעד הגאולה האחרונה לא נגלה לנו כמיעד יציאת מצרים ומועד עליית בבל. דניאל, אשר נאמר לו מספרים מעורפלים על קץ הגאולה, לא זכה לשמוע הסבר, "כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ"¹⁷⁴. ולא עוד אלא שנצטווה: "ואתה דניאל, סתום הדברים וחתום הספר עד עת קץ, ישיטטו רבים ותרבה הדעת"¹⁷⁵ כדי להעלים את הקץ מישראל, אם כי רבים יצאו לבקש וינסו לפתור את סוד חשבונות הגאולה.

חז"ל התנגדו לחישוב הקץ: "תפח עצמן של מחשבי קצין, שהיו אומרים: כיון שהגיע הקץ (לפי השבועה) ולא בא — שוב אינו בא"¹⁷⁶. כי השוכחים

¹⁷² שם הלכות מלכים פ"ב, ה"ב.

¹⁷³ שבת לא, ע"א. ופירשה: "לישועה" — לדברי הנביאים.

¹⁷⁴ דניאל יב, ט. קללה ע' אמנם מתמיהה. שהרי מובא בגמרא שר' עקיבא

ור' שמלאי ואחרים מרבוותיו חשבו חשבונות גאולה. ומצאנו גדולי חכמי הדורות

צ"ו, ע"ב ד"ת "עידן" וד"ה "ותשקמו" עד המלבי"ם — שחשבו קצין למרות

קללה זו: ואפשר לומר, שאין כוונת המאמר הזה לאסור חישוב הקץ מכל

וכל, אלא הוא מתכוון לקלל אותם מחשבי קצין, אשר היו אומרים: כיון

שהגיע הקץ ולא בא — שוב אינו בא. לפי זה אין להבין "שהיו אומרים" כנתינת

עצם האבל על חורבן המקדש מרכז בארבעת הצומות — צום הרביעי וצום החמישי, צום השבעי וצום העשירי — שנקבעו אחר חורבן הבית הראשון¹⁸³, "שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהן, כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה. ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבזכרון דברים אלו נשוב להתייב, שנאמר: 'והתורו את עוונם ואת עון אבותם' (ישעיהו 183/184). תעניות אלה, ובראשם תשעה באב המר עם עונת 'בין המצרים' שלפניו, ממצים את אטונה של האומה ומבטאים את כל אבליה ויגונה, אולם אין עיקר עניינם לשמש מזכרת לתפארת האבודה אשר איננה עוד, אלא ערכם הוא חיובי וחינוכי: לכוין באומה את שאיפת ההתחדשות ולמלאה בתקות 'חדש ימינו כקדם', כשיאו של ספר הקינות¹⁸⁶.

גזרת 'אל תשמה ישראל אל גיל כעמים'¹⁸⁷ ותקנת זכר לחורבן עם ימי הצום והאבלות מהיום צד אחד של המטבע — לזכור את ירושלים ולחוש את צער חורבנה ומתוך כך לצפות לנחמתה ולהאמין בגאולתה. נוסף לכאן את דין קריעה, שחייב בו 'הוראה ערי יהודה בחורבנו'¹⁸⁸, ואת מנהג 'תיקון חצות' שודדשו המקובלים 'להתאונן ולקונן על החורבן והגלות'¹⁸⁹. וכל כך למה? — 'שכל המתאבל על ירושלים וזכה ורואה בשמחתה'¹⁹⁰. "יוכה ויראה" אין כתיב כאן — היה רבי מאיר בר אילן ז"ל מדייק — אלא "זוכה ורואה", לומר לך: שכל המתאבל על ירושלים וזכה מיד ורואה את בביינה בעיני רוחו מתוך אבלותו.

הצד השני של המטבע הוא — הציפייה המתמדת לישועה ותקומתה הבלתי פוסקת להחזרת העטרה ליושנה. המנהגים השונים הקשורים בעניין זה אפשר לחלקם לשני סוגים: האחד — מעשים בכל יום, והשני — לעתים מזומנות.

מנהגי יום-יום — כיצד?
(א) אין לך דבר תדיר מתפילת שמונה עשרה, והיא נאמרת ג' פעמים ביום

— "נוכה המקדש. כיצד? — היה עומד בהוצה לארץ — מחזיר פניו נוכח ארץ ישראל ומתפלל; היה עומד בארץ — מכון את פניו כנגד ירושלים; היה עומד בירושלים — מכון כנגד המקדש"¹⁹¹. נמצא, שכל ישראל מתרכזים

183 זכריה ג, ג-ה; ח, יט; אסתר ט, לא.

184 ויקרא כ, מ. 185 רמב"ם שם, הלכה א. 186 איכה ה, כא.

187 גיטין נ, ע"א לפי הושע ט, א.

188 מועד קטן כו, ע"א.

189 סידור "בית יעקב" לר' יעקב מעמדין, לעמבערג תרס"ד, עמוד 22.

190 תעניות ל, ע"ב.

191 משנה תורה להרמב"ם, ספר אבהו, הלכות תפילה פ"ה, ה"ג.

אלה עשויים רק להזיק, אם החשבון מגיע לעתיד רחוק — הרי זה מחליש בינתים את האמונה ומרפה את ידיהם של ישראל, ואם החשבון מגיע לימים קרובים והוא מתבדה — הרי זה מרבה את הצער ומביא לידי יאוש, חלילה. וגדול החשש לטעות בעניינים הללו, כי כל חישובי הקץ — לרבות תיאור סידורם של פרטי תהליך הגאולה — תלויים הם בסברתו של אומנם בלבד ללא בסיס של ראייה נאמנה או מסורת מבוררת. "וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע איך יהיו עד שיהיו, שדברים סתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו, אלא לפי הכרע תפסיקים, ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו"¹⁷². גם המשלים השונים שנאמרו בספרי הגבואה על עניין המשיח לא נתפרשו פירוש מוחלט "ובימות המלך המשיח ייוודע לכל לאיזה דבר היה משל, ומה ענין רמזו בהן"¹⁷⁷.

(ט) אמונת הגאולה במעשי יום יום

האמונה בביאת המשיח נתבצר לה, כאמור, מקום חשוב בהשקפת היהדות, אולם לא רק כיסוד פילוסופי, אלא ככל האמונות והדעות שבתורה כן היתה גם הציפייה לישועה לערך חי ומחנך בחיי המעשה. ערך זה היה לנחלת כל אדם מישראל, למגדול ועד קטן, על ידי מסכת מגוננת וענפה של פעולות ומנהגים, מעשים הווה, שהנהיגו חז"ל בשנה היהודית ובחיי היהודים.

ביטוי קבוע לחורבן תיקנו חכמים על ידי דרישה לאורח חיים רציני, רחוק משמחת חוללות. — "אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה, שנאמר: 'אז ימלא שחוק פינו'¹⁷⁸. אימתי? — בזמן שיאמרו בגוים: הגדיל ה' לעשות עם אלה"¹⁷⁹. וכן גורו שלא לנגן בכלי שיר, וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוע בהן ואסור לשומען מפני החורבן, ואפילו שירה בפה על היין אסורה¹⁸⁰. "כגון: נגינות של אהבה שבין אדם לחברו ולשבח יפה ביופיו"¹⁸¹. מלבד גזרת לא-תעשה זאת הוסיפו תקנות-עשה להמחשת זכר החורבן: "סד אדם את ביתו בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד"¹⁸². והרי זכרון ירושלים נגדו המיד בשבתו בכיתו, בצאמו ובבואו.

טעם לקבלה, וגדולי ישראל אינם חשורים "לכזב ולומר: כיון שהגיע וכו'" (רש"י שם, ד"ה "ויפח"), ולפיכך לית לן בה.

177 רמב"ם הלכות מלכים פ"ב, ה"א.

178 תולדות קבו, ב. 179 ברכות לא, ע"א.

180 משנה תורה להרמב"ם, ספר זמנים, הלכות תעניות פ"ה, הלכה יד.

181 שם, מגיד משנה בשם רב האי גאון.

182 רמב"ם שם, הלכה יב.

שאומרי, שגורו שיהיו מתעניין בכל שני וחמישי על חורבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חילול השם"¹⁹⁵.

(ב) בברכות ההפסדה הנאמרות בשבת וביום טוב ובתענית ציבור מוקדשות

שתיים מתוך ארבע לביתא הגואל — "משמח ציון בבניה" רמגן דוד".

(ג) אף ההפטרות עצמן ברובן הן פרקי נבואה המתנבאות ומחזקות את העם באמונת הגאולה. מיוחדות לכך "שלוש דפורענותא" של שבחות "ביד המצ" רים" ובסופן שבת "חזק" והפסרת תשעה באב, ו"שבע דתחמתא" משבת "נחמו" עד ראש השנה, וכן ההפטרות של תענית ציבור ושל חלק מן התגים.

(ד) תפילת מוסף של שבת ושל ראשי חודשים ובייחוד של ימים טובים, מבליטה את השאיפה לקיבוץ גלויות — "שתעלנו בשמחה לארצנו; וקרב פורענו מבין הגויים" — ואת הכיסופים לבניין בית המקדש ועבודת ה' — "שתתחם עלינו ועל מקדשך; ותבנהו מהרה ותגדל כבודו; ושם נעשה לפניך את קרבנות הכותמים; ושם נעלה וניראה; ושם נעבדך ביראה".

(ה) בקידוש לבנה שבכל חודש נרמזת תחיית עם ישראל ומלכותו. התחרות שותה של הלבנה משמשת סמל לישראל "שהם עתידים להתחדש כמותה". ומלכות בית דוד, שממנה בא העיבור במסורת¹⁹⁶, נזכרת כאן בסיסמה "דוד מלך ישראל חי וקיים"¹⁹⁷ — משום ש"מלכותו נמשלת ללבנה ועתידה להתחדש כמותה"¹⁹⁸, וכנסת ישראל תחזור להתדבק בבעלה, שהוא הקב"ה, דוגמת הלבנה המתחדשת עם החמה"¹⁹⁹.

(ו) בחגים אחדים נתייחדו כמה מנהגים, רמזים וסמלים לחזון הגאולה:

(1) ביום הכיפורים משולב בתפילת מוסף סדר העבודה של כוהן גדול, שבתפילתו המפורט הוא מעורר רטט של ערגה וגעגועים עמוקים לבית קדשנו ותפארתנו, ובהמשכו נאמרים פיוטי קינה על צרות הגלות ופיוטי ציפיה לגשועת ופדות. ובמציאי היום הקדוש במשך תקיעת הסילוק מברית בעז ובליטאמונה קריאת הבשורה: "לשנה הבאה בירושלים (הבנויה)"²⁰⁰.

(2) ליל הספסות הרי כולל גאולה. שורשו נעוץ בגאולה הראשונה ונפו

מגיע לגאולה האחרונה. בקהילות שונות נהגים להסב בלבנים (קיסל בלע"ז).

195 שולחן ערוך של ר"י קארו, אורח חיים סימן תקפ, סעיף ג.

196 ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי מ"ב, סד: מ"ד, כט.

197 ראש השנה כה, א.

198 בתהלים פט, לז—לח: "וכסאו כשמש נגדי, כירח יכון עולמי", ובישעיה ס, כ:

"לא יבוא עוד שמשך, וירחך לא יאסף" — מתורגם: "לא תבטל עוד מלכותיך, ויקריר לא יעדי".

199 רמ"א לאורח חיים סימן תכז, סוף סעיף ב.

200 וכבר פירשו: הבאה — מלעיל, בלשון עבר, כלומר: השנה שכבר באה ונכנסה, דהיינו — לשנת ה'תש"א.

בתפילתם אל מקום אחד — אל ציון בית חיינו¹⁹², בארצות הגולה היו יהודים תולים בביתם שלט "מזרח" מצוייר לסימן, ורשום בו נוסריקון: מ'צד ז"ה ר"וח ח"יים.

(ב) מקום בולט תופס עניין הגאולה בתוכנה של תפילת העמידה, שמדובר בו בשמונה מחור י"ט הברכות: "ומביא גואל" בברכת אבות, "ומצמיח ישועה" במחיה המתים, גואל ישראל, מקבץ נדחי עמו ישראל, השביה שופטינו, בונה ירושלים, מצמיח קרן ישועה ומחזיר שכינתו לציון, ומלבד אלה — הציפיה "לשני ימות המשיח" בסדר "ובא לציון גואל". האשכנזים מוסיפים גם בברכת המאורות בקשה על אור הגאולה: "אור חדש על ציון תאיר ונזכה כולנו מהרה לאורו".

(ג) גם סעודתו של אדם הדירה היא כמה פעמים ביום, ובברכת המזון — שלכאורה אינה אלא הדירה לאל הזן את הכל על אכילת מזון — הנה נודד לה' גם על שתנחיל לאבותינו "ארץ חמדה טובה ורחבה", ונבקש רחמים על ישראל ועל ירושלים, על מלכות דוד ועל הבית בברכת "בונה ברחמי ירוש" לים"¹⁹³. כאן עוסקות שתיים מתוך ארבע הברכות בשאיפת הגאולה. בדומה לכך בנויה גם הברכה האחרונה "מעין שלוש", מזכירים בברכת המזון גם את בואו של אליהו זכור לטוב ומסיימים בוכייה "לימות המשיח ולחיי העולם הבא". לפני ברכת המזון נהגים להקדים בימות החול מזמור "על נהרות בבבל", המתאר את בכי ישראל בגולה ושבעת "אם אשכחן, ירושלים"¹⁹⁴, וכימי מועד ושמחה — "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון" על חדות קיבוץ הגלויות ובניין הארץ.

הנה כי כן משתקפת הציפיה לישיעה במידה כה גדולה בחיי יום-יום על ידי תפילות שונות לגאולה שלמה גם בבית הכנסת וגם על השולחן בבית.

ומנהגים לעתים מוזמנות — כיצד?

(א) בימי שני וחמישי מאייכים בתחנון על דבר הגלות, ואפילו "יש מי

192 דבר זה שלמה קבעו בתפילתו בשעת הנוכת הבית: "והתפללו אליך דרך ארצם; והתפללו אל ה' דרך הדרך אשר בחרת בה; והתפללו אל הבית הזה" (מל"א ח, מת, דבה"ב ה, לב). וכך נהג דניאל — "וכיון פתיחו לה בעליה נגד ירושלים וזמין תלתא בימא הוא ברך על ברכותיו ומצלא" (דניאל ה, יא: וחלונות פתוחים לו בעלייתו נזכר ירושלים, ושלוש פעמים ביום הוא כורע על ברכיו ומתפלל).

193 בונה — בסגול, שהיא צורת נפרד, כמו: "הבונה בשמים מעלותיו" (עמוס ט, ו). ואילו "בונה ירושלים" בתפילת שמונה עשרה נקוד צייר, שהיא צורת סמיכות. כמו: "בונה ירושלים ה'" (תהלים ב, ב), "עושה פלא" (שמות טו, יא, תהלים עז, טו), רועה ישראל (תהלים פ, ב).

194 תהלים קל"ה, ו.

(ז) שמחת נישואין, המאורע החגיגי ביותר והגדול ביותר בחייו האישיים של אדם, היא בעצם עניין פרטי ודבר אין לה עם כלל האומה, ולא היא! אדרבה, אהבת ציון וחובת הגאולה נמסכו גם לתוך השמחה האישית הזאת. "וכשהתחנן נשוא אשה לוקח אפר מקלה ונותן בראשו מקום הנחת התפילה, ואחר כך גורו על עטרות חתנים שלא להניחם כלל... וכן גורו על עטרות כלות, אם היה שם כסף או זהב"²⁰⁸. ומנהג מקובל הוא "לשבור זכוכית בני שואף"²⁰⁹ וכל זאת משום "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתנו"²¹⁰. לידע ולהודיע בשעת ייסוד משפחה בישראל, ששמחת "רעים האהובים" תוכל להיות שלמה רק לאחר שבצוות ה' "שוש תשיש ותגל העקרה". דווקא בשעת חדות פרטית כמשוש חתן על כלה בוקעת ועולה תפילה נרגשת להזרת חיי השמחה לעיר יהודה ולחוצות ירושלים — בנוסח נבואת ירמיהו אלא בהיפוך הקללה לברכה²¹¹.

(ח) בדומה לכך "התקינו שהעורך שולחן לעשות סעודה לאורחים מחסר

ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם"²⁰⁸.

ובסעודת ברית מילה, שהיא בעצם שמחה משפחתית מובהקת, מסיפים בברכת המזון בקשה מיוחדת לביאת משיח ולהופעת אליהו: "הרחמן הוא ישלח לנו משיחו הולך תמים... הרחמן הוא ישלח לנו כוהן צדק אשר לוקח לעולם וכו'".

(ט) אנשי מעשה בגולה היו נוהגים להכין לעצמם "עפר ארץ ישראל" כדי לשימו בקברם אחרי מותם. הכמיהה לציון ולחזיתה פעמה בהם עד נשימתם האחרונה ולקחום עמם אלי קבר.

(י) האמונה המשיחית העמוקה והגעגועים העזים לתחיית האומה הפרו את רוח השירה העברית מדורי דור. משמרות משמרות של פייטנים, שעמדו בארץ ישראל ובתפוצות הגולה, שאבו השראתם ממציני הישועה ושרו את שיריהם על גלות וגאולה. היצירה הפייטנית הענפה נשתלבה בחזי היהודי. מאוצר זה צמחו הומליות לשולחן הסעודה בשבת וביום טוב והומליות למוציא שבת הקשורות בדמותו של התשבי מבשר הגאולה. פיוטים רבים נחקקו למסגרת התפילה של שבתות מיוחדות ומיוחדות²¹², ורבים אחרים ממלאים את המחזור של הרגלים והימים הנוראים. הפיוט לתקופותיו נתן לנו

208 משנה תורה להרמב"ם, ספר זמנים, הלכות תענית פ"ה, הלכות יג, טו.

209 ברכות לא, ע"א בתוספת ד"ה "איתת".

210 ירמיהו ז, לד: "והשבת מערי יהודה ומחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה.

קול חתן וקול כלה". וכן טו, ט: כה, י.

211 ארבע פרשיות ושבת הגדול, שבתות ימי הספירה, אקדמות לשבועות, שבת בראשית, שבת חנוכה ועוד, ראה סידור "עבודת ישראל" של בער, עמוד 621.

אשר לדעת מהר"ל מפראג זהו זכר לעבודת הכוהן הגדול, ולפי דעה אחרת — הוא לכבוד אליהו הנביא, מבשר הישועה²⁰¹. כיסופי הגאולה מבטאים גם בברכת "גאל ישראל", בבקשה נרגשת על בניין ירושלים וחידוש עבודת המקדש, ומסיימים את סדר ליל הגאולה אף הוא בהזכרות ההוגנת: "לשנה הבאה בירושלים (תבנויה)"²⁰².

(3) גם בסיום חג הסוכות כשנפרדים מן הסוכה נוהגים לבקש: "כשם שקיימתי וישבתי בסוכה זו, כך אוכה לישוב בסוכת עורו של ליתן לשנה הבאה בירושלים (תבנויה)"²⁰². וחסידים ואנשי מעשה בגולה מחזירים לבין בזמן שמתחננו על אתרוג מארץ ישראל, משום "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתנו"²⁰⁴. הגאון ר' נתן אדלר זצ"ל מפרנקפורט, רבו של בעל "חתם סופר", היה משתדל שכל ארבעת המינים שלו יהיו מארץ ישראל. וכך היה הגר"א אומר: שבעת אבותינו "חדבק לשוני לחכי אם לא אוכחי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתנו, ובהזכרת לנו, שאם אדם מישראל מברך בזמן שמחתנו על ארבעת המינים אחרת ע"כ רבה לזבל, ה"זס (ר"ת: אעלה), שבאו ממסעי אדמת נכר ולא מירושלים — מוטב לו שתדבק לשונו לחכו"²⁰⁵.

(4) בפורים ראוי להבליט משמעותן של שתי הלכות: אין קוראים הלל בפרקים — "לפי שאין אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ"²⁰⁴. נמצאת חוץ לארץ פחותה מארץ ישראל בהבעת הודיה על נס. ובקריאת המגילה שנינו: "כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בתמישה עשר"²⁰⁵. "ולמה תלו הדבר בימי יהושע? — כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל...".

ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס הזה"²⁰⁶.
(5) ט"ו בשבט, ראש השנה לאילן, הוא תאריך ארץ-ישראלי מובהק לקביעת שנת עורלה ונטע רבעי ושנות התרומה והמעשרות — המצוות החלויות בארץ. בחוץ לארץ נוהגים ביום זה לאכול פירות ארץ ישראל מתוך הכנה מיוחדת, וסעודה זאת מלאה געגועים על הארץ הטובה, ארץ זבת חלב ודבש. מתבטאת כאן הכמיהה התוססת והערה שכלב האומה לקץ זה, שאין לך מגולה הימנו, שנאמר: "ואתם, הרי ישראל, ענפכם תתנו ופריכם תשא לעמי ישראל, כי קרבו לבוא"²⁰⁷.

201 דניאל גולדשמיט, הגדה של פסח, הוצאת שוקן תל-אביב תש"ז, עמוד 21, הערה 3.

202 סידור "בית יעקב" לר"י עצמדין, עמוד 363.

203 הרב י"ל מימון, שרי המאה, ח"א, עמוד 111.

204 ערכין י, ב. 205 מגילה פרק א, משנה א.

206 משנה תורה להרמב"ם, ספר זמנים, הלכות מגילה וחנוכה פ"ה, ה"ה.

207 מאמר רבי אבא בסנהדרין צח, ע"א על דברי יחזקאל לו, ח.

אך רבים עלו לעת זקנה לבלות שארית ימיהם לפני ה', כי "אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתו"²¹⁵. העולה לארץ ישראל ובה תמיד לכבוד רב מצד בני מקומו, והכל היו יוצאים ללוותו ולהיעדר ממנו. כך נשתמר קשר חי בין ארץ ישראל ויהודי התפוצות. קהילות הגולה קיימו קופות צדקה להחזקת עניי ארץ ישראל, שפרנסה של ממש לא הייתה להם. והיה על ידי זה גם להן חלק במצות יישוב ארץ ישראל.

בין העולים הבודדים לדורותם בולטים בייחוד גדולי ישראל שבאו מתפוצות שונות. עליית צדיק לארץ עשתה רושם על היישוב לשעתו ולדורות. הם חיזקו את היישוב ברוחניות על ידי אישיותם, ואף בגשמיות על ידי קשריהם והשפעתם בגולה. נציין לדוגמה דמויות אחדות: ר' יהודה הלוי (אמצע המאה ה"ב), הרמב"ן (1267), ר' יצחק הלוי (1344), ר' עובדיה מברסנוורה (1488), הארי"י (תחילת המאה ה"ט), ד"ר יוסף נשיא, מקומם מחזו סבריה (1560), ר' ישעיה הלוי חורוביץ (השל"ה הקדוש) (1622), ר' חיים אבן עטר בעל "אור החיים" על התורה, שחצרו היתה ידועה בירושלים העתיקה עד ימינו (1741), ר' אברהם גרשון מקיסוב, גיסו של הבעש"ט (1747).

לא תמיד הייתה העלייה דרכם של יהודים. היו גם גלי עלייה ציבוריים, אשר עוררו את היישוב ותרמו הרבה לביסוסו. והרי כמה דוגמאות: עליית שלוש מאות רבנים ותלמידי חכמים מאנגליה ומצרפת ובראשם ר' יונתן הכהן מלונלי (1211); עליית ר' יהודה חסיד משידלוביץ ועמו חבורה גדולה מתלמידיו (1700); עליית החסידים בראשות ר' מנחם מנדל מויטבסק (1780); עליית תלמידי הגר"א ובראשם ר' ישראל חוליות חליות, עליית על ידי השרשרת הארוכה של עליות לארץ ישראל חוליות חליות, עליית יחידים ועליית חבורות, במשך מאות שנים — נשארה הארץ בתודעתו של העם היהודי כקניינו שלו, למרות שניטלה ממנו השליטה עליה. המאמצים הבלתי פוסקים בכל הדורות להיאחז בארץ ולהחזיק בה בכל מידה אפשרית מעידים שישאל לא התיאש ממנה ולא הפקירה מעולם. ואכן נשתמרה בשכר זה רציפות היישוב בלי הפסק, "ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה... הארץ לא ננית אותה בידם (= של ז' עממים) ולא ביד זולתם מן האומות בדרך מן הדולות"²¹⁸.

התשוקה לציון והציפייה הממושכת לגאולה עוררו בתקופות מסוימות גם תסיסות משיחיות. שלבשו לפרקים מודים נרחבים למדי, ואף על פי כן יש לציין, שכל התנועות המשיחיות, העיוניות והמעשיות, החיוביות והשליליות,

218 השגות הרמב"ן לספר המצוות של הרמב"ם, מצות עשה, מצוה ד'.

גם את הסליחות לתעניות ציבור לאילול ולימי התשובה, ואת ספר הקינות לתשעה באב, שבהם בכולם הגוי הרעיק המשיחי והציפיית לגאולה בצורות רבות.

(א) חז"ל תיקנו ברכה מיוחדת — "מציב גבול אלמנה" — אשר יברכנה בשם ובמלכות כל "הרואה בארץ ישראל בתי ישראל ביישובם כמו ביישוב בית שני"²¹⁷. זוהי הדיה מיוחדת על בניין הארץ. וגמגו אנשי "תורה ועבודה" לשלבה בטקס של ייסוד יישוב חדש ולאמרה בקול בפני עם וצוה. הרב ר' שמואל סלנט זצ"ל, רבה של ירושלים, היה מברך ברכה זו כל אימת שראה בית נבנה — ואפילו בידי ערבי, כי אמר: סופו שיפול ליד ישראל. ומספרים על הרב ר' מרדכי גימפל יפה ז"ל, מהשובי הרבנים של חובבי ציון²¹⁸, שהיה אומר על המושבות החדשות: אלמנה צעירה, הצופה במקצת — ואף על פי כן "ברוך מציב גבול אלמנה".

סיכום: במערכת הדוגמאות הנאת ראינו בעין תיצד הנציחו חכמינו ז"ל את זכר חורבן ירושלים והמקדש ואת יגון אובדן המלכות בחיי בית ישראל. שמה של ירושלים חקוק בנשמת האומה, חומותיה — גדרה תמיד. אדם מישראל חייב משובצים ציונים לציון לאין ספור, וממלים לרוב — ורוחניים וגשמיים, יום-יומיים ועונתיים, קבועים והזדמנותיים — וזרועים ככוכבים על ימי חיון של היהודי, כך נעשתה הציפייה לישועה והאמונה בביאת המשיח לערך חיובי וממשי, לתקוה חיה ומוחשית ולאקלים הנפשי של הכלל והפרט בישראל.

(י) יישוב ארץ ישראל ותחייתה

התקווה המשיחית, שקיננה בלב כל איש ישראל, לא נשארה מופשטת וערטית לאית. היא עוררה בלבבות טובי בני עמנו בכל הדורות תשוקה לעלות לארץ ישראל. לזכות לחיות ולמות בארץ הקודש — זו הייתה משאת נפשו של כל יהודי אמיתי. יחידים נהגו כיעקב אבינו וביקשו להביאם לקבורה בארץ ישראל, ש"הנקבר בארץ ישראל הקב"ה מכפר לו"²¹⁹, והריוו קבור תחת המזבח²²⁰. "מתי ארץ ישראל חיים תחילה בימות המשיח ואוכלין שנות המשיח"²²¹, ואילו מתי חזק לארץ אינם "היום אלא בצער גלגול מוחלית"²²².

212 סידור "עולת ראיה" של מרן הראי"ה קוק זצ"ל, ח"א עמוד שפה.

213 עלה מרוסיה בשנת תרמ"ה, תתישב ביהוד הסמוכה לפתח תקוה, הנפטר שם בשנת תרנ"א (1891). סבם של בצלאל יפה מראשי תל"א"ב, המשוור ליד יפה, מנהל קרן היסוד.

214 בראשית רבה צ"ה, ת. 215 כתובות קי"א, ע"א. 216 בראשית רבה צ"ה, ז.

217 רש"י לבראשית מז, כט. בראשית רבה שם.

לא החרירו את העם מתורמט גלותו ולא חיללו תנועה עממית לעליית לארץ ישראל ולבנייה. לדעת הרמב"ן "וישבתם בה" ²¹⁹ היא מצות עשה, והוא מוכיח "שנצטוו בכיבוש בכל הדורות. ואומר אני כי המצוה שמפליגים בה, והוא דירת ארץ ישראל... הכל הוא ממצות עשה. היא שנצטוו לרשת את הארץ לשבת בה, אם כן היא מצוה עשה לדורות. מתחייב בה כל אחד ממצוה זו; כמו שהתאונן עוד לפני כן ר' יהודה הלוי, אבי כל פעיל בקיום מצוה זו: "ואין דיבורנו, 'השתחו לה' קדשו' ו'השתחו לה' להודם רגלי' אהבי ציון: "ואין דיבורנו, 'השתחו לה' קדשו' ו'השתחו לה' להודם רגלי' ו'המחזיר שכינתו לציון' וזוהי זה — אלא כצפוף הורזר והדומה לו. שאין

אנו חושבים על מה שנאמר בזה ובזולתו" ²²⁰.
ומן האחרונים חזר ר' יעקב עמדין (באמצע המאה ה'י"ח) להתריע על זאת בתוכחה מגולה: "עליו צריך כל אדם מישראל לעשות בלבו הסכמה קבועה ותקועה לעלות לדור בארץ ישראל... כדי ליישב הארץ הקדושה השוממה מבלי בניה... על כן שמענו אחי ורעי, המתגוררים בארץ לא לנו על אדמה סמאה... זכרו את ה' וירושלים תעלה על לבבכם... ואל תחשבו להשתקע בחוץ לארץ... שבכל דור לא שקטנו ולא שלוונו על צוואתנו נדרסנו... אחר ששכחנו דירת ארץ ישראל לגמרי. אין אחד מאנשי מתעורר להחזיק בה, להתיישב שם לדור, כי אם אחד ממדינה ושניים מדור. אין איש שם אל לב, מבקש אהבה דורש שלומה וטובתה ולא מצפה לראותה. כמדרמה לנו בדיחוננו בשלוח בחוץ-לארץ — שכבר מצאנו ארץ ישראל וירושלים אחת רזוגממה. על כן באו עלינו כל הרעות" ²²¹.

קריאות נאמנות כאלה נשארו קולות במדבר, לא נקלטו באומה ולא השפיעו למעשה לעורר הלבבות ציונה. לא איכשר דרא.

נסיון רציני יותר, יסודי ונרחב, לעניין את העם בבעיית גאולתו נעשה בידי הרבנים ר' יהודה חי אלקלעי ור' צבי הירש קאליש, זכרונם לברכה. בכתביהם השונים דנו — כל אחד בדרכו — בהעמקה ובהרחבה בצד העקרוני של גאולה מעשית בעת הזאת מתוך הסתמכות על מקורות דברי הקדמונים, ואף הציעו תוכנית ממשית מפורטת להגשמת המטרה המשיחית. פעולת שני הגדולים הללו אף על פי שנעשתה מתוך השראה עמוקה ומתוך התלהבות והתמסרות — לא הצליחה לעורר ישנים ולא זכתה להישגים ממשיים, אולם לא היה פעלם לבטלה. ר' יהודה אלקלעי ור' צבי קאליש נעשו ראשוני המבשרים של תקופת התחייה הלאומית, ולימים כמו נבט בדרך סמויה מן העין הורע שורעו בדמות תנועת חובבי ציון ואנשי ביל"ו ואחר כך בדמות

²¹⁹ דברים י"א, לא. ²²⁰ חזרי מ"ב, כז.

²²¹ מתוך "סולם בית אל" — הקדמה לסידור "בית יעקב" ג, ע"א.

ההסתדרות הציונית. היא מדינת היהודים שיסדה בנימין זאב הנצל בשנת תרנ"ז בבבל.

(יא) ההתנגדות לתנועת התחייה

רעיון הגאולה החזון המשיחי הנם כפי שראינו אידיאה מרכזית במשנת היהדות, ואידיאה זו נספגה בדם התמצית של האומה וחדרה למעמקי הדעתה באופן יסודי ביותר. לפיכך עומדים אנו תמהים ונדמהים בפני חזיון פאראדוקי-סאלי ביותר: כיצד חוגים רחבים של שלומי אמוני ישראל לא נמשכו בהתלהבות אל תנועת התחייה הלאומית? ולא עוד, אלא גדולי תורה ועמודי הוראה ואלפי תלמידיהם, ראשי חסידות ועמודי היראה ורכבות חסידיהם נצבו מנגד ברובם הגדול ואף נלחמו בתנועה הציונית — איך להבין את זאת? ועד היום חוגים רחבים של יראים ושלמים בעולם הרבני ובעולם החסידי עומדים מסתייגים ממדינת ישראל, מכירים בה לכל היותר "דה פקטו", ואינם רואים בנס תקומתה חסד אלוהי היסטורי, שרק מעטים דומים לו בתולדות ישראל — הכיצד?

להסברת עובדה מצערת זו אפשר לומר, כי שלוש טעמים נגעו בעד יותר דים שומרי תורה מלצדד בתנועת התחייה הלאומית: (א) האמן האמינו שגאולת המשיח תהיה גאולה ניסית בלבד — כימי יציאת מצרים — ללא כל פעולה מכוונת מצד השם. העם עצמו אין לו אלא להאמין בגאולה, לצפות לישועה וללישב ולהמתין עד שיתגלה המשיח ויזימנם לעלות עמו לארץ ישראל; (ב) "חז"ל הורו שהקב"ה השביע את ישראל שלא יעלו בחומה ושלא ימדרו באומות העולם" ²²², ואילו מטרת הציונות נוגדת את השבועה הזאת; (ג) תנועת התחייה — הן חזית ציון חזן ההסתדרות הציונית — היא תנועה לאומית חילונית לפי מגמתה ופעולותיה ולפי מחלליה ומנהיגיה, ולפיכך לא חפצו החרדים הללו להשתתף ולהתערב בה. הם חששו מאוד מפני ההשפעה החילונית של תנועת התחייה על הנוער היהודי במזרח אירופה, באשר כל מנהיגיה ועסקניה היו ילידי תנועת ההשכלה, אשר התאמצה להרוס את אמונת היהדות ואת מנהגיה.

ההתנגדות מבוססת אפוא על שלוש טענות אלה: (א) אין אנו מצויים לעשות דבר למען גאולתנו; (ב) אם נבוא לפעול מתוך יוזמה עצמית כמי שאינו מצוה ועושה — הרי כבר הזהירונו חז"ל מכל: (ג) ואם תמצי לומר שיימצא היתר לכך — הרי השיתוף עם הכופרים מעכב.

ועתה נבדוק את צדקת הטענות — היש בהן ממש.

²²² ראה תעריף 163—164 לעיל.

"גאולת ישראל אשר אנחנו חוכים לה, אל יחשוב החושב כי פתאום ירד השם, יתברך שמו, משמים לארץ לאמור לעמו: צאו! ידידי הקורא, הסר מעט ההרגל מעליך, אשר המקח עם יחשבונו, כי כרגע יריע משיח צדקנו ויתקע בשופר גדול להרעיש כל יושבי תבל. לא כן, כי ראשית הגאולה היא על ידי התעוררות רוח נדיבים, ועל ידי רצון המלוכיות לקבץ מעט מני פזורי ישראל לאדמת הקודש"²²³. דעה זו של רצ"ה קלישר (משנת תרכ"ב — 1862) מבוססת על דברי הנביאים ותואמת לדעת קדמונים: "ראשית הגאולה התמידה תהיה על פי רשיון המלוכיות ויהיה קצת קיבוץ גלויות, ואחר כך יוסף ה' שנית ידו, כדכתיב: 'ושב ה' אליהם את שבותם' — ואחר כך — ושב וקבצך מכל העמים"²²⁴, ובכן, סמי מכאן גאולה ניסית. אדרבה, "הגאולה תהיה דרך טבע, שאילו היה דרך נס היה נקל מאוד, כי לא ייפלא מה דבר, ואפילו דרך טבע הוא פלא עצום מאוד — לפי מצב העם... התחלת הגאולה תהיה מן האומה עצמה. והמאמצים כי התחלת הגאולה תהיה על ידי משיח בן דוד באותות ומופתים כימי צאתו ממצרים — הם מאמינים אמונת שוא ו שקר"²²⁵. "כי לה' לבדו התשועה, והוא יסובבנה על ידי אדם, כמו שסבב תשועת גלות בבל על ידי כורש, וכן לעתיד יסבב גאולת ישראל על ידי מלכי הגויים, שיעור את רוחם לשלחם, וכשיבקשו ישראל מאת מלכי הארץ — ה' ישלם ויטה את לבם לעשות את בקשתם"²²⁷. והנה "מלכות בריטניה — הם יהיו ראשונים להשניח עלינו בעיני פקידה, ולנו להחזיק להם טובה... כי שלוחי המקום היו, ואחריתם במעלה מלכות צרפת יהיו לנו לעינים"²²⁸.

223 הרב צבי הירש קלישר בספרו "דרישת ציון", מצוטט על פי ג. קרסל: "רבי יהודה אלקלעי — רבי צבי הירש קלישר, הוצאת מצפה, תל-אביב תש"ג, עמוד 127. בדברים אלה פנה הרב קלישר כבר בשנת תקצ"ו (1836) אל אשר אנשיל רונשילד.

225 פירוש המיוחס להרבב"ן לשיר השירים ח, יב.
226 ר"י אלקלעי, "רגלי מבשר" (שנת תרכ"ה) ה, ע"ב; ג, ע"א. מצוטט מספרו הנ"ל של קרסל בעמוד 103. השווה דברי הרמב"ם המובאים להלן בהדגה 244.
227 ר"י אלקלעי: "גורל לה" סימן ט, לפי קרסל בעמ' 61.
228 ר"י אלקלעי, "ספר חיים" (שנת תרס"ז), יח, ע"ב, סימן ג, לפי קרסל בעמוד 63. דברים אלה נכתבו 61 שנה לפני הצהרת בלפור (!) 1917 שנה לפני מבצע סיני (1948) — בשנת תר"ח (1848) — כתב ר"י אלקלעי ב"קול סווא" (!). עוד קודם לכן — בשנת תר"ח (1848) — כתב ר"י אלקלעי ב"קול קורא" (עמ' 9, לפי קרסל בעמוד 63): "הנה ה' השמיע אל קצה הארץ — אמרו לבת ציון: הנה ישעך בא! (ישעיה סב, יא). קצה הארץ היא ארץ בריטניה שהיא קצה המערב, ר"ל, שה' השמיע אל קצה הארץ, שיאמרו לבת ציון הנה ישעך בא, היינו למלכות האיגליז, כי משם יצמיח ה' צדקה ותהילה לעמו נגד כל הגוים" (!).

ובכן, המדובר הוא בגאולה טבעית ולא ניסית, כהצהרת מרש ולא כיציאת מצרים, וזה מחייב אתערותא דלתתא, קומי'עשה גדול כמעשהו של נחמיה בשעתו — "ואנחנו נקום ובנינו"²²⁹ — כדי להכין את הדרך לבוא המשיח, שהרי "ובא לציון גואל — כל זמן שציון חרבה עדיין לא יבוא הגואל"²³⁰. "ואנחנו מתפללים בכל יום: ותחינה עינינו בשוכן לציון ברחמים. — על מי ישרה שכונתו? על העצים ועל האבנים?"²³¹. לפיכך מצוה עלינו "לסבב הרבות כבאן אדם עלי ארץ הקודש ולעשותה ארץ נושבת, כי היא הקדמה אל ראשית הגאולה"²³².

וכל ענין תחיית הארץ, יישובה ובנינה, אין בו משום מרידה בעמים — שהרי הכל ייעשה ברישיון המלוכיות ובסיוען. והשבעה השנייה אשר הקב"ה "השביענו שלא נעלה כולנו — משני טעמים. האחד: כדי שאחינו בגולה יהיו לעזרה לעולי גולה, כי מסתמא העולים ראשונה יהיו עם עני ודל, ועוד: כי ה' חפץ שהגאולה הזאת תהיה בדרך ארץ ובכבוד, ולכן השביענו, שלא נעלה כולנו יחד, שלא נהיה נטושים על פני השדה. כשוכני אוהלים, אלא מעט מעט עד שתיכבה ותיכונן ארצנו"²³³.

הנה נחברר לנו, כי שתי השענות האידאולוגיות של מתנגדי הציונות — טענת הגאולה הניסית ואיסור המרידה בעמים ועלייה בחומה — אין להן על מה שסמכו, וכיום — מאה שנה לאחר פעולת שני הראשונים — לציון הרבנים אלקלעי וקאלישר, ועל סף העשור השני של מדינת ישראל — כבר גלוי לכל כיצד הוכרע הויכוח הזה במציאות, וכמי פסקה ההיסטוריה הלכה במחלוקת זו. התנועה הציונית ששאפה להקים בארץ ישראל "מקלט בטוח במשפט גלוי" זכתה להצהרת בלפור ולמנדט בריטי על דעת חבר הלאומים ולבסוף להקמת מדינת ישראל על סמך החלטת עצרת האו"ם ובסיוע מעצמות אירופה וכוחות בין-לאומיים. תהליך הגאולה התפתח בדרך הטבע שלב אחר שלב ובהסכמת המלוכיות של אומות העולם. "גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה, כל מה שהיא הולכת — היא רבה והולכת"²³⁴.

עינינו הראות, כי תנועת התחייה הלאומית ניצחה את מתנגדיה, היא זכתה והשיגה מטרותיה למרות צבינות החילוני. משמע, שכך כיוונה וסייעה

229 נחמיה ב, יח. ²³⁰ בריש"י לישעיה נס, כ.

231 ר"י אלקלעי, "מנחת יהודה" יג, ע"ב, לפי קרסל בעמוד 102.

232 רצ"ה קלישר, דרישת ציון, מאמר ב, לפי קרסל בעמוד 134. "ארץ נושבת" הוא שם התברה שרצה רצ"ה קלישר ליסד כמוסד מממן ומבצע את מפעל ההתיישבות בא"י.

233 ר"י אלקלעי בהקדמה לי"מנחת יהודה" (שנת תר"ג — 1843) לפי קרסל בעמוד 55.

234 ירושלמי ברכות פ"א, ה"א.

ההשגחה העליונה. ונמצא שכל ההיבדלות והעמידה מנגד מחמת "קנאת ה' צבאות" לא צדקה כלל.

ובאמת, צדקה עשה הקב"ה שמתחללי התחיה ומנהיגיה המרכזיים לא היו משלומי אמוני ישראל. על ידי כך נתגבש בה אופי פראקטי בלבד, ללא כל הילה של משיחיות. אילו יצא הרצל, למשל, מחוגי החרדים — אפשר מאוד שהיו רואים בו דמות משיחית, ואז היו מסתייגים ממנו כל הרבנים שצידדו בתוכניתו ובתנועתו מחשש מפני משיח שקר גדול; מי יודע לאן הייתה אז הציונות מגעת, ואם לא היה לבסוף גורלה כגורל כל התנועות המשיחיות בישראל שספו והניחו טעם מר, "ולכן עברו המים הזיוניים על כל העוסקים בענייני גאולה, מפני שהיו עוסקים בדרך נס חוץ מן הטבע ובציורפי שמות, וזהו נגד רצונו, יתברך, מפני שהוא נגד התורה, כי בראשית ברא אלוהים (טבע)" ²³⁵. אם כן, דווקא בגלל חילוניותה של תנועת התחייה יכלו אישי הציונות הדתית להשתתף בה ולהשפיע מרחם עליה, כי גדולי תורה וגדולי יראה היו בבינתם השיגו כי "בקיבוץ-גלויות הראשון צריך שיהיו ישראל אגודה אחת בין רשעים בין כשרים, וכפיון אלו על אלו, והפורשים מן הקיבוץ הנבחר עליהם הכתוב אומר: 'וברוחי אלו המורדים והפושעים בי, מארץ מגוריהם אוציא אותם, ואל אדמות ישראל לא יבואו'" ²³⁶. מה גורמים הדברים האלה? אמת מורה ומזעזעת נשקפת מהם...

הנער הטוב, אשר הוריו ורבותיו חששו לו פן יסטה באיורה הציונית — בחלקו פרץ ונגרף אל תנועות מהפכניות ורות באירופה המסוערת ממלחמת העולם הראשונה, וברובו הגדול נשתמר בחממות של תורה חסידות בגולת אירופה בשביל משרפות הרשעים ימ"ש... וה' הטוב יכפר בעדם.

ההיסטוריה הכיחה גם בנקודה זו — היא הטענה השלישית של מתנגדי הציונות — שאין הלכה כדעת הרבנים המתבדלים והמתחסדים אלא האמת והצדק הנם עם שיטת הציונות הדתית.

מתחת למסווה הטענות השונות של מתנגדי הציונות פעל גם יסוד האנוכיות ומידת העצלות — כמו בימי שיבת ציון. אז "שבו מקצתם וגשאו רובם וגדליתם בבבל, רוצים בגלות ובעבירה שלא ייפדו ממשכנותיהם ועניי ניהם" ²³⁸ — ועתה חזרה פרשה זו במהדורה חדשה תמורה שבעתים. שהרי דברים קל וחומר: ומה אחרי גלות של שבעים שנה, ובית המקדש שוב נבנה, "יעזרא שהיה פוצר בהם ונחמיה והנביאים" ²³⁸, אם אז התעצלו ולא שבו

235 ר"י אלקלעי, "קול קורא" (שנת תר"ח — 1848) עמוד 16, לפי קרסל בעמוד 105.

236 יחזקאל כ, לח.

237 ר"י אלקלעי "מבשר טוב" (שנת תרי"ב — 1852) עמ' ד, לפי קרסל בעמוד 104.

238 ר' יהודה הלוי, ספר הכוזרי, מאמר ב, כד.

אלא מקצתם ולא בלב שלם. בזמן הזה אחרי גלות גוראה של "ח מאות שנה ובהעדר כל היתרונות של אז על אחת כמה וכמה.

הלך רוח זה של אנוכיות ועצלות הוא תוצאה מן האדישות וההתעלמות של דורות ישראל מלחקור את דרכי הגאולה למעשה ולכרך פרטי תהליכית: "אין גם אחר, שידבר על גאולת ישראל וחזרת השכינה לציון. מה שהיה ראוי שכל חכמי ישראל יתברו חיבורים לדעת מה יעשה ישראל ובמה תלויה גאולתם" ²³⁹. בכל בעיות הפרט — כגון נגע צרעת ודורא דממונא — הרבו רבותינו לטפל; "כמה דיות משתפכות וכמה קולמוסים משתברים על כסף ושווה כסף; ועל העיקר הגדול הזה (= התשובה לא"י), שהוא יסוד התורה והאמונה, והדבר נוגע אל כל ישראל — שמו יד לפה" ²⁴⁰. "ואפילו גדולי ישראל היו מצפים לעת הקצוב, ולא נתנו אל לבם לעיין בדברים הנאמרים באמת מפני נביאי האמת והצדק" ²⁴¹. אלא נקטו בציפייה הפאסיבית המקובלת בחישובי קיצין. — "ואנו נוהיל להבטחת מלכנו קץ אחרי קץ, ובעבור קץ הדורש נדע כי טעה במדרשו, והבא אחריו יחזור וידרוש דרך אחרת" ²⁴². ואכן הרמב"ם לא סבר כן ופסק: "וכן לא יחשב הקצין" ²⁴³. וגדולה מזו אמר: "אלה שמפתים עצמם ואומרים, שיעמדו במקומם עד שיבוא מלך המשיח לארץ המערב ואז יהיו יוצאים והולכים לירושלים — עוברים הם ומחסימים זולתם... כי אין זמן לביאת המשיח, עד שתולידם בו ואומרים עליו שהוא קרוב או רחוק" ²⁴⁴.

239 ר"י אלקלעי, "שמע ישראל" (שנת תר"כ — 1860) עמ' 8 סימן י, לפי קרסל בעמוד 106.

240 ר"י אלקלעי, "פחה כחודה של מחט" (שנת תר"ט — 1849) עמ' 10 סוף סימן טו, לפי קרסל בעמוד 105. דברים ממין הטענה הזאת — אלא בנושא אחר — כתב רבנו ברוך הנקן בהקדמתו לספר "חובות הלבבות": "וראיתי החכמה הזאת, שהיא חכמת טובות הלבבות, שהניחות ולא חיבורה בספר שיהיה כולל שורשיה, ושהיא כארץ עזובה, ולא סידרה בהיבור שיקף את כל פרקיה, ותמהתי על זה היבנה גדולה". וכדברים האלה משמיע גם רמח"ל, החסיד המקובל, בהקדמת "מסילת ישרים": "הייתכן שיעמול שכלו בחקירות אשר לא נתחייבנו בהן, בפלפולים אשר לא יצא לנו שום פרי מהם, ודינים אשר אינם שייכים לנו — ומה שאנו חייבים לבוראנו חובה רבה, נעזבו להרגל ונניחיהו למצות אנשים מלומדים?"

241 ר"י אלקלעי, שם סימן כט, לפי קרסל עמוד 93.

242 רש"י לדניאל ח, יד, רש"י הוציא את קץ המשיח לפי חשבוננו לשנת ה' קי"ד (1354) למניינם); לפי חשבון הגאון מליבי"ם (בפירושו לדניאל יב, יא) נקבע זמן הגאולה לשנת ה' תרפ"ח (1928); לדעת חיים שבילי בספרו "הזון החיים" (ירושלים תרצ"ה, עמוד 77) יהיה קץ בשנת תש"ב (1942) או בשנת של"ג (1973).

243 רמב"ם הלכות מלכים פי"ב, ה"ב.

244 מאמר קידוש השם להרמב"ם: השווה דברי ר"י אלקלעי באערה 226.

"או יבקע כשחר אור, וארוכות מחרה תצמח"²⁴⁹. משולה היא גאולתו של ישראל להופעת אור השחר ולדרך צמיחתו של נסע. "בתחילה קימאה קימאה, כל מה שהיא הולכת — היא רבה והולכת"²⁵⁰.

אחת מוצא שלושה שלבים בריחת אורו של יום: (א) בתחילה הכוכבים הזורעים על פני השמים מתעלמים מן העין והחשכה גוברת, שאין לך אפלה גדולה יותר מאותה שעה הסמוכה לשחר; (ב) אחר כך בקע ועלה עמוד השחר ומאיר פני המזרח; (ג) ולבסוף תנץ החמה הלך ואור עד נכון היום. וכן אחת מוצא שלושה שלבים בצמיחתו של נסע: (א) תחילה גרוב גרעין הזרע, שנשמן בארמה, ונובט באין רואים; (ב) אחר כך בקע הנבט את פני הקרקע ויוצא לאור העולם; (ג) ולבסוף הוא גדל ומתחזק, מוסיף והולך והיה לצמח אורח.

וכך הם גם שלושת שלביו של תהליך הגאולה:

(א) השואה האיומה, שהכחיזה את יהדות אירופה השורשית והמפירה את רוב בנינה של האומה, שמקרה צמחה תנועת התחייה, וגיוע כפר עציון שבמבואות ירושלים, מיטב התגשמותו של חזון הגאולה הזוהרית והרחבת — זה היה שלב הקרבן של הגרעין הטוב והבריא, שהנבט את המדינה. לא כללה היחה כאן, אלא הצמחת חיים לזרע הגאולה, גינון אורות הכוכבים לשם ריכוזם ונינוסם בהלל בן שחר.

(ב) הולדת המדינה ומלחמת השיחור — זה היה שלב בקיעת פני הקרקע ופריצת אור איילת השחר. שהרי עצם הכרות המדינה באה לפתע פתאום. זמן קצר לפני המאורע ההיסטורי לא ידע איש מה עומד להתרחש ולא האמין אדם כי יבוא הדבר. אף על פי שעברה כחצי שנה מהחלטת כ"ט בנובמבר 1947 (מוציא שבת-קודש פרשת וישלח²⁵⁰ 17 בססלי תש"ה) ועד ה' באייר תש"ח (י"ד במאי 1948) — היתה הקמת המדינה מבצע פתע, שתוכנו תוך ימים ספורים בלבד, ודמיונו בקיעת-ארמה של צמח אל אור-שמים, ובקיעת-שמים של שחר להאיר לאדמה. אלא שקדמה התפתחות סמירה וחביוה, ושרמה ברכה גדולה בהקדמה הסמויה מן העין.

(ג) קיבוץ גלויות והתעצמות המדינה בגישמיות וב-רוחניות, ולאחר מכן ביאת המשיח, בניין המקדש ותיבת היתים — אלו שלב הגידול והחיוזוק של תנץ החמה. "לא יבוא עוד שמשך... לעולם יירשו ארץ נצח מטעם..."²⁵¹.

²⁴⁹ ישעיה נח, ח.

²⁵⁰ היא פרשת מאבק של יעקב עם עשיו — "ויאבק איש עשיו עד עלות השחר" (בראשית לב, כה).

²⁵¹ ישעיה ס, כ—כא.

אבל מעשה ברור לכל, שאין הדברים תלויים במחשבי קצין. לאחר שכבר נתקיימו כל שלבי ההקדמה לגאולה וכל מילי דאחתללא, ומדינת ישראל קמה וגם ניצבה בנסים גדולים ונפלאים לעיני כל ישראל וגלויים לכל העמים — אין לך קץ מגולה מזה. ועלינו לדעת את זאת במלא הכרתנו ולחוש את זאת בכל נפשנו ואמונתנו. ואם לגבי השגחת היחיד אמר: "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה, אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה"²⁵² — הרי לגבי השגחת כלל ישראל על אחת כמה וכמה. אם על חבלה קטנה כך — על ישועה גדולה לא כל שכן, שהרי "מידה טובה מרובה ממידת פורענות"²⁵³. ואם אמר: "על כל נשימה ונשימה הוא מודה לו במאור מאיד" — הרי מי שזכה להסתפח בנחלת ה' ולהתהלך לפניו בארצות החיים — לא כל שכן, שנשמתו תתמלא שבת והודיה ושפתיו תבענה תהלת ה', ואם בכל הזמנים כך — בימי מדינת ישראל על אחת כמה וכמה. כל המתהלך ד' אמות בארץ ישראל בזמן הזה תחת שמי ה' של "ראשית צמיחת גאור לתנו" — לבו יתרום ונפשו תתרוגן מהחושט חסד עולם ורחמים גדולים, ונשמתו תבהיק באור חדש, אור עולם הרעף ממקור החסדים ואוצר הרצון, ולמרות הצללים וירידת המוסר ההווים עדנה — תזרח שמחת עולם על ראשו ובקרבן אהבת עולמים לצור העלמים, גואל ישראל ית"ש.

ומעתה הגיעה השעה שגם "יראי ה'" יאמרו נא כי לעולם חסדו, מאחר שכבר הקדימו פשוטי ישראל לומר ונחזונו עמהם ביה אהרן, אנשי אהבה שלום ודרך שלום²⁵⁴ לענות וחדו: "כי לעולם חסדו".

(יב) גאולה גשמית וגאולה רוחנית

"ראשית צמיחת גאולתנו" — זהו תארה של מדינת ישראל בתפילה שתוקנה בדרגו. דימוי הצמיחה ביטוי גדול הוא²⁵⁵. הוא בא לומר שמדינת ישראל אינה יצור פתע, אינה ילידת פתאום של שנת ה'תש"ח. שורשים רוחניים עמוקים לה בהשקפת היהדות שלנו, וקשרים רצופים לה בתולדות ארץ ישראל, אשר מתוכם צמחה והתפתחה. ועוד בא ביטוי זה לומר, שמדינת ישראל אינה סוף פסוק בגאולתנו, אין היא עדיין התגשמות חזון אחרית הימים. ישועת ישראל היא תהליך אבולוציוני ממושך העשוי שלבים שלבים.

²⁴⁵ חזקוני צג, ע"ב. 246 סוטה יא, ע"א.

²⁴⁷ מידותיו של אהרן הכהן באבות א, יב.

²⁴⁸ ביטוי זה שאוב מכתבי הקודש: "שם אצמיח קרן לדרך" (תהלים קלב, יז); "והקימתי לדרך צמח צדיק" (יחזקאל כג, ה); "הנה איש, צמח שמו, ומתחתיו יצימח ובנה את היכל ה'" (זכריה ג, יב), ומכאן ברכת "מצמיח קרן ישועה"

בתפילת עמידה ולשון "ויצמיח פורקניה" בקריש.

אינסטיטוציות ההתרחשויות מעמידה אותנו על המשמעות האמיתית של "אני ה' בעתה אחישנה"²⁵³ — כבוא עת הגאולה אחיש ואורז את הביציע לכל התמהמה עוד בשום עיכוב נוסף. שאלמלא סיעתא דשמיא זו — איך יכלו מפעלים גדולים ועצומים כאלה להיעשות במשך 40-30 שנה האחרונות (שלב ג-ה הנ"ל), או בקצב הדינאמי של 10 השנים הללו (שלב ב הנ"ל)? דינאמיות זו דומה עלינו בפרספקטיבה היסטורית כאילו הכל בן לילה קם ויחי. — "מי שמע כואת? מי ראה כאלה? היוחל ארץ ביום אחד? אם יולד גוי פעם אחת? כי חלה גם ילדה ציון את בניה? — האני אשכיר ולא אוליד? — יאמר ה'; אם אני המוליד ועצרת? — אמר אלהיך"²⁵⁴.

כאן מקום להבהיר לנוער שכל האירועים הכבירים הללו לא נתרששו מאליהם בדרך מקרה, וגם לא כוחנו ועוצם ידנו עשה לנו את כל החיל הזה, אלא הקב"ה, אשר בחר בנו לעם סגולה ובהר לנו את הארץ הזאת, הוא הנותן לנו כח לעשות חיל למען הקים את ברייתו אשר נשבע לאבותינו²⁵⁵. "הוא תהלתך והוא אלהיך, אשר עשה אתך את כל הגדולות ואת הנוראות האלה, אשר ראויניך"²⁵⁶. הכל פועל לפי התוכנית האלהית של קורא הדורות מראש. מדינת ישראל היא תהנה חשובה בתוכנית הזאת. היא תחנת מעבר מתקופת הגלות, גלות אדום, לתקופת השיא של תולדות ישראל — ימות המשיח והגאולה השלמה משעבוד מלכויות, ימי הבית השלישי ואחרית הימים.

וכאן נשאלת שאלה: האמנם ראוי דורנו לאותה גאולה שלמה? האם מסוגל ומזכין דור זה, שהצליח כה מרובים בו, לאורו של משיח ולבניין בית המקדש?

אכן, דור סביר ונבון הוא דורנו. קרנץ בנפשו, שסוע בנשמתו, ספק אם היתה תקופה, שבה אור וחושך שימשו כל כך בערבוביה כמו בתקופה זו. מצד אחד אורות התחייה הגדולה — אידיאלים וחלוציות, גבורה חיובית ומסירות נפש על ענייני כלל ישראל במידה נפלאה ביותר; ומצד שני קדרותא דשחרא — אובדן האמונה, ושפל מוסרי, ערפל רוחני וריקנות תרבותית, כנעניות וקראות ישראלית, "דור סוהר בעיני ומצואתו לא רוחץ, דור מה רמו עיניו ועפעפיו נשא"²⁵⁷.

דוגמה אחרת של ערפלי סוהר, התגורשות רעיונית ובלבול דעות — אותה מוצא ביום העצמאות ובמשמעותו הרוחנית. הרבנות הראשית קבעתה כיום הלל הודנית, גדולי יראה והדאה מוסיפים להלל בברכה ואף אומרים "שהחיינו".

²⁵³ ישעיה ס, כב.

²⁵⁴ ישעיה סו, ה-ט.

²⁵⁵ דברים ת, יז-יח.

²⁵⁶ שם י, כא.

²⁵⁷ משלי ל, יב-יג.

הנה כי כן, כשם שמדינת ישראל אינה ראשית הכל, כך אינה תכלית הכל. המדינה אינה אלא חוליה מרכזית, שלב מכריע וראשית מפנה במהלך צמיחת גאולתנו.

ולמה אמרו "שאינן הגאולה באה על אומה זו בבת אחת, אלא קימעה וקימעה, והיא מתגדלת וחולכת לפני ישראל"²⁵⁸? — לפי ש"עכשיו הן שריון בצרות גדולות, וכשתבוא הגאולה בבת אחת, אינן יכולים לסבול יצועה גדולה, לפי שהיא באה בצרות גדולות — לפיכך היא באה קימעה קימעה ומתגדלת וחולכת לפנינו"²⁵⁹. התגדלות הגאולה פירושה התפתחות אינטנסיבית; התעצמות גוברת של התהליך בכמות ובאיכות, והתקדמות מזדונית וחולכת של השלבים מבחינת הזמן. בוא וראה בסקירה קטנה מה נעשה בארץ ישראל במשך 120 השנים האחרונות:

(א) מפעולות המבשרים הרב אלקלעי והרב קאלישר, הראשונים לתכנון ולנסיגות הגשמה, ועד הופעת חובבי ציון (ת"ר-תר"מ 1840-1880): מקוה ישראל של נטר וייסוד פתח תקוה (בס"ה 40 שנה).

(ב) מחובבי ציון ועד לאחר מלחמת העולם הראשונה (תרמ"א-תר"פ 1881-1920): עליית ביל"ו, עליית יהודי תימן, מושבות הברון, הציונות של הרצל, העלייה השנייה, שמירה עברית, תחית הלשון, בית הספר העברי, הכיבוש הבריטי, הגדר העברי, הצהרת בלפור (בס"ה 40 שנה).

(ג) מאחרי המלחמה הראשונה ועד תום מלחמת העולם השנייה (תר"פ-תש"ד 1920-1944): השלטון המנדטורי, "המדינה בדרך", גידול היישוב, התיישבות חלוצית, התפתחות התעשייה, גידול כוח המגן עם הפרעות, המאבק נגד גזרות הקרקע והעלייה, חומה ומגדל, עלייה ב, הבריגאדה היהודית (בס"ה 25 שנה).

(ד) מאחרי המלחמה השנייה ועד קום המדינה (תש"ז-תש"ח 1948-1948):

המאבק נגד הבריטים, תנועת ההעפלה, פעולות המחתרת לענפיה, החלטת או"ם, ההתגוננות נגד הערבים ונגד תורו וכוהו הבריטי, יציאת הבריטים, הכרזת המדינה (בס"ה 4 שנים).

(ה) העשור הראשון למדינה (תש"ח-תש"י 1948-1958): מלחמת הקומ"מ, מלחמת ריבונות מדינית, שלטון ממלכתי על כל מוסדותיו ושירותיו, קשרים בינלאומיים וכבוד גויים, קיבוץ גלויות, פיתוח הארץ, צה"ל וגבורותיה, מבצע סיני (בס"ה 10 שנים).

והולכת לפני ישראל ו"כל מה שהיא הולכת — היא רבה והולכת". הדוגמה תמציתית זאת מסבירה לנו יפה כיצד הגאולה "מתגדלת" והולכת לפני ישראל.

252 מאמרו של ר' יוחנן במדרש תהלים יח.

— "נחת ליראיך נס להתנוסס"²⁵⁸, להתרומם ולהתעלות על ידי שמחת הכרת הנס לאהבה וליראה רוממה מאוד. הדללו עשאוהו ליום הילולא וחגיגה, מצעדי גבורה ומפגני "כוחי ועוצי ידי". ואילו עדה אחרת — לא נגע בהם ולא הנץ בנפשם. ולא נגה בלבם אור ישרים. לדידם תקומת ישראל הוא מעשה שטן, רח"ל, ונצחון הסי"א, והפכוהו ליום אבל וצום. — היש תעורבות אורית וצללים גדולה מזו? ואמנם אין לבוא בטרוניה על מצב הדור ועל ערבות מאורות ומאורות. אחרי אלפים שנות גלות ושיעבוד מדורי גהינם ומצרי שאול, נשא דורנו על כתפיו המרוטות שתי מלחמות עולם אינזמות ונוראות. ונתק במשרפות גז ונשרף בכבשני השואה. וכשיבקש לצנו את אודיו בגיגיות שטות על פני ימים בנהיב הגאולה — נדרף על צוואר בידי צי אדיר ובאו מים עד נפש. ולבסוף נטל מקלו, וחמישה חלקי אנבים שם ככלי הרעים ובילקוט וקלעו בידיה. ויצא להכות חמישה בני ישמעאל אשר עטו עליו מבית ומבחוץ. הוסף על כל אלה את הרוחות המנשבות ממדינות הים, ממלכי מורח ומערב, על ההתקדמות הטכנולוגית המפליאה המגיעה עד שמי שמים ולעומתה על הנסיגה המוסרית המדהימה עם אופנת היצרים ותרבות החומר — ומה יש עוד לעוק על דור אומלל זה אשר נעקר עקירה אחר עקירה, גשמית ורוחנית כאחד, ולא זכה לשום הנחה והשתרשות? ואם אמנם נתקיים בו "ש על נל בשמחה לארצנו" — עדיין לא נתקיים בו "ו ג ט ע נ ו בגבולנו".

אך ברור לנו כאמונה אומי, שמצב זה אינו אלא תהליך רוחני בהתהוותו ובהתפתחותו. בחשכת הלילה מודקרים ובולטים האורות, ואילו באור היום הצללים ניכרים לעין. משעת זריחת החמה במזרח צללים מתמעטים והולכים. הארץ, וכל שהשמש עולה עד רום רקיע — הצללים מתמעטים והולכים. ובשעת הצהרים בנכון היום כמעט אין צל מאפיל. וכן הדבר בורית שמש גאלתנו. עצם הופעת הפגמים והכתמים מעידים שאנו שרויים באור הישועה כהיות הבוקר. התיקון הרוחני ושכלול הדעות והמוסר אף הם מכלל מהלכי הגאולה הם, ולפיכך אין ספק ששעתם עוד תגיע ובוא יבוא.

דבר זה מפורש בתורה ושנוי בנביאים: בנביאות החורה על הגאולה העתידה נאמרו כמה שלבים בזה אחר זה. בראשונה: "ושב ה' אליה את שבתך ורחמך"²⁵⁹ — הלא הן העליות הראשונות, שעלו ברשיון המלכויות בחמלת

²⁵⁸ תהלים ס, ו.

²⁵⁹ דברים ל, א. — והיה רבנו הגר"א אומר: "א פרישית ישנו בספר דברים. עשר הראשונות רומזות לעשר המאות של האלף השישי — פרשה למאה, פרשה למאה כסדר, ופרשה האחרונה, וזאת הברכה, רומזת לאלף השביעי, שהוא יום שכולו שבת ומנחה לחיי העולמים. נמצא לפי זה, שלמאה הנוכחית, זמאן השמינית של אלף זה שהתחילה בשנת ת"ש, מכונת הפרשה השמינית, פרשה

ה' עליהם. אחרי כן: "ושב וקבצך מכל העמים... אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אליהך ומשם יקחך" — זהו קיבוץ גלויות של מדינת ישראל, לרבות קהילות כפינות נידחות. ומסתבר מאוד כי "יקבצך" מכון לארצות פתוחות, ששם אינך טעון אלא איסוף וכינוס. ואילו "יקחך" מכון לארצות נעלות, שמשם יקחך ה' ביד חזקה, ובעל כורחם יאמרו "קומו צאו מתוך עמי"²⁶⁰. ועל שבי הגולה הוא אומר: "והביאך ה' אליהך אל הארץ, אשר ירשו אבותיך" — ועדיין היא בידי זרים; ורק לאחר מכן: "וירשתיך" — שתמסר לרשות שלטון ישראל עצמאי וריבונני. ואז: "והיטבך הרבך מאבותיך" — היא ההתבססות החומרית של המדינה. ורק אחרי כן, לאחר כל ההקדמות הללו — "ומל ה' אליהך את לבבך ואת לבב זרעך". הגאולה הרוחנית היא השלב האחרון בתהליך התשובה הגדולה בעת קץ. התעלות הרוחניות היא השיא והתכלית. ורוח התשובה הכון בראשונה אל דור האבות ("לבבך"), כדי לקרב לבם אל בניהם. ואחר כך — אל דור הבנים ("לבב זרעך") לקרבם אל מוסר אבותיהם שממנו התרחקו. זהו תפקידו של אליהו, זכור לטוב — תהילה "השיב לב אבות על בנים", ולבסוף — "ילב בנים על אבותם"²⁶¹.

ושנוי בנביאים — בנביאות יחזקאל²⁶²: בתהילה — הגאולה הגשמית: "ולקחתי אתכם מן הגוים, וקבצתי אתכם מכל הארצות, והבאתי אתכם אל אדמתכם", ואחריה הגאולה הרוחנית: "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, מכל טומאות יכם ומכל גלול יכם אסתר אתכם. ונתתי לכם לב חדש, ורוח חדש בכם. אתן בקרבכם... ועשיתי את אשר אסתר חלבי ומשפטי תשמרו ועשיתם". ובכך יתגשם בשלמות האידיאל הקדמון: "וישבבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם, והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים" — עם ה' יושב בארץ ה' כדי לעבוד את עבודת ה' ולזכות בהשגחת ה', אותו אידיאל שהציב הקב"ה לפנים בבית אברהם²⁶³ ובגאולת מצרים²⁶⁴. לעתיד אין הקב"ה מחזיר את ישראל בתשובה על ידי הסתר ועל ידי מלך קשה כהמון. אלא משפיע עליהם רוב טובה והם חוזרים למוטב. "והושעתי אתכם מכל טומאותיכם" — כיצד? — "וקראתי אל הדג והרביתי אותו... והרביתי את פרי העץ ותנובת השדה"... והתוצאה תהיה: "וזכרתם את דרכיכם הרעים ואת מעלליכם אשר לא טובים, ונקוטתם בפניכם על עוונותיכם ועל תועבתי

נצבים. ומה כתוב בה? אחרי "התוכחה הקטנה" של "חרי האף הגדול הזה"

נאמרו שם פרשת התשובה, תשובת ישראל לארצם, תשובה גשמית ורוחנית.

²⁶⁰ שמות יב, לא. ²⁶¹ מלאכי ג, כד.

²⁶² יחזקאל לו, כד — לא. ²⁶³ בראשית יז, ח.

²⁶⁴ שמות ג, ז — ה, רעיון לעיל בפרק ב ובפרק ג.

המקדש בידי דוד המלך ושלמה בנו. מני אז נתונים חייו של רעיון הגאולה בתנודה שלשלת ארוכה של עליות וירידות הם מנת חלקו בימי המלכות של בית ראשון ובית שני וכימי הגלות של בבל ושל רומי.

חיוניותו של חזון הגאולה נתבררה, כשהוא נקבע כאמונה מחייבת על ידי נחמות הנביאים ודברי חז"ל, וגדולי המחשבה בישראל. אמונת הגאולה והמשחית לא הוטלה על האומה כגורה ממעל, אלא נבעה מתוך מעמקי נשמתה כצורך נפשי נגד יאוש החרבן וצער הגלות. אמונה זו טופחה על ידי חז"ל, כאשר דיברנו, כהלכה למעשה במערכת מסועפת ורב גונית של דינים ומנהגים בחיי הפרט ובחיי הכלל, בענייני יומיום ובעניינים עונתיים. וכל אלה העמיקו את כיסופי הישועה בלב האומה ועשו את האמונה המשיחית לרעיון חי וממשי, העשוי לחזור ולהתגשם בכל יום.

תקופה של חזון הגאולה העמיד את ישראל בכל גלגלי שיעבוד המלכויות, ובוטחו לא הפכה תודמת הגלות לשנת עולם. אמונת המשיח היתה בבחינת "אני ישנה, ולבי ער" — אני ישנה מן הגאולה, ולבו של הקב"ה ער לגאולה²⁶⁵. מכוח חיוניותו העצומה היו לו לרעיון הגאולה מעלות ומורדות אף בתקופות הגלות עצמה — זמני רדם וזמני ערנות משיחית, תקופות עלייה של יחידים וציבורים לארץ ישראל ונתועות משיחות רעיוניות ומעשיות, פריחה רוחנית וחומרית ליישוב וימי שפל ודחקות, עוני ויגון.

האמונה בביתא המשיחית, הציפייה המתמדת לישועה המובטחת, היא שעמדה לאבותינו ולנו בכל גלי ים הגלות ובכוחה הגענו עד הלום, עד יום העצמאות של מדינת ישראל, ראשית צמיחת גאולתנו.

תקומת ישראל היא תולדה של תהליך-גאולה אבולוציוני, שהחל מתוך התעוררות עצמית של אנשי סגולה לעשות למען ישועת ישראל בדרך הטבע. יחידים וחבורות בארצות שונות, במרחקי זמן וגיל, בהבדלי השקפות ודעות, עשו התחלות צנועות בפניות שונות איש איש דרכו וכוחו, הקב"ה נתן עינו לטובה באבני-הפיות הזעירות ועשאו אבן אחת, אבן ישראל, שממנה הושתת בניין בית ישראל. מ"יום קטנותו" — גמלה באורח פלא ישועה גדולה, ובקצב סוער וגובר.

"זרוע צדקות, צמיחת ישועות, בורא רפואות, נורא תהלות, ארון הנפץ לאות" — זהו סדרם של שלבי גילוי אור התחייה החדש בימי הקץ המגולה הלאה: זורע צדקות: דרך הזרע לפור זרעו מתוך כוונה ותכנון. אף הקב"ה מפור זרעי הגאולה. ואנו תמוהים בשעת מעשה ואיננו רואים את הקשר שבין הדברים, ובסוף מתגלה לעינינו המחשבה שבתחילה הותכנית המכוונת.

269 שיר השירים רבה ה' ב.

תיכס". השפע הגשמי יביא השפעה רוחנית, כי הכל יתנהל במידת הרחמים והחסד: "ובחרמים גדולים אקבץ... ובחסד עולם רחמתיך, אמר גואלך ה'".²⁶⁵

הנה מובטח לנו, כי לאחר שתתגבר מדינת ישראל על כל קשייה החזקיים, ויושלם השלב הגשמי של הגאולה — אז יתגלה גל של תשובה ויחל השלב הרוחני של הגאולה.

"הדור הראשון של עקבתא דמשיחא, בתחילת הקץ המגולה של יישוב ארץ ישראל, הוא מכשיר את החומר של כנסת ישראל, הרוחניות תשמש בו שימוש של שמירת החיים הפנימיים, וכשיחזק הכוח החומרי של האומה, אז יתגלו כל הסגולות הרוחניות הקדושות שבה, ותשוב התורה וכל מאורותיה לאיתנה, להיות לאור עולם, לעטרת תפארת ביד ה', ולצניף מלכה בכף אלהי ישראל".²⁶⁶ "לעתיד" — מלכות המשיח, שתתחדש מלכות חדשה, היא יוצאה מן המלכות הראשונה שלפני זה, וזה, כי מלכות ישראל הקדושה, שיש לה מדרגת אלהית פנימית היא צומחת מתוך מלכות בלתי קדושה, שכך ראוי למלכות שיש לה מעלה אלהית, מעלה פנימית... שכל דבר שיש לו מדרגה פנימית הוא יוצא מתוך דבר שהוא חיצוני לו".²⁶⁷

הגאולה הגשמית תחילתה על ידי איתערותא דלתתא, מן האומה עצמה, והגאולה הרוחנית, שהיא תולדה של הראשונה והמשכה הפשוטה, תחילתה על ידי איתערותא דלעילא, כנבואת משה רבנו ויחזקאל הנביא — "ומל ה' אל ה' את לבבך". "אשריכם ישראל! לפני מי אתם מיטתהרים ומי מטתה אתכם? — אביכם שבשמים; שנאמר: 'וְזָרְקוּ עֲלֵיכֶם מִים טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם'".²⁶⁸

(י) סיכום

ניסינו לברר בפרקים אלה את מהותו של רעיון הגאולה ואת דרכי התגשמותו בתולדות ישראל. גאולת ישראל היא אחד הרעיונות היסודיים במשנתה הענינית של היהדות ויורשיה נעוצים בקדמי עולם, במחשבת בראשית. הקב"ה זרע חזון זה באנושות על ידי התגלותו אל האבות בכרית ברית עולם לשם הקמת עם סגולה ותחלת הארץ, לשם יצירת ממלכת כוהנים וגוי קדוש כמלכות שמים על הארץ. התגשמות החזון החלה עם יציאת מצרים וכיבוש הארץ בידי משה רבנו ויהושע תלמידו, והגיעה לשיאה עם ייסוד המלוכה ובניין

265 ישעיה נד, ז-ח.

266 מדרש ראי"ה קוק צ"ל "אורות התחייה", פרק מ.

267 מהר"ל מפראג, "גבורות ה'", פ"ק יח.

268 מאמר ר' עקיבא במשנה יומא פ"ה, ע"ב.

מצמיח ישועות: גרעני הגאולה הקטנים שנורעו, הקב"ה מנביטם כספת את הצמח, והוא מצמיח את הישועה שלבים שלבים. תחילתה סמירה וגוהה, אחר כך היא בוקעת את פני הקרקע וכמו לפתע פורצת ועולה והכל נהנים מזיוה והדרה.

בורא רפואות: אבל בקיעת אדמת טרשים פוגעת בנבט הרך. צמיחת המדינה וחבלי לידהה גרמו יסורים ומכאובים, וכנסת ישראל נזקקת לרפואה. והקב"ה נענה לברוא לה רפואה, כמו לילדת אחר לדתה. "כי חלה גם ילדה ציון את בניה" ²⁷⁰.

נורא תהילות: אחר ישועת ה' וגם תקומתנו עלינו להלל ולהודות על גאולתנו ועל פדות נפשנו והקב"ה נעשה יראוי על ידי תהלתנו ושמו מתקדש בעולם. "ואתה קדוש — יושב תהלות ישראל" ²⁷¹.

אדון הנפלאות: אבל אין הכל מודים בגם ואין הכל מהללים. הללו רחוקים מגאולה ואינם מכירים בעצם הגם, והללו רחוקים מאמונה ואינם מכירים בבעל הגם. הרי בסופו של דבר יכיר הכל שהקב"ה הוא אדון הנפלאות. אלה יאמינו כי "מאת ה' היתה זאת", ואלה יסכימו כי אמנם "הוא נפלאות בעינינו" ²⁷².

הגאולה הגשמית, הצלחתה החומרית של מדינת ישראל, תמשוך לבסוף רוח תשובה וטהרה ממרום, שתביא להתעלותו הרוחנית והמוסרית של החר עד שיעשה ראוי לביאת המשיח.

*

יום העצמאות מזמן אותנו לעיין במסכת גאולת ישראל ולהתעמק במכלול הרעיונות וההשקפות המסתעפים ממנה. עיון זה יבהיר לפנינו הנער שלנו — אם אך נדע לשתפו כהלכה — את חזון הגאולה הלאומית של תורת ישראל ואת השתקפותו בהיסטוריוסופיה שלנו. הרעיון הלאומי עשוי להעמיק ולחזק את האמונה באלהי ציון, גואל ישראל, ולהלחיב את הלבבות למסירות נפש למען תורה ומצוות, שהן הייחוד הלאומי האמיתי של אומתנו. "כי אומתנו איננה אומה כי אם בחורותיה" ²⁷³.

יום העצמאות טעון הכנה נפשית ורוחנית ככל מועדי ישראל הקדושים, ואין ראוי שיום העצמאות יעבור בשמחת-חוצות ברוב עם בלבד. מן הדיון לקבוע מסיבות הדריה בשירות ותשבחות המעוררות חזרה פנימית, שמחה אמיתית אשר עומק לה וגובה לה, שמחה שהיא עבודה גדולה — "עבדו את ה'

²⁷⁰ ישעיה סו. ה.

²⁷¹ תהלים כב. ד. ²⁷² שם קיח. כג.

²⁷³ רב סעדיה גאון, "אמונת הדעות", מאמר ג.

בשמחה, בואו לפנינו ברננה" ²⁷⁴, שאין לך כלי מסוגל לדבקת בה' ולקירוב לבבות יותר מן השמחה ²⁷⁵.

ואל יבוש אדם ביום הגדול הזה מן המלעיגים, שמתוך קטנות אמונה הם מתגודדים ופורשים מן הציבור. סופם לחזור בהם בסתר ובגלוי, וידעו ויבינו כי "הצלחת ישראל בארץ ישראל גורמת טובה גדולה לכל העולם, להכיר לכל באי עולם גדולתו יתברך והשגתו, שידבקו הכל בעבודתו. וזאת היא תכלית ביאת המשיח" ²⁷⁶.

יום העצמאות צריך להדריכנו להכיר את ערכה הנכון של מדינת ישראל במערכת צמיחת גאולתנו. "אין המדינה האושר דיותר עליון של האדם, זה ניתן להיאמר במדינה רגילה, שאינה עולה לערך יותר גדול מחברת אחרית גדולה... מה שאין כן מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחוקק בהותיתתה התוכן האידיאלי היותר עליון, שהיא באמת האושר היותר גדול של החי... ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כיסא ה' בעולם, שלל הפצה הוא שיהיה ה' אחר ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון" ²⁷⁷.

יום העצמאות יעורר את שאיפתנו ויגביר את אמונתנו בגאולה הרוחנית, אשר ניצניה מנצנצים ומבצצים כבר כסללי אורות בצללי שחר לכל עין טובה ורגישה, והיא תפרוץ בבוקר לא-עצבות כמחפכת לבבות בעוד כולנו כחולמים. "היינו כחולמים" ²⁷⁸ חרגם יונתן: "היינא היך מרעיא דאסתיך" = היינו כמו חולים שהחלימו (נתרפאו).

ביום העצמאות נרום את ציפייתנו לביאת המשיח ולבניין בית המקדש השלישי בגאון צור עולמים, ברוך הוא.

"צהלי ורונני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל" ²⁷⁹.

²⁷⁴ תהלים ק. ב.

²⁷⁵ "ואין כנעתך בימי אֶמְעַנִּית יותר קרובה אל האלוהים משמחתך בימי השבתות המועדים — כשתהיה שמחתך בכוונה ולב שלם... ואם תעבור בן השמחה אל הניגון הריקוד — היא עבודה דבקות בעניין האלוהי" (ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי מ"ב, ג).

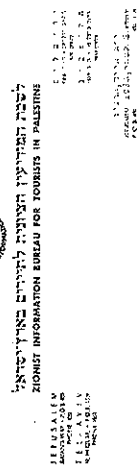
²⁷⁶ מלך הראי"ה קוק זצ"ל בספרו "חבש פאר".

²⁷⁷ מלך הראי"ה קוק זצ"ל, "מוסר הקודש", עמוד קצא.

²⁷⁸ תהלים קכו. א. ²⁷⁹ ישעיה יב. ה.

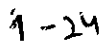
של רב כלפון משה הכהן זצ"ל
מדינת ישראל בחימו

ב. כמו כן מכתב שנישלח
לנציב העליון הרברט
סמואל מיום 25 חשוון
5681 מותאים ליום ה-7
בדצמבר 1921.

1. 1940年 4月 1日 星期日
 2. 1940年 4月 2日 星期一
 3. 1940年 4月 3日 星期二
 4. 1940年 4月 4日 星期三
 5. 1940年 4月 5日 星期四
 6. 1940年 4月 6日 星期五
 7. 1940年 4月 7日 星期六
 8. 1940年 4月 8日 星期日
 9. 1940年 4月 9日 星期一
 10. 1940年 4月 10日 星期二
 11. 1940年 4月 11日 星期三
 12. 1940年 4月 12日 星期四
 13. 1940年 4月 13日 星期五
 14. 1940年 4月 14日 星期六
 15. 1940年 4月 15日 星期日
 16. 1940年 4月 16日 星期一
 17. 1940年 4月 17日 星期二
 18. 1940年 4月 18日 星期三
 19. 1940年 4月 19日 星期四
 20. 1940年 4月 20日 星期五
 21. 1940年 4月 21日 星期六
 22. 1940年 4月 22日 星期日
 23. 1940年 4月 23日 星期一
 24. 1940年 4月 24日 星期二
 25. 1940年 4月 25日 星期三
 26. 1940年 4月 26日 星期四
 27. 1940年 4月 27日 星期五
 28. 1940年 4月 28日 星期六
 29. 1940年 4月 29日 星期日
 30. 1940年 4月 30日 星期一

מתוך אוספי הארכיון המרכזי לחלודות העם היהודי P157-1

א. קונטרס גאולת משה מאמרים ורעיונות לשוב ארץ ישראל

יום ה' ויקרא כ"ח אדר עטר"ת 18 מארץ 1920 ג'דב"ה יע"א

אחינו ראשי ומנהיגי הציונים שלום רב!

רבותי! הרשוני נא להציע לפני דום מעלתכם את אשר הגו רעיוני בבנינו ביתנו הלאומי ועם כי מכיר אני את שפלי מצבי וחסדיו ערכי לדבר בסוגים אלה הראויים רק אל השלמים והשרידים אשר ה' קודא. על כל פנים החוב והמצווה אשר לדעתי מוטלים על כל אשר בשם ישראל יכונה להשתדל בבנין הבית המה ממכריחים לי בזה. ולא אומר חלילה כי השקפתי בזה כולה צודקת! אך אומר כי יש מקום לעיון בה אולי יש בה מן הצדק ולמנהיגים ישרים כמרכם הבחירה וההכרעה. המצפה להתראות פנים אתכם בעיר עז לנו ציון וירושלים ומייחל לראות בנינו בקרוב.

ע"ה כלפון כהן סלט"א.

בית ישראל נובא

מצב אחינו באיזה ארצות והפדעות היומיים הנאים עלי בגיליונות "הארץ", "העולם", "ההתר" מטילים חובה גדולה ומצווה רבה להשתדל בכל עוז ותעצומה בבנין ביתנו הלאומי במהירות האפשרית. כמו כן מטילים חובה ומצווה על כל איש פרטי ועל כל איש כללי להתעניין בדבר הזה אולי ימצא דרך סלולה וטוחה ככתוב ותשועה ברוב יועץ.

ומזה גם אנכי הדל הקדשתי לי איזה עתים להתעניין בזה אולי יש תקווה, ואשר שם ה' בפי הנני כותב לזכרון, ועל הממונים לקרב לדחק ולתקן.

(א) ראוי לתת רישיון בלתי כל גבול ותנאי לכל איש מישראל הבא לסייר את הארץ (חייב) לזמן מוגבל לא יותר מחודש ימים ואחר כך ישוב. ומזה יוקל על כל מטיף ציוני בעירו להלהיב לבב אחיו לעזור אל הציונים בהציעו לפניהם עד ראיא מבני עירו בכל הנעשה. וכן מזה יוקל לכל בעל משפחה לראות איזה דרך תובילה למטרותו לדור בארץ בראותו בעין חודרת מצב האוויר והפרנסה ועוד. וכן מזה יהיו כמעט כל ישראל מוכנים ועוזרים בכל לב חדש ומוכשר לזה. ותהיה אגודה ממונה על זה לא פחות משלושה אנשים מומחים אשר יקציעו את הסוג הזה ותנאיו בייחוד להם לבוא אל כל תכונותיו הכלליים והפרטיים:

(ב) ראוי לעמוד בדיוק על מידת הארץ לארכה ורחבה ובה יבורר גם כן (חלק) מה ממנה ביד היחידים מאז. (וחלק) מה ממנה לציונים הנחוי אל הכללות, ומה ממנה המוכשר לבנין ערים ובתיים לשבת, ומה ממנה לשדות לתבואות, ומה ממנה לגני ירק. ואחרי היות זה מצומצם על פי מוהנדסיים מומחים במידה קצובה כך וכך מיתרואות (=מטרים) לזה וכך וכך מיתרואות לזה יחולקו העניינים ביד חברות ואגודות.

א' אגודה העוסקת בבנין בתים ותהיה הערכה לכמה בתים נחוצים וכל בית כמה עולה בהוצאותיה ויהיו אכסיונא'ת (=אכסיונות) על פי מיתרוא'ת למכרם ליחיד או לחברים הקונים אותו האכסיון. והיא תהא מתעסקת בבנינו של הבית. ואם קונה האכסיון יראה לו לעלות אל הארץ תמסור לידו שטר המקנה ורשימת ההוצאות והשבון הראוי. ואם יראה לו להתאחר עוד בחוצה לארץ או לקבוע דירתו בחוצה לארץ, האגודה תשתדל להשכירה על פי איזה כומסיון ולשלוח אל הקונה הנשאר נקי מהשכירות אחרי כל הוצאת תיקון וכומסיון.

ב' אגודה חקלאית המחלקת את כל המיועד לזה לשדות תבואה ולעשות בהם ככל הנזכר באת א'.

ג' אגודה דוגמנה בגני הירק.

ד' אגודה דוגמנה בגטעיות אילנות. ויתנים. שקדים. תמרים. תפוחי זהב ועוד.

ה' אגודה המתעניינת בהפרטים הצבורים והכלליים של כל עיר ועיר. וכדי להקל את הדבר ראוי לחלק את כל הארץ למושבות. למשל מושבות נומרו (=מספר) א' מידתם שיעור מה. מושבות נומרו ב' ומדתם שיעור מה. וכן על זה דורך עד עשרה ויוקצב נומרו א' בסך מה וגו'. וזהו אין ספק שרוב אגודות הציונים אשר בכל עיר ועיר יקנו להם אם מושבה אחת בשלמות אם חלקים מבתיה אם חלקים משדותיה גנותיה וכיוצא. ובהו באופן היותר קל ומהיר תבנה הארץ ותתכונן לגבולותיה סביב כי העניין יהיה מסחרי הנוגע אל עצמו ואל בשור של כל איש פרטי. והסוגים הצבוריים יקובצו מכסף תרומות ונדבות כפעם בפעם מכל עיר ועיר על ידי הציונים הדיים שם. ולהקל עוד את הדבר הנני אומר כי בלי ספק כי העיר הולכת ומתקדמת הן במחיר הבתים הן במחיר השדות והגנים. ואם כן הם בסוחים ויכולים להתמשכן באיזה ב'ק גדול בעל הון רב. ומה כל חברה הקונה מושבה אינה צריכה לשלם את כל הדרוש לה בשלמות רק את חלק הרבית וחלק מה מהקרן באופן כי בעשרה שנים בקירוב יגמרו התשלומים. ונגד ההוצאות הדרושות לזה הלא יש גם כן ההכנסות מהשכירות והאריסות וכיוצא.

ו' ראוי להשתדל בתרומה ונדבה הראויה מכל אחינו בית ישראל לקנות שנים עשר אגודות קיסור. שלשה משמשים למורת. ושלשה

למעור. ושלשה לדרום. ושלשה לצפון. והם ישתמשו בתור מבאי תבואות וקוני מחיה ושאר חומרים הדרושים לבנין הארץ. וכן להביא את אחינו הרוצים לסייר (לתייר) את הארץ במחיר לא רב ויהיה בה כל הכשרונות הדרושים. וכל זה גם כן יהיה תחת רישיון אגודה ממונה על זה.

ז' דרוש מאד מאוד להיות לנו שפה עברית שלמה ומלאה מכל חלקי השמות, המעלים והמלים. עד כי כל כותב מכתב ודובר דבר לא יהיה סומך על שולחנה של איזו שפה אחרת. ועל זה גם כן ראוי להיות אגודה ממונה על זה אשר תשים לפניהם ספרי שפות גדולות ויהיו שבעולם ולתת התאמה על כל שם פעל ומלה הנקובים שם בעברית אם מהתנ"ך וכיוצא או מהמשניות וכיוצא אם באופן מתחדש אשר יתנו לנו חוקרי שפתנו ומבני ניביה. וכתום עבודה זו יחזר ספר שרשים עם ביאור לשלשה חלקים. חלק א' לשמות, חלק ב' למעלים וחלק ג' למלים. ויודפס ויחולק בין הקונים.

ח' דרוש מאד מאוד אגודה המתעניינת בכל התנאים והמשטרים המביאים לידי שליטת הצדק והאמת בארץ באופן היותר נעלה. וכן בהסרת כל מיני עול וחמס שוד ונגיבות ודצח במלא מונבם האמת. עד אשר לב כל דר שם יהיה נכון בסוח בכל אופני הביטחון. והמה ישתדלו באופנים רחבים ובהוצאות הדרושות לחוציא את הדבר הגדול הזה מהכח את הפועל באופן היותר רצוי ומקובל אצל הכל.

ט' נחין עוד מאד מאוד אגודה המתעניינת בהסרת כל מיני דברים המביאים לידי מחלה ונבתינת חקי בריאות בכל מקום כפי הראוי לו וזרפאים מומחים ומונטסים בפרטות לדברים כאלה להיות הם הם האחראים והעורבים להנהלה הדרושה באופן כי לא תהיה עוד יוצאת וצווחה ברחובותינו במלא מונבם האמת.

י' אגודה אשר תשמש בהפרכת המלאכות והתעשיות באופן היותר מספיק ומשביע רצון הן לדירי הארץ הן למכור בשאר עניינות של הארץ ושל חוצה לארץ. ובכלל זה להמציא מיני מכונות ופאבריקא'ת (=בתי חרושת, מפעלים) ועובדים ומנהיגים ומשרתים הן לעבוד הן ללמד את הבא באופן הרצוי ומקובל.

יא' לעשות כנוכר על הדרך הנזכר להפרכת המסחר בארץ. הן בלמורי דרכי המסחר אל הבא ללמוד, הן בהודעות מהפרטים והאנשים הדרושים,

הן בהקלת מציאות הכסף הדרוש לסוחר והתחלקות תשלומים קלים באופן בטוח ובלתי שום רבית וכיוצא.

(ט) לעשות כנוכר על הדרך הנכר בהפחת עבודת האדמה.

(י) אגודה מומחית ובקיא בהעמדת נשיא וסגנים ופקידים עפ"י צורך העיר והעת. ובכלל זה שופטים ושוטרים ומשרדותם וכיוצא.

(יא) אגודה הממונה על מציאות חיילים וגדודי צבא הדרושים.

(יב) אגודה הממונה להרבות תושבים מאחזנו אשר בחוצה לארץ הבאים להשתקע להמציא להם המכשורים והתנאים הדרושים לזה.

(יג) אגודה הממונה להכנסת כסף להקופה הכללית להחזקת הכללית והפרטית מכל הנכר ומזה יהיו בנקים לסעיפים ועל כולם הבנק הכללי באופן היותר בטוח מכל אחריות ואז בלתי ספק רבים מאחזנו ישלחו לו איזה מכספם ורבים ידרשו רק הקרן בשעה הדרושה להם.

(יד) ראוי להיות שם לשכה לסנהדרין של שבעים ואחד ומטרתם להשיב תשובה לכל שואל דבר ה' בדבר דת ודין להלכה ולמעשה על זה ואופן. כי יקרא הנשיא או מזכירו או סגנו את השאלה בהתאסף כולם וישאו ויחזו בדבר ואם הסיכמו כולם או רובם ונתבטל המיעוט הנה מה טוב. אז המזכיר יכתבו התשובה ויחתום בה ראש הסנהדרין וייתן חותם הסנהדרין הכללי ועדות המזכיר גם כן על זה. וישלח את התשובתם לדורש אם באותה העיר אם בחוץ לארץ.

(טו) ראוי להיות כנוכר לשכת הרופאים להשיב על כל מין שאלה ברפואה על הדרך הנכר.

(טז) ראוי להיות כנוכר לשכת החכמים להשיב על כל מין שאלה בכל מין משבעה חכמות על דרך הנכר.

(טז) ראוי להיות כנוכר לשכת סוחרים להשיב לכל שואל בדבר המחיר של איזה דבר או איזה חודעה מה למלאכה ולמסחר מקנה וקנין.

(ח) לפתוח באנק גדול אשר ימשיך קרקעות לאחזנו שבחוצה לארץ באיזה תנאים למען יוכלו באותו כסף לרכוש קרקעות ומקנה וקנין בארץ ישראל ויהיו תנאים אשר ירחיקו כל מין ספק ורמאות ועול.

(יט) ימנה ועד שמטרתו להביא השלום בן אדם לחברו. בין בן ברית בין שאינו בן ברית.

(כ) יהיה חוק שכל שטח אדמה שאינה נעבדת מבטלה תעובר על ידי הממשלה. והבעלים ייקחו רק שכירות של תשע שנים וכיוצא למי ערך מה שלקחה וכיוצא מאלה התנאים.

(כא) תהיה השתדלות לצרף היושר והצדק לכל אדם ואדם ולהיות תמיז הולך ומתנהג כן עד כי לא יבוא הוא וחברו לידי מחלוקת. וזה על ידי החינוך מנוע.

(כב) גם כן תהיה הנהגה וחינוך מוסרי. למשל למידת הבושה ולכבד מי שגדול וכיוצא.

(כג) לבטל כל מיני צידת נפשות כמו שעושים המיסיון לצורך נפשות בכספם והנאתם של העניים ממש. או העניים בדעתם רח"ל.

(כד) הגם כי חקי החופש והדרור יהיו בארץ מ"מ יותן כבוד לבורא עולם. וגם אלה הכופרים והמתפקדים עונש יענשו על החידור והגידור. וזה יהיה לחוק ממשלתי בקנס ועונש גלוזת אשר לא ידרכו עוד דגליו על במוחי הארץ לגבולותיה סביב. כי חידור מערכות אלקים חיים ומלך עולם.

(כה) החינוך לכל בית ישראל יהיה על פי הדת והדין עד צאתם מבית הספר על פי שלומי אמוני ישראל.

(כו) בדבר שכל ישראל או רובם של תושבי העיר אוסדים אין לו ליחיד או למיעוטים לעבוד בפרהסיה קבל עם. כי גם אם החופש ירשהו על זה עם כל פנים מצד הישוב המדיני כן צריך להיות שלא לעבוד בפרהסיה, כי זה גורם שנאה וקנאה ותחרות וחסרון הישוב המדיני.

(כז) השתדלות החלטית בשלשה דברים: שבת. ראש חודש. מילה. כי שלשה עיקרים גדולים הם. השבת לאמונה ולהתקשרות הלאום וזה נגד חלק הממוני. ראש חודש הוא חלק הנפשי שהוא סימן לציאות מצרים החודש הזה לכם וגו'. ובכלל זה כל החגים וכל זיכרון הנסים ונתינת התורה והארץ וכל עניני ישראל. תהילה נגד חלק הגופני שהיא אות וסימן לאומי בגוף ממש. באופן כי שלשתם יש בהם שייכות רוחנית לאמונה מצד הגוף הממוני והנפש כמו שביארונו. וכן יש בהם מצד הגוף והנפש והממוני שייכות ללאומיות ישראל כמו שביארונו.

(כח) בנייני בתים וכל בית למיני גן ולחלקם בין (הודי הגולה) למשל

(ט) כל עוד שלא שילם הנמנה את מניותיו שלשה שנים הרישות להחברה להחזיר לו הקרן שנתן לבד.

היוצא מזה שאם לא יהיו משתתפים רק אף איש שהם לערך מאה ועשרים אלף פרקן לשנה הנה נמכרו ונעבדו מאה אלף דונמים וארץ חצרות. ואם יהיו המשתתפים יותר כמיליון או שני מיליונים אז גם כן לפי חשבון זה נעבדו ונבנו לפי החשבון צא וחשוב. ויוצא גם כן מזה כי הרבה עניים יהיו לעשירים והרבה נפשות ימצאו פרנסתם בארץ ישראל מן העבודה והקרן תמיד הוא בטוח בלתי כל תפונה. דוק ותשכח.

(ל) מכלל ישוב העולם ובניינו נראה לי שסובני הממשלות אשר יקראו בשם "חבר לאומים" או "אגודת העמים" או בית דין העולמי ויוציא בזה, יהיה מחקריו הראשיים שיחקרו ויודעו על כל הממלכות אך מתנתנים עם האורח והגר ואם הם אנשים צדיקים יתמידו במלכותם. ואם לא יספחו אותם לממלכה אחת אחרי החקירה והדרישה והבידור כיאות וההעמדה לדן אם בדרך עיוזב לגמרי עם ממלכה אחת אם בדרך חסות.

(לא) כמו כן המטבע הניירי יהיה ביד ורישיון החבר הנז' והוא הוותם לכל ממלכה בניידותה את שמו. ובלתי לא יהיה שווה כל ערך.

(לב) כמו כן הכנסת אנשי הצבא יהיה רק ביצון המתנדבים או בשכירות. וכל חובה בזה תבוטל לגמרי לגמרי.

(לג) מכירת הנשק והרישיון בו יהיה תחת רשותו של החבר.

(לד) משכנו (של חבר לאומים) בירושלים כי שמם תצא תורה לכל העולם.

(לה) יהיה הרישות לכל איש פרטי להשיג עצמותיו גם נגד ממשלתו ולהעמיד מודעה שם בחבר וחייבת הממשלה להשיב. כי זה גורם גדול לצדק ויושר. ובתנאי שימצאו בחביעתו ממשות מה.

(לו) בשום אופן ובשום צד לא תהיה שום מלחמה רק ברישיון החבר.

מלכות תנוס לפי צרכיה על פי התנאים והכישוריות וכן על זה הדרך. באופן כי לתקופת עשר שנים תהיה הארץ להקונה. או לחקון הלאומית להשיגם ולשלוח לבעלים הדמים של השכירות אחרי ההוצאות.

(כט) לבי אומר לי כי אם תתייחד חברה בשם בנין ציון בארץ ישראל בירושלים ת"ז תחת השגות הממשלה יר"ה תבין פירות הרבה אל הארץ לבנינה ושכלולה וכלכלתה. וכן תעשיר רבים מאחזי שבנולה ושבארץ וירבו העולים אל הארץ עם מציאות פרנסתם ומחסורם מוכרשם ועבודתם החקלאית על פי האופנים האלה.

(ד) כל תעודת קבלה נמרו אחד תהיה חלוקה לעשרה חלקים וכן על זה הדרך וכל שביכלתו לקנות אם כולה לו לבדו או לו ולחבריו כפי יכלתו ויכלתם.

(ה) כל נומרו מחזיר שנים עשר מאות פרקן דהיינו מאה פרקן לחודש התעודה בשלמות. ואם לחלקיה יהיה החלק ממנה במחיר עשרה פרקן לחודש.

(ו) מהנפקי יקנו אדמה. וכל מאה דונם הנקנים יוקפו גדר ויחפזו שם באר מים חיים ויבנו שם חצר דהיינו חומת אבנים וכותלים ובה בית דירה ובית התבשיל ובית הכסא ובור סיד למי גשמים אם אין מי הבאר מתוקים. וכפי מנין קבוצת מאות דונמים על זה האופן כן יוטל הגדל בלויית בא כח הממשלה והאיש או האנשים המרוויחים וזכו בשדה ובית על דרך האמור.

(ז) התשלומים כמזכר באות ב' ישולם מידי שנה בשנה לערך כ"ה שנה. והפירות מהשדה והבית הנז' מחציתו יהיה אל החברה לתשלומי חובה שהוציאה על אותו שדה ובית הנז' ומחציתו יהיה אל הוזה ליהנות בו מעתה. ובעת אשר יגמר הקרן אשר להשדה וחבית הנז' אזי תהיה לחלוטין לבעליה דהיינו למכור ולמשכן ולשכור כחפצו ורצונו. אך כל עוד אשר לא גבתה החברה הקרן תהיה אותה שדה ואותו חצר לשם הבעלים והיא עם כל פנים ממושכנת בתורת אפותיקי (=ערבון) אל הקרן הדרוש.

(ח) אם למשך עשרה שנים מיום היותה לבעלים הוזהם לחלוטין לא בא הוזה או קרוביו או ידידיו לדור שם ולעבוד אדעתו. אזי החברה יכולה למכרה כפי השער שבשוק או ולשלוח להוזה את כספו ולהורישו להקונה החדש.

במכתב נרגש פונה הכמ"ה לנציב העליון שבארץ, הרברט סמואל ובו הוא שוטח את בקשתו באז הלשון:

מכתב לנציב העליון

מכתב
יום ג' סדר מקץ 25 חשוון 5681.
מתאים ליום 7 דיסמבר 1920
ישאו הרים שלום לחור מעלת נר
ישראל הנציב העליון הארץ הנהד
הרברט סמואל יחי שמו לעולם
אמן. עיר הקודש ירושלים ת"צ.
תפארת ישראל שלול רב! מתכבדים
אנחנו להציע לפני הוד מעלתו שתי
שאלות אלו ומקוים כי בחסדו הגדול
ימלא מחסורנו כמידתו הטובה.
(א) יש מפה בעלי מלאכה ומסחר
והמה בתוקף ימי עלומיהם וברצונם
לעבוד עבודתם אשר עתה בידיהם
או זולתה על אדמת הקודש
ירושלים וסביבותיה. והמה ידאגו
לכל מחסוריהם ופרנסתם מעסקיהם
ורכושם.
(ב) יש מזה זקנים וזקנות אשר נכספה כלתה נפשם לבלות שארית ימי
חייהם על אדמת הקודש ירושלים וסביבותיה ובני משפחתם הנשארים
פה תדאגנה למחסוריהם ופרנסתם לשלוח להם לזמנים את אשר
ידרשון כל ימי חייהם.

הרברט סמואל

בלתי כל ספק כי התנאים הנחוצים להסוג הראשון אינם כהנאים
להסוג השני. גם אין ספק כי התנאים הנצרכים לזה או לזה תתמלאנה
ביותר ויותר קלות אם תהינה כעיר הולדת הנוסעים באמצעות.

הקונסול האנגלי יר"ה (ידום הודו) אשר שמה (ועיין בהעתון הלונדוני
"העולם" שנה עשירית נומרו 1. המחבר).

לכן נא נזכור יטיב בחסדו לזכות צו למוכיו האנגלי להודיע את הקונסול
האנגלי יר"ה אשר פה (ושמו וכמותו שלו רצופה מטה. המחבר). מכל
התנאים הנצרכים לשני הסוגים האלה. וכן ייתן צו למוכיו העברי
להודיעו מכל התנאים הנ"ל למען ידעו אחינו בית ישראל אשר פה
כל הצריך ולא יגעו לריק חלילה יגיעת גוף ותלאות תנולוים והוצאות
כספים וזחבם ונכסיהם בהיותם מטולטלים מעיר לעיר למצוא דרכי
ונחבי דרשותיהם.

ועיינו נשואות לאלהי ישראל כי ירום ויגביה תמיד את כונכו ויעליהו
בכל מעשיו ויודיכו תמיד בנחבי השלום לנהל את כל המפלגות
והמגעים בדרכי הטוב והישר בעיני אלהים ואדם. ובימיו ובימיו חנה
ותחננו ארצנו ויקים בה מקרא שכתוב כי מציון תצא תורה ודבר
ה' מירושלים. והלכו גויים לאורך ומלכים לנוגה זרחן. כאות נשפו
הרמה וכאוות נפש חנני עפרות ארצנו ואבניה.

בין כתבה לחתמה ראינו על גליוני עיתון "הארץ" גליון ת"ג הודיעה
מעציבה כי אמו הגבית "ארייקלי סמואל ד"ר" נתבקשה לשיבה של
מעלה. והננו הבית דין והקהל קדוש ה"ל" משתתפים בצערו ומנחמים
אותו בנחמת ציון וירושלים. והאל ברחמי יחונן את עפרה ונפשה
תהיה צרידה בצרור החיים עם נפשות אמותינו הקדושות שרה רבקה
רחל ולאה לחיות בנועם ה' ולבקר בהיכלו אמן. ולא תוסיפו לדאבה
עוד כי מזה ימחה ה' דמעה מעל כל פנים בשום ה' שיבת ציון
במהרה בימינו אמן.

הרועים לצאן קדשים הבית דין (על פי מאמרי המלך יר"ה. המחבר)

החונים פה אי גרבה (תוניס)

המעתירים בעדו ובעד אחיו ובניו וכל בני ביתם עתרת החיים
והשלום.

המלוכה בעניני פלילים, אך גבול יש לדבר. וכבר פסק הרמב"ם על פי דרשת הפסוק "ונקי וצדיקי אל תהרגו", כי לעיתים נשחרר פושע אם אין הוכחות ברורות להרשעתו. (ראה סהמ"צ לרמב"ם מ"ט רצ, ורש פ"ב מהל' סנהדרין).

אמנם יש לעיין אם יש לפסול טוטלית את השימוש בעד מדינה. יתכן ויש להבחין בין פשעים שונים; כאשר מדובר במועדים לפשעים החשודים ברצח, יש סכנה לציבור, וה"ז גובל בפיקוח נפש ממש, ויש מקום להקל. אך כללית יש להתרחק מדרך זו. עד פסול, כאשר או קרוב, יתכן להאמינו בפלילים, לפי חקנות, אך אינם חשודים לשקר, מה שאין כן עד מדינה שכאמור הוא נוגע בעדותו אמנם יש להיעזר בעד כזה לשם גילוי מסמכים והוכחות ידועות רק לו וכו', אך לא לקבל דבריו כפשטם.

היחס למערכת השפיטה

כאן הבעיה אחרת, שכן עולה שאלה על ערכאות, כאשר יש בתי דינים שונים לפי דין תורה וערכאות השופטים בניגוד לדין תורה הוא דבר חמור מאד. וברשב"א כתב שיש כאן משום מרים זו בתורת משה (ראה ב"י ח"מ ס"ס כו).

באשר להשתלבות שופט רחי במערכת השפיטה, אם כי מצד אחד הוא יכול לתרום להאדיר המשפט העברי בפסיקת בתי המשפט, מאידך, שמא יאלץ לפסוק על כרחו לפי חוק שהוא בבחינת גזל בעיני ההלכה. לא נפרט כאן דוגמאות, ובודאי צריך לעיין היטב בדבר.

האם יש להתקין בדרונו תקנות רבנות?

נושא התקנות הוא ענין עדין. עקרונית זוהי דרך לגיטימית לענות לצרכי השעה, וידועים הרבה תקנות שנתקנו במשך הדורות עד ימינו. אולם כל תקנה היא בגדר שינוי וחדושי. לכן עדיף קודם למצות את דרך הפרשנות. לכל הבעיה המתעוררת במשך הדורות מצאו גדולי הדור פתרונות הנובעים ממקורות החלמוד והפוסקים. עם זאת נראה לי כי יש להבחין; יש בעיות חדשות שיצצו בדרונו לרגל הקמת המדינה, ואין לנו נסיון הסטורי ולא ספרות הלכתית ישירה שדנה בכך. כאן יש מקום לתקנות קהל או אף להתקנת תקנות מטעם הרבנות. בשטח הפלילי, במשך שנות הגלות לא היה הדבר מסור בידינו בדרך כלל, וברור שיש צורך לבער את הרע (ראה ש"ת הרשב"א ח"ג סי' שצג). וכבר הורונו חז"ל כי מכין ועונשין שלא מן הדין, שלא לעקור דין תורה אלא כדי לעשות סיי. לתורה יראד סנהדרין מו. א. ומכאן תוקפם של דיני עונשין של הכנסת בהגבלות כגיל.

ברוח זו יש לבחון גם את דיני הנויקין. מקובל היום לחייב גם במקרים של גרמא בנויקין. מבחינו ההלכה יתכן שיש מקום לחייב במקרים האלו בדרך הפרשנות הנ"ל, כפרשנות רחבה למושג "גרמי" במסגרת הכללית של הפוסקים בנידון זה. אך אולי יש מקום להכיר בחקיקה בנושאים אלו שכן אי אפשר לומר שחייב בגרמא הוא נגד הדין. "גרמא" למשל חייב בדיני שמים, וחייב בדיני שמים, יש לו משמעות מעשית גם כן, (לרש"י ב"מ צא, א תפיסה מועילה, למאירי ב"ק נו. א. אם אינו משלים נפסל לעדות, ו"א שהתחייבות לשלם כחוב אינה צריכה קנין, ראה מרדכי ב"ק סי' קטו וגרמא חייב גם בדיני אדם בשותפות ובשומרים). ואם כן בחברה של היום יש מקום להכיר הסדו של תקנות שמחייב תשלום בגרמא, מכיון שהחייב המוסרי בדיני שמים ברור ואין הכפייה בניגוד

ד"ר אברהם שפירא

מבט תורני על חוקי המדינה והתקנות בימינו

מתוך רצון לשמור דעת גדולי תורה על בעיות השעה שוחחנו עם כמה רבנים, מפוסקי דורנו, על יחס ההלכה לחקיקה בימינו. הדברים נסבו בעיקר על חוקי הכנסת ועל האפשרות והצורך כי הרבנות תתקין תקנות. שיחה קולחת קשה לחקיקה בספר בצורה מסודרת, עם זאת דאוי שהדברים ישמעו, ולאחי עיבוד, עריכה וליטוש אחרון בידי הרבנים הדי הדברים לפנינו – המערכת.

ראשי פרקים

- יחס ההלכה לחוקי המדינה
- התערבות רבנים
- היחס למערכת השפיטה
- האם יש להתקין בדרונו תקנות רבנות?
- דוגמאות לתקנות
- תקנות "מתחשבות" בשניינים חברתיים?

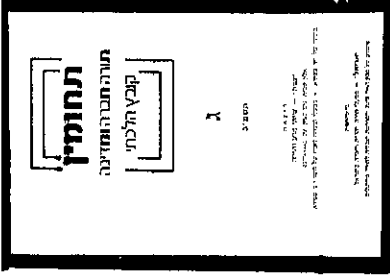
יחס ההלכה לחוקי המדינה

הנושא נידון ונכתב על כך רבות בספרים שונים ובקצת "התורה והמדינה" ובמיוחד יש לציון את הקונטרסים הגדולים של הרב נחום רקובר שיש בהם אוסף עצום מרובי הפוסקים. נראה שיש לדון במעמדם של חוקי המדינה מצד תקנות קהל. לקהל, על נציגיו, יש סמכות לחקן תקנות לשם הסדר חיי הקהילה (ראה תוספתא ב"מ פ"א, ובי"ח, ב ט, א. ובשו"ע ח"מ סי' ב נאמר שיש חוקף לפרנסי העיר כחוקף תקנות ב"ד הגדול), תקנות כאלו בעניני מסים, עבודה, תעבורה ועוד בתנאי שלא יסתרו את דיני התורה.

המבחן להכריע בין תקנה תקפה או לא נראה לי כללית כדלהלן; אם אותו חוק עבר ללא התנגדות הנציגים הדתיים בכנסת חזקה שהוא "כשר". ואם התנגדו לו – חוקך שהוא סותר את ההלכה, ואינו מחייב. כי הנציגים הדתיים ערים לחוקים מחד, ושואלים פי רבנים מאידך, כך שהם לא יסכימו לחוק הסותר את ההלכה.

התערבות רבנים

הרבנים יכולים וצריכים להביע דעה על מערכת החקיקה והתקנות. מה שאתה שואל שאלה אקטואלית – היחס ל"עד מדינה", המקובל כהסדר חקף במדינה. ההלכה מתייחסת לכך בשלילה. העד נוגע בדבר, ואין נאמין לו? אמנם עקרונית יש למדינה סמכויות מסוימות מדין דין

לרוח התורה, וכן נפסק כי לפעמים כופין גם על לפנים משורת הדין (ראה שו"ע חו"מ סי' יב, ב), מאידך כאשר מדובר בשטחים מובהקים של חושן משפט – חיי המסחר, קנינים וחזוים וירושות וצוואות ועוד – שעולם הפוסקים מלא מהם, אין סיבה לתור אחר פתרונות חדשים כתקנות למיתקן. היום עולה בכל חריפותה שאלת האינפלציה, אך מי שיתעמק בהלכה ימצא שרב העיסוק בשטח זה, ויש פתרונות למקרים קשים, נזכיר בקצרה כמה נקודות בסוגיא זו:

- א. דיתר עיסקה הפך להיות תיקון מקובל ואין לערער עליו;
- ב. חובות של גוף משפטי, כמוסד ציבורי או מדינה, יש אומרים שאין בהם משום ריבית.
- ג. איחור בתשלום של קניה, ניתן לחייב אותו מדין קנס, שכן ריבית הוא תשלום בעד הרווחה ומן, וקנס אינו בגדר זה ובזמן אינפלציה בעל החוב רוצה את ערכו הריאלי של חובו (עיין במקורות הפוסקים שהובאו בספרו של הרב ד"ר י. ז. כהנא, ובספר הגדול של ד"ר שלם ורדהפטיג על שינוי המטבע ועוד).
- ד. אם המפגר בתשלומים עושה רווחים בכפי בעל חובו היתה תקנת קהילות בזמנה שמחייבת לשלם הרווחים לבעל חובו. ובמהדו"ש דן אם תקנה זו נוהגת גם בזמננו (ראה פד"ר 1, עמ' 88), ולא כאן המקום לדון בענינה של תקנה זו. כתב על כך לאחרונה ד"ר רקובר, בסקירתו "עיוכוכ ספסים שלא כדין" (נרפס ב"תורה שבעל פה" כרך יט). עיקרה של ריבית הוא בהלוואה, ואילו במכר יש כמה קולות בריבית דרבנן, כן יש רבנים שהחירו ריבית במקרים מסוימים ע"פ תשובת השואל-ומשיב.

דוגמאות לתקנות

באמור, התקנת תקנות והכרה בנהגים חדשים אינם מן הנמנעות, ונזכיר בקצרה כמה דוגמאות:

ערות נשים – נהגו לשמוע עדותן בדיני נזיקין, מקום שאין אפשרות להזמין עדות מראש (הובא בשו"ע חו"מ סי' לה, יד). שאלה אחרת היא אם לקבל עדותן כיום מדין "קבלו עליהן".

הגנת הדיור – לפי הדין יכול בעה"ב לסלק את הדייר עם תום תקופת השכירות. וכבר נשאל האמרייזו"ש (ח"ב סי' קנב) על חוקי הגנת הדייר, לפיהם נשאר הדייר בדירה. והשיב, כיון שזה הסדר שנעשה לטובת חלק הגון בציבור, שלא יזרקו אנשים לרחוב, הוא תקף, ונימק דעתו בכך שאילולא תקנה זאת הממשלה, היו הרבנים צריכים לתקן זאת, וכי משום שהם תקנו במקום חכמים יגרע כח החוק?

עו"ד לנתבע – לפי ההלכה התלמודית ממנים מורשה לחובע ולא לנתבע, (ראה ירושלמי סנהדרין פ"ב)? אם כבר התומים חו"מ סי' קכד סק"א מביא תקנת הקהילות שהנהיגו כי גם לנתבע זכות לייצוג ע"י עו"ד. ואכן תקנה זו היתה נחוצה עקב ריבוי הסכסוכים, והעובדה שהנתבע יצא מקופח לעומת התובע שיוצג ע"י עו"ד מקצועי. כיום אין ספק שעו"ד נכון, ישר ובעל מידות יכול וצריך להביא תועלת. הוא מסדר טענות הצדדים בצורה הגיונית ומגביל אותם שלא יגזימו ביותר.

כמו כן עזר ומשכנע אותם להסכים להצעות ביה"ד לחתוך ולסיים דיון משפטי. אם הוא ת"ח הוא גם מכין כתבי הטענות כהוגן ומסייע בכך לדיינים.

תקנות בעיני משפחה – יש תקנות בעיני משפחה המובאות בספר של הח"ד פריימן. עוד בזמן האחרון, לפני כשלושים שנה, תקנה הרבנות לאמץ את השיטה האוסרת יבום ומצוה על חליצה.

מבט תורני על חוקי המדינה והתקנת תקנות בימים

כמו כן תקנה הרבנות כי אב יחוייב לזון את ילדיו עד גיל 15 שנה (אם כי פרטים שונים בתקנה זו נתונים בייבוח ואין כאן המקום לפרטם). באמור תקנן של תקנות הקהל שהן לצורך השעה במסגרות שאינן ישירות נגד ההלכה.

תקנות "מתחשבות" בשוניים חברתיים?

במדיה מסוימות על התקנות להתחשב בשוניים חברתיים, בעיקר כשהם מעידים על שינוי לרעה. כבר על הפרויבול נאמר שהוא נחקן כי נמנעו העם מלהלוות (גיטין לו, א). כשיש ירידה מוסרית יש צורך בדיני עונשין שלא מן הדין. כשרבו הסכסוכים והקטנות האמינו לעדות קרובים ונשים כאמור. התורה דברה על יהודים נורמליים, ואז אם אירעה פעם גניבה די בתשלום כפל. עם ירידת הדורות התרחקנו מהנורמה של יהודי לפי התורה וגנב כזה דורש "טיפול" נוסף. כיום איננו יהודים נורמליים. המושנה כריתות פ"ז מ"ג מספרת על בבה בן בוטא שהקריב כל יום קרבן כי לא יכול לסבול חשש חטא. כיום איננו מתרגשים, לא רק מחטא רגיל אלא אף שפיכת דמים, ומי פלל שעוין שפיכות דמים יזא אורח כזה תדיר בחברתנו.

עלינו לחזור ולשנן דברי תפילתנו "השיבה שופטנו כבראשונה ויעצנו בבחילה, והסר ממנו יגון ואנחה". כשנחזור למשפט התורה, תעלה רמתו המוסרית, ונס יגון ואנחה.

אמנם יש גם אפשרות שאנשים מקצועיים וחבורות שונות יתאדו ויסדירו יחסים ביניהם, והמדינה תתן להן תוקף חוקי. כמו שהגמ' בב"ט, א מספרת על הסכם פנימי של הקצבים, לפיו הענישו את העובר על קיצעתן. כך יכולים עו"ד, רופאים, בעלי מלאכה וכו' להסדיר עניניהם, וחק הכנסת שיאמץ הסדר זה מחייב, שכן נעשה בעצה עצמם וקבלוהו עליהם.

אותו דבר אפשר לומר אף על חוקים שנוגעים לצבור רחב יותר, כחק בתים משותפים שמסדיר יחסים בין שכנים, והצבור קבלוהו עליהם. עיין שו"ע חו"מ סי' כא, ועיי"ש לכנה"ג באורך בידינו מנהגים בענין ממון מתי מחייבים. יתר על כן יש לומר על חוקי תחבורה העוסקים בחיי נפש ממש, כשכל אזרח סומך על חבירו למשל, שכאשר הוא חוצה את הרכוב באור ירוק בעל רכב אחר לא יסע באור אדום. וכן כשקבל את רשיון הנהיגה הסכים לחוקי התנועה, ואם לא יקיימם משלם קנס. כל זה תופס מצד קבלת הצבור, אם כי אינו דין תורה ממש, כאמור, ובתנאי שהסדרים אלו לא יסתרו דין תורה, וכאמור נעזר מדעת חכם, ועיין שו"ת הרשב"א ח"ג סי' תא ותשב"ץ ח"ב סי' קלב.

היחס לדיני עונשין כיום

זו בעיה קשה. מחד, אין להעלות על הדעת שחברה כיום יכולה להתקיים ללא מערכת דיני עונשין. לו זכינו והיו שואלים אותנו, ואנו הרבנים היינו מגיעים לדעה אחת, היינו אנו מתקנים תקנות בנידון, למשל, מאסר לגנב. אך בינתיים כל עוד אין תקנה כזו, הרי ספק רב אם אפשר לסמוך על חוקי המדינה. אין לומר כאן "קבלו עליהם", שכן מדובר בעונש כמאסר שהוא נגד דין תורה. ברין תורה גנב משלם ולא נענש בגופו. אמנם לצבור יש סמכות לתקן תקנות בנידון כאמור, אך שוב אנו חוזרים לאמור לעיל, כי תקנות כאלו תקפות רק כשנעשות ע"י בני תורה, ועד אדם חשוב. בכלל יש להעיר כי כל הגישה המשפטית העונשית, בעיקר בידי הראיות, כיום אינה תואמת את זו של התורה. השופט מקבל בערכאה חילונית עדים פסולים בעיני ההלכה, כלל הראיות בע"ד, מתרשם, שוקל ומעריך פלוג על פני רעהו. בהלכה יש קריטריונים יותר קבועים. שני עדים כשרים, ואין ענין להתרשמות, אלא אם כן חש הדיין שהדין מרומה, שאז רשאי הוא להסתלק (שו"ע חו"מ סי' טו, ג). יש רשימה של עדים פסולים וכשרים שמעידים, ולא תלוי ברושם שהם עושים. מכאן נובע שכל השאלה של עד מדינה – מקבלת מימד אחר. כל המערכת החילונית שונה כאמור, שם אפשר לקבל עד כזה שנוגע בדבר, ולשקול אם יער כמה להתרשם ממנו ולהאמין לו. בד"ת כל נוגע פסול. ואם עשה עבירה, ויש הוכחות לכך, הוא פסול גם אם הוא נקיא "עד מדינה", השם הזה אינו מכשירו. עד המדינה הוא פסול. ואם אין עדים לכך, רק ע"פ ההדאות, אין אדם משים עצמו רשע והוא כשר מבחינה זאת ופסול מדין טובות הנאה שמקבל לדבריו. וגם מדין אין אדם משים עצמו רשע אין עושים אותו עד לכתחילה (רמ"א חו"מ סי' לד, בה, ושו"ע סי' צב, ה). אמנם אף בהלכה אפשר לחקן תקנות. כגון, שעד קל – דעת פסול, ואז יש חופש מסוים לדיין להחליט כי עד זה נופל למסגרת זו ואינו אמין. אך כללית דיני הראיות יותר קבועים וחתוכים כאמור.

היחס למערכת המשפטית

על מערכת דיני העונשין והראיות עמדתי כבר. באשר לסכסוכים ממוניים ברור שבתחילה יש

הרב מרדכי אליהו

יחס ההלכה לחוקי המדינה

ראשי פרקים

דינא דמלכותא ותקנות קהל

היחס לדיני עונשין כיום

היחס למערכת המשפטית

האם יש להתקין כמיני תקנות רבנות?

דוגמאות לתקנות

דינא דמלכותא ותקנות קהל

יש לדון בכך משני בחינות. ראשית, דינא דמלכותא. כלל זה אומר כי חוקי השלטון וסדריו מחייבים במה שנוגע לנהול עניני המדינה, כתשלום מסים וכד'. (עיין ברמ"א סי' שסט סע' ה' ועיין שו"ך בסי' שנו על סע' ז' ובסי' עג סע' יד – ובלבר שלא יהא נגד התורה).

עם זאת כבר סיגוראשוניס (רמב"ם הל' גולה ואבדה פ"ה יד; רא"ש בשם ר"ת נדרים פ"ג סי' יא; שו"ת הרשב"א סי' נג, שו"ע חו"מ סי' שסט, ח) בכך שהמלכות תשווה גזרותיה, ולא תפלה בין קבוצה לקבוצה. כך היו מקרים שרק היהודים נדרשו לשלם מס מסוים, ונפסק שחק כזה אינו תקף. אע"פ שנראה מהרמ"א בשו"ע שם סי' שסט סע' ו שהוא פוסק אחרת, כבר מעיר הגר"א שם בסקל"ג כי הוא סותר למח שכתב בסעי' ח, שם הסכים לדעת השו"ע הנ"ל.

מכאן שעקרונות חוקי המדינה תקפים, אלא אם כן יוברר שאין היא משהו גזרותיה. למשל, אם יוברר שהמדינה נוטלת כספים מאזרחיה שלא ביושר, פוטרת, לגמרי או חלקית, קבוצות או מוסדות הקרובות לשלטון מתשלום מס ואינה נוהגת כך ביחס למוסדות דתיים, או גם תומכת בכסף ועזרת לטוורנטים יותר מאשר לבני ישיבה, הרי שאינה משהו גזרותיה, אם כי ההזדמנה השניה מסופקת בעיני, שכן כאן אין המדינה נוטלת כי אם רק אינה נוחתת בשוה, והיו כמחילה או מתנה, ועיין פ"ת סק"א.

עוד דוגמא, אם יוברר כי הממשטה באופן עקבי מתיחסת באיפה ואיפה למפגנים דתיים לעומת מפגנים אחרים הרי שיש הפליה שלטונית, וכבר היו דברים מעולם אם כי כיום המצב שונה לגמרי. שנית, תקנות הקהל: לתקנות קהל תוקף של דין ממש, ראה תוספתא ב"מ פ"א וב"ב ח, ב ט, א. אמנם הרמ"א (בחו"מ סי' לו סעי' כב) מתנה זאת בכך שהתקנים יהיו בני תורה הכשרים לדון, דבר שאין לומר על רוב חברי הכנסת שלנו. ועיין בבאה"ג סוף סי' קט משם הב"י. עוד נפסקה הלכה כי התקנות צריכות אישור "אדם חשוב", תלמיד חכם מחשובי הדור, אם כי יש מחלוקת אם אישור כזה הוא לעיכובא (ראה שו"ע ורמ"א חו"מ סי' רלא, כח, ונוד"כ). מכאן עולה שלחוקי הכנסת אין תוקף של תקנות קהל ממש.

לפנות לביה"ד הרבני, ולא לשיפוט האזרחי החילוני שאנו דן לפי דין תורה. (וראה ב"י בשם הרשב"א ח"מ ס"ס כו, ו"ל: כתב הרשב"א שנשאל על אחד שמתה בתו ותבע את אחתו בערכאות העכו"ם שיחזיר לו כל הנדוניא בטענה אע"פ שבדיני ישראל הבעל יורש את אשתו כיון שהכל יודעים שהם חולכים בדיני העכו"ם הרי כל הנשוא אשה שם כאילו התנה כן וכמו שאמרו (כתובות סז) גמלי דערביא אשה גובה פורגא מהם לפי שסומכת עליהם והשיב כל דבר שבממון תנאו קיים ובאמת אמרו שמתנין בבענין זה אבל לנהוג כן מפני שהוא משפט העכו"ם באמת נ"ל ראסור לפי שהוא מחקה את העכו"ם וזהו שהזהירה התורה לפניהם ולא לפני העכו"ם, ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון, שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שיקרו חוקות העכו"ם ודיניהם ולא אפילו לעמוד לפניהם לדין אפי' בדבר שיהיה כדיוני ישראל והמביא ראיה לזה מגמלי דערביא טועה דכתובה מן הדין היה לגבות מממלטל' המיניה ואפי' מגלימא דאכתפיה אלא ששמו רבנן שאין סמיכת האשה עליהם משום שבגביהם לזמן מרובה ובערביא שכל עסקיהם בגמלים סמיכתם עליהם אבל ללמוד מזה לילך בדרכי העכו"ם ומשפטיהם ח"ו לעם קדוש לנהוג ככה וכ"כ עתה יוסיפו לחטוא לעקור נחלה. הסומך על משענת קנה הרצין הזה ועושה אלה מפיל חומות התורה ועוקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ואומר אני שכל הסומך בזה לומר שמותר משום דינא דמלכותא טועה וגולן הוא ואפילו גולה ישיב רשע מקרי כדאיתא בפרק הכונס (ס:) ובכלל עוקר כל דיני התורה השלימה, ומה לנו לספרי הקדוש המוקדשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ילמדו את בניהם דיני העכו"ם ויבנו להם במות סלואות בבית מדרשי העכו"ם חלילה לא תהא כזאת בישראל חס ושלום שמה תחגור התורה שק עליהם עכ"ל). אמנם עדיין מסתפק אני אם צריך קודם לפנות לביה"ד ולהוציא כתב סירוב, או שמא זו שאלת איסור והיתר ודי שיפנה החובע בשאלה לרב כדי שיפסוק לו אם מותר לפנות לערכאות.

יש תחומים בהם אפשר ומותר לפנות למערכת השלטונית – משפטיות. כך הוא ביחס לגבית שטרות, שאנו בעצם פונים להוצאה לפועל, שהיא הזרוע היחידה המבצעת את הגבית. כמו כן מסופק אני באשר למעמד ב"ד לעבודה. שמה מערכת זו קמה מכה קבלת הצבור היא מוכרת מבחינת ההלכה לפי תקנות הצבור ובתנאים דלעיל או שמא קמה מכה החק שכפה הסדר זה, ושוב עולה שאלת ערכאות.

מעבר לאמור לעיל אוסיף, כי במצב הנתון יש חשיבות וחועלת בשיפוט דתי כמו גם בעו"ד, עתונאים דתיים שירימו קול התורה בכל מגורי הקיים, ובפרט שבכלי התקשורת ישמע קולם, שסיבירו ויבהירו את דרך התורה והחקה.

האם יש להתקין בימוני תקנות רבנות?

יש אפשרות וצריך להתקין תקנות בענינים חשובים. לפני שאדגים יש להקדים. אין לתקן תקנות במגמה להשוות דינינו לדיני העכו"ם. כך אומר הרשב"א, כפי שמוכח בב"י ח"מ ס"ס כו ש"ל. לא תהא כהנת כפונדקית. הרבנים מעצמם צריכים להחליט מה רצוי ונחוץ לתקן, בלא לפזל לכוננים זרים לנו. כך למשל, בזמנו, כשתוקן שטר חצי זכר (ראה רמ"א ח"מ סי' רפא, ו) שעוסק בירושת הבת, תוקן בכונה "חצי זכר" ולא "זכר", שלא להשוות בת לבן. בהשפעת חוקי העמים (ראה חקרי לב ח"ב סי' נג), אבל תקנה שהבת תורש אין ואסור לתקן.

מי יתקן תקנות? בזמן קום המדינה נתקנו כמה תקנות ביחס למוזונות לידים, גיל נשואין ועוד, ע"י

מועצת הרבנות הראשית בצרף רבנים נוספים. לאחר מכן שלחה המועצה את הנוסח לראשי ערים ומועצות דתיות כדי לקבל "ה סכמת הצבור". כיום כמדומני די בגושפנקא מדממשלה או שר מטעמה כדי לתת התקף לתקנה של הרבנות. ובענין תקנות לסדרי בתי דין, הנהוג הוא שמיעצת הרבנות הראשית לישראל בשיתוף עם חברי בית דין הגדול מתקנים תקנות. עיין פס"ד מיום כט ניסן תשמ"א תיק מא/16 ודברי בפס"ד מיום כב תמוז תשמ"ב תיק 291/מא.

דוגמאות לתקנות

הוצאות משפט. באחד מפסקי הדין האחרונים (פד"ר י, 3) הצעתי לתקן תקנה לחייב הוצאות משפט. עד כה מופיע חיוב כזה בנוסבות של קנס, אך אם עד למשפט אינו מופיע למשפט ואין בכך די כדי לקנסו, עולה השאלה אם מעשהו היא בגדר גרמי או גרמא. והצעתי לתקן שחשוב הדבר כגרמי, ורמז לכך מצאתי בשו"ת הרי"ב ש (עי' בפד"ר שם).

דינו עונשין, כבר הוכרתי האפשרות לתקן מאסר לגנב, אם כי מצד שני ספק בעיני את אפשר לפטור אותו מתשלום עבור גניבה או נזק שעשה לחבירו, מלבד מאסרו אין מניעה שלא לנכות ממשכורתו סכום קבוע לתשלום חיובו.

כפיא לגט, אמנם לא שכיח הוא שכופים כיום, אך באותם מקרים שיש פסק לכפייה אפשר להגביר כת הכפייה, אם ע"י חיוב כספי גבוה ואם ע"י ציוק או אף מלקות, ובעצם אין כאן צורך בתקנה כי משמעות כפי' בגמרא אף כפייה בשוטים (כתובות עו. א). בכלל אעיר שדרך זו של כפייה בשוטים אף כעונש ייעלה יותר ממאסר, שכן הרהיעה מבושה זו גדולה מזו של ישיבה בכלא.

סדרי דין, יש כמה ענינים בסדרי דין שצריכים לתקנה מחייבת, למשל, מסירת הזמנה לצד שני למשפט ע"י מכתב רשום או טופס מסירת הזמנה החתום ע"י דוור אנונימי, כשהוא עד יחיד, ויכול להיות שאינו יהודי. יש לעגן הסדר כזה בתקנה, ע"פ דין "אומן לא מרע אומנותיה". כמו כן ביחס לחוות דעת בכתב הנמסרת ע"י מומחים, עדיפה תקנה המרשה קבלת חווי"ד כזו, על פני הצורך לבקש הסכמת הצדדים, שלא יטענו טענות שונות כדי לפסול את מהימנות החוות דעת. ובמקרים מיוחדים יתירו לחקור בע"פ.

באשר לריביות, כאן אין מקום לתקנה שתתיר רבית, שכן זו נוגדת את ההלכה, שאין מחנים על רבית. יש אפשרות של הצמדה, כדעת הרש"ד'ם בניגוד למהר"ט, וביחוד בתנאי אינפלציה בבימינו, ואפשר רצוי לתקן כי ילוח בהצמדה, ואז אפילו לא התנה כך, הרי הוא כמו שהתנה (השווה תוס' בי"מ ק"ה, א. ד"ה "דורשינ").

הסדר ממוין בין בני זוג, כיום יש הסדר חוקי הבני על איזון משאבים, היינו חלוקת רכוש בני הזוג שהיה בשווה במקרה של גרושין או מות. הסדר זה נוגד את ההלכה, החק אמנם מרשה לבני זוג לפני הנשואין לבקש מרושם הנשואין הסדר אחר, כולל כמובן את הסדר ההלכה. משום מה יש רפיון בענין, ורשמי הנשואין אינם מודיעים אף לבני תורה על אפשרות זו. עם זאת הבעיה קיימת, כאשר יש נשים שיוצאות בהרגשה של קיפות, כשהכתובה אינה מכסה את החלק הראוי להן. אמנם סכום עיקר הכתובה הוא צמוד למדד, לערך הכסף, ובכתובות אשכנזיות יש הצמדה לסכום יותר גבוה. (עיין פד"ר יא, 362) בנתיים אין להציע באופן פרטי מודלים של הסדרים שונים, אבל יש מקום לרבנות להכנס לעובי הקורה, ובירה להציע תקנה להסדר אחר של יחסי ממוין בין בני הזוג, שיהא תואם את המציאות וההלכה.

יחס ההלכה לחוקי המדינה

ראשי פרקים

האם יש ומה הם ההגבלות על הסדרים שאינם תואמים דין תורה?

האם אפשר גם להכשיר ראיות פסולות?

מערכת כללית ותחום ספציפי

ההנחה שלנו היא כי במדינת ישראל שהוקמה בחסדי זקב"ה על אף כל בעיותיו ופגמיה יש כיום משום התגלמות מלכות ישראל. וכבר הורה זקן, מו"ר הרב קוק זצ"ל בספרו משפט כדן סי' קמג, כי כשאין מלך בפועל, סמכויות המלך עוברות לעם על נציגיו. מכאן שיש בנציגות הנבחרת סמכות של מלכות.

אמנם מלכות ישראל אינה רשאית לנהוג בשרירות. המלך אינו רשאי לעבור על שום איסור, כפי דרשת חז"ל על דפסוק ביהושע, א': ידך חזק ואמץ" (סנהדרין מט, א). לכן חוקי המדינה שאינם נוגדים דין כלשהוא, יש חיוב לקיימם מדאורייתא. לכך יש להוסיף כי דינא דמלכותא דינא נאמר - לדעת רוב הפוסקים – גם במלכות ישראל (ראה אנציקלופדיה תלמודית כרך ז עמ' שג).

מכאן סמכות הכנסת שנבחרה ע"י העם בעניני מסים, הפקעת רכוש, גיוס לצבא וכיו'. לדוגמא, בהל' ריבית יר"ד סי' קסה, פוסק הרמ"א כי אם הוסיף המלך על המטבע וצוה שיפרעו מן המטבע החדשה, י"הלכים אחר גזירת המלך בדינא במלכותא דינא ואין בזה לא משום ריבית ולא משום גזל". וכן הסכים הש"ך שם. הרי לפנינו שהפקעה ממונית משפיעה אף על גזרי איסור.

נוסף לכך למדנו בתוספתא פ"א בב"מ, הובא גם בב"ב ח, ב, על סמכויות קהל לתקן הסדרים מחייבים לשם נהול חייו, וכבר כתבו הרמב"ם והרשב"א כי בני העיר בתקנותיהם כביד הגדול לכל ישראל, הובאו הדברים בב"י וברמ"א הו"מ סי' ב.

האם יש ומה הם ההגבלות על הסדרים שאינם תואמים דין תורה?

מדובר כאמור רק באותו תחום שניתן לשינוי, כדני ממונות, שניתנים להתנאה ומחילה. ואף שם יש להתבונן אם ומתי להציע הסדר חדש. לשם כך נעלה מספר נקודות.

ראשית, קל יותר להכיר באותו תחום שבו כך מושפע במדה רבה מן המנהג. מכאן תוקף חוקים ועיסקות שאינם תואמים דיני הקנינים שבהלכה, כמו אי הצורך בקנין, דבר שלא בא לעולם וכד', וראה מרומי שדה להנצי"ב ב"ב פ, א.

שנית, לכאורה יש מקום להבחין בין הנהגת מלכות לבין יחסים פרטיים בין שני אנשים מבחן דומה י"א גם ביחס לדינא דמלכותא דינא.

למשל, הצורך ברישום עסקה במקרקעין (טבו) הוא כדי שהמדינה תגבה מס ותעקוב אחר הסדר הקרקעות במדינה. אך קשה להגביל תוקף החוקים באופן זה, יש הסדרים בעניני דרכי הקנינים, השבת אבידה, או אף הכשרת ראיות פסולות, שיש להכיר בהם ללא שיש בהם אינטרס מלכותי ישיר.

מוזנות אשה

כאן יש לנו בעיה מיוחדת כאשר יש סמכות מקבילה, לבתי הדין ולשופט האזרחי. עכ"פ כאשר לבצוע החיוב, יש מקום לתקנה של מאסר על אי התשלום. דבר כזה יבוצע ע"י רשות ההוצאה לפועל, על פי צו בית המשפט. זהו הסדר עתיק שהוא לתועלת הצבור. הרבנים הסכימו לו בזמנו, כי לולא זאת אי אפשר לפי הדין לאסור בעל על אי תשלום מוזנות. אזכיר כאן בעיה מיוחדת שעמדה לפנינו, כאשר ליחס בין חוב מוזנות לחוב אחר, לפי ההלכה חובות אחרים קודמים ורק לאחר שפרעם גובים מהבעל חוב מוזנות. בחק המצב הפוך. כאן יש התנגשות, וקרה שצינו על חוב מוזנות ובהוצל"פ הקדימו חוב האשה לבעלי חובות, ואלו באו בטענה, שלפי דין תורה הם קודמים. פתרון לכך אפשרי לדעתי ע"י תקנה שתהפוך חוב מוזנות לחוב כספי משעת הנשואין, זאת על פי קשיית הבי"ח ר"מ סי' צו בד"ה ולא מיבעיא, עיי"ש.

אפשר שכוונתו י"ש מקום לשקול כיום, לאור מעורבות האשה בחיים הצבוריים ומסחריים, לקבל עדותה באותם תחומים, על דרך "נאמן עלי אבא" – סנהדרין דר. א. וראה רמ"א חר"מ סוף סי' לה שם מובאת תקנה להכשיר עדות נשים על מריבות במקום שהן מצוייט בו. כל זה אמור בעיקר בתחום הפלילי. אך לא בתחום הפרטי של בין אדם לחברו, אא"כ י"ש הוראת שעה כמו שמצינו שרב נחמן קנס גולא עתיקא, ראה ב"ק צו. ב. אמנם גם בתחום הפלילי אין חופש מוחלט למחוקק, למשל, איני רואה כל הצדקה לשחרור גנב מתשלום הנזק, לצד העונש הפלילי שנושא בו, ומסופקני אם ביר המדינה הסמכות להפקיע זכותו הממונית של קרנן הפשע.

מערכת כללית ותחום ספציפי

כאמור הגבול בין טובת העבור ליחסים הפרטיים אינו מוגדר די צרכו. עוד יש להעיר בהבחנה בין הסדר חוקי ספציפי בתחום מסוים, כמו דיני עבודה או הגנת הצרכן, לבין הסדר כולל בידינו חוזים, למשל, אל לנו לעקור את התורה, ולהניחה בקרן וזית ולקבל עלינו חוקים חדשים. כפי שציין הב"י בשם הרשב"א חו"מ סי' ס"ס ב. אבל בודאי תחום ספציפי אפשר לקבל הסדר חוקי ומערכת משפט, וראד פתחי תשובה חו"מ סי' ג ס"ק ב בשם רע"א, אך קבלת מערכת כללית של חק חדש. אפילו אינו לקוח ממשפט זר, וביחוד מערכת שפיטה שקשה לראותה כנציגת העבור באותה מדרה של הכנסת, מהוה סכנה לנתקנו ממשפט ומקור חיותנו כאמור.

לסיוכום מחד, יש לנציגי העבור סמכות להסדיר חוקים ותקנות, אך יש הגבלות מסוימות כאמור לעיל, כשהגבול אינו מוגדר כל צרכו אין להנתק מהלכה, ביחוד בתחום הפרטי של בין אדם לחבירו. כך, למשל, גם אם רוצים לתקן תקנות בעניני משפחה וירושה, אפשר לעשות כן בדרך ההתחייבות, התחייבות וחייב להוריש לבנו, התחייבות אח לתת לאחרתו חלק בירושה, כמו שעשו ביחס לשטר חצי זכר (ראה חו"מ סי' רפא. ז) ולא לבא לירי עמות ישרי עם ההלכה.

לסיום יש להצטרע על כי התרחקנו מדין תורה. כבר בירושלמי מסופר על אחד התנאים שאמר לצורדים שלפניו כי דין תורה אינו יודע, הזבאו הדברים בטור חו"מ סי' יב. וראה אגרות הרב קוק אגרת קצ"ו שכותב שהדבר היותר חשוב מכל רכושנו הרוחני והנכבד ביותר לקיומנו בתור עם חי הוא המשפט שלנו והנשמה של כל אומה ויותר של אומתנו תלויה היא בשלטון המשפט שלה. דוקא. ונזכר שיתקיימו בדרונו דברי ישעיה נביא הנחמה: "ואשיבה שופטין כבראשונה ויעציר כבתחילה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה".

שלישית, אפשר שיש להעיר גם במבחן של טובת הציבור. מכאן ניתן להבין כי החק יכול להפקיע ממון ולקבוע כי אבדה לאחר 3 חדשים שהיא שוהה במשטרה עוברת למוצא.

כיצ"ב אפשר לומר גם על חיוב גרמא בנזיקין. גרמא פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים (ראה ב"ק נה. ב). אך אם במצב של היום נפטור רשלנות שגרמה לנזק, תהא בכך משום פריצה גדולה, לכן יש משום טובת הציבור לחייב בדיני אדם. הסבר זה אינו רחוק מוחפסת ההלכה, שכן אף בהלכה כאמור חיוב בדיני שמים, וי"א שתפישה מועילה – ראה ח"י עק"א חו"מ ד"י כח. וראה עוד ריעב"א בתוס' ב"ב כב. ב. שאומר כי גרמא מצוי ושכיח הוא בגדר גרמי. כמו כן אפשר לומר אף על הבית. בתנאי אינפלציה המלווה אינו מקבל את ערכו הריאלי של כספו. והממשלה רשאית לחזקת חק, כי החובות של אורחיה יהיו צמודים, ליקור המחיה למשל. המאירי בב"ק צו. ב. מדבר על ייסוף או פיתות המטבע עד חומש לא רק במשקל כי אם גם בערך, ואומר שגם אז יתן לפי המחיר העכשוי (אולם לחכמת שלמה חו"מ סי' ע"ד בסופו דעה אחרת, עיי"ש).

רביעית, בקורת החק וטעמו. אף בהסדר שנעשה לטובת העבור יש לבדוק טעמו והגיטו. אין, למשל, סיבה לקבל חק כי חוזה אסור משולל כל תוקף, ומי ששלם על פיו לא יזכה בכספו חזרה, כפי שהיה נהוג במדינה עד לפני כמה שנים. כמו כן לא כל הלאמה של מפעל או רכוש פרטי היא צודקת. למעשה אפשר שיש להעיר ביחס הנציגים הדתיים לאותו חק, שכן הם אמורים להיות ערים להשתלשלותו ועד קבלתו מתוך התייעצות עם רבנים. לפי ההלכה יש אומרים שתקנות קהל צריכים אישור "אדם חשוב". ת"ח, איש צבור, מחוץ למערכת, שמכך את התקנה אם ראיה היא אם לא. [אמנם נחלקו הדעות אם הצורך באישור אדם חשוב נאמר רק בתקנות בני אומנות או גם בתקנות קהל, ראה טשו"ע חו"מ סי' רלא, כח ונדה"כ שם].

בהלכה לרגל הנסיבות המיוחדות, ואין טבע עליו חותם הנצח, אמנם גם כיום יש להתחסס לחוקי הכנסת כהסדר המצב העכשווי, אך יש לבחון מדי פעם אם עדיין נחוץ הוא.

האם אפשר גם להכשיר ראיות פסולות?

עקרונית למלך יש סמכויות רחבות בדיני עונשין ובדיני ראיות ואינו כבול דוקא לדין הרגול. [ועי' דרשות הר"ן סי' יא שמדבר על סמכויות המלך במקביל לסמכויות בסנהדרין]. למשל, מלך יכול לחון מי שנידון לעונש בניגוד לבירד שאינו רשאי – פיה"מ לרמב"ם ערכין סוף פ"א. מכאן השלכה לאחר האספקטים של עד מדינה. היינו המדינה רשאית לוותר על דינו למרות שהוא חשוד.

כך גם בדיני הראיות, למשל, לפי הדין אין סומכים על זיהוי קול – ראה רש"י סנהדרין סז, א, [ובדיני ממונות נחלקו הקצות סי' פא סק"ג והנתיבות שם]

אך אפשר שבדין מלך אפשר לסמוך על זיהויים כאלו. מכאן תוקף מסדר זיהוי, וזיהוי תמונה או טביעת אצבעות. בלי להכנס לשאלה אם טביעת אצבעות מוכרת גם בדין בי"ד. עכ"פ מכאן גם השלכה לאספקט העיקרי של עד מדינה, היינו אפשר שבגדרי מלכות יאמינו לו למרות שהוא חשוד. בכלל בדיני ראיות מצינו תקנות שונות להאמין לפסולים, שנעשו למיגרד מלתא ותיקון הישעו. כך הוא ביחס לעדותם של בני העיר על עניני העיר למרות נגיעתם, ראה תשובות הרישב"א הורא"ש שהובאו בב"י חו"מ סי' ס"ז.

הקדמה

"לפני שנים, חזיתי יחד עם הרב כהנא ממספר עצרות שנערכו בצפון הארץ, סיפר ח"כ ד"ר מיכאל בן ארי, מתלמידיו הותיקים של הרב כהנא, "במהלך הנסיעה, לקראת חיפה, דנו ביחס למדינת ישראל, שאלתי את הרב, כיצד ניתן לומר שאנו נמצאים בעת הגאולה? ראה, אמרתי, המדינה מתדרדרת לפי תהום בכל תחום, בטחוני, כלכלי, היחס לכל דבר בעל ריח יהדות כמעט יחס אנטישמי, והדברים ידועים.

עצור את הרכב! הורה לי הרב. צא החוצה והבט סביבך? לעינינו גלגלה כל העיר חיפה, על הנמל שלה, הכרמל, מראה מרהיב ביופיו. אם זו לא גאולה, אמר לי הרב, אז מהי כן גאולה???"

מאז ומתמיד הורה מ"ר הרב מאיר כהנא וצוק"ל ה"ד, לומר בישיבה הלל שלם בברכה, הן בערב יום העצמאות, והן בבוקרו. מי שאינו אומר הלל שלם על הקידוש ה' הגדול ביותר שהתרחש לאחר 2000 שנות גלות ארורה, אינו מודה בלב שלם לקב"ה על הנס הגדול. למרות כל הקלקולים, החולשות והעיוותים שאנו רואים יום ביום בכל תחומי החיים הציבוריים, עלינו להודות לה' שאנו כאן, ויש לנו למרות הכל, צבא יהודי ושלטון יהודי. מצד שני עלינו לפעול בכל כוחנו על מנת לשנות את האופי הציבורי של המדינה, ללא פחד וללא מורא מבשר ודם, כפי שעשה זאת רבנו במשך כל שנות פעילותו.

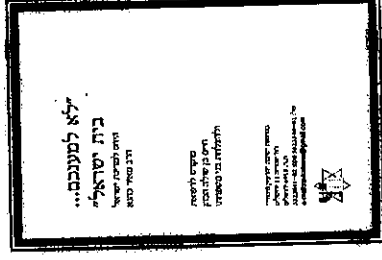
מה לא עשו, כדי לעצור אותו? החרמות, מעצרים, הכפשות שפלות, אלימות, פסלו אותו מלרוץ לכנסת. קצרה היריעה מלפרוט את ההתנכלויות, אך רבנו המשיך בפעילותו, וגם באמונתו שמדינת ישראל היא קדוש ה', היא ראשית צמיחת גאולתנו ועלינו להפוך אותה למדינה ומלוכות שתהא ראויה לשאת את תואר הגאולה השלמה!

הבאנו בחוברת זו לקט מדברי הרב על יום העצמאות ועל היחס הראוי למדינת ישראל ולציבורה.

החוברת מוקדשת לרפואתו של חים בן שולה הכהן ולהצלחת בני משפחתו.

תגובות הערות והארות יתקבלו בברכה במקס: 025323041 או לתד 6918 ירושלים או בדואר אלקטרוני ravkahane@gmail.com

המערכת

תוכן העניינים

הקדמה	3
מדינת ישראל – אתחלתא דגאולה	4
יום העצמאות – קידוש ה'	17
אתחלתא דגאולה	22
האמונה – מפתח לגאולה	26
ציזנות	31
הדרך לגאולה השלמה	35
תפילה לשלום המדינה	38
מי שברך לחיילי צה"ל	39

מדינת ישראל – אתחלתא דגאולה

אין לך קץ מגולה מזה...

רק העיוור והמסרב לראות לא יבין שאנו נמצאים היום בלב לב של תקופת עקבות המשיח, שהיא אתחלתא דגאולה. הנה חז"ל קבעו בפסקנות (סנהדרין צח): "ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל לו:ח): 'ואתם הרי ישראל ענפכם תחתו ופריכם תשאו לעמי ישראל' [כי קרבו לבוא]" (רש"י: "כשתתן א"י פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר").

וכן אמרו חז"ל (מגילה יז): "ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים [מדוע קבעו אנשי כנסת הגדולה את ברכת קיבוץ גלויות אחרי ברכת השנים בתפלה]? דכתיב 'ואתם הרי ישראל ענפכם תחתו'... כי קרבו לבוא. וכיון שנתקבצו גלויות נעשה דין ברשעים... וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עמהם... וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים... והיכן מתרוממת קרנם? בירושלים... וכיון שנבנית ירושלים, בא דוד..."

הרי, שאנשי כנסת הגדולה קבעו ברוח הקודש את סדר הברכות בתפלה למ תהליך הגאולה, וקבעו שלפני שתבוא הגאולה השלמה עם המשיח, תבוא ברכת הארץ של הרי ישראל שיתשובו לתחייה, ואז יהיה קיבוץ גלויות, ורק אחרי כן ימשיך התהליך של הגאולה בהשגדת הרשעים הגוים וגם הזדים היהודים, ואז תתרומם קרנם של ישראל בנצחון, ויבוא משיח בן דוד.

חובה עלינו להודות על הניסים

אך אע"פ שראינו בעינינו את הגשמת חלק גדול מהתחלת הגאולה, יושבים ישראל בגלות המרה, בבית העלמין של הגוים, ומסרבים להכיר בסימני גאולה שאין מגולים מהם.

הרי, הרי הוא בהיר כחמה, אך "מי עור כי אם עבד" (נשיהו מביט), אינו מסוגל להבין, משום שהקליפה של דורות של גלות טמטמה את רגשותיו ואת הבנתו. וכי אין בתחיית ארץ היהודים, בריבונותה, בקיבוץ גלויות, שום סיפה של ההבטחה שה' הבטיח (דברים לג): "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבץ מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה"?

וכי נצחונות אדירים ונפלאים שלא יאמנו, נצחונות בארבעה ימים ובששה ימים שבהם דרכנו על במות שונאנו הרבים כחול על שפת הים, ולהם נשק אדיר, אינם סימנים שאין מגולים מהם? האם הרמה מעפר שואה ומשפלות

שלא היתה כמותה, ולבישת בגדי תפארת העם, ותבוסת האויב שקם להשמידנו, ושחרור אדמותינו הקדושות שלא מיללנו ולא פיללנו שיחזרו אלינו, דברים של מה בכך הם?

ואת כל זה ראינו, נסים ונפלאות בגלוי, ולא רק שלא הכרנו את נסינו אלא שזללנו בהם. איך לא כרענו בך בהשתחויה ובהודיה? **איך לא נפלנו על פנינו בהודאה ובגילה, בהכרה ובהוקרה, בהלל ובשבח לקוננו? וכי יש קץ מגולה מזה?**

הוכינו בסנורים ולא קלטנו את מה שעניינו ראות. נוגענו בקהות חושים כתוצאה ממחלת הגלות, המשיחית את הנפש והנשמה והופכת את עם ישראל לזה שנאמר עליו (ישעיהו ו:ט): "שמעו שמוע ואל תבינו, וראו ראו ואל תדעו". וה' ירחם.

וכי מהתל בנו הקב"ה בזה שנקבצו לא"י מיליונים מעם ישראל? וכי הקמת מדינה עצמאית בעלת ריבונות, שלא היתה כמותה מימי החשמונאים (ובודאי גם אז לא הגיעו למה שיש בימינו), דבר של מה בכך הוא, מילתא זוטרתא?

וכי אפשר להשוות מדינה יהודית ריבונית למחשבי הקץ ונביאי השקר כגון שבתאי צבי ישי, שאכן ניבאו שקר ולא הצליחו להחזיר אפילו חלק זעיר מהעם לא"י, ובודאי שלא הקימו בה בית ריבוני? לא ולא!

ומי שאינו מבין שמה שראינו בימינו הם נסי ה' ונפלאותיו הגדולים, ומכנה אותם מעשה שטן וסטי"א, טוב סופו מלידתו, שהרי כופר הוא באותות ובמופתי הקב"ה. אחרי שאמרו חז"ל (חולין ז): "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה", איך יעלה על דעתנו שהקמת מדינה וקיבוץ גלויות של מיליונים, מעשה שטן הוא, רח"ל?

מקימי המדינה רשעים וכופרים

ואם ישאל השואל, כמו ששואלים רבים וטובים: איך נוכל לומר שהאירועים שאירעו בימינו, והקמת מדינה יהודית, יד ה' הם, כאשר אלה שהקימו את המדינה רשעים וכופרים היו? התשובה היא, שאכן רשעים היו, פורקי עול ורובם מומרים להכעיס, שנסדו יחד על ה' ועל תורתו בנסיון לנתק את מוסדותיהם, את עול מלכות שמים, ולעולם ישלמו על פשעיהם הזדוניים, ובמיוחד על רציחת נשמותיהם של רבבות (ויותר) יהודים תמימים שעלו ארצה, ותורתם בידם; יהודים שניצחו את הגוים בגלות וניצחו על ידי יהודים רשעים, ואוי לאותם "אוהבי חנם" שמנסים לחפות על רשעים אלה ועל מעשיהם.

ולמרות כל זה, ואע"פ כן, אין לזה כל קשר להקמת המדינה, שהיא אכן יד' ה', על פי כל כללי קידוש השם שכתבנו לעיל, שהקב"ה ניכר ומומלך כמלך מלכי המלכים רק על פי הופעת גבורתו וכחו בעולם; ושהגוים מודדים את כחו ואת גבורתו על פי כחו או שפלותו של עמו, עם ישראל; ושלמרות שלא יהיו ישראל זכאים לגאולה וישועה, מ"מ הקב"ה מצילים כדי לקדש את שמו.

כל זה נאמר והוברר על ידי הנביאים וחו"ל, וחבל על דורות ותקופות שהניחו את המקרא, ובכך איבדו את מקור המחשבה והרעיון היהודי.

כי מדברי נביאינו אפשר להבין מדוע כמה מדינה יהודית, על אף שלא רק שאין ישראל ראויים לזה, אלא שהדורות שלנו לא הגיעו לקדושתם של הקדמונים, ובכל זאת זכו דוקא דורות אלה להתחלתה דגאולה. המתבונן והמתעמק בנביא יבין מדוע החליט הקב"ה להביא את הגאולה לישראל כאשר אינו ראוי לה, ומדוע לא תהיה החלכה כר"א שאמר "ואם לאו [אם אין חוזרים בתשובה] אין נגאלים". ובכן הסכת ושמע לכלל הגדול של ימינו אלה, כך שנצא מאפלת המחשבות ועיוות הרעיון.

הגלות - חילול ה', מדינת ישראל - קידוש ה'?

הנביא יחזקאל, באחד החזונות המרשימים והעמוקים ביותר במקרא, התנבא אל היהודים בני דורו - ושלחאריז - על בוא היום שבו יהיה קץ לגלות והיהודי ישוב לביתו, ואמר (לו:ט:כד): **"ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות, כדרך וכעלילותם שפטתים; ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם: עם ה' אלה ומאוצו יצאו"**;

ואחמול על שם קדשי אשר חללו בית ישראל בגוים אשר באו שמה; לכן אמור לבית ישראל: כה אמר ה' אלקים: לא למענכם אני עושה, בית ישראל, כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם; **וקדשתי את שמי הגדול** המחולל בגוים אשר חללתם בתוכם, וידעו הגוים כי אני ה', נאם ה' אלקים, בהקדשי בכם לעיניהם; ולקחתי אתכם מן הגוים **וקבצתי אותכם מכל הארצות** והבאתי אתכם אל אדמתכם".

הנה כי כן תמצית משמעות תקופתנו. הנה לפנינו הלכות הגאולה "בעתה". זוהי הסיבה לתקומת מדינת ישראל, ולעובדת היותה בלתי ניתנת להחרבה, על אף שמקומה היו רובם ככולם רשעים וכופרים. המדינה היהודית קמה והיתה אך ורק כדי למחות את חרפת חילול השם. **"...ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי"**. עצם היות העם היהודי בגלות, מפורד ומפורד בין העמים ללא בית; מיעוט בלתי מוגן, חשוף להתפרצויותיו של הרוב ולכחו, נדרף ומבוזה ומושפל ונרצח על היותו חלש ותלוש מארצו, מצבאו ומגאווותו,

שאיבדו לו - עצם זה הוא חילול השם. הגלות כשלעצמה היא חילול השם, כמו שכתב רש"י (יחזקאל ל:ז): על הפסוק "ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל ולא אחל את שם קדשי עוד וידעו הגוים כי אני ה' קדוש בישראל", וז"ל: **"שפלותם של ישראל חילול שמו הוא"**, באמור להם עם ה' אלה' (יחזקאל לו:כ) ולא יכול להצילם".

ומן הדין שכן יהיה. **"באמור [הגוים] להם: עם ה' אלה ומאוצו יצאו"** הגוים רואים את עם ישראל, שאותו הם רודפים, רומסים, שודדים, בזוזים, רוצחים ומשפילים, ואומרים: **"אם אכן זהו עם ה', ואנו מסוגלים לעולל לו כך, כי אז הוא עצמו חסר כח, ח"ו, או ח"ו שאינו קיים כלל"**; ולזה התייחס דוד המלך **ע"ה כשזעק** (תהלים קט:ב): **"למה יאמרו הגוים איה נא אלקיהם"**.

לגבי הגוי, המסוגל לרמוס ולרצוח את היהודי ללא מורא, אין א-ליוה לישראל ח"ו. כי על פי תפיסתו, לו היה, לא ייתכן שהיה נותן לדבר זה לקרות.

ובכן, הגוי לועג ובו לאלוקי ישראל, וקובע שהוא חלל ריק ואינו קיים. ואין לך חילול השם גדול מזה, והוא הבא מהשורש "חלל", ריק, אין, לא קיים ה' אלוקי ישראל, ח"ו. כבר מתחילת לידתו של עם ישראל, כאשר פרעה צרח (שמות ה:ב): **"מי ה'..." לא ידעת את ה'**, נערכה מלחמה זו עם הגוים שלא ידעו את ה'. **"בהקדשי בכם לעיניהם"**. אכן, **ביהודי מקודש שם ה', ובו אף מחולל שמו**. כשהיהודי מתעלה לגבהים ומתעטט בנצחון, כי אז רק הוא אלא גם אלוקי עמו מתעלה, מרומם ומקודש. וכאשר היהודי מוכה ונקלה, מחולל אף שם אלוקי עמו על בלתי היכולת להושיעו, כביכול.

זה מה שדחף את דוד הצעיר, רועה הצאן, לצאת למלחמה עם גלית הענקי המפלצת, ותיק המלחמה ומנוסה הקרב. ארבעים יום וארבעים לילה, השכם והערב, יצא הפלישתי ולעג לישראל בקראו (שמואל א ז:ז): **"אני חרפתי את מערכת ישראל היום הזה"**. ואמרו חז"ל (סוטה מב): **"גלית... שעמד בגילוי פנים (בחוץפה) - רש"י" לפני הקב"ה"**.

את זה הבין דוד, שעמד נרגש מזעם בשמעו את החירוף והגידוף ואת חילול שם שמים היוצא מפי גלית, בלי מענה יהודי. משום כך קרא (שם:כו): **"כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות אלקים חיים"**. וכבר הערנו שגלית אמר: **"חרפתי את מערכות ישראל"**, ואילו דוד שינה בלשונו, משום שהבין את הנקודה המרכזית כאן: **"שפלותם של ישראל חילול שמו הוא"**. מי שמחלל את ישראל מחלל בהכרח את שם ה'. ובכן, יצא דוד אל הפלשתי ואמר (שמואל א ז:מה-מו): **"ואנוכי בא אליך בשם ה' צבאות אלוקי מערכות ישראל אשר חרפתי... והסירותי את ראשך מעליך... וידעו כל הארץ כי יש אלקים לישראל"**.

וכן ציווה הקב"ה למשה, כמו שהבאנו לעיל: "נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים" (במדבר לא:ב), ואילו משה ציווה "לתת נקמת ה' במדין" (שם:ג), ומדוע? כי "נקמת ישראל שהיא נקמת מי שאמר והיה העולם" (ספר, מטות קנז).

אומר הלקוט שמעוני (יחזקאל לו, שעד): "ויבוא אל הגוים... (יחזקאל לו:ב) - יבוא אל הגוים, לא היה קרא צדיק למימר אלא יבואו, כביכול, את מוצא בשעה שגלו ישראל לבין הגוים היה הקב"ה מחזיר על פתחיהן לשמוע מה אומרים, ומה היו אומרים? אלקיהם של אומה הוא פרע מפרעה מסיסורא ומסנחריב ומכיצא בהם. וחוזרים ואומרים: 'ולעולם כביכול הזקינו הדברים', ומה היו אומרים? אם 'עם ה' אלה', למה - 'מאד צאו'."

הגלות הארורה, ששפלותם של ישראל נראית מתוכה, היא כשלעצמה חילול שם ה'. חולשת היהודי ושפלותו ובזיונו בגלות רק מחזקים את הגוים באמונתם הנפסדת.

לא היה לגוים המכונים "נוצרים", ולכנסייה שלהם, נשק לטיעוניהם טוב יותר מגלות ישראל מארצם ואבדן ריבונותם, ארצם ומולדתם, שהגוים - באווילותם - ראו בהם עונש לישראל מן השמים על זה שלא קיבלו את הנצרות ואת מייסדה ישו. גם הישמעאליים, עם דתם הנפסדת, האיסלם, ראו בגלות ישראל ואבדן ארצם עונש על סירובם להמיר את דתם לדת האיסלם, ח"ו. לא רק לעגו להם וחירפו וחיללו את הקב"ה, אלא אף שפכו את דמם כמים, וברשעותם ובאכזריותם טענו שאכן זה רצון שמים.

וכן היה בזמננו, תקופת עמלק אשכנז, העם הגרמני, שם רשעים ירקב, שעלו על המן הרשע שרק חשב להשמיד להרוג ולאבד, ואלה ישו! אכן השמידו מיליוני אנשים נשים וטף, ולא חמלו, כי לפני עיניהם ראו רק את המטרה - להשמיד את עם ה' לבלתי השאיר לו שריד, ח"ו. גם אצלם הנקודה העיקרית במשמעות תופעת ההשמדה לא הייתה עצם רציחת היהודים, אלא לעג לגבי קיומו, כחו ואמיתותו של אלוהיהם ולגבי יעודם. "אם יכולנו להשפיל, לבזות, לחנוק בתאי גאזים, לשרוף ולקבור חיים את כל היהודים חסרי הישע" - לגלגו הנאצים ישו! - "איה נא אלקיהם?" מעולם לא היה חילול השם גדול מזה...

כללו של דבר: כל תבוסה, כל מפלה, כל השפלה שבאה ליחודי על ידי הגוי - חילול שמו הוא, מפני שהקב"ה הופך בזה ללעג ולקלס בפי הגוים המנאצים והמגדפים דח"ל.

על חילול השם הזה בא הקב"ה בזעם ובחרי אף, כדי לנקום בגוים ולקדש את שמו שהיה מחולל ע"י שפלות עם ישראל, וכמו שכתב מהר"י קרא (יחזקאל לו:ב): "ומהו החילול?... שאומות העולם אומרים להם, עם ה' וחביבין בעיניו, ואם היה יכולת בידו לעזוב לא יצאו מארצם, הוא היה עושה, אבל תשש כחו... וחילול זה על ידן של ישראל הוא". לכן: "ואחמול על שם קדשי אשר חללהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה" (שם:כא).

גאולת ישראל למען שם ה' המחולל

כאשר באה עת הגאולה, הקב"ה חומל על שם קדשו המחולל בגוים בעצם היות ישראל בגלות ביניהם, תחתיהם, משועבדים להם, סמוכים על שולחנם. כי אפילו כאשר הגוים מניחים לישראל לחיות בשלה ביניהם, מ"מ ישראל סמוכים על טובתם ועל סובלנותם, וגם זה חילול השם, כי זה שישיראל חיים כמיעוט שעתידים תלוי תמיד בחסדי הגוים, זה עצמו ממעט את כבודם של ישראל ושל הקב"ה כביכול. זאת כוונת התרגום על הפסוק (דברים כח:ו-דס): "ועבדת שם [בגלות] אלהים אחרים", וז"ל: "ותפלה תמן לעממיא פלחי טעותא". פירוש, בזה שישיראל משועבדים לגוים האלה, ולו רק שעבוד של ריבונות, וחיים כמיעוט בתוך ביתו של רוב זר, הם מגדילים ומרוממים את אלהיהם של הגוים ואת תרבותם, וממעטים את כל-יכולתו של הקב"ה, שלא לדבר על מצב שיש בזיונות ורצח והשמדה מידי הגוים.

ובכן, הקב"ה מתכוין למחוק ולשים קץ לחילול שמו בגוים ע"י עם ישראל, בדרך היחידה שיבינו הגוים, והיא - גאולת ישראל, ונצחונו על העמים שניאצו את ה'. הרי מאחר שבעיני הגוים, חולשת ישראל ושפלותו והיסורים שלו מידי הגוים מתפרשים כחולשת הקב"ה וכחוסר יכולתו להציל את עמו, וזהו חילול השם, הרי כחו של ישראל והתרוממותו ונצחונו על אויביו ועל אומה ה' שלעגו וניאצו, הם קידוש שמו. משום כך, אע"פ שאין ישראל ראויים לגאולה מצד זכויותיהם, שאינן מספיקות, מ"מ מגיעה "עת" מסוימת בחשבון של הקב"ה, שהיא עת חמלה על שמו הקדוש המחולל, ועל ההרס וההשחתה בעולם שנובעים מזה. חמלה זו על קידוש שמו עולה על כל שאר החישובים והחשבונות, ונקבעת שגאולת ישראל תבוא, לא משום שמגיעה להם גאולה זו, אלא למען שם ה' המחולל בגוים.

על כן ממשיך הנביא (יחזקאל לו:כב): "לכן אמר לבית ישראל, כה אמר ה' אלקים לא למענכם אני עשה בית ישראל, כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם". לא למענכם, לא משום שמגיע לבם, שהרי לא חזרתם בתשובה נכונה, אלא לשם קדשי, ובעבורו אני בחסדי גואל אתכם.

"וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם" (שם:כג), ופירש מהר"י קרא (שם:כב): "שעל ידיכם הוא מחולל", היינו בעצם העובדה שבתוך הגולה אתם הייתם חלשים ושפלים וגולים מארצכם. "וידעו הגוים כי אני ה', נאם ה' אלקים, בהקדשי בכס לעיניהם". ופירש רש"י: "ומה הוא הקידוש? ולקחתי אתכם מן הגוים". והוא הפסוק שאחריו (שם:כד): "ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם".

החילול הוא היפך הקידוש, וגם התבטאויותיהם הן הפוכות. הגוי מבין את הגלות של ישראל ושפלותו כחוסר יכולתו של הקב"ה לעזור לעמו, או דו"כאי-קיומו, וזה הוא החילול הנורא ביותר. אם כן, רק ע"י חזרה לא"י והתורוממותו וכחו של ישראל על הגוים, יבינו אלה שאכן ה' הוא האלקים, הכל יכול, מלך מלכי המלכים, ויקבלו כולם את עול מלכותו.

וה"ל מהר"י קרא: "וקדשתי את שמי הגדול" - כשאני מוסיף עוד להוציא אתכם מבין האומות, אני מקדש שמי בין האומות שיהיה לי שם גבורה ביניהם, שעד עכשיו אומרים תשש כחו, לפי שהיו רואים שהן [ישראל] ביניהם. אבל כשהם רואין שהיו יוצאין מביניהם בעל כרחם וביד רמה, אז הן אומרים: ודאי לא קצרה יד ה' מהושיע, ומה שלא הושיע אותן עד עכשיו מביניהם - עוונותיהם גרמו, אבל אם היה רוצה להושיען הרבה היה בו כח להושיען. נמצא שמקדשיתם אומות העולם את שמו". "שפתנים ישק משיב דברים נכוחים". כל מלה ומלה של רבינו היא אמת ואמונה.

מדינת ישראל - הוכחה שיש אלקים בישראל!

הגלות גופא בעיני הגוים היא שיא חילול השם, ואילו חזרת ישראל לא"י, לארץ שמשם הוגלו, והקמת מדינה ריבונית בעל כרחם של הגוים, ביד רמה, היא שיא קידוש השם, ההוכחה לגוים שאכן יש אלקים בישראל, והוא אדון האדונים, מלך מלכי המלכים. כך, כחו וגבורתו ונצחונו מתגלים ע"י כחם וגבורתם ונצחונם של ישראל.

אומר הנביא (ישעיהו נב:ה-ז, יא): "ועתה מה לי פה (בזה הגלות שהוא גלות שלישי" - ד"ק), נאום ה', כי לקח עמי חנם, משל' יחלילו נאום ה' ותמיד כל היום שמי מנאץ; לכן ידע עמי שמי, לכן ביום ההוא כי אני הוא המדבר, הנני; מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום, מבשר טוב, משמיע ישועה, אומר לציון - מלך אלקים... חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו; סורו סורו, צאו משם; טמא אל תגעו, צאו מתוכה, הברו נושאי כלי ה'".

הנביא מביא את דברי ה', שמקונו לישראל בעת הגאולה: מה לי פה בגלות, במקום שהמושלים הגוים מנאצים בגאונותם את שמי כל היום? לכן, גם עמי וגם הגוים ידעו שאכן אני ה' אלקים, כל יכול, כאשר אשמיע ישועה ומלכות לציון, ואקבצם לארצם בדרוע קדשי נגד הגוים עד אפסי ארץ. לכן, סורו מהגלות הטמאה שהיא מקור חילול השם, וצאו מתוכה, וחזרו לא"י, כדי שתחיו ותקדשו את השם. אכן, רק בכת, בנקמה, בגבורה, בתבוסת הגוים, בחזרת ישראל לא"י, ובשליחת הגלות, יבינו הגוים שה' הוא האלקים.

עוד אמר הנביא (שם נט:טז-יט): "וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע, ותושע לו זרועו, וצדקתו היא סמכתו; וילבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו, וילבש בגדי נקם תלבושת, ויעט כמעיל קנאה; כעל גמולות כעל ישלם חמה לצריו גמול לאויביו, לאיים גמול ישלם; וייראו ממערב את שם ה' וממזרח שמש את כבודו...". הנה, בפסחות ובבהירות, הנבואה על הגאולה "בעתה" - לא מחמת זכויות ישראל, שאינן מספיקות, אלא למען שמו.

מצודת דוד פירש (שם:טז): "וכאשר יראה שאין בהם איש כשר והגון להיות נגאלין בזכותו... זרוע ה' תושע לו להביא הגאולה מבלי זכות ומבלי מפגיע". הישועה תבוא רק כנקם וכקנאה וכגמול לגוים, שיראו את כחו של ה' ואת גבורתו, ויפחדו ממנו, מקצה העולם ועד קצהו (ועיין בר"ק שם).

עוד אמר (שם סג:ד-ה, ח): "כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה, ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך, ותושע לי זרועי וחמתי היא סמכתני... ויאמר, אך עמי המה, בנים לא ישקרן, ויהי להם למושיע". שוב, בפסחות ובבהירות: גאולת ישראל "בעתה" תבוא למען קידוש שמו, ע"י זרועו וחמתו, ולא למענם. ואמר "ותושע לי זרועי", ולכאורה היה צריך לומר "ותושע להם", לישראל (וכן בישיעיהו נט שם כתוב: "ותושע לו זרועי", והיה צריך להיות "ותושע להם"). אלא הכוונה היא, שגאולה למען קידוש שמו וחיסול הגלות, היא גם ישועה לו, להקב"ה, כביכול.

"שפלתם של ישראל חילול שמו הוא". אין לך אמת מגולה מזו, שהקב"ה גואל את ישראל בגאולה של "בעתה", אע"פ שאין להם זכויות לכן, כדי לקדש את שמו, שמחולל בגוים ע"י זה שבבזו ונביאין הם מדכאים את ישראל ללא פחד ויראה מהקב"ה.

הספיר (האזינו שכז) אומר על הפסוק "ואמר אי אלקימו": "רבי יהודה דורשו כלפי ישראל ורבי נחמיה דורשו כלפי הגוים... ר' נחמיה אומר, טיטוס בן אשתו של אספסינוס נכנס לבית קודש הקדשים וגידר את הפרוכת בסיף, ואמר: אם א-ל-הו הוא, יבא וימחה. אשר חלב זבחימו יאכלו" - אמר [טיטוס], הללו משה

הטעם ואמר להם: בנו לכם מזבח והעלו עליו עולות ונסכו עליו נסכים... "קומו ויעזרכם, יהי עליכם סתרה" - על הכל הוא מוחל; על חילול השם פורע מיד" (היינו מיד כאשר באה העת הנכונה של נקמה).

כוונת ר' נחמיה היא, שיש חילול השם בזה שהאויב מביס את ישראל ולעג להקב"ה ואומר: איה נא אלוהיהם, וזה מביא את הגאולה על אף שחסרות לישראל זכויות. וכן כתב הרמב"ן (שם:לז): "ואמר אי אלקימ' - האויב יאמר, איה אלקי ישראל, כענין: למה יאמרו הגוים איה נא אלקיהם' (תהלים קטו:ב)".

הגלות היא שיא חילול השם ומהותו. אין שפלות ואין תבוסה ואין נסיגה ואין חרפה יותר **חמורות ממנה**, ואין דבר כמוה המכניס לתוך לבם של הגוים את הוודאות כביכול שתשש כחו של הקב"ה, שחלש הוא ח"ו, **ושלל את קיום**, רח"ל. הגלות היא הניגוד המוחלט, המירב, של קידוש השם, הסתירה הגדולה לקיום העולם. ובכן, חיסולה של הגלות הוא קידוש השם. ועל מצוה זו מצווה כל בית ישראל.

כך מבינים אנו, סוף סוף, **את המשמעות הנכונה של הגלות ושל חילול השם** הלאומי, והעיקר, את סיבת תקומת המדינה היהודית בתקופתנו. "לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר תלליתם בגוים..." (יחזקאל לו:בב). לא משום שעם ישראל היה זכאי לכך, קמה ונהייתה מדינת ישראל. רובא דרובא דעם ישראל נשאר כפי שהיה או אפילו גרוע מכן. המנהיגים של **העם המדינה אפילו לא היריהו תשובה**, ונשארו כופרים ואפיקורסים ומורדים נגד הקב"ה. **אלא שדבר זה אין בו כדי לשנות מאומה**, כי לא היה בהקמת המדינה משום גמול לצדקת ישראל ולמעשיו הטובים.

הגלות וכל הכרוך בה - השפלות, התבוסות, הרדיפות, איסוף הפירורים משולחן אחרים, ושפיכות הדמים של בני עמנו שמי יוכל למנותם ומי יוכל לספור את העינויים והיגון - מהווים חילול השם, לעג וקלס, חירוף וגידוף להקב"ה, אלקי ישראל, על חולשתו ואי-כולתו כביכול לעזור לעמו. לכן, מהווה המדינה היהודית - התוצאה של שית ציון וקיבוץ הגלויות, **המעניקה ליהודי בית**, רוב בארצו, ריבונות, צבא ושילום גמול לאויביו והרמת קרנו בשדה הקרב - את החיפץ הגמור, **קידוש השם**! זהו האישור המחודש, העידוד, ההוכחה לקיום ה' יתברך ולשלטונו, להשגחתו בעולם וכלל יצוריו. "ולקחת אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות, והבאתי אתכם אל אדמתכם" (שם:כד).

"איה נא אלוהיהם"? הנה הוא, בכל הדור ובכל תפארת עוזו. בשיבת עם נע ונוד מארבע כנפות הארץ לארצו, בתחייתו של כח צבא ישראל המכה בתדהמה את

גויי העולם כולו, בגבורתו ובנצחונותיו המהירים והמזהירים - הנה אלוהיהם, הנה קידוש השם.

"...בהקדשי בכם..." - בקדושת היהודי מתקדש שם ה', וברוממות העם היהודי מרומם שמו יתברך. זוהי משמעות יצירתה ותקומתה של המדינה היהודית - ישראל. זהו קידוש השם. זוהי תחילתה של הגאולה השלמה. מדינת ישראל היא ראשית זעמו של הקב"ה על הגוים שלא ידעוהו ושחיללו את שמו בבז' ובחירוף.

כל נסיגה ופיגוע - חילול ה'

אך ברור שגאולה שתחלתה מבוססת אך ורק על גאולה "בעתה", על "לא למענכם אני עושה בית ישראל", על "לא למענכם אני עושה נאם ה' אלקים, ידע לכם, בוש והכלמו מדרכיכם בית ישראל" (יחזקאל שם:לב), סומנת בחובה יסורים ואסונות של חבלי משיח מאת מלך מלכי המלכים, שכל האומר שוותן הוא, יוותרו חייו (ב"ק ג). לא תהיה גאולה של "אחישנה", של חדד ותפארת, נטולת הארס והיגון של יסורים נוראים, אא"כ יחזור עם ישראל לאביו שבשמים, יקבל עליו את עול מלכותו, והעיקר - יבטח בו בטחון שלם ואמיתי, ויהיה מוכן לקדש שם שמים על ידי מסירות נפש.

הגאולה שהחלה למרות עוונותינו, כדי לקדש את שם ה' לעיני הגוים בגבורה ובתפארת, הפכה בידי "עם נבל ולא חכם" לחילול ולניאוף דוקא על ידי אלה שהקב"ה חשב לגאול. אם התחלת הגאולה והמדינה באו כדי לקדש את שם ה', הרי הדרך היחידה להתעלות ולהגיע לגאולה של "אחישנה" היא להמשיך ולתגבר את קידוש השם שהיה בעצם הקמת המדינה.

הצו האלוהי הוא: המשך קידוש שמו על ידי בטחון בו, וחיסול חילול שמו ללא פחד מהגוי, ללא יראת בשר ודם. כל נסיגה, כל הכנעה, כל ויתור לגוי, כל יד המורמת נגד יהודי, כל פיגוע וכ"ש רצח ח"ו של יהודי בארץ, וכל חירוף וגידוף מצד הגוי בא"י - חילול שמו הוא. אך אם יש חילול השם כזה, הוא חמור פי כמה יותר מכל השאר, מפני שהוא בא בתוך מדינה שקמה אך ורק כדי למחוק את חילול השם, והנה במקום **שימשיך ויתגבר עם ישראל את תהליך קידוש השם**, נסוג הוא ומחלל.

מי שנותן לגוי בא"י להתקומם - הוא מחלל שם ה', בבז' איום. מי שנתן לו הקב"ה כחלק מאתחלתא דגאולה חלקים גדולים של א"י כדי לקדש את שמו ע"י הנצחונות האדירים והנפלאים, ואח"כ הוא מוכן לוותר על חלקים מארץ הקודש ולמוסרם לגוים - מחלל שם ה' הוא בניאוף ובכלימה.

הלכה של ימינו אלה ברור לכל מי שירצה לראותו, וכללים אלה כולם "נבחרים למבין וישרים למוצאי דעת". הקב"ה פתח את התקופה האחרונה, ו"קול דודי דופק" (שיר השירים ה:ב), והגאולה התחילה, כאשר עקבות המשיח נשמעים.

לא תהיה גלות שלישיית

ואם ישאל השואל: וכי איזה בטחון יש לנו שהמדינה שקמה בימינו תחזיק מעמד ולא תיחרב ח"ו, ולא נצא שוב לגלות מחמת עוינותינו? הרי את פתח לו: וכי אנו מהתללים בהקב"ה, ח"ו, וכי אנו כל כך ביזים לו, ח"ו, שהגנו מוכנים לעשות מעשיו פלסטר? וכי הופכים אנו את הדברים הנפלאים, האותות והמופתים שראינו במו עינינו, ללעג וקלס?

וכי דברים של מה בכך הם דברי החזון הגדול של זכריה שהתגשמו בימינו (זכריה ח:ד-ה): "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים... ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה" וכו' מחזיר הקב"ה חלק גדול מהגלויות מארבע כפות הארץ, ולאחר כמעט אלפים שנות גלות מקים להם מדינה ריבונית, אך ורק כדי להחריב את הכל אחרי כמה עשרות שנים? מי בז ליום גדלות של הקב"ה? ומי הופך את מופתיו ללעג וקלס? וכי כל זה אירע ח"ו ללא השגחתו? וכי הפכנו לגרועיים שבכופרים?

אך יותר מזה, הרי כבר הבטיחנו הקב"ה שלאחר הגאולה השלישית לא תהיה גלות, כדברי חז"ל (תנחומא, שופטים ט): "והשלישית יותר בה" (זכריה יג:ח) - שאין מתישבין [ישראל] בארצם אלא בגאולה שלישית. גאולה ראשונה - זו גאולת מצרים. גאולה שניה - זו גאולת עזרא. השלישית אין לה הפסק".

וז"ל הלקח טוב על הפסוק "לתת להם ולזרעם אחריהם" (דברים א:ח): "ר' אומר: 'לתת להם' - אלו עולי המדבר; 'ולזרעם' - אלו עולי בבל. 'אחריהם' - אלו ימות המשיח". וכן נאמר (חושע ו:ב): "יחיינו מיומיום, ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו", ופירש הרד"ק שם: "זה המאמר הוא על העתיד. 'ימינו' משל לשני גלויות, גלות מצרים וגלות בבל. 'ביום השלישי' - משל לגלות הזה השלישי שיקימנו ממנו. 'ונחיה לפניו', שלא נגלה עוד לעולם". וז"ל מצודת דוד שם: "בעת השלישי, בגאולה העתידה, יקימנו מן הנפילה ונחיה לפניו עד עולם כי לא נבוא עוד לגולה".

הוי, מי יפקח עיניים עיוורות, "להוציא ממסגר אסיר, מבית כלא יושבי חושך". "אז תפקחנה עיני עיוורים ואזני חרשים תפתחנה", ונבין את משמעות התקופה הגדולה הזו, עת קידוש השם ומלכות שמים.

מי שאינו מתיר ליהודים לגור בכל מקום ובכל ארץ בא"י, ומי שכוכל את ידיהם של יהודים ומונע מהם לנקום את נקמת בני ישראל ונקמת ה' בגוים המחרפים ומגדפים את ה' ואת משיחו - מחלל שם ה' הוא, ומחלל הוא את הנס הגדול ואת הגשמת החלום האדיר שנתן לנו הקב"ה בהתחלת הגאולה ובעקבותא דמשיחא.

ומי שרואה את תחיית א"י והקמת מדינה יהודית, ומבין שאפשר להסתלק מטומאות הגוים והגלות ולעלות לא"י בקלות כדי לחיות בארץ הקודש; ומי שיודע שהקב"ה פתח את הפרק האחרון של קיום העולם, המתקרב לסוף האלף הששי, ומתחיל לקדש את שמו המחולל בגוים על ידי החזרת ישראל לארצו, ובכך מתכוון למחוק ולחסל את הגלות המסמלת את חילול שמו - מי שיודע זאת ובכל זאת נשאר בתוך הטומאה, הגוים ושקוציהם, ומואס את ארץ חמדה, הוא מחלל את שם ה', ואת ארצו החביבה.

וכאשר כל אלה נעשים מתוך פחד ואימה מן הגוים, או מתוך חששות וספקות לגבי הפרנסה או הסכנה בא"י, האדם מפגין בזה חוסר אמונה מוחלט בה' אלקי ישראל, כמלך מלכי המלכים, כל יכול, ואין חילול השם יותר מבשר ומשפיל, כי הרי זה גובל בכפירה. אך לא יועילו כל הנסיונות לברוח מהתפקיד ומהיעוד ומהאתגר שהקב"ה הניח על צוארנו כעול משמח ויקר.

בעתה או אחישנה?

הפרק האחרון התחיל. הספר נפתח, והיד רושמת, והפרק האחרון של קיום העולם נכתב, והגאולה מתקרבת, "וינועו אמות הספים מקול הקורא" השואל: "בעתה" או "אחישנה"?

יוצאים מדברינו כללים גדולים בהבנת הגאולה של ימינו: הקב"ה מביא את הגאולה לעם ישראל בשתי דרכים. אם יזנו, הוא מביאה חיש מהר, "היום אם בקולו תשמעו" (תהלים צה:ז), ללא יגון וללא חבלי משיח. ואם לא זנו, באה הגאולה רק "בעתה", כאשר יגיע הקץ. ויש הבדל מהותי בינה לבין הגאולה של "אחישנה", לא רק בזמן אלא גם ביסורים, מכיון שכל סיבתה של גאולה "בעתה" אינה בגלל מעשים טובים ותשובה, אלא כדי לקדש שם שמים המחולל על ידי שפלותם של ישראל, ולכן הגאולה באה, אבל היא באה כרוכה בעונש המגיע לישראל.

ומ"מ, גם בגאולה של "בעתה", קובע לה הקב"ה כמה קצים, ואם הגוים הפרו את שבועתם ועינו וישעבדו את ישראל "יותר מזד" ופרצו גדר ר'עזרו לרעה", וכאשר יגון עם ישראל הוא בלתי נסבל וזעקתו עולה לשמים וחילול השם בוקע שחקים, מקדים הקב"ה את הקץ.

יום העצמאות - קידוש השם!

יום העצמאות התש"ח

מאי יום העצמאות?

הגמרא בשבת (כ"א:) שואלת: "מאי חנוכה?" מה חנוכה בשאלת הגמרא? הרי לא שואלים "מאי פסח" או "מאי שבועות"? אלא, כנראה, אחרי חורבן בית המקדש שאלו הרבנים מאי חנוכה, כי לא הבינו את גודל הנס בניצחון במלחמה. קל וחומר, לשואלים בדורנו "מאי יום העצמאות?" צריך לענות: יום העצמאות הוא יום המסמל קידוש השם ואמונה בה'!

כשהיו בני ישראל במדבר, שלחו מרגלים לתור את הארץ. הם לא בחרו באנשי "מוסד" או באנשי ריגול; לא זאת הייתה מטרת שליחתם. הם שלחו אנשים צדיקים, כשכל הכוונה היא שיחזרו ויאמרו שעם ישראל יתגבר על אף הקשיים ולמרות הבעיות, ולכן בחרו חזקא בגדולי הדור.

כשחזרו המרגלים, הם אמרו (במדבר י"ב:): "באנו אל הארץ אשר שלחתנו, וגם זבת חלב ודבש היא, וזה פריה. אפס כי עז העם היושב בארץ, והערים בצורות גדולות מאד, וגם ילדי הענק ראינו שם". משה ידע זאת, אך חיכה למסקנה של "עלה נעלה", של "לחמנו הם". אבל המרגלים - הרבנים הצדיקים - לא אמרו כך, אלא: "לא נוכל לעלות... ונהי בעינינו כחגבים, וכן היינו בעיניהם... גיתנה ראש וגשובה מצרמה" (שם: לא, לג, יד:ה).

גדולי הדור - מפקדים

חרה אפי של הקב"ה: "עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות... אכנו בדבר..." (יד:יא-יב). ובדורנו - אותו הדבר. גדולי הדור מפקדים כחגבים - "אפס כי עז העם". הם לא מבינים ולא מאמינים שאותות ה' ותהליכי הגאולה באו כדי שנבטח בכוח ה' - נכבש, נירש ונשמד. ולכן גם הדור שלנו אינו זוכה לגאולה שלמה, כי אכן אינו ראוי.

משה, מחוסר ברירה, מנסה לפחות לחציל את הדור מהשמדה, ואומר (במדבר יד:טז): "ושמעו מצרים כי העלית את העם הזה... והמתה את העם... ואמרו חגויים אשר שמעו את שמעך (תרגום - גבורתך) לאמר, מבלתי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם! זהו חילול השם! ומול טענה של חילול השם, אומר הקב"ה: "סלחת כדברך, ואולם הי אני...". אמרו חז"ל (ברכות לב): "אמר ה' למשה: החיינתי בדברייך", שאלמלא כן הייתה כאילו מת. כי כשהעמים רואים שאין לישראל כח, כאילו ה' מת ח"ו.

אך מי יצילנו מחבלי משיח המיוחרים, שאין מנוס מהם אלא בתשובה אמיתית ושלמה, כי חמתו וחרון אפו של מלך מלכי המלכים הם, ומרדנו בו. "שובו בנים שובבים, ארפה משובותיכם", אמר הנביא (ירמיהו ג:כב) וכן "שובו אלי ואשובה אליכם" (מלאכי ג:ז). אך תשובה זאת חייבת להיות שלמה, בהכנעה מלאה בפני אדון האדונים ובפני עול מלכותו ועול מצוותיו.

והעיקר: האמונה והנשחן בהקב"ה שהוא, ורק הוא, מנהיג ומדריך ומוביל את העולם ואת כל אשר בו, ואנו, מה חיינו, מאין באנו, ולאן אנו הולכים. אם נחזור בתשובה שלמה והגונה, אם נעשה את מה שגור עלינו, מה טוב ומה נעים יהיה חלקנו, מרלע, ירושתנו - הגאולה השלמה, חיש מהר, ללא חבלי משיח.

חרב מאיר כהנא, אור הרעיון.

השבת וההודיה לכורא עולם

ביום העצמאות הראשון שחגגנו בישיבה, בשנת תשמ"ח, התלבטנו כיצד לנהוג עם התפילות האם להגיד הלל עם ברכה או בלי ברכה, החלטנו לשאול את פי הרב, הרב הופתע מהשאלה ופסק חד משמעית: - בישיבה, יאמרו "הלל" עם ברכה גם בערב וגם בבוקר. לומר "הלל" בלי ברכה, זאת ניתן תמיד, שהרי זה כאמירת תהלים רגילה בעוד שכאן כל החכמה היא, להודות לה' על הנס הגדול שעשה עמנו ולכן חייבים לומר הלל בברכה.

יום העצמאות – אמונה ובטחון בה'

יום העצמאות הוא יום של אמונה בה', אמונה שה' הוא כל יכול. רק אדם שראה את ההשפלות שהיו בשואה מבין את גודל הנס - משפלות לעצמאות. המדינה קמה כהוכחה שהקב"ה הוא כל יכול, וכדי שנאמין בה' ונבטח בו.

אך לצערנו, בעיית חוסר הביטחון בה' היא דווקא מצד ה"גדולים". רבנו בחיי בכתב הקמח (ערך בטחון) כותב: "כי מידת האמונה נכללת במידת הביטחון, שהרי ידוע כי כל הבטוח הוא מאמין, שאין אדם בוטח אלא במי שמאמין בו שהיכולת בידו למלא את שאלתו. והמאמין, יתכן שלא יהיה בוטח".

אמונה היא על העבר, על מה שקרה, וביטחון הוא על העתיד. רבנו בחיי מדגיש שיייתכן שאדם יבטא את אמונתו בעבר, אך כשמדובר בעתיד - פתאום יש פחד וחוסר ביטחון: "לפי שיש הרבה בני אדם שבוטחים בה' יתברך בכלל, והם מאמינים אמונה שלמה כי הכל בידו יתברך, אבל עניין הביטחון בפרטים לא ישיג אל לבו".

החיים של האדם הם בעיקר פרטים ולא "כלל". אדם שלא מאמין בפרטים, מן הסתם גם לא מאמין בכלל. וממשיך רבנו בחיי: "ומעניין הביטחון - שלא יטח באדם כלל. וידע באמת כי אין בשר ודם יכול להיטיב לו ולהצילו זולתי אם יגזור ה' יתברך, שהתורה הזהירה שלא לירא מן האומות... וייתכן כי הוא מאמין באמת כי הכל בידו ה' יתעלה, אבל מפני שלא גדל נפשו במדרגת הביטחון, מפני זה רך לבבו ונחת טבעו וציווה עליו לחזור בו... ואין הספק, כי הירא מזרוע בשר ודם, בשפלות הנפש הוא, והירא מן האדם הוא שוכח ה' יתברך".

זה דומה לדברי האבן עזרא בפרשת בשלח (שמות י"ג) שהייתה לבני ישראל ביציאת מצרים נפש שפלה, נפש של עבדים.

ירמיהו הנביא קיבל נבואה מה' בעודו בבית הכלא. הבבלים צרו על ירושלים, וה' ציווה עליו ללכת לקנות שדה מבן דודו. הוא קנה אותה, ואמר לעם (ירמיהו ל"ב-טו): "כי כה אמר ה' צב-אות אלקי ישראל, עוד יקנו בתים ושדות וקרמים בארץ הזאת". אחר כך הוא פנה לה' ואמר: "הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול ובזרועך הנטויה, לא יפלא ממך כל דבר...", וממשיך בשבחים עצומים לה' על גדולתו, גבורתו וכוחו. בסוף אמר (שם:כד-כה): "הנה הסוללות באו העיר ללכדה, והעיר נתנה ביד הכשדים הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר, ואשר דברת היה וחנן רואה, ואתה אמרת אלי ה' אלקים, קנה לך השדה?" וה' ענה לו: "הנה אני ה' אלקי כל בשר - הממני יפלא כל דבר?" הרי אמרת כך בעצמך, אלא שלא שמעת לעצמך ולא התכוונת לזה.

תפקידנו - לקדש את ה'

כל התהליך של הגאולה בדורות האחרונים, הכל היה בשביל קידוש השם. וכל הייעוד שלנו והתפקיד המוטל עלינו הוא לקדש את השם.

בכל יום עצמאות חייב אדם ללמוד את פרק ל"ו ביחזקאל, כדי שידע "מאי יום העצמאות". "בית ישראל יושבים על אדמתם, ויטמאו אותה... ואשפוך חמתי עליהם... ואפיץ אותם בגוויים... ויבוא אל הגוויים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי, באמור להם: עם ה' אלה ומאדצו יצאו".

אומר רש"י: "שפלותם של ישראל חילול שמו הוא". חבל שבכל השואות והגזרות, לא הבינו שהנקודה הייתה שביזו יהודים ולעגו להם: "איה נא אלוהיכם?" ועל זה חרה אפו של ה' ונקם בגוויים. על זה צעק דוד המלך: "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד... למה יאמרו הגוויים איה נא אלוהיכם".

וכך הסביר יחזקאל: "ואחמול על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה. לכן אמור לבית ישראל כה אמר ה' אלוהים לא למענכם אני עושה בית ישראל". ה' אומר: דעו, תהיה מדינה, אבל לא למענכם, "כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוויים אשר באתם שם". אמנם יהודים רשעים הקימו את המדינה, אבל זה לא חשוב, שהרי לא למענם ולא למעננו זה קרה, אלא **לשם שם קדשו המחולל**.

ומה ה' עושה? "וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוויים אשר חללתם בתוכם, וידעו הגוים כי אני ה' נאום ה' אלוהים בהקדש בכס לעיניהם ולקוחתי אתכם מן הגוויים וקבצתי אתכם מכל הארצות, והבאתי אתכם אל אדמתכם".

איך ה' מוכיח לגוויים שהוא קיים והוא אינו "חלל" - מת? הוא מזמין מקדש את עצמו לעולם, ואומר: הנה אני! ומאחר שהגוי מבין רק כוח, זה בא לידי ביטוי בכוח: מלחמה, גבורה, ניצחון והכרזת ריבונות.

הבעיה היא שהגוי הבין, ואילו אנחנו לא הבנו! במשך אלפיים שנה טענה הכנסיה הנוצרית ימ"ש שהיא הדת האמיתית, וההוכחה שלה הייתה שהיהודים בגלות מושפלים ביותר. והנה, אנתנו חוזרים לארצנו, והמקומות ה"קדושים" של הנוצרים בידינו. **כל העניין הזה הוא חרב בליבה של הכנסיה**, ולכן עד היום אינם מסוגלים להכיר בנו. לכן מדינת ישראל היא קידוש השם! "בהקדשי בכס [באמצעותכם] לעיניהם!"

יש להבדיל בין המדינה לממשלה

מי שלא מקדש את השם ממיט עלינו אסון. בעניין זה אין הבדל גדול בין השמאל לאש"ף. שניהם ממייסים חורבן על המדינה. שלא ניפול בפח: צריכים להבדיל בין המושג של מדינה למושג של ממשלה. **ממשלה יכולה להיות ממשלת רשעים או ממשלת צדיקים, תלוי במעשיהם. ואילו מדינה, היא שלטון יהודי בארץ ישראל!**

אנו עכשיו בשנת הארבעים, ואין עוד הרבה זמן. לכן אנו חייבים לעבוד ביתר שאת - לקדש שם שמים. ואז הקב"ה יביא לנו את הגאולה השלמה מהר, בחדר ובגאון. אם לא, לא תהיה שואה וגלות, אבל יהיה רע, ח"ו.

עלינו להציל את העם מגאולה בבחינת "בעתה" לגאולה בבחינת "אחישנה"!
משיחות הרב בישיבה מתוך הספר צופה ומנהיג

הרב כהנא, ותלמידו הישיבה ביום העצמאות בבית הכנסת "שלום על ישראל" ביריחו ת"ו

יום העצמאות הוא יום של אמונה וביטחון. אכן, לא פשוט להאמין ולבטוח. אמרו חז"ל (פסיקתא רבתי פרשה לג): "מי את ותייראי מאנוש ימות" (ישעיהו נא:יב) - למה את מתייראת, שמא אין את יודעת מי את? אנוחנו צריכים לשאול ולדעת "מאי ישראל". אנוחנו לא מאמינים מפני שאנוחנו לא יודעים מי אנוחנו.

הרבנים מפולין היו מפחדים להכריז על המדינה

בשנת תש"ח, חודשיים קודם הקמת המדינה, חזרה בה ארה"ב מהסכמתה לחלוקה, ואמרה שצריך שהא"ם ייקח את כל הארץ תחת חסותו. שר החוץ האמריקאי קרא לשרת (ראש המחלקה המדינית בסוכנות) ואמר לו: "אל תעזו להכריז על מדינה, כי לא נעזור לכם".

הנשיא האמריקאי הטיל אמברגו על משלוח מטוסים, ואילו הערבים קיבלו את כל הנשק מהבריטים שעזבו. שרת סיפר זאת לבן גוריון. הקבינט התאסף והייתה הצבעה: עשרה היו בעד הכרזה על מדינה, ושישה נגד. בן גוריון, על אף רשעותו, קם ואמר: "תהיה מדינה".

ויש לשאול: מדוע הקב"ה הקים את המדינה ונתן את השלטון דווקא ביד אלה? התשובה ברורה: הרי אם במקום אלה היו רבנים מפולין, הם היו עונים לאמריקאים שפיקוח נפש דוחה מדינה.

ואז קרה נס: קם אדם והחליט למכור לנו נשק. מיהו ה"צדיק"? סטלין ימ"ש!

ככה זה כשיש ביטחון בה'. אדרבה, כל זמן שיש לנו "ידידים", המשיח לא יבוא, כי כל זמן שיש לנו "ידיד", עם ישראל לא יתלה את יתבו בה', אלא באותו גוי "ידיד". **העם לא מבין שאשור הוא שבט אפו של ה' או ברכתו. ורק על ידי ה' תבוא הישועה.**

הבעיה היא שעצרנו את התהליך החשוב של שיבת ציון. אנו מפחדים. איננו מעזים להאמין בה' ולעשות את רצונו. אנו נפסיד את הרוח שקיבלנו "לא למעננו", שהרי "במידה שאדם מודד, בה מודדים לו" - אנו לא זרקנו את הערבים לפני עשרים שנה, כי פחדנו מתגובת העולם; לכן הם נשארו כאן, ואנו מתחרטים עכשיו. אנו מוכנים לוותר להם על הכל ולתת להם משלנו!

אתחלתא דגאולה

כ"א אדר א' התשמ"ט פרשת ויקהל

המהות של מדינת ישראל

"אם בחוקותי תלכו... ונתתיו שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד... ואם לא תשמעו לי... ואם בחוקותי תמאסו... ונתתיו פני בכס... ונסתם ואין רודף אתכם" (ויקרא כו:ג,ד,טו,יז). זהו חוק הברזל של היהדות. מי שבא עם פתרונות שאינם מבוססים על "אם בחוקותי תלכו", אין לנו מה ללמוד ממנו, והוא הבל וריק. אפילו אם יש לו אותו מצע כמו שלנו, אך הוא מבסס אותו על ההיגיון [ולא על התורה], אין לאדם כזה מה לומר לנו.

אין מנוס מזה, ואי אפשר לברוח מזה. "אנה אלך מרוחק, ואנה מפניך אברח; אם אסק שממים שם אתה" (תהלים קלט:ז-ח). יש ייעוד, יש משימה, יש עתיד. כך ליחיד וכך לכלל. לא פעם ולא פעמיים הזכרנו שהוויכוח היסודי בקרב המחנה התורני הוא הוויכוח על מהותה של מדינת ישראל. יש מי שגורס שמדינת ישראל, גם אם היא לא ה"סטרא אחרא", היא בודאית לא יד ה'. אפילו החוזרים בתשובה, שהיה להם חוש של לאומיות וקשר לאומה, עכשיו בדרך ה' שומרים שבת, אך מאבדים את הלאומיות. המאבק הגדול הוא: מה המהות של המדינה?

הגמרא אומרת (סנהדרין צח): "זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה". וקשה: אם לא זכו, למה "בעתה"? הרי היה צריך להיות שלא תהיה כלל גאולה. אלא, "לא למענכם אני עושה בית ישראל, כי אם לשם קדשי אשר חללתם" (יחזקאל לו:כב).

אנשים שואלים: הרי מאות פעמים בהיסטוריה קרו מקרים של משיחי שקר, ואולי גם הסענה שהיום הוא תקופת המשיח זו משליחיות שקר? אך זה הבל ורעות רוח, שהרי בימינו היה קיבוץ גלויות ומדינה יהודית; לא קם אדם פרטי ואמר שהוא המשיח. **לכן ברור שהיום הוא תקופת המשיח.** אנו רואים את התגשמות הפסוק "עוד ישבו זקנים וקנות ברחובות ירושלים" (זכריה ח:ד), וזהו עובדה!

ברור שהמדינה היא אתחלתא דגאולה! "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו... כי קרבו לבוא" (יחזקאל לו:ה) - "אין לך קץ מגולה מזה" (סנהדרין צח). והגמרא במגילה (יז): (שמדברת על ברכות שמונה עשרה, אומרת על ברכת צמח דוד: "וכיוון שנבנית ירושלים, בא דוד").

הסיבה שהגאולה התחילה בתקופתנו

ודאי שעכשיו זה "בעתה" ולא "אחשנה". נשאלת השאלה: למה זה קורה דווקא היום? וכי לא היו חילולי השם לפני תקופתנו - מסעי הצלב, האינקוויזיציה, פרעות ת"ח ות"ט? מה יש היום שלא היה אז?

התשובה נעוצה במטרה של בריאת העולם. הקב"ה רצה "כל הנשמה תהלל י-ה" (תהלים קנ"ו), "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו" (ישעיהו מג:ז), שכל אדם יקום ויצעק "ה' הוא האלוקים" (מלכים א' יח:לט), "עם זו יצאתי לי תהלת יספרי" (ישעיהו מג:כא), שכל הבריאה תאמר "והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד:ט), "ה' מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים" (תהלים צ"א), "תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד" (שם קמה:כא) ועוד ועוד - יש פסוקים אין ספור.

אך נשאלת השאלה: איך תושג המטרה, איך ייתכן שכל העולם יהלל? הרי הרבה גויים בכלל לא יודעים ולא ראו ולא שמעו מה זה יהודים ויהדות. רק לאחר שידעו שיש דבר כזה, יוכלו לדעת אם הם רוצים או לא רוצים "לכו ונעלה אל ה'..." וירנו מדרכיו ונלכה באורחותיו" (ישעיהו ב:ג). ידיעת ה', קידוש שמו וההצהרה "ה' הוא האלוקים" - כל אלה יתממשו כשכל היקום ידע שיש יהודים.

עתה ניתן לחבין למה הגאולה מתחילה רק היום. בימינו חילול השם התפשט בכל העולם (למשל, מסעי הצלב היו רק באירופה; האינדיאנים לא ידעו מה זה יהודים בכלל). היום הכל יודעים מי הם היהודים, ולכן היום היא תקופת הגאולה.

אנו רואים היום את אתחלתא דגאולה הבאה בבחינת "בעתה". האופציה של גאולה מאפשרת לגויים לקבל עול מלכות שמים. ברגע שהם יוצאים "נגד ה' ונגד משיחו" (שמואל א' יב:ג), נגד עם ישראל, הם רק מקרבים את הגאולה.

אנו רואים בתהילים עניין של "עתות" ("ביד עתות" [תהלים לא:טז]) - "בעתה" אינו זמן קבוע בודאות מראש. לגבי יציאת מצרים, יש מחלוקת האם ישראל נאלו משום שצעקו מכאב או משום שצעקו מתוך תשובה. יוצא מזה שגם הגויים יכולים לשנות את הזמן של "בעתה", אם הם משעבדים את ישראל יותר מדי וישראל צועקים. ואנו כבר מתקרבים לסוף.

ואפילו ללא קשר לעם ישראל צריכה הגאולה לבוא עכשיו, שהרי בעקבות התפתחות המדע, האדם מגיע לאותונות, ומוגיש כאילו הוא היוצר והוא הבורא והוא אלוהים. הגלגל חוזר לימי קדם ולימי בראשית. האדם של הדור

הזה חוזר למעשה של אדם הראשון, שפרק עול מלכות שמים ובעט ביוצרו ורצה לאכול גם מעץ החיים. ועל זה אמרה התורה (בראשית ג'א): "המן העץ אשר צייתך לבלתי אכול ממנה אכלת". זהו החטא הקדמון, פריקת עול מלכות שמים, כמו שאומרת הגמרא בחולין (קלט): "המן מן התורה מנין, שנאמר 'המן העץ אשר צייתך'".

נשאלת השאלה: מה הקשר בין המן לתורה, וכן מה הקשר לפסוק הזה? התשובה היא שהגמרא שואלת מהו השורש של כל הסיפור של המן, ועונה שהשורש הוא חוסר עול מלכות שמים של שאול, כאשר החיה את אגג, שממנו יצא המן. ואכן את זה לומדים מאדם הראשון, שאכל מעץ הדעת ולמד להבחין בין טוב לרע, והגיע לגאוותנות כזאת לפשוט יד ולקחת מעץ החיים [עין שיחות פורים התשמ"ח].

לכן, גם ללא קשר לעם ישראל, היה הקב"ה כביכול חייב לשים קץ לחילול השם שנגרם מצד הגאוותנות של הגויים והרגשתם שהם האלוהים.

יותר ממחצית העם תינוקות שנשבו

לצערנו, בראש המורדים בה' צועדים יהודים. ראשי המשכילים, כגון מרקס ופרויד, היו יהודים. על זה אמרו חז"ל: "אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים. כשהן יורדין, יורדין עד עפר; וכשהן עולין, עולין עד לכוכבים" (מגילה טז; מדרש פנים אחרים נוסח א' פ' א).

מדובר לא רק במעמדם הגשמי, אלא גם במעשיהם. כל הנבואה, הרוחניות, התורה - בעם ישראל, וכן כל החומרות והשפלות - גם הן בעם ישראל. יהודי בטבעו צועד בראש, בין אם להיב ובין אם לרעה.

הקב"ה נתן לישראל את התורה על פי הבסיס של "ובחרת בחיים" (דברים ל"ט), עם היסוד של בחירה חופשית, דבר שאינו קלים אפילו אצל המלאכים, שאצלים הכל טוב; ואצל הבהמה הכל רע. אדם יכול לעשות כאוות נפשו, אך אחר כך "יאכל מפרי מעשיו". דבר זה טוב כאשר יש לאדם כוח לבחור, אך בימינו, **דור אחר דור אחר דור מל על בסיס של כפייה ולא יודע מה זה שבת ומצוות**. זהו דור של תינוקות שנשבו שאין להם אפשרות לבחור, כי הם לא יודעים מה זה. כאשר לרוב העם אין בחירה חופשית - יותר ממחצית העם כיום הוא תינוק שנשבה - כבר לא מתקיימת תכלית הברית. המטרה של העולם מעלמת, ואין מושג של "חטא". במצב כזה הקב"ה מביא את הגאולה שלא בזכותנו. ה' אומר: עד כאן! כך ניתן להבין למה תקופה זו היא תקופת "בעתה", ומדוע זכינו למדינה ולראות את הניסים שראינו.

על הגאולה של בעתה אומרת הגמרא (סנהדרין צח): "ייתי ולא אחמיניה", שהרי אם תבוא בעתה, הייסורים והטרגדיות שיקדמו לה יהיו נוראים, ואדם אינו רוצה לראותם.

אנו הציונים האמיתיים, וצה"ל וחמדינה הם יד ה'. ואנו צריכים להבין שבכוחנו להפוך את הגאולה מ"בעתה" ל"אחישנה" על ידי קידוש השם (שהוא, הרי, כל מטרת הגאולה).

כל אבן שנזרקת על יהודי - חילול ה'

קידוש השם הזה יבוא דווקא במצוות למען הכלל. כל נסיגה היא חילול השם (ללא כל קשר לסכנה). כשיצאנו מטובה, עשו מסיבה - איזו בושה ואיזו חרפה. כל סטירת לחי שאנו מקבלים מהמצרים - ואין יום שאין כזה - היא חילול השם הולך וגדל, ואנו מוסיפים עלבון וחילול השם.

קראתי סיפורים שהציונים כתבו על היהודים ברוסיה - הם צחקו על התנהגותם הגלותית. שם הייתה הצדקה, כי אילו היו מרימים שם ראש, היו רוצחים אותם. אבל כאן אין שום סיבה לבושות. נרצח חייל בשכם [על ידי זריקת אבן מהגג], ומה עשו? רק עלו על הגג ופוצצו את הגג. זה חילול השם!

כל נסיגה היא חילול השם. שמירת שבת חשובה מאוד, בלי שבת אין גאולה, אבל בלי קידוש השם לא תהיה גאולה אלא גאולת בעתה, ח"ו.

כל אבן שנזרקת היא אבן כלפי שמיא. כך אפשר להבין למה דווקא היום הייתה התחלה, כדי לתת לנו דחיפה לקידוש השם. אבל אנחנו אפילו לא עמדנו במקום, אלא נסוגנו!

עלינו, על המבינים, יש משימה ותפקיד מאוד קשה, ואי אפשר לברוח מזה. אם על כל יהודי נאמר "אנא אלך מרוחק" (ותהלים קלט:ז), ודאי עלינו זה נאמר - אי אפשר לנו לברוח מהתפקיד ומהמשימה.

משיחות הרב ביישיבה מתוך הספר צופה ומנהיג

האמונה – מפתח לגאולה

ד' אייר התשמ"ט - ערב יום העצמאות

הלל – עם ברכה גם בערב:

[אחרי שהורה הרב לר' דניאל הורוביץ החזן לומר הלל עם ברכה] ממה נפשך: אם אומרים, אז אומרים עם ברכה, ואומרים גם בערב. [הרב בר-חיים שוואל: מנין שבערב אומרים הלל?] שמעתי מפי הרב הרצוג שאומרים הלל בערב. [מקשה: הרי בספרו של הרב הרצוג כתוב לומר הלל בלי ברכה.] שמעתי מפיו כך. וכן מצאנו שהרב פיינשטיין כתב בספרו דבר אחד ועשה דבר אחר, כי יש הבדל בין הוראה ליחיד לבין הוראה לציבור. אני לא כופה. עשו כרצונכם, אך זו דעתי.

ברוך הגבר אשר יבטח בה'

"כה אמר ה' אדוני הגבר אשר יבטח באדם" (ירמיהו יז:ה). אדוני הגבר! עד כדי כך? על חוסר ביטחון בה', יש קללה. "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו" (שם:ז). העניין של אמונה הוא במרכז החג הזה, יום העצמאות.

האמונה היא המפתח לגאולה. אמרו חז"ל במכילתא (בשלח, מסכת דו"ה ו'): "גדולה האמונה שהאמינו ישראל במי שאמר והיה העולם שבשכר שהאמינו בה' שרתה עליהם רוח הקודש ואמר שירה". שרו שירה על הגאולה מפני שראו את ה' והאמינו בו. ובהמשך: "כל המקבל עליו מצווה אחת באמונה, כדאי הוא שתשרה עליו רוח הקודש, שכן מציינו באבותינו שבשכר שהאמינו אבותינו בה' זכו ושרתה עליהם רוח הקודש ואמר שירה... וכן את מוצא... באברהם... שהאמין בה'... וכן אתה מוצא [לעתיד לבוא] שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר אמונה". ידעת ה', שתיראה ותתגלה בגאולה הסופית, באה רק באמונה - "וארשתיה לי באמונה וידעת את ה'" (חושע ביכב).¹

עצמאות – לבדדי?

עצמאות היא עניין של בידוד - האדם הוא לבד, בעצמו, הוא עצמאי וריבוני, אין לו אדון, הוא חופשי ולבד. אבל בן אדם מפחד מבידוד - "יש אויבים, איך אסתדר לבד?" במצב כזה, כאשר יש לאדם אויבים ושונאים, טבעי שינסה לא להיות לבד.

אבל אין סכנה יותר גדולה מהפחד מבידוד. הפחד הזה מביא לידי כפירה בה' ולביטחון בזרוע אדם. אדוני אדם ואדורה מדינה שתבטח בזרוע אדם. מדי יום אנו רואים זאת: אנחנו סומכים על בעל ברית, ולכן לא עושים מה שכל אדם

שפוי היה עושה. זו הקללה של הפחד מעצמאות - אדם מחפש לא להיות עצמאי אלא להיות תלוי באדם אחר.

כל העניין של אמונה הוא שהאדם לא יפחד להיות לבד, לבד. "הן עם לבדד ישכון" (במדבר כג:ט). כל אדם יכול לעזוק ולצעוק "אני מאמין", אבל המדד של אמונה הוא כשהאדם לבד ויש את מבטחו בה'. זהו אדם שמאמין.

אנו מנסים להידימות לה': "מה הוא חנון ורחום, אף אתה היה חנון ורחום..." (שבת קלג:). מה הוא לבד, שנאמר "אין עוד מלבדו" (דברים ד:לה), אף אתה תהיה לבד. הפסוק "אין עוד מלבדו" נכלל בפסוקים שנקראים "מלכויות" אף על פי שאין בו לשון "מלכות" (ראש השנה לב: רמב"ם הלכות שופר ג:ט). הסיבה: מה זה מלך? מי שהוא לבד, ואעפ"כ הוא מולך. אם הוא לא לבד, הוא לא מלך.

ואם כן, אדם שלא מאמין שה' הוא לבדו, לא מאמין שהוא מלך. "ה' בודד ינחנו" (דברים לב:יב), "וישכון ישראל בטח בדד" (שם לג:כח). בלעם הרשע, שהיה רשע בנביאות, אבל היה נביא בדרגת משה, תיאר את התפקיד של עם ישראל: "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב" (במדבר כג:ט)

יש מצווה של הבדלה. המילה "בדד" באה מלשון הבדלה, ששורשה הוא "בדל". אדם שהוא לבד הוא בדל-בדל, עני, לבדו. צריך להאמין שה' "מקמי מעפר דל" (תהלים קיג:ז). "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" (ויקרא כיבו). זאת עצמאות ללא פחד. "הן עם לבדד ישכון" - ללא תלות בגוים וללא פחד מ"מה" יאמרו הגוים אם נעשה כך וכך".

העונש שהוטל על עם ישראל בגלל חטאו של שלמה המלך, שהתחתן עם בת פרעה, היה קרע במלכות במשך 63 שנה. חז"ל אמרו שזה מידה כנגד מידה: 63 שנה היה נשוי לבת פרעה, לכן גזר שיהיה קרע במשך 63 שנה. הקרע היה צריך להסתיים בזמנו של אסא המלך, אבל גם הוא חטא, ולכן הקרע נמשך.

ולכאורה קשה: איזו מידה כנגד מידה יש בזה? הרד"ק כתב: "כנגד אותן ל"ו שנה שהיה שלמה חתן פרעה" (מלכים א טו). מדוע לא כתב "שנשא את בת פרעה"? כי המטרה של שלמה הייתה להיות החתן של פרעה, כדי שיהיה בעל ברית אתו.

"אדוני הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו" (ירמיהו יז:ה). החטא לא היה דווקא נשיאת בת פרעה, שהרי התגירה, אלא החטא היה שהתחתן עימה כי פחד. הוא לא חיפש את בת פרעה אלא את פרעה. בגלל זה היה קרע, מידה כנגד מידה: הוא פחד על עתיד מלכותו, לכן נקרעה מלכותו.

בדד - לבד - בד

השורש של "בדד" הוא "לבד" הוא "בד" בלשון הקודש אין מילה שנוצרה סתם כך. הקב"ה ברא את העולם בלשון הקודש. הקב"ה יצר את השפה העברית; היא לא כמו האנגלית שצצה מעצמה. הקב"ה יצר את השורש "בד" כנגד האמונה. "בד" בגימטריה שש, כנגד ששת ימי בראשית, ולא בכדי בד הוא שש (פשתן).

כאשר הקב"ה ציווה להקים עלי אדמות דבר בעל קדושה מוחשית, המשכן ובית המקדש, הוא ציווה להשתמש שם דווקא בבד, שיהיה סימן נצחי לאמונה. על הכהן הגדול ביום הכיפורים, היום הקודש ביותר, כתוב "בזאת יבוא אהרן אל הקודש... כנתת בד קודש ילבש, ומכנסי בד יהיו על בשרו, ובאבנט בד יחגור, ובמצנפת בד יצנוף, בגדי קודש הם" (ויקרא טז:ז-ט). בגדי הקודש נעשו מבד, כי הם מסמלים את ששת ימי בראשית - את האמונה. כשדוד המלך מביא את הארון לירושלים, כתוב "ודוד חגור אפור בד" (שמואל ב ו:יז). כתב מצודת דוד: "אפור בד... והייתה מיוחדת להאנשים המתבודדים בעבודת ה'".

האפוד היה מיוחד למתבודדים, לאנשים שהם לבד - בקדושה. משום כך, אמו של שמואל עשתה לו אפוד בד: "ותהי חטאת... כי נאצו האנשים... ושמואל... חגור אפור בד" (שמואל א ב:יז-יח). בני עלי, חפני ופנחס, חטאו. אין אמונה בה, יש חירוף וגידוף, ודווקא הילל הזה שהולך עם אפוד בד, הוא מאמין, הוא מתבודד בעבודת ה'. בד נקרא גם "שש", כמו שכתוב "ויעשו את הכתונת שש... ואת המצנפת שש, ואת פארי המגבעות שש, ואת מכנסי הבד שש משזר, ואת האבנט שש משזר" (שמות לט:כז-כט). בד ושש היינו הך.

השבת באה לסמל את האמונה ואת הבריא. וכן, כראשון החגים, היא באה לסמל את האמונה והביטחון של יציאת מצרים. וכך גם כאן יש בד ושש, כאשר הבד מסמל אמונה וביטחון שה' ברא את העולם, והשש מסמל את האמונה והביטחון של יציאת מצרים.

"ואעבור עליך... ואחבשך בשש" (יחזקאל טז:ח). בפסיקתא רבתי (לג) כתוב על הפסוק הזה "אלה שמונה בגדי כהונה של כהן גדול, שהיה בהם שש". אנו רואים שהשש בא לרמוז על הביטחון של יציאת מצרים. כשיסוף הוצא מהכלא והובא לפרע, כתוב "ויסר פרעה את טבעתו... וילבש אותו בגדי שש" (שמות מא:מב). למה? פירש רש"י: "דבר חשיבות הוא במצרים" ויער, כי זה מסמל את הביטחון בה' במצרים - יוסף היה בכלא במצרים שנתיים ויותר, ופתאום אומרים לו: אתה יוצא, אתה מושחר. "עיניו בכבל רגלו ברזל באה נפשו, עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתה" (תהלים קה:יח-יט) - הנס הזה, שלפני רגע הוא היה עבד ועתה הוא לובש בגדי שש, מלמד אמונה וביטחון בה'.

הקב"ה הגדיל לעשות בעניין הבד, ויצר משהו עולמי, נצחי. כל אדם רואה את הבד ומבין שהוא סמל לכוח של הקב"ה. חוץ מהבד בבגדי הכהונה היה עוד בד - בדי הארון, המוטות. הארון היה הדבר החשוב ביותר במשכן, והיה אף יותר חשוב מהמשכן. וכך אומר הרשב"ם: "שבשביל הארון... הוצרך לעשות משכן" (שמות כה:י). המשכן היה שני לארון. המשכן נבנה כדי שיהיה בית לארון.

ה' צמצם את עצמו, כביכול, צמצם את השכינה ודיבר משם, שנאמר: "ונוצחתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות" (שם:כב). מה היה המיוחד בארון ובבדיו? הארון היה סמל לכך שכל הארץ היא של ה', וה' עושה כאן מה שהוא רוצה כי הארץ היא שלו. כשבני ישראל היו בירדן, ויהושע דיבר אתם ואמר "גשו הנה..." (יהושע ג:ט), היה נס: "אמר רבי: זקפן בין שני בדי ארון [לקח את כולם וצמצמם]... מכאן שהמועט החזיק את המורבה" (ילקוט שמעוני יהושע רמז יד) - הקב"ה הפך ושינה את חוק הטבע.

בדרך כלל המועט נכנס למרובה, ובלתי אפשרי שיהיה ההפך. למה הקב"ה הפך את הטבע? כי הוא רצה להראות: אני בראתי את העולם ואת הטבע, ואני יכול לשנותם. "כל מקום שנאמר אדון, עוקר דירור ומכניס דירור. בניין אב שבכולם: 'הנה ארון הברית אדון כל הארץ' (יהושע ג:יא) - עוקר כנעניים ומכניס ישראל" (פסיקתא דרב כהנא קכב). כל מקום שנאמר "אדון", משמעותו היא בעל הבית, אומר לדייר אחר: "צא" ולדייר אחר: "היכנס". הארון ובדיו הם הסמל שהקב"ה הוא כל יכול.

הגמרא אומרת שהכהנים נשאו את הארון ונכנסו לירדן מהצד המזרחי. עם ישראל עבר, הנהנים חזרו לגדה המזרחית, ושבו המים לזרם, כך שהכהנים היו בצד אחד וישראל בצד השני. "נשא הארון את נושאי" - הארון הזה אינו צריך אתכם, אין לו צורך בכם. יש הלכה שלא שמים את הארון בעגלה, ודוד המלך בכל זאת שם אותו בעגלה כשהלכו להביא אותו. "כי שמשו הבקר" (שמואל ב ו:ו) - עוזא נהרג כי הוא הושיט את ידו לתפוס את הארון. למה עשית זאת? ממה אתה מפחד? "נושאי נושא, עצמו לא כל שכן?" (סוטה לה).

הבדים והארון הפכו לסמל יומיומי של ביטחון בה', שה' הוא כל יכול. אסור להוציא את הבדים מהארון, אך את בדי השולחן מותר להוציא. מדוע? כי הבדים הם הסמל שהארון נושא את הכל. חז"ל אמרו שכשהכניס שלמה המלך את הארון למקדש, הוא האריך את הבדים עד שנגעו בפרוכת - "ודומים לדדי אישה, שנאמר: צרור המור דודי לי בין שדי ילד" (מנחות צח). כל מי שבא לבית המקדש, ראה שהבדים בולטים. תמיד ראו את סמל האמונה בה', הבדים הנושאים אותנו.

גאולת ישראל תבוא רק כשנהיה לבד

קשה לדבר על עצמאות כשלא מבינים את העניין של הביטחון בה. להיות לבד - לא רק שאין לפחד מזה, אלא אדרבה, זה נותן ביטחון. לא ייתכן שה' יביא את הגאולה הסופית כל עוד יש לנו אפילו בעל ברית אחד. כל עוד יהיה לנו בעל ברית אחד, העם לא יאמין בה, כי אם נצליח, ייגזר שהגוי עוד לנו.

האמונה תגיע רק כאשר נהיה לבד. וזה לא יהיה כי העם יבין, אלא בלית ברירה - כל עוד יש לנו בעל ברית ואפילו זאיר [המדינה באפריקה], נגיד שבעל הברית עוד לנו. אם אתה מאמין, פתאום אתה חופשי, אתה פורק מעלך עול הגויים ומקבל עול מלכות שמים. פתאום אתה פועל, כי אתה בוסח ומאמין בה, ואתה חופשי - ואז יש עצמאות.

עד שאנו נהיה "עם לבד ישכון ובגוים לא יתחשב", לא תהיה עצמאות. בע"ה ובעזרת "אשור לא יושענו" (הושע יד:ז), נגיע לעול מלכות שמים. היום אנו מגיעים למצב כל כך בלתי נסבל, שאנשים אומרים "בואו ונפעל".

הקב"ה מביא את הגאולה, אך תלוי בנו אם "בעתה" או "באחישנה". אנו מחכים ליום העצמאות [האמיתי] הראשון, וכשהגיע, לא יהיה שני, כי לא יהיה צורך בזה. ברגע שנגיע ליום העצמאות הראשון, המשיח יגיע. ועד שלא נגיע לזה, אנו בחירות בתוך עבדות, או להפך - תקראו לזה איך שתרצו.

משיחות הרב בישיבה מתוך הספר צופה ומנהיג

ציונות

הם מדברים על "ציונות". כולם, האוהבים והשונאים. וכמה מבלבלים ונוכחים הם. ציונות הופכת בפייהם ליצירה של אדם בשם הרצל או פינסקר או בירנבאום. לשיטתם, היא מתחילה בסוף המאה התשע עשרה, תוצר של התקופה של לאומנות אירופאית באופן כללי. ומתוך כך, היא הופכת ל"תנועה אימפריאליסטית", שמסיגה את גבולן של זכויות הערבים שחיו בארץ מקודם. היא הופכת, בסביבות מסוימות, למושא להשמצה בפי אנשים הצעקים: "יהדות אינה ציונות".

שמע עולם - אני ציוני

חשוב שנתחיל לחשוב בבהירות, ולהבין את העקרונות הבסיסיים. חשוב לעזוק באזני העולם, "שמע עולם, אני ציוני". מפני שציונות היא יחדות, מפני שלא הרצל הוא זה שיצר את הציונות, אלא הקדוש ברוך הוא.

דע, שאף רגע למשך מאות ואפלי השנים של המוראות, הסבל, הטרגדיה, רצח העם - לא שכח היהודי את ציון. בגיטו פרנקפורט וברומא; במלחמת שבמורזקו ובתימן; בעוני שבשטעטל בפולין וברוסיה; במצוקה ובהשפלה שבצפת ובגרמניה; בחוסר הבטחון ובאימה התמידיים שבגלות שאחזה בגופו ושאפה לכבות את נשמתו; בארצות הזרות המקוללות שבהן הוא נדד לבלי קץ ושבהן היה זר מקולל ומבוזה; בפורת שהושלך אליה מתוך קיום אזהרתו של הכל - יכול - בכל אלה, כשהשכים כל בוקר לקראת יום חסר וודאות, התעטף בטלית ובתפילין ופנה לירושלים. לא למכה או לגידה או לקאהיר או לדמשק או לרומא או למוסקבה. רק לירושלים, רק לציון.

אם הוא גר בדרומה, הוא פנה צפונה, לציון. היהודי במערב הטעים את שירו המר-מתוק של רבי יהודה הלוי, "לבי במזרח ואני בסוף מערב" - ופנה למזרח, בעוד שיהודי בסין שבמזרח הרחק פנה מערבה. וכך היה, שמיליונים, מיליונים של נודדים נמשכו כל בוקר, כל צהרים וכל ערב ע"י איזה מגנט רוחני ענקי, הקרוי "ציון", לאשר את הציונות שלהם ולפנות ולומר יחד, בשפה העברית האוניברסלית: "ותחזינה עינינו בשוכן לציון ברחמים. ברוך אתה ה', המחזיר שכינתו לציון".

אנשים מוזרים! מאות שנים של טרגדיה לא הצליחו לכבות את אש אמונתם, ואפלי שנות היעדרות מן הארץ לא קיררה את תשוקתם אליה. כאשר ביקשו גשם בתפילתם, היה זה בהתאם לעונות של ציון, כדי שיפריחו היבולים שבארץ הקודש. "ברך עלינו, ה' אלקינו, את השנה הזאת... ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה". "האדמה" - מכוון לארץ ישראל. ציון.

עוד לא אבדה תקוותנו..

"עוד לא אבדה תקוותנו..." – השיא המרגש של ההמנון הלאומי של מדינת ישראל. זה יותר מטרוריקה. זה ביטוי מיזערי לעקשנות הניסית שאין כדוגמתה, של עם קשה עורף – קשה עורף בנחישותו לשוב הביתה.

"יום אחד נגיע הביתה". זו לא היתה סתם תפלה או בקשה, התבטאות של מעתיר. זה היה הרבה יותר. היה זה אחד מעקרונות אמונתו של עם שהאמין באמונה שלמה בהבטחת אלקי ההיסטוריה ונביאיו: "ושב ה' אלקיך את שבויך וריחמך, ושב וקיבצך מכל העמים אשר הפיצ' ה' אלקיך שמה. אם יהיה נידון בקצה השמים, משם יקבצך ה' אלקיך... והביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירישתה" (דברים לג-ה).

ממעגל החיים של היהודי מעולם לא נעדרה אהבת ציון. היא היתה נוכחת תדיר. כאשר הוא נולד ונימול, ואמרה ברכת המזון בסעודת המצוה, התינוק היהודי הקטן שמע את המלים: "הרחמן הוא ישלח לנו משיחו הולך תמים... לבשר בשורות טובות וניחומים לעם אחד מפוזר ומפורד בין העמים". הוא כבר היה ציוני.

כשהגיע לגיל הבגרות הרוחנית, הבר-מצוה, הוא קרא את הברכות שלאחר קריאת התורה והטעים: "רחם על ציון כי היא בית חיינו, ולעלות נפש תושיע במהרה בימינו, ברוך אתה ה', משמח ציון בבניה". הוא היה ציוני יותר תקיף.

כשהוא נשא לאשה את אהובתו, ועמד בפני הרגע המאושר ביותר בחייו, הוא שבר כוס לזכר חורבנה של ציון, כדי להזכיר לעצמו שכל זמן שהוא נשאר בבלות ושציון מצויה בידי זרים, לא יוכל להגיע לשמחה שלמה. וכאשר עמד תחת החופה, שמע את הברכות מצהירות: "שוש תשיש ותגל העקרה [ציון]. בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה. ברוך אתה ה' משמח ציון בבניה... מהרה ה' אלקינו יישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, קול מצהלות חתנים מחופתם ונערים ממשתה נגינתם...". זוג ציוני נוצר.

וכשהוא נפטר – רבים מהנפטרים נקברו עם שקית קטנה של עפר מארץ ישראל. אם הגוי מונע מהיהודי מלהגיע לאדמת ציון, הוא הביא מעט ממנה אל הגלות כדי שהיא תישן עמו עד בוא יום השיבה, שבוודאי יבוא. הוא מת ציוני.

יום זה בורא יבוא, שהרי איך ייתכן אחרת? מה היה חשוב לו שה"מצואות" היתה הכנסיה ומסעי הצלב והאינקוויזיציה והפוגרומים והאפסוף וההשפלה והעוני והאונס והרצח? זאת לא היתה מציאות אמת; זאת היתה רק תקופה

הפילנתרופים עסקו בלי סוף בנושא השיבה. "לירושלים עירך ברחמים תשוב, ותשכון בתוכה כאשר דיברת, ונהא אותה בקרוב בימינו בנין עולם, וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין..."

"תקע בשופר גדול לחרותנו, ושא נס לקבץ גליונותינו, וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ. ברוך אתה ה', מקבץ נדחי עמו ישראל".

שום אירוע לא חלף בלי איזכור אותה שיבה. שום ארגון מודרני בן ימינו לא היה מצליח להחדיר אותו להט ציוני שהיה חלק אינטגרלי של מבנה אופיו של היהודי. הציונות חילחלה לכל יום של שמחה ולכל עת של עצב.

בכל יום חג, נאספו היהודים בבית הכנסת, ובתפלתו לאלקינו, אמר היהודי את המלים דלהלן: "אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו, ורוממתנו מכל הלשונות, וקידשתנו במצוותיך... ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, ואין אנחנו יכולים לעלות ולהיראות ולחשתחוות לפניך ולעשות חובותינו בבית בחירתך, בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו, מפני הדי שנשתלחה במקדשך... אבינו מלכנו, גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה, והופע והינשא עלינו לעיני כל חי. וקרב פזרינו מבין הגוים, ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ, והביאנו לציון עירך ברינה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם".

"ואין אנחנו יכולים לעלות ולהיראות...". לאנטי-ציונים הערביים, מוסלמים ונוצרים, יש צליינים, וליהודים יש צליינים. המוסלמים הולכים בחאג' שלהם למכה, והנוצרים לרומא, ויש להם סיבה טובה לקרוא לעצמם "מכהאיסטיס" או "רומאיסטיס". אבל רק מי שמתפלל לזכות לעלות לציון יכול להיקרא "ציוני", ובכינוי הזה הגדירו עצמם היהודים בגלות השחורה, כל ימי חייהם.

פעמיים בשנה, פעם בליל הסדר החגיגי של פסח, כאשר התגשמה הציונות ע"י השחרור הלאומי של היהודים ממצרים, ופעם בסיום תפילת יום כיפור – היהודי נשא את עיניו לשמים ונשא את קולו ברמה וזעק: "לשנה הבאה בירושלים!"

לא ניו יורק, לא פריז, לא בירות, ולא בגדד. לא מכה ולא שום עיר קדושה בחצי האי ערב. ירושלים. ציון. ציונות שקדמה להרצל באלפי שנים, ציונות שיחודי לא היה צריך להצטרף אליה, מפני שהיא היתה חלק מהותי ממנו מיום היוולדו.

הדרך לגאולה השלמה

ועתה ידידי, הסכת ושמע כלל גדול לתקופתנו, תקופת התחלת הגאולה ועקבות המשיח, ושים אותו לנגד עיניך ולנגד לבבך, ובכך אולי ירחם ה'. התקופה שבה יעלה גוג למלחמה על ישראל תהיה תקופה נוראה של אימה ופחד בעולם, ואם ישראל לא יהיו ראויים לגאולה של "אחישנה" ללא חבלי משיח נוראים, ינסה הקב"ה בחסדיו ובגדלו רחמי למשוך את הזמן, כדי שלא יצטרך להביא לעולם גאולה "בעתה". ה' יתברך, כחם אב על בנים, נותן פסק זמן ואִרְכָּה שוב ושוב, בתקוה שיחזור בניו, שישבו אליו, כדי שיוכל לשוב אליהם חיש מהר, בדרך ובתפארת.

התבונן וחשוב על המלים שהנני כותב, שמא יניעו בך, הקורא, את אמות הרגש וההבנה, כדי שתזדדז ותזעק לבני עמנו, ותאמר להם מהי הדרך להציל את עצמם מיסורים נוראים ומיותרים. כך נאמר (תהלים פא:ד-טו): "לֹא עָמִי שׁוֹמֵעַ לִי, יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֵי יִהְיֶה - כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אֲכַנֶּנּוּ..." , וכבר הסברנו, שאילו אכן היו שומעים להקב"ה, הוא היה מביא את הגאולה ממש כמעט, בזמן מועט, כי הוא מוכן לנקום בגוג ובגוים חיש מהר.

וכן נאמר (ישעיהו מח:ח): "לֹא הִקְשַׁבְתָּ לַמְצוֹתַי וְיָהִי כִנְהַר שְׁלֹמֹךְ..." , ודרשו חז"ל (ע"ז ה'): "אִם בַּחוּקוֹתַי תִּלְכּוּ, וְיִקְרָא כֹהֵן - אֵין אִם' אֵלָּא לְשׁוֹן תַּחְנוּנִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'לֹא עָמִי שׁוֹמֵעַ לִי...' , ואומר: 'לֹא הִקְשַׁבְתָּ לַמְצוֹתַי'". הרי, שהקב"ה כביכול מתחנן בפני ישראל לחזור בתשובה ולעשות את המעשים של מסירות נפש, שרק הם יוכיחו את הבטחון ואת האמונה בה' יתברך, ושבגללם יחיש את הגאולה.

אמרו חז"ל (תורת כהנים, בחוקותי פרשתא א:א): "אִם בַּחוּקוֹתַי תִּלְכּוּ - מַלְמַד שֶׁהַמָּקוֹם מֵתָאווּ שִׁיחַ יִשְׂרָאֵל עַמְלִים בַּתּוֹרָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: 'לֹא עָמִי שׁוֹמֵעַ לִי...' , לֹא הִקְשַׁבְתָּ לַמְצוֹתַי..." , וכן הוא אומר (דברים ה:כז): 'מִי יִתֵּן וְהָיָה לִבִּי זֶה לָהֶם לִירְאָה אוֹתִי... כֹּל הַיָּמִים לִמְעַן יִיטַב לָהֶם וּלְבָנֵיהֶם לְעוֹלָם'".

ודאי שמדובר כאן בשמירת המצוות, אך כדי להביא את הגאולה דרוש הרבה יותר מזה. חז"ל ממשיכים לומר (תורת כהנים שם:ב): "אִם בַּחוּקוֹתַי תִּלְכּוּ - יִכּוֹל אֵלֹ הַמְצוֹת? כִּשְׁהוּא אוֹמֵר (ויקרא שם) 'זֹאת מִצְוַתִּי תִשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אוֹתָם', הִיוּ מִצְוֹת אֲמֻרוֹת. הֵא מָה אֲנִי מְקִיִּים 'אִם בַּחוּקוֹתַי תִּלְכּוּ? לְהִיזֹת עַמְלִים בַּתּוֹרָה'". כלל גדול למדנו כאן: הקב"ה אינו מסתפק בשמירת מצוות גרידא, אלא הוא דורש שמירת מצוות בעמל, שמירה מתוך עבודה קשה, אף מתוך יגון נפש, שמירת המצוות הקשות, הדורשות אמונה ובטחון בה' בדרך

היסטורית חולפת. המציאות היתה שביעותו של הכל-יכול ונביאו שיבוא יום שבו ציון תושב לקדמותה. המציאות היתה שיבוא יום שישבו הגולים היהודים מארבע כנפות הארץ. המציאות היתה שיבוא יום שמדינה יהודית תקום מתוך האפר, וילדים יהודים ישחקו בחוצות ירושלים, ויחוגו בה חתונות בששון.

המציאות היתה שבני ישראל ישובו הביתה: "נחמו, נחמו עמי, יאמר אלקיכם... על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון, הרימי בכוח קולך מבשרת ירושלים, הרימי, אל תיראי, אמרי לערי יהודה: הנה אלקיכם. הנה ה' אלקים בחזק יבוא וזרועו מושלה לו... כרועה עדרו ירעה, בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא, עלות ינהל" (ישעיהו מ).

"קול ברמה נשמע, נהי בכי תמוררים, רחל מבכה על בניה, מאנה להינחם על בניה כי איננו. כה אמר ה': מנעי קולך מבכי, ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעולתך, ושבנו מארץ אויב, ויש תקוה לאחריתך נאום ה', ושבנו בנים לגבולם" (ירמיהו לא).

וכן, בעזרת האמונה – אותה אמונה אמיתית שנוצרת ע"י הדבקות בה גם אל מול תקופה שהיא באמת חסרת תקוה – היהודי נשאר ציוני. שהרי בשום רגע בגלות, הרוב הגדול לא ניתק את הקשר, לא צלל את תוך היאוש, לא הפסיק את חברותו בתנועה הציונית העולמית הנצחית.

בכל בוקר, כשהגיע לקריאת שמע הקדושה – "שמע ישראל, ה' אלקינו ה' אחד", הקדים לה היהודי את הקריאה: "והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ ותולכנו מהרה קוממיות לארצנו".

בכל יום הוא הביט את העולם העיון, השונא, ששאף לבלוע אותו ח', לטרוף אותו ואת בניו. בכל יום הוא הביט אל ה"מציאות" של המספרים והעוצמה והכוח של הגוי, ופנה ללכת אל בית הכנסת, שם נשא את פניו אל ה', ולחש: "עם כל זה, אני מאמין, אני מאמין".

שמע עולם, אני ציוני. מפני שאני יהודי.

מתוך הספר כהן ונביא חלק ב'

כלל אלה החוקים, שקשה לתפוס אותם, והם מנוגדים לרצונו של האדם התפוס בפה שכלו החלש ולבו המוגבל.

אומר הקב"ה: **אם בחוקותי תלכו, אם תלך בדרכי התורה**, גם בחוקים הקשים, ולא תעמוד ודלמדם אותם סתם כמצות אנשים מלומדה, אלא תעמול בהם, עבודה קשה ומרתיעה, באמונה ובטחון בה, שלזה מתאוה ה' - בזכות זה יביא את הגאולה חיש מהר.

עוד נאמר (צפניה ג:ז): **"אמרתי, אך תיראי אותי, תקחי מוסר, ולא יכרת מעונה, כל אשר פקדתי עליה..."** אך ישראל, במקום לעשות כבקשת ה', **"אכן השכימו, השחיתו כל עלילותם"** (שם). וכן זעק הנביא (ישעיהו ל:טו): **"כי כה אמר ה' אלקים, קדוש ישראל - בשובה ונחת תִּנְשְׁעוּן, בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם"**. וישראל? **"ולא אבייתם"** (שם).

כך היה כבר מימי קדם, ומעשי האיוולת של האבות הם סימן לבנים האוחזים באיוולתם. וכבר אז, משום שבעטו בגאולה נהדרת, אמר הנביא (שם:יח): **"ולכן יחכה ה' לחונכם ולכן ירום לרחמכם, כי אלקי משפט ה', אשרי כל חוכי לו"**. ואמרו חז"ל (סנהדרין צז:): **"זכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה מי מעכב? מדת הדין"**.

כלומר, מכיון שלפי מידת הדין אין הגאולה באה ללא חזרה בתשובה, היא מעכבת את הגאולה, והגאולה תבוא רק כדי לקדש את שמו, וביסודיים מיותרים.

כמה התחנן הקב"ה, וכמה איווה לתשובת ישראל! כך נאמר (ירמיהו כו:ג-ה): **"כה אמר ה', עמד בחצר בית ה' ודברת על כל ערי יהודה הבאים... אולי ישמעו וישובו איש מדרכו הרעה, ונחתמי אל הרעה אשר אנכי חושב לעשות להם..."**.

ושוב (שם לו:ב-ג): **"קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי... אולי ישמעו בית יהודה..."** למען ישובו איש מדרכו הרעה וסלחתי לעונם... וכן ביחזקאל (יב:ג-ה): **"בן אדם, בתוך בית המרי אתה יושב, אשר עינים להם לראות ולא ראן, אזנים להם לשמוע ולא שמעו... ואתה בן אדם עשה לך כלי גולה [כלים המיוחדים לגלות] וגלה יומם לעיניהם... אולי יראו כי בית מרי המה"**. וכן בעמוס (ה:טו): **"שנאו רע ואהבו טוב... אולי יחנן ה' אלקי צבאות שארית יוסף"**.

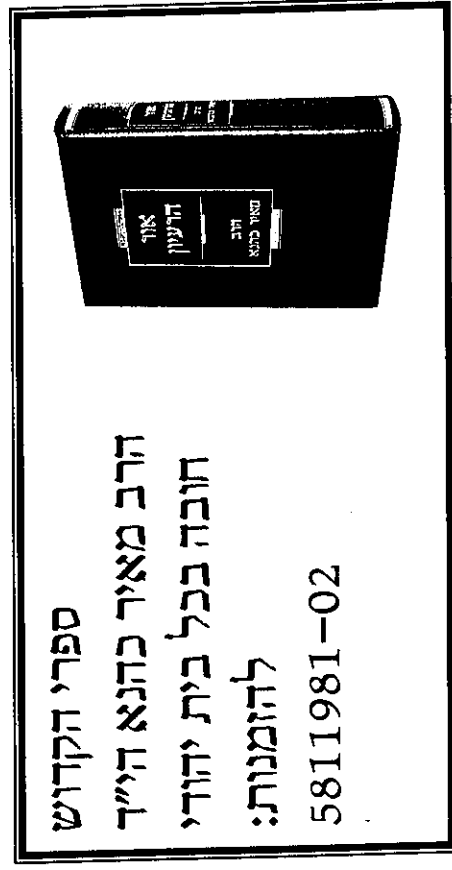
על פסוק זה כבר שאלו חז"ל (חגיגה ד:): **"רבי אמי כי מטי להאי קרא בכי: 'בקשו צדק, בקשו ענוה, אולי תסתרו ביום אף ה' (צפניה ב:ג). אמר: כולי האי**

ואולי? ר' אסי כי מטי להאי קרא בכי: **'שנאו רע ואהבו טוב... אולי יחנן ה' אלקי צבאות'** (עמוס שם). כולי האי ואולי? ובאמת קשה להבין את דברי הנביאים. היתכן שיעשו ישראל חסד וצדק ולא **"יושעו? מדוע אין זה דבר ודאי? אלא יש לומר, שהגאולה תבוא בזכות בטחון ואמונה בה'**, ובזכות מצוות מיוחדות שיותר מכל שאר המצוות, מוכיחות את בטחון האדם בהקב"ה.

לכן אמרו הנביאים: קיימו את המצוות, ואולי בזכותן תיגאל, אך אילו הייתם גם מוסרים את נפשכם בטחון בה' ובאמונה בו, ודאי הייתם נגאלים.

תקופה זו, שהיא תקופת עקבות משיחא ואחחלתא דגאולה, שהביאה עלינו קיבוץ חלק גדול של הגלויות ואף מדינה תחת שלטון יהודי - עם כל הפגמים וההתעבות שבה - מלווה כבר ועוד תלווה ח"ו ביסורים נוראים, אם ח"ו לא יאחזו ישראל במעשים שיביאו ליד גאולה של **"אחישנה"**. הקב"ה, שנתן לנו את ההתחלה הזאת, לא למעננו ולא בזכויותינו אלא רק כדי לקדש את שמו, דורש מאתנו תשובה ומעשי אמונה ובטחון, כדי להמיר את הגאולה של **"בעתה"** בזו של **"אחישנה"**.

הרב כהנא אור הרעיון

אֵיכָּהֶֽנוּ יִשְׁבְּשָׁמִים,

צור יִשְׂרָאֵל וְנוֹאֵלִי, בְּדָךְ אֶת מִדְּרֹת יִשְׂרָאֵל,
רֵאשִׁית צְמִיחַת גְּאֻלָּתֵנוּ.

הֲגֵן עֲלֶיךָ בְּאַבְרַת חֶסֶדְךָ וּפְרֵשׁ עֲלֶיךָ סִפְתֵּי שְׁלוֹמְךָ
וְהַעֲמֵד בְּרֵאשִׁית מִנְהִיגִים וְשׁוֹפְטִים הָעוֹשִׂים רְצוֹנְךָ
וּמִקְוִיִּים אֶת כָּל רִבְרֵי תוֹרָתְךָ.

חֲזַק אֶת יָדֵי מַגְנֵי אֲרָץ קִדְשֵׁנוּ בְּמַחְלָמֹתֶיךָ נֶגֶד אוֹיְבֵינוּ,
וְהַנְחִילֵם אֱלֹהֵינוּ יִשׁוּעָה וְעֲטָרַת נִצְחוֹן תַּעֲשֶׂרָם,

וְנִתַּת שְׁלֹם בְּאֲרָץ לֵלֵא אוֹיְבֶיךָ עֲלֶיךָ, וְשִׁמְחַת עוֹלָם לְיוֹשְׁבֶיךָ,
שְׂיוֹבוּ בֵּה לְבַטַח וְלֹא יִגְרְשׁוּ מֵעַל אֲדָמָתָם,
כִּמּוֹ שְׁהַבְטַחְתָּ לָנוּ עַל יְדֵי עֲמוֹס נְבִיאָךְ:

וְנִטְעֹנֶתֶם עַל אֲדָמָתָם,
וְלֹא יִנְתָּשׁוּ עוֹד מֵעַל אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם אָמֵר "אֱלֹהֶיךָ:
וְאֵת אֲחֵינוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל,
פָּקֹד נָא כָּכָל אֲרָצוֹת פְּזוּרֵיהֶם וְתוֹלִיכֵם מִהֲרָה קוֹמְמִימֵי לְצִיּוֹן עִירְךָ
וְלִירֻשָׁלָּיִים מִשְׁכַּן שְׁמֹךְ,

כִּבְתוּב בְּתוֹרַת מִשָּׁה עֲבָדְךָ:
אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם, מִשָּׁם יִקְבָּצֶךָ "אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְרָךְ:
וְהִבְיָאֲךָ "אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרָשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשִׁתֶּהָ, וְהִיטַבְדָּ וְהָרַב בְּמַאֲבְרֵיךָ:
וְיִחַד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְרֵאשָׁה אֶת שְׁמֹךְ,
וְלִשְׁמֵר אֶת כָּל דְּבָרֵי תוֹרָתְךָ, וְשִׁלַּח לָנוּ מִהֲרָה וְלֹא דוּר מִשִׁיחַ צִדְקָתְךָ,
לְפָדוֹת מִחַיִּי קָדְשְׁךָ יִשְׁעֲתֶיךָ.

וְזָכְנוּ לְבִנּוֹת בְּמִתְהַרָה אֶת בֵּית מִקְדָּשְׁךָ וְשָׁם נִגְבָּרְךָ בְּרֵאשִׁית כִּימֵי עוֹלָם וּכְשִׁפְּסִים קוֹמְמִימֵי.

הוֹפֵעַ בְּהָרַר גְּאוֹן עוֹף עַל כָּל יוֹשְׁבֵי תִבְלִי אֲרָצְךָ,
וַיֹּאמֶר כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאֶפְרַי:
"אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ
וּמַלְכֻתוֹ כָּכָל מַשְׁלָח,
אֲמֵן סֶלָה.

מִי שִׁבְרָךְ

אֲבוֹתֵינוּ אֲבִרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא וְכָדְךָ
אֶת חַיִּלְךָ אֲבָא הִגַּדְהָ לְיִשְׂרָאֵל וּכְחוֹת הַבְּשָׁחוֹן,
הַעֲמוּמִיִּים עַל מִשְׁמֵר אֲרָצָנוּ וְעַד, אֱלֹהֵינוּ מְהִלָּבְנוּ
וְעַד מוֹדֵבֵר מַצֻּרִים וּמִן הַיָּם הַעֲדוּל עַד לְבֹא הָעֶרְבָה,
בַּיָּשָׁה בְּאֵיר וּבָיִם.

יִתֵּן "אֶת אוֹיְבֵינוּ הַקְּלָמִים עֲלֵינוּ נְעוֹפִים לְפָנֵינוּ
הַקָּפְ"ה יִשְׁמֵר וַיַּעֲזֵל אֶת מַגְנֵי אֲרָץ קִדְשֵׁנוּ כָּכָל
מְקוֹם שְׁהֵם מִכָּל אֶרֶץ וְצוּקָה וּמִכָּל נֶגַע וּמַחֲלָה,

וְיִשְׁלַח בְּרַכָּה וְהַעֲלִיחָה
כָּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵיָם בְּמַחְלָמֹתֶיךָ נֶגֶד אוֹיְבֵינוּ,
יִדְבֵּר שׁוֹנֵאֵינוּ תַחֲוֵיָם וְיַעֲשֶׂרָם כְּכֹתֵר יִשְׁעֶיךָ
וּבַעֲטָרַת נִצְחוֹן.

וַיִּקְרָם בָּהֶם הַכְּתוּב:
"כִּי "אֱלֹהֵיכֶם הִוָּלַךְ עֲמֻכֶּם לְהִלָּחֵם לָכֶם
עִם אוֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם"

וְנֹאמַר אָמֵן.

עיוני חג ומועד

בתנ"ך ובדברי חז"ל
בראשונים ובאחרונים

הרב בן ציון קריגר

הלכות יום העצמאות ויום ירושלים

הלכות יום העצמאות ויום ירושלים

ע"פ פסקי הגאון הרב דוב ליאור שליט"א

נכתב ונוסח ע"י העורך, ואושר ע"י הרב.

יום העצמאות

- א. אין אומרים תחנון ביום העצמאות ולא במנחה שלפניו.¹
- ב. ראוי להתגלח לכבוד היום² על אף שחל בימי האבלות שבספירה.³
- ג. יש לגמור את ההלל בברכה⁴ ביום, ובלי ברכה בלילה.⁵

1. היסוד לסמכות לקבוע יום הודיה על ישועה בזמנינו נעוץ במח' הפר"ח והמהר"ם אלשקר האם אחר שבטלה מגילת תענית ניתן להוסיף ימים טובים, וכבר פסק המג"א בהלכות פורים סימן תרפז כמהר"ם אלשקר וכן בשו"ת חת"ס או"ח סימן קסג וקצא וכן יו"ד סימן רלג ע"ש. עיין בהרחבה בשיעור על קביעת יום הודיה בחלקו הראשון בחוברת זו. רק שנחלקו הנצי"ב (העמק שאלה שאילתא כו) וחת"ס שם אם חיוב ההודאה לדורות הינו מדאורייתא או מדרבנן.
  2. עדיף לפנות ערב כמה שיותר סמוך לכניסת היום, אך מותר מחצות של ערב יום העצמאות.
  3. כשם שכתב הרמ"א (או"ח סימן תצג ס"ב) שמותר לבעל ברית להתגלח בימי הספירה שזהו יו"ט שלו, מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל אמר שיום העצמאות זהו יו"ט לכל ישראל, והמליץ ואמר שביום העצמאות כולנו יוצאים ביד רמ"א. וכן תשובת הראש"צ הרב יצחק ניסים זצ"ל (מובא בספר הלי יום העצמאות ויום ירושלים, מהדורה שניה עמ' שלד, בעריכת הרב נחום רקובר שליט"א), ומביא שם בשם מהר"ח פלאגי שמשפחות שנעשה להם נס בימי הספירה קבעו ימים אלו פורים ומסתפרים בהם, עכ"ל, כ"ש ישועה לכלל ישראל בנידון דידן דוחה את מנהגי האבלות.
  4. כמו כן כיון שנקבע ליום שמחה מותר לערוך נישואין ביום העצמאות. עי' בתשובת הראש"צ הרב יצחק ניסים זצ"ל, הני"ל, שדן הכי הן לגבי תספורת והן לגבי נישואין. ואין חילוק בין אשכנזים לספרדים שהרי הלל זה הוא על נס ישועה והצלה כמו חנוכה ולא מנהג כמו ברי"ח.
- והיסוד הוא הגמ' בפסחים ק"ז. שנביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו... על כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתו ופרש"י שם 'כגון: חנוכה'. ואף את ההודיה על מלחמת השחרור ומלחמת ששת הימים יש לדמות להלל של חנוכה, הן מצד אופן הישועה והן מצד תוקף חובת ההודיה. ומובא בשם רבינו תם ברי' יונה במס' ברכות (ז: בדפי הרי"ף) שהלל תיקנו רק על נס שנעשה לכלל ישראל, וז"ל: 'שבשעה שהיה לכל ישראל צרה והיה הקב"ה עושה עמהם נס היו עושים יו"ט והיו אומרים הלל והיו חייבים לברך על קריאתו... ועיקר התקנה לא היתה אלא על נס שנעשה לכל ישראל' עכ"ל. וברור שהקמת המדינה מעבר לישועה לעם היושב בציון השלכותיה הם לכל יהודי בכל קצוות תבל, להרמת קרנם של ישראל וישועתם מיד צר. ועוד כותב הרמב"ם בספר המצוות קנ"ג שיעקר האומה הם היהודים החיים בארץ ישראל, ועוד מצינו בהוריות

ד. יש לבדוק ברכת שהחיינו בשם ומלכות⁷, ולהסמיכה למצוות אמירת ההלל⁸ של הלילה, או של היום למי שאינם נוהגים לומר הלל בלילה.

ה. מותר לשמוח בכלי זמר וריקודים.

ו. יש להוסיף מזמורי הודיה הן בערבית והן בשחרית כמודפס בסידורים (רינת ישראל).

ז. נוהגים לקרוא הפטרת 'עוד היום בנוב' בלי ברכה.

ח. יש לעשות סעודה ולספר בה על נפלאות השם שעשה עמנו ביום זה⁹.

ט. ה באייר שחל בשבת (או סמוך לה) ויום העצמאות הוקדם או נדחה יש לנהוג באותו יום (המוקדם) את כל הלכותיו (אם כי על עצם ההקדמה צריך הדבר הכרע)¹⁰.

ג. לגבי פר העלם דבר של ציבור שרק עם ישראל היושב בארץ נחשב לקהל ישראל. אי"כ ברור שזהו נס והצלח לכל ישראל ויש לגמור עליו את ההלל. עיין בהרחבה בשער על קביעת יום הודיה בחלק העוסק באמירת הלל בחוברת זו.

5. כתב הרב גורן זצ"ל (מובא בספר ה'ל' יום העצמאות ויום ירושלים עמ' שמט"ו) והוכיח שאמירת הלל על נס (בניגוד להלל הנאמר במעו"ד ה', מקראי קודש) אפשר לתקן גם בלילה ואין זמנה דווקא ביום, כחלל בליל פסח בביהכ"נ וכקריאת המגילה בלילה למי"ד קרייתיה זהו הלילה. וכן מו"ר הרב צבי יהודה כתב בתשובה (לרב לאור בעת כהונתו כרבו של כפר הרא"ה) שיש לנהוג כפסק הרב גורן. אולם מכיון שלדעת הרבה פוסקים עיקר תקנת ההלל הוא דווקא ביום. (וכן הרב נריה זצ"ל כתב שאין זמן ההלל בלילה) נראה להכריע (כפשרת) לקרוא את ההלל בלילה אך בלי ברכה.

6. כך כתב הרב משה'ל ראטה זצ"ל בספרו קול מבשר חלק א' סימן כא. וכן בספר הני"ל ה'ל יום העצמאות ויום ירושלים עמ' ע"י, וז"ל: 'ביום שנעשה בו נס לכל ישראל ממימתה לחיים ומעבדות לחרות והוקבע לזיו"ט היינו יום העצמאות, לדעת הפרי"ח אין לברך שחיינו, ולדעת המאזי (שחפ"ח) לא ראה את דבריו, ובכח"כ לא אמרנו הלכא כבתראי, כידוע) ומהר"עב"י והר"י מולכו ובעל ס' משנה ברורה צריכים לברך שהחיינו עכ"ל. ובתמ"ש דבריו: וכל מי שיועד בעצמו שנתה ושמו במאורע של תקומת המדינה ביום הווא שחוקבע לזיו"ט אין ברכתו רשות אלא חובה. ונכון להסמך ברכת שהחיינו לאמירת הלל עכ"ל.

7. אפשר שהשי"י יברך ויכוין להוציא את הציבור ידי חובה.

8. כפי שמצינו בחנוכה ופורים שאינם מקרא קודש יש להסמך את ברכת הזמן למצווה, לר חנוכה או לקריאת המגילה ולכן אף ביום העצמאות יש להסמיכה לקריאת ההלל ואין לברכה על עצמו של יום בלבד (לחוש לדעה שבמים שאינם מקרא קודש אין לברך ברכת הזמן על עצמו של יום בלבד). עיין באה"ל ה'ל מגילה סימן תרצ"א סי"א ד"ה ושהחיינו. וכן בשער קביעת יום הודיה, בחוברת זו, בחלק האחרון שלו, העוסק בברכת 'שהחיינו'.

9. על גדלות משמעות היום עיין בדברי מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל במאמרו 'לתקוף קדושת יום העצמאות' (לנתיבות ישראל חלק א' מאמר לז') ובהדגשתו שבפעם הנבחרת להכריז יש נס המוגדר בממרא בבימי קו. ובלשון הנוסח שם, ירח גבורה דעת להלחם' כניסא וטא.

10. חוץ מניסי המלחמה וההצלח.

כי אמנם היה מקום לערוך את ההלל ומזמורי ההודיה בה באייר עצמו אף בשבת, ורק את הטכסים, המצעים והעצרות הכרוכים בחילול שבת להקדים. אולם נכון להיום נהוג

ז. על אף שיום העצמאות הוקדם, אין לומר תחנון או צדקתך (בשבת) בה באייר עצמו.

יום ירושלים

א. כ"ח באייר¹¹ בכל שנה¹² נקבע כיום הודיה על כל המשמעות ההלכתית שבכך, כנוצר לעיל לגבי יום העצמאות¹³, על שחרור ירושלים ומלחמת ששת הימים.

ב. יש לגמור את ההלל בברכה¹⁴ בשחרית ובלילה להוסיף רק מזמורי הודיה¹⁵.

ג. יש לערוך סעודה ולספר בה על נפלאות השם שעשה עמנו ביום זה.

שמקדימים את הלל ליום חמישי, לכן עד שיוחלט אחרת, יש לנהוג מנהג אחד בכל המקומות, ולהקדימו על כל הלכותיו. המקור ממנו אפשר ללמוד כיצד לנהוג הוא פורים דמוקדש שחל בשבת, שאות קריאת המגילה מקדימים אולם על הניסים אומרים בשבת, והדבר צריך הכרע.

11. זהו יום חודיה על הנצחון הגדול במלחמת ששת הימים, על ההצלח ממיתה לחיים, ואף שהיא אפשר לקבוע או ביום תחילת המלחמה או ביום סיומה, הרבנות הראשית קבעה את היום דווקא ביום שחרורה של ירושלים, מפני שראו בו את גולת הכותרת של הנצחון. וכמבואר לעיל (בהערה 1) שיש סמכות בזמן הזה לקבוע ימי הודיה.

12. אף כשחל ביום ששי, ויש טקסים שמקדימים ליום חמישי, מי"מ לא היתה ההלטה להקדים את התפילות אלא נהוג לערוך את תפילות ההודיה וההלל בכ"ח באייר עצמו תמיד. משאי"כ ביום העצמאות בו היתה ההלטה להקדים גם את התפילות משום החשש לחילול שבת המוגז, כי זה יום שבתון לאומי, ואם יופרדו התפילות משאר טקסי היום יבואו לסעודת אס כי כאמור לעיל בהערה 10, יש מקום לדון בדבר אף שם.

13. דהיינו: אין אומרים בו תחנון ולא במנחה לפניו. וכפי שיום העצמאות דוחה את מנהגי האבילות שבימי ספירת העומר, כ"ש יום ירושלים שהרי רק מעטים ממשיכים את מנהגי האבילות עד לשלושת ימי התעלה, אבל רוב עם ישראל הרי נוהג את מנהגי האבילות שבימי הספירה רק עד ל"ג בעומר (לרמ"א) או ל"ד בעומר בבוקר (לש"י) ובלאו הכי נישאים בו ומסתפרים בו, אי"כ ודאי שמוחרת הראוי להתנהל לכבוד יום ירושלים וכנזכר לעיל בענין יום העצמאות, ולנהוג בו שמחה כיום הודיה.

14. כמבואר לעיל (בהערה 4) היסוד לקביעת הלל, שזהו נס הצלה ממימתה לחיים שנעשה לכל יושבי ארץ ישראל והשכלתו גם לחרדי חוץ לארץ, וחשיב נס לכל ישראל, ויש לגמור עליו את ההלל בברכה. וכן מיד בשנה הראשונה אחר מלחמת ששת הימים קבעה מועצת הרבנות הראשית לישראל דאז, בראשות הרבנים הראשיים הרב אונטרמן זצ"ל והראש"ל הרב יצחק ניסים זצ"ל שיש לגמור בו את ההלל בברכה.

15. ולא שייך כאן טעמו של הרב גורן זצ"ל לומר הלל גם בלילה, לכן אין לומר הלל בליל יום ירושלים, משא"כ ביום העצמאות אשר חלות הכרות והעצמאות נכנסה לתוקפה בלילה. וכן לא נתקן עדיין לברך שהחיינו ביום ירושלים. וכן לא נתקן להוסיף תפירה.

אחד משישים

חז"ל מנו רשימה של נושאים שונים שהם אחד משישים. אחד מהם הוא חלום אחד משישים בנבואה (ברכות נ"ז, ב'). היחס שבין אחד משישים בא לבטא את הגבול שבין מיעוט קטן, אך קיים, לבין ביטול ברוב. כאשר הרוב הוא פי שישים מהמיעוט הוא מבטל את המיעוט לגמרי והופכו כמו שאינו. אולם כשהמיעוט הוא אחד משישים, המיעוט לא בטל למרות זעירותו. שישים הוא הגבול בין השתלבותו של המיעוט ברוב לבין ביטולו הגמור. לכן נקטו חז"ל במספר זה, כדי לציין את ההבדל הדק שבין הנושאים השונים כל כך, ובכל זאת, דומים במידה מסוימת.

החלום והנבואה

החלום הוא דמיון פרוץ של האדם בשנתו. אין חלום בלי דברים בטלים. אין לכאורה שום דמיון בין חלומי של ההדיוט לגילוי דבר ה' הבא אל הנביא מהשמיים. ובכל זאת אמרו חז"ל שהחלום הוא אחד משישים בנבואה. כי כדי שהנביא יזכה לנבואה עליו לעשות הכנות נפשיות רבות. בין היתר עליו להפעיל את דמיונו ולדמות לעצמו עולם אידיאלי שאליו יש לשאוף. לא מדובר בדמיון פרוץ, אלא בדמיון מבוקר, שכל איש רוח מפעיל כדי לדמות לעצמו מציאות אוטופית שיש לצפות לה ולחתור אליה. אם יזכה ד' בנבואת אמת, חלומי לא יהיה חלום שווא. חז"ל ציינו זאת במספר שישים, כדי להדגיש מצד אחד את הפער האדיר שבין החלום לנבואה. ההבדל ביניהם הוא מהותי ואין להשוות כלל ביניהם. אך מאידך ההבדל ביניהם הוא במידה מסוימת רק כמותי. החלום הוא בכל זאת זעיר שבזעיר מהנבואה.

חלומות גדולים הם חלק משאיפות נישאות. הם נראים בעיני ההדיוטות אולי כהזיות לא ריאליזם, אולם פעמים רבות מתברר שדווקא ה"הזים" היו ריאליסטים יותר מאנשי מעשה מפוכחים שכל עולמם מתגמד בכאן ועכשיו. החלומות הגדולים הניעו את גלגלי ההיסטוריה. אלמלא אותם בעלי חזון שהציגו בדמיונם ותיארו לפנינו עולם אוטופי טוב יותר, היה העולם נשאר קפוא ומאובן. גם גויים כפרעה וקרל מרקס, ולהבדיל מלך כוזר, חלמו חלומות ששינו את פני חברתם. אנו מאמינים שתהליכים כה משמעותיים ששינו את פני ההיסטוריה אינם מקריים. ההשגחה העליונה הביאה את אותם אישים לחלום חלומות גדולים שהפעילו את רוחם והשפיעו על זולתם. גם תחילתו של התהליך שהביא להקמת המדינה היה חלומות גדולים של הרב קלישר, הרב גוטמאכר והרב אלקלעי, ואחריהם של משה חס, הרצל ועוד. בימים התייחסו אליהם אולי כאל הווי הזיות. אולם ההשגחה האלהית הוכיחה מי היו ההזים ומי היו ה"ריאליסטים". בשוב ד' את שיבת ציון היינו כחולמים.

אחד משישים או אחד בודד?

שנת השישים למדינת ישראל היא זמן מתאים להסתכלות מעמיקה יותר על מקומה של המדינה במארג ההיסטוריה הישראלית. אפשר להתייחס למדינה כאל אירוע נקודתי שבא לפתור בעיה עכשווית, ואפשר להתייחס אליה כאל חלק ממהלך היסטורי ארוך טווח. האם היא אחד משישים, חלק ממכלול, או קטע מנותק ללא עבר וללא עתיד, סתם אפיזודה אחת ויחידה שחשיבותה בעצם קיומה ותו לא?

שאלה זו מלווה את הציונות מאז הקמתה, האם היא תנועת הצלה קיומית או תנועת גאולה? השאלה חצתה קווים. היו ציונים דתיים שראו בה תנועת הצלה קיומית בלבד ותו לא. לעומתם היו חילוניים שראו בה תנועת גאולה, לפי תפיסתם, אם גאולה סוציאליסטית, או תחיה תרבותית, כל אחד לפי האידיאולוגיה בה דגל.

הרצל ניסה ללכת בין הטיפות, כשחלם על מדינה שיעודה בעיקר הצלת יהודים מסכנה קיומית. אולם גם הוא לא יכול היה שלא לחלום על מדינה אידיאלית, מתוקנת, שנגעי המדינות הקיימות בעולם לא יהיו בה. למעשה, למרות מטרתה המוצהרת, לא הייתה התנועה הציונית רק תנועת הצלה קיומית. היא עסקה גם בחינוך, ותרבות (שהיו בהם לצערנו רכיבים פסולים, כגון שלילת

הרב יעקב אריאל

הגלות שכללה גם אי-שמירת תורה ומצוות). תנועת העבודה שהשתלטה על הציונות שאפה להקמת חברה סוציאליסטית, בניגוד לדעתם של חוגים אחרים שהלכו אף הם על חברה מתוקנת, אולם ברוח סוציאליזם מוקראטית. כולם חלמו על מדינה יהודית-יהודית שתביא אור לגויים. הם ראו בחלומותיהם איש כפתרון חלומי, אחד משישים מנבואות נביאי ישראל. נבואות יחזקאל על פריחתם של הרי ישראל ו"חזון העצמות היבשות" הקמות לתחייה, ואת נבואות ישעיה על "ישוש מדבר וציה", על הפיכת העקוב למישור והרכסים לבקעה ועל "עיר הצדק קריה נאמנה".

הציונות והציוניות

ההתנתקות מהמקורות היהודיים, שהיונו באופן סמוי או גלוי את התנועה הציונית בראשיתה, הביאה בסופו של דבר להתנתקות כוללת של התנועות הציוניות השונות מהאידיאולוגיות שלהן. במקום ליצור תרבות ישראלית מקורית הולכת ונוצרת פה תרבות לבנטינית, חקיינית, עלובה לתרבות נוכרית. הסוציאליזם והסוציאליזם-מוקרטיות הוגמרו במדיניות כלכלית אנטי חברתית המיובאת מאמריקה, השקועה כיום במשבר כלכלי-חברתי משלה. כל המתנשא להעמיד חזון נדון על ידי מי ששמו עצמם לפטרוני הציונות כ"אנטי-ציוניים" כביכול. עליהם כבר אמרו - כל הפוסל, במומו פוסל. התוצאה היא הפיכת הציונות לציוניות. עם זאת, אנו רואים בכך תהליך דיאלקטי שיחזיר את החברה הישראלית לשורשיה, לתנ"ך, לתלמוד ולמורשת היהדות לדורותיה.

זרם התודעה

לכל אדם נורמאלי יש תודעה. התודעה מורכבת מזיכרון העבר וציפיות לעתיד. אדם שאיבד את זכרוננו או שאיבד את התקווה והשאיפה לעתיד, הוא אדם אומלל שאיבד צלם אנושי. במקרים קיצוניים הוא זקוק אפילו לאשפוז. חברה בריאה אינה יכולה להתקיים ללא תודעה, ללא שורשים וללא חזון. המנסים לקצץ את שורשיה של החברה הישראלית ולגמד את חזונותיה הלאומיים, החברתיים והתרבותיים, עלולים להביאה לניווט חלילה. לדוגמא, המדברים על מדינת כל אזרחיה שוללים בעצם את עברה ואת עתידה היהודיים של המדינה. הלוחמים נגד יישובה של כל ארץ ישראל (ואין הכוונה רק ליש"ע), ויתרו על החלום של העלאת כל יהודי העולם ארצה ויישובה של כל הארץ. המותרים ומבטרים את הארץ ובירתה ירושלים, עוקרים את החברה הישראלית משורשיה ומחזון נביאיה על כי "מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים". המעמיקים את הפערים הכלכליים והחברתיים בעם, מנותקים מרעיונות הצדק של התורה ושל נביאי ישראל עמוס ומיכה, ישעיה וירמיה. חפצם של כל אלו לא יעלה בידם. שורשי החברה הישראלית עמוקים יותר ונופה גדול מכדי שיוכלו המקצצים לפגוע פגיעה עמוקה בגזע כה חזק שעוד נכונ לו ייעודים גדולים.

אין לסמוך על הנס שזמנם של החולמים להשחית את העץ לא יעלה בידם, אלא יש לעשות מעשים, ולרפא את השריטות שמנסים לשרוט אותו. בעיקר יש להשקות את העץ מהמעייין של המקורות העמוקים שלנו כדי שיתגבר על הפציעות וימשיך לשגשג ולפרוח.

צדק ומשפט מכון כסאך

הזכרנו לעיל את נושא הצדק ולא כבדרך אגב. היותנו אחד משישים כחוליה בשרשרת היסטורית ארוכה מתבטאת גם בתופעה ייחודית בעולם כולו. רצף של תרבות משפטית הנמשכת אלפי שנים. המשפט בישראל כולל לא רק מערכת בינ-אישית, אלא את המערכת הכוללת של צדק וצדקה בחברה כולה.

גם בגלות שמרנו על אוטונומיה משפטית בתוך סביבה שונה לחלוטין במושגי הצדק שלה. אלא שהמשפט הצטמצם לתחום האזרחי בלבד. היינו מנועים מיישומם בתחום הפלילי והמריני. המדינה לא הייתה שלנו. אלפי שנות גלות חלמנו על "ואשיבה

שופטייך כבראשונה ויועצריך כבתחילה". ומה גדולה האכזבה שמדינת ישראל שהקמתה היא תוצאה של חזון דורות, מתנכרת למורשת המשפטית העשירה והארוכה שלנו.

העדפת חוקי צדק זרים על פני עקרונות המשפט העברי מטשטשת את זהותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. במקום שנשמר אור לגויים בתחום בו הצטיינו דורות רבים, אנו מחקים תרבות נוכרית. עקרונות המשפט העברי תקפים בכל הדורות. כדרכה של כל מערכת משפטית עליה להתמודד עם המציאות הדינאמית והמשתנה, ועליה להיות מיושמת בהתאם. למשפט העברי יש כלים לעשות זאת. צריכים רק להשתמש בו הלכה למעשה.

בשורת השבת

נזכיר רק דוגמא אחת ממערכת הצדק הישראלית – השבת. שמירת השבת בחיי המסחר והתעשייה היא לא רק נושא דתי, היא גם נושא סוציאלי (אצלנו שני אלו קשורים זה בזה כאש בגחלת. זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו). לכן מנויה גם השבת בין הנושאים שהם אחד משישים. "השבת אחד משישים לעולם הבא". עולם הבא הוא גם עולם הרוח הצרופה, והוא גם עולם הצדק והשוויון:

שֶׁם רְשָׁעִים יִדָּלוּ וְשֶׁם יִנָּחֵם יִגְעִי כֹחַ. יִחַד אֲסִידִים שְׁאֲנָנוּ לֹא שְׁמָעוּ קוֹל נִגְשׁ. קִטָּן וְגָדוֹל שֶׁם הוּא וְעַבְדֵּי חֶפְשִׁי מֵאֲדָנָיו. (איוב פרק ג')

הרצל טעה בכך שראה את המדינה האוטופית כמדינה שיש בה שבעה ימי עבודה בשבוע. העולם התקדם בינתיים, ובהשראה עקיפה של היהדות אימץ את ערך יום המנוחה השבועי. אם כי עדיין לא כיום של השראה רוחנית אלא רק כיום מנוחה פיזית. אולם גם זו התקדמות מסוימת שתביא עימה גם את רעיון הנשמה היתרה. היינו אור לגויים בכך שהבאנו לעולם את בשורת השבת. למען ינוח עבדך ואמתך כמוך. עלינו להמשיך בייעודנו להיות אור לגויים בנושא השבת, לפחות בתחום הצדק שבה, ולעצור את הנגע של המסחר בשבתות.

תאוות בצע ואי אכיפת חוקי הצדק, יוצרים אפליה בין פורעי החוק, המעבירים את עבדיהם בשבת שלא כדון, לשומרי החוק, החפצים לפחות במנוחה הפיזית יום אחד בשבוע.

הציבור יכול בכוחו הכלכלי ליצור העדפה מתקנת ולמנוע את החרפה ממדינת ישראל בת השישים, ולהחזירה להיות אחד משישים, כלומר, להיות חלק מהרצף ההיסטורי ומייעודה להביא תיקון לעולם.

לא נוותר על חלומנו זה שהוא אחד משישים מנבואת הנביא ישעיה שראה במלכות ישראל האידיאלית אור לגויים: "וְשִׁפְטָה בְּצִדֵּק דָּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֵנֵי אֶרֶץ. וְהָיָה צִדֵּק אֲזוֹר מִתְּנִי. וְגַר זָאב עִם כֶּבֶשׂ וְנֹמֵר עִם גְּדִי יִרְפֵּץ. לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָר קִדְשִׁי כִּי מְלֵאָה הָאֶרֶץ דָּעָה אֶת ה' כָּמִים לַיִם מְכַסִּים. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שָׂשׂוֹן יִשְׂרָאֵל עִמָּד לָנֶס עַמִּים אֲלֵיו גּוֹיִם יִדְרְשׁוּ וְהָיְתָה מְנַתָּתוֹ כְּבוֹד" (ישעיה י"א).

(א') "הו עבדי אתמה בו נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא. קנה רצון לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה לאמת יוציא משפט. לא יכהה ולא ירוץ עד שים בארץ משפט ולתורתו אים יתחילו" (שם מ"ב).

האם לשלטון המדינה יש סמכות של מלכות?

נר קייזר

בירור מי יכול להיות מלך, איך מתמנה מלך, האם ישנם דינים שונים למלוכות שונות, ביאור תוקף מלוכות חשמונאי והחוב למנות מלך.

תוכן:

- א. רקע
- ב. מלך רשע - האם שמיה מלך בדיעבד
- ג. המלכת מלך ללא בביא
- ד. סמכויות המדינה - שלטון מדיני
- ה. מלוכות חשמונאי (- אגריפס והורדוס) והחלטות לדורינו
- ו. החובה להקים מלך

א. רקע

טענת שאין לדמות את השלטון במדינה לדיני מלוכות, אולם לכאן אין הדבר כ"כ פשוט, זאת משום שמצינו כבר שמלכו בישראל מלכים שונים אף ללא נביא, סנהדרין וכד'. ואף אם אין למדינה סמכויות כמלך ממש (כגון לעניין שיכול להרוג מורד במלוכות וכד', או לקחת הבנות לשפחות ובנים לרוץ לפני מרכבתו דנפסק בגמ' (סנהדרין כ:) כר' יוסי שכל האמור בפרשת מלך שבספר שמואל מלך מותר בו, דלא כר' יהודה הרי יש לה סמכויות מסוימות, בין אם מצד דינא דמלכותא - דין הנוהג בכל מלכים ואף מאה"ע ובין אם מצד גדר מלוכות ישראל לעניינים כלליים (ממונות כגון מיסים וכד', והחלטות כלליות של הסידור המדיני) וכפי שיתבאר בהמשך.

לשם הבהרה - ודאי שמצפים אנו ומייחלים לבא גואל, משיח בן דוד, שיעלה לכס מלוכות ה' ויקבץ כל נדחיו - הן בגשמיות והן ברוחניות, אך עד אז מוטלת עלינו החובה להקים שלטון מדיני שיבטיח את צרכי העם, וכפי שיובא להלן מדברי הר"ן בדרשות, הרב קוק זצ"ל ועוד.

מאחר זה הינו חלק ממתכת שנוכח למכר של הכותב. בחגיגה לטענה שאין לדמות כלל את דיני המלוכות בימינו לדיני מלך.

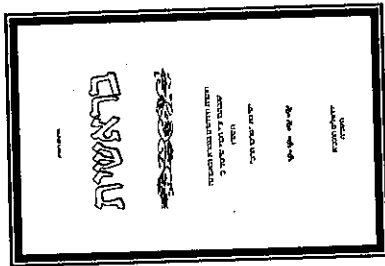
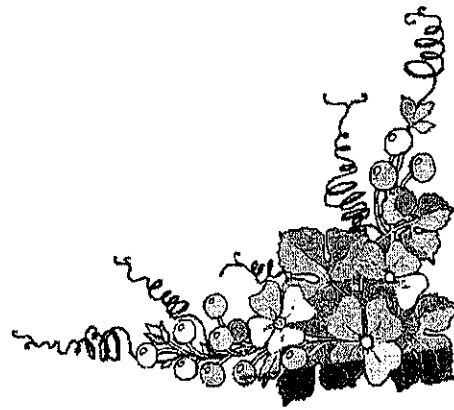
זו בכך אחרונים המובאים בספר בצומת התורה והמדינה ע"ש, וראיתי בספרו של הגר"ש ישראלי "חוות בנימין" לגבי שריס יחידים שאומרו כי סמכותם נובעת מהסכמה ושינופיות של הציבור.

הלכות

"הלכות אין עתידות לבטל, שנאמר
הלכות עולם" (ירושלמי מנחות פ"א, ה"ח)

תוכן מפורט

האם לשלטון המדינה יש סמכות של מלכות? 111
מיהו מי יכול להיות מלך, איך מתמנה מלך, האם ישנם
דינים שונים למלוכות שונות, ביאור תוקף מלוכות
חשמונאי והחוב למנות מלך.

כדי לברר את הנושא נצטרך לעת בכמה בעיות עיקריות:

- א. אם קם מלך שלא מבית דוד, האם יש לו דיני מלכות?
- ב. כמובן שמלך ישראל חייב להיות דידק, ירא שמים ושאר מעלות טובות הראויות לכל איש ישראל וק"ו למלכם. אך באם יש מלך רשע - האם שמה מלך? שמה לשלטון חילוני יש גדר של שלטון גויי.
- ג. האם המלך חייב בדוקא להימנע בידי נביא ולקבל סמכות מסתהדרין, או שמא לא?

ב. מלך רשע - האם שמה מלך בדיעבד

אחאב היה ידוע בחוסר צדקותו וברשעותו כלפי שמיא.

למרות זאת, כאשר הגמי בזבחים (קב) שואלת מנין שילעולם תהא עול מלכות עליך, עונה "רבי יוחנן אמר מהכא ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב".

וכן במכילתא (מכילתא דבי ר' ישמעאל פרשת בא. (אותה מביא הערלי"ג לקמן)) - "וכן יעקב חלק כבוד למלכות שגא ויתחזק ישראל וישב על המטה. וכן אליהו חלק כבוד למלכות שגא ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב".

המכילתא באה לענות על השאלה "מנין שצריך לחלק כבוד למלכותי ומביאה ראיה מאחאב שמלך על ישראל. ישנה ראיה שנחשב כמלך, ועל אף שלא היה מורע דוד, והיה אחד מהמלכים שהחטיאו את ישראל בעבודת הבעל.

אמנם לכאוי נראה כי מכאן אין להביא ראיה למלכות ישראל דוקא כיוון שהמכילתא והגמי דיברו אף על מלכות גויים (אולם, הערלי"ג שנביא בהמשך הביא זאת כמקור).

הגמי בסנהדרין (שם) מביאה את שיטת ר' יוסי שנפסקה להלכה ד"כל האמור בפרשת מלך (בספר שמואל) - מלך מותר בוי".

ומקשים בעלי חתום - והרי אחאב נענש על כרם נבות, ואם מלך מותר בכל האמור בפרשה אזי הוא מותר בלקיחת רכוש של אחרים, ומתוך - "פרשת המלך לא נאמרה רק על המלך שנמלך על כל ישראל ויהודה ומאת המקום ונחאב לא מלך על יהודה וגם לא מלך מאת המקום".

(חשוב לציין כי זו היא תשובתם האחרונה של בעלי חתום, וקודם לה הביאו חמשה תירושים אחרים, דמשמע שחולקים על תירוץ זה).

לעומתו כותב הר"ן (חיזוי הר"ן סנהדרין כ: - "אבל ליכא למימר דלא המליכו לאחאב מן השמים, אדרבא הוה מורד במלכות בית דוד שהייתה קיימת באותה שעה, שהרי השגיית קרע הממלכה מבית דוד רק משבט יהודה לבדו, וכל מלך שהמליכוהו עשרת השבטים עליהם - דין מלך יש לו לכל דבר".

ויש לדון בדבריו, אך נראה שהגדרתו היא שכל שהמליכו אותו ישראל - דין מלך יש לו לכל דבר. ומה שמזכיר שודאי המליכוהו מן השמים, הרי זה מכה המלכות ישראל אותו עליהם, ובכך מתקיימת חבואה של קריעת המלכות מעל בית דוד. (כלי - ההמלכה מן השמים נעשית בפועל ע"י בחירת ישראל, וכדאיתא בבי"ב (נא) - "אמר רב חנן בר רבא אמר רב אפי ריש גדותא משמיא מוקמי ליה", ואומר שם הרשב"ם - "אפי לגרונתא לראש הוא על פיך", והיינו שכל שנעשה בארץ הוא ע"פ רצון ה') ולא מצינו שנביא שנמשח אחאב או עמר אביו בידי נביא.

ושמא ניתן היה להסביר בדבריו שיש צורך בנביא ובהסכמת העם להעמיד את המלך וזאת משום דבריו - "ליכא למימר שלא המליכו לאחאב מן השמים" דשמא כוונתו לנביא, ומסוף דבריו ניתן ללמוד על הצורך בהכרחי בהסכמת העם "כל מלך שהמליכוהו עשרת השבטים עליהם...", ולא היה לו להזכיר זאת אם לא שהיה בכך צורך חיוני והכרחי. וצ"ע.

על כן - מוכח לכאוי שדין מלך היה לו על אף שהיה רשע ושלא מבית דוד, ומה עוד - שלא נמשח ע"י נביא, אלא נבחר ע"י ישראל.

ואף שיטת חתום, מקשה עליו הערלי"ג כמה קושיות ע"ש אריכות הדברים, ומסיק לבסוף - "ועיי"כ צ"ל דכוונת חתום היא דדוקא דינא דפרשת המלך (כלו - האמור בספר שמואל) לא שייכי רק במי שנמלך על כל ישראל ומאת המקום אבל לא שלא נחזה לו דין מלך בלא כן".

וצ"ב מהי כוונתו כשאומר 'דין מלך'. וע"פ האמור לקמן בעני"ה יתבאר הדבר.

אולם, שמא ניתן לדחות ההוכחה מאחאב, וזאת ע"פ דברי הירושלמי (הריות טו: וכן מביא הקרי"א, הריות י"א. לקראת סוף העמ' ע"ש) האומר - "ומה טעמא ומלך

ישראל ומלך יהודה וגוי כנען כנגדו אמר רבי יוסי בן בריה עד דיהוה
בן נמשי ומה טעם "בני רביעים ישבו לך עד כסא ישראל" מיכן ואילך בליטטיא
היו נוטלין אותה".

הירושלמי עוסק בעניין הקרבת קרבן המלך לכפרה, מלך מקריב שעיר והדיוט
שעירה, ומבואר שם כי רק עד יהוה הייתה מלכות לישראל, ואחאב נכלל אותן
השנים עד מלכות יהוא. כל מלך שמלך אחריו אומרת הגמ' - מלך בלסטיות
ואינו מלך.

א"כ אחאב מלך כיוון שזו הייתה גזירה משמים, דבר הנלמד מן הפס' אותו
מביאה הגמ', אך שאר מלכי ישראל לא מלכו כלל.

אך לכאוי ניתן להשיב ע"פ דברי האבני נזר (חלק יחיד סי' שיש אות כז) - "ורחש לבי
עוד דבר חדש דהא דאיתא בירושלמי פ"ק דר"ה ופ"ג דהוריות דששה חדשים
שהי דוד נרדף מפני אבשלום השעירה הי מתכפר כהדיוט. לאו למימרא דאז
לא הי' לו דין מלך כלל. אלא מאחר דדין שעיר תלוי במי שאינו ע"ג אלא הי'
אלקין. ומאחר שהי' נרדף ומתירא מאבשלום בע"כ יש ע"ג שררה. ואין זה תלוי
באם יש לו דין מלך או לא... ומי"מ דין מלך יש בו עדיין לכל דבר והמורד בו אז
הי' חשוב מורד במלכות. וע"כ מצינו בקרא שגם אז שהי' נרדף דוד נקרא מלך.
ושמעני שקללו אז הי' לו דין מורד ומהויב מיתתה".

מדבריו נראה שהקרבן הוא לאו דווקא דבר עקרוני בדין המלך, ואמנם אומר
הוא את דבריו לגבי דוד המלך, אך ניתן להשליך אף לגבי מלכי ישראל, דכל מה
שאמרנו לגביהם שאין להם דין מלך - זאת משום שלקחו המלכות בלסטיות
(דהיינו שהרגו אחד את השני, עד שהיו מלכים שמלכו תקופה של כחודש ימים
בלבד) - זה רק לעניין הקרבן, דהוי דבר חמור.

עוד ניתן לומר שתיאור הירושלמי של לקיחת המלכות בלסטיות, כלוי - שהרגו
זא"ז - מבטאת את העובדה שלא קיבלו אותם העם עליהם למלכים, ולכן לא
מלכו.

לדין זה שנצרכת הסכמת העם ישנן הוכחות משי"ס, ראשונים, אחרונים
ובעקבות כך גם מהתני"ך, שנביא אף במהלך העניינים השונים.

למשל בהמלכת שאול - בתחילה לא קיבל אותו כל העם למלך - "ויבני בליעל
אמרו מה ישענו זה ויבחרו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמתיריש" (שמואל א', י' כז).
ולאחר שניצח במלחמה וקיבלו אותו כל העם עליהם כתיב - "ויאמר שמואל אל
העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה: וילכו כל העם הגלגל וימלכו שם את
שאול לפני ה' בגלגל וגוי" (שם יא, יד-טו).
אומר שם המלכיים "שימליכוהו שנית כראונס", ומשמע שיהיה מלך מעתה,
לפי שאומר שימליכוהו שנית.

וכן בדוד בזמן מרד אבשלום - כיוון שהלך העם אחר אבשלום נחשב כמלך וי'
שוית קול מבשר ח"ו סי' מב ד"ה בהקדמת שו"ת), כמו שנאמר בגמ' - "אמר רב חונה
כל אותן ששה חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום שעורה הוות מתכפר לו
כהדיוט" (ירושלמי הוריות, פ"ג ה"ט). מבואר שדוד ירד במידת מה ממלכותו וזאת
משום שבנו לקח את כס המלוכה, ומן הפרשה משמע בהדיא שזכה למלכות
מתוקף בחירת העם בו, וחזינו שלא בלבד שהודח דוד בפועל אלא שהיו גם נפ"מ
הלכתיות לכך שלא היה מלך עוד בזמן מרד אבשלום, ומשמע שלאבשלום היה
דין מלך.²

על פי האמור לעיל לכאוי מוכח שמלך ישראל - אף על פי שהוא רשע - דין מלך
יש לו. דהדחיה מן הירושלמי אינה עומדת, לפי שלא ניתן להשליך מדין כפרת
המלך לכל דיני המלך.

האדמו"ר מסאטמאר (שו"ת דברי יואל, או"ח סי' ל סעי' ה) פסק שאם שורר בארץ
שלטון חילוני שאינו חולך ע"פ חוקי התורה צריך לקרוי, כמו שלטון נוכרים.
וה"ל - "הנה ודאי דלא עדיף עכשיו, אלא אדרבה גרוע עכשיו באותה הממשלה,
כמבואר בזהר הקדוש כמה פעמים, דגלות הערב רב קשה יותר מגלות
האומות, ואין להסתפק בזה בעוונותינו הרבים".

² ר' שמואל ב' פ' י"ט שדור עשה השתדלות להתקבל על העם, וצריך היה העם "להשיב
את המלך", ור' שם במלכיים. וכן ר' ב"ר ס' כיצד משדל אבשלום את העם לתמוך בו
ולתמליכו, וכיצד אומרים העם בפ' י"ט כי הם "תשחו" כלו- המליכו את אבשלום. ד"ק
מלכים א', ב', כח.

אך מקשים עליו מסברא וע"פ סוגיות שונות בגמ':
 הרב אי"י זלניק (הר הקודש עמי שכה- שכן) מסביר שכאשר השלטון לא מתנהג ע"פ התורה - אין זה שייך לחורבן הארץ אלא לייחיתערבו בגוים וללמדו מעשיהם,² זאת משום שגם כאשר היו שני בתי המקדש קיימים, היו זמנים שהשלטון לא היה ע"פ תורה וגרוע מכך, ולמרות זאת - פשיטא שלא קרעו על ערי יהודה וירושלים. היו תקופות בהם הכהן הגדול היה צדוקי ל"ע, ועל אף זאת - לא קרעו על חורבן בית"ק.

הרב זלמן קורן הוסיף שם שחז"ל אמרו "מפני מה זכה עומרי למלכותו מפני שהוסיף כרך בארץ ישראל" (סנהדרין קכ). אם נגזר את מה שאומר האדמו"ר מסאטמאר שער הנמצאת תחת שלטון חילוני, ק"ו רשע כעמרי - אזי אין לה דין של עיר בנויה בישראל אלא כמו שאר ערי חרבה הנמצאות תחת שלטון גוים וממילא יש להתנבל על חורבנה, אי"כ חשוב הדבר כאילו מעולם לא בנה עומרי את שומרון, שבנין רשעים סתור ועומד הוא מעיקרו.
 ע"כ צ"ל כי מה שמחשיב את העיר כחרבה לענין אבילות וכי היינו דוקא שלטון נכרי ממש. אך שלטון ישראל אינו נחשב חורבן.

ואמנם האדמו"ר מסאטמאר (ויזאל משה, מאמר יישוב ארץ ישראל, סי' טז עמ' רנב) מסביר את הסוגיא בכך שעומרי הושיב בכוונה תחילה אנשים יראי שמים בכדי שהעיר תעמוד וזכותה תעזור לו - הרי אלו סברות של צדיקים, ולא של מלך רשע כעמרי.

מה עוד שבש"ע נפסק שהקביעה האם העיר הינה בגדר של חורבן אם לאו נעשית ע"פ העומד בשלטון ולא צדקות או רשעות התושבים קובעת את הדבר, אי"כ מה הועיל בכך שישבה בצדיקים אם השלטון היה רשע וגרוע אף מגוים - לדבריו.

ומלבד זאת - הגמ' (סנהדרין קכ ע"ב) אומרת שכתוב היה על דלתות העיר שומרון

שבעה עומרי "אחאב כפר באלוקי ישראל" - ודבר פשוט הוא שאילו באמת הייתה סברא כזו לעומרי, הרי שלא היה נותן לבנו אחאב לבטל את תכניתו בצוריר גראפיטי מיותרים³.

² ר' נחלת יעקב (ובאריכות אף על שאר סוגיות).

ועל אף שניתן לומר בפשטות כי אחאב עשה זאת לאחר מות אביו, מ"מ לא מסתבר שאחרי מחשבה עמוקה כזו לא היה עמרי מזהיר את בנו לבל יחבל בכל עמלו.

הציץ אליעזר (שו"ת ציץ אליעזר ח"ו, סי' מח, עמ' רכה- רכז) פוסק שאע"פ שהתנהגה ברובה חילונית בימינו ישנם כל חובבי המצוות (וחובת העלייה לארץ. ואבאי מעט מדברין - "מצוות עלייה והתיישבות גם כשהתנהגה היא ברובה חלונית. נראה לי כדבר ברור, שאין מקום כלל לסירוב לעלות לארץ משום שהתנהגות המדינה נמסרה ברובה בידי פורקי עול בעו"ת, וגם לא לטענה לומר שבלתי אפשרי שתוכל הישועה השמימית לצמוח על ידי אלה האנשים אשר אין יראת אלקים בלבם... מי יוכל לבוא בסוד ההשגחה העליונה ולמצוא חקר שדי, הרי כבר היה כוזאת לעולמים שבאפס עצור ועיזב שלח ה' עזרתו מקודש בידי מלך ישראל רשע להרחיב את גבולות הארץ וליישב בה המוני בית ישראל, ומפליא הדבר, שהכתוב מציינן הדבר לשבחיו של מלך זה סמוך ונראה יחד עם ציינו את גדול רשעתו של מלך זה⁴, בבחינה של אין עבירה מכבה מצורה".

אי"כ מבואר כי על אף ששלטון ישראל מסור בידי רשעים "מאת ה' הייתה זאת, היא נפלאות בעינינו", ונחשב השלטון כמלכות ישראל.
 ועוד, שכמובן לא היו כל הנוכחים לעיל מבית דוד ולמרות זאת נקראו מלכים, וכפי שיתבאר עוד לקמן.

ואין להקשות מדברי הרמב"ם (הל' מלכים פ"א ה"ז) - "וכל מי שאין בו יראת שמים אע"פ שחכמתו מרובה אין ממנין אותו למינוי מן המינוין שבישראל", כיוון שניתן לומר בפשטות שלכתחילה אין למנות מלך כזה, אך לא עסק הרמב"ם במקרה של דיעבד. במקרה זה יהיו למולך דיני מלך.
 וכן לגבי דבריו (הל' כלי המקדש פ"ד הכ"א) - "ואין מורידין לעולם משררה שבקרב ישראל אלא אם סרח" דמשמע שאם סרח מורידין, פשיטא שחובה מוטלת עלינו להשתדל להורידו מגדולתו, אך כל זמן שלא הודח מתפקידו עומד הוא במינויו.

⁴ ר' מלכים ב', י"ד, כג-כו

ג. המלכות מלך ללא נביא

בנוגע להמלכת המלך - באם צריך נביא או לא, אומר על כך הרמב"ם - "אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא, כיהושע שמיהרזו משה רבינו ובית דינו, וכשאלו דוד שמיים שמואל הרמתי ובית דינו" (הלי מלכים פ"א ה"ט).

וכן - "אין מעמידין מלך אלא על פי בית דין של שבעים ואחד" (הלי סנהדרין פ"ה ה"א).

ומשמע לכאן שנצרך נביא וביד ע"מ למנות את המלך.

דן בעניין הראייה קוק זצ"ל (ש"יית משפט כח, הלי מלכים, סימן קמד סע' ט"א וציטוט מעמי שלו והלאה ע"ש) - "...מדבריו כאן בהלכה ג' ה"י אפשר לומר, דלפתיחלה היא המצוה בכך, אבל אם העמידו ישראל מלך בלא נביא ג"כ הרי זה מלך לכל מצות המלכות... ואולי כונת הרמב"ם דדוקא בזמן שעומד ג"כ מלך מבית דוד, אם העמיד נביא מלך אחר על חלק מישראל או רובו יש לו דין מלכות, וזה אי"א בלא נביא... בזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלם הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה... מה שנוגע להנהגת הכלל, כל שמהניג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה. שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם כו', וסעד לדבר הוא לשון הרמב"ם בפ"ד דסנהדרין ה"יג: ראשי גליות שבבבל במקום מלך הן עומדים ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום כו'. וק"ו שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה, באיזו מדרגה שהיא, שהועמדו בשביל הנהגת האומה, לא רק בעיקר בשביל הרצת התורה, אבל אותם שהוסכמו בעמדתם לכתחילה בשביל האומה בהנהגתה הכללית, גם הארצית, כמלכי בית חשמונאי, וגם נשיאיהם, פשיטא דלא גריעי מראשי גליות שבבבל. וע"כ לא הוצרך קרא לרבות ראשי גליות, שהם דוקא מיהודה, ומבית דוד, כמבואר בתוס' שם ד"ה דהכא בשם הירושלמי, אלא להורות דאפילו בגלות יש להם כח של עמידה במקום מלך ישראל. אבל כשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי, ע"פ דעת הכלל ודעת ב"ד, ודאי עומד הוא במקום מלך, לענין משפטי המלוכה, הנוגעים להנהגת הכלל".

וכן מבני הציץ אליעזר (ח"י סי' כח) וז"ל - "זה שכותב בה' מלכים, אין מעמידין מלך מתחילה, כוונתו שזהו דין של לכתחילה, ומוסב על נביא, שזה שצריכים גם

נביא הוא רק דין של לכתחילה מכיון שבתוספתא לא נזכר זה שצריכים נביא, וגם הוציא כן ממ"ש: לא תוכל לתת עליך איש נכרי. ואי נביא מעבד איך בכלל יוכלו לתת איש נכרי... ויתיישב ממילא על הא שברמב"ם הלכות סנהדרין לא כתוב לשון זה של מתחילה, מפני ששם הרי לא מוזכר מנביא ורק מע"א, וע"א מעבד אפילו בדיעבד, וזה שלא מזכיר בה' סנהדרין מנביא מפני ששם לא מדבר במיוחד על פריטי דיני מינוי המלך אלא מדבר בדרך כלל על כל הדברים שזקוקים לבחי"ד ע"א".

אי"כ מוכיחים דרב זצ"ל והציץ אליעזר מהרמב"ם שמצינו במחלף ההיסטוריה מנהיגי ציבור שלא הומלכו בדיוקא ע"י נביא כיוון שא"א היה בכך, ומכל מקום דין מלך ממש היה להם. כל זה אמור בנוגע להנהגת הכלל כפי שמגדיר הרב. עוד משמע מדבריהם כי צריך ב"ד על מנת להמליך את המלך שלא ע"י נביא, מה שאין לנו כיום לצערנו הרב.

כן מובא לחדיא בפ"י הרמב"ן על התורה (דברים י"ז, ח) - "אשר יבחר ה' אלהיך, על פי נביא. אם כן מה טעם להזהיר "לא תוכל לתת עליך איש נכרי", והשם לא יבחר בנכרי. אבל לדעת רבותינו יש בכתוב הזה תנאי נסתר, יאמר שום תשים עליך המלך שיבחר השם בו אם תוכל לעשות כן שיעזר השם בנביאים, אבל איש נכרי לא תוכל לתת עליך לעולם", כל"ו - אם אין נביא, ניתן להמליך המלך אף בלעדיו.

(מה שיוצא הרמב"ן ובראשית מס', ז) בחריפות ותיקופות כנגד שלטון בית חשמונאי, מבאר הרב זצ"ל בתשובה שנוכרה לעיל כי התנגדותו של הרמב"ן הייתה לכך שהחשמונאים עצמם קיבלו עליהם המלוכה ולא מסרוה לזרע דוד, אך על העם והסנהדרין שהמליכו אותם עליהם באותו הזמן אין לרמב"ן קפידא כלל כיוון שהי הצורך בכך.)

מקשה הגרי"ש ישראלי זצ"ל (נפטר הימני, סמכות הנשיא ומוסדות ממשיכי נבחרים בישראל) על מורן הרב זצ"ל בעניין החילוק שעשה בין נביא ובי"ד, דנביא לכתחילה אך בדיעבד אין עיכוב ובי"ד אף בדיעבד מעבד, שהרי את השלשון "בתחילה" אותה נקט הרמב"ם בחלי מלכים דמשמע דוקא לכתחילה, היא נסובה אף על הצורך בב"ד כדי להמליך, בדיוק כמו על הנביא.

ולכאזו ניתן לומר שראייתם ממה שכתב הרמב"ם בהל' סנהדרין, שמנה בי"ד ללא אזכור של לכתחילה ומשמע דאף בדעבד צריך המלכה ע"י בי"ד. יש לחדות על פי מה שכתב החצ"ן אלעזר, שמה שלא הזכיר שם נביא הוא רק משום ששם עסק הרמב"ם בעניינים עליהם הבי"ד ממונים, ולא היה לו כלל צורך להזכיר נביא כי אם את המלך אותו ממליכים הבי"ד. כלו' - לא רצה הרמב"ם לומר שבי"ד נצרך למינוי המלך אף בדעבד, אלא שמנה שם את כל המינויים עליהם אחרים הסנהדרין באופן כללי.

בדמיון זה, ובחירת ע"י כל העם.
ומסיק הגר"ש ישראלי שאף בי"ד בדעבד אינו נצרך למינוי המלך, אלא די

יִאמְרוּ - "וְלֹאֲחֹר שֶׁנִּתְבָּרַר שִׁמְיוֹן הַמֶּלֶךְ וְהַשּׁוֹפֵט שְׂוֹיִים הֵם לַעֲנִיִּין הָרִשׁוּת הַמְּמֻנָּה אוֹתָם, וְזֶה יָכוֹל לִהְיוֹת כִּשְׁנֵי אֲוִמִּים: בְּאוֹפֶן מִיּוֹן מַלְמַעְלָה עִ"י נִבְיָא אוֹ סִנְהֶדְרִין. וּבִדְרֹךְ בְּחִירָה עִ"י תַּעֲם, וְאֵז אִין צָרִיךְ לֹא לִבְנִיא וְלֹא לִסְתַּחֲדָרֵינוּ. מַעֲתָה יוֹצֵא שֶׁכֹּל הַמִּיּוֹנִיִּים הַמְּמַלְכִּיתִיִּים שִׁתְּעִשׂוּ בִּישְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ שֶׁל בְּחִירוֹת... יִהְיֶה לָהֶם תְּתִקֵּף וְסִמְכּוֹת. וּמִסֵּתֵבֵר לַפְעִמִּיךְ שֶׁכֶּשֶׁם שִׁיכּוּלִים לַמּוֹת אִישׁ אֶחָד... כְּמוֹיִכ׳ אֲפֹשֶׁר לַמּוֹת מוֹעֲצָה שְׂבִיחַד יִהְיוּ לֹה הַסִּמְכּוֹת הַלֵּל. וְתִפְיִי נִרְאֶה כִּי מַעֲתָצָה מִמְּשַׁלָּה שֶׁתִּבְחָר בְּדֶרֶךְ שֶׁל בְּחִירוֹת וְכוּנּוֹת. יִהְיֶה לֹה סִמְכּוֹת בְּכָל מַה שְׁנוֹעַ לְהַתְחִלָּת הָאוֹמָה כְּאוֹתָה סִמְכּוֹת שֶׁהִיא לַמֶּלֶךְ יִשְׂרָאֵל".

עוד מביא שם ראייה מן הורדבני (ה' מלכים י"ג ה"ח) שאף הוא אומר שמלך של ישראל המליכו אותו עליהם שמה מלך - "והא מלך היינו שהומלך על פי נביא או שחשכמו עליו כל ישראל".⁶

וכן המאזרי (ראש השנה ב') - "מת באזר והניח בן ראוי לירש המלכות ולא עוד אלא שהסכימו כל העם להמליכו ותחתיו מאזר אלא שלא הוקם עד ניסן אינ מונין לו אלא מניסן ומונין כל אדר לראשון ואינן שמת ואינן שהיה ראוי לירש ושנסכמו להקנימו הואיל ולא הוקם עדיו כבר היו

ר' מלכישא, ט. כר.⁵

ר' עזר בר"ן בדרשותיו שביא לקמן בעמ"ה.⁶

השאין להמליך אחר תחתיו ולמדת שכל שמת המלך מונון לו אף לאחר מיתתו עד שהוקם אחר שיהיו מונון לוי'.

כמו שציין הגרייט ישראלי בתשובתו - הרב עסק בסוגיא זו בגדר העיון בלבד, ובתור תשובה לרב פלוני ששלח לו שאלה בקשר למלכות חשמונאי.

אזכר מה שאמר הרב דצריך ב"ד אף בדיעבד נוגע רק לתקופת בית השמונאי אשר בה הסתגדרין תובב"א עוד הייתה קיימת. אך בזמננו אנו שאף ב"ד אין לנו, במצב זה ניתן להעמיד מלך אף ללא ב"ד, ואף ללא נביא.

ודוחק רב, מה עוד שגם הציץ אליעזר מביא הוכחה זו להלכתא.

ד. סמכויות המזינה - שלטון מדיני

מכל הנא לעיל יש לעיין האם למדינה, קרי - לשלטון המדינה, יש לפחות סמכויות מדיניות כלליות וכפי שהגדיר הרב זצ"ל. וכן משמע גם מהר"ן בדרשות שנביא לקמן בענין, שיש למלכות ולמשל סמכויות מדיניות כאלה ואחרות. וכמו שאמר הגר"ש ישראלי זצ"ל שבבחינת ממשלה ישנה נתינת סמכות לסמכויות של המלך לעניין הנהגת הכלל.

לכן, גם אם יש תוקף, הרי הוא נתון לגוף הממשלתי בכלל.
הממשלתי ולא ראש המדינה.

ה. מלכות חשמונאי (- אגריפס והורדוס) וההשכלות לדוריו

הרמב"ם (הלי מגילה ותוכה פ"ג ה"י) מונה את מלכות החשמונאים על אף שלא היו מבית דוד, אשר בסופם לצערו היו אף מלכים רשעים (- יהודה אריסטובולוס קשר את אמו עד שמתה ברעב, הרג את אחיו אנטיוגוס ואת אחיו אלכסנדר ינאי שם בכלא. לאחר מכן יהודה אריסטובולוס התאבד, וכשינאי יצא מהכלא התחיל למלוך והרג את החכמים. יוחנן הורקנוס נעשה צדוקי. תבנים של

שלומציון המלכה, חורקנוס ואריסטובלוס, עשו ביניהם מלחמת אחים. כ"א בנפרד שלח אגרת לפומפיוס ברומא שיבוא לעזור לו נגד השני, וכשבא ביטל את מלכות חשמונאי והפך את יהודה לפרובינציה רומאית. אח"כ מלכו בית הורדוס, שהוא עצמו הרג את החכמים ודיכא את העם. אגריפס הראשון קנה את המלוכה מקלאודיוס בכסף. אגריפס השני שלח את גדודיו לטיטוס לעזור לו לכבוש את ירושלים. וז"ל הרמב"ם - "עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרוגם והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן חכניהם וחזרה מלכות לישראל יתר על מאותם שנה עד החורבן השני", הרמב"ם שנוהג בד"כ לקצר בספר המצוות בחר לכתוב הקדמה ארוכה במקום זה.

וזה על פי מאמר הגמ' (עבודה זרה ח:) - "מלכות בית חשמונאי בפני הבית מאה ושלש, בית הורדוס מאה ושלש". הרמב"ם מנה כל תקופה זו בכלל מלכות ישראל.

(מה שיובא לחלן אינו מעיקר ענינו, אך בכדי להסיר קושיה שלא יתכן שהתכוון הרמב"ם לדני מלכות - נאלצתי להוסיף אף נספח זה).

בתוך מאתיים ושש שנה אלה נכללת כפי שאמרנו אף מלכות הורדוס שהיה עבד כנעני, ואגריפס בנו - שהיה ספק גוי ספק יהודי פסול.

גוי - "ואומר רבינו שמואל דהורדוס לא נשא בת ישראל - שעשה תשובה" ונכמות מה: תוד"ה כיוון כל', הורדוס נשא גויה ולא חילל בת ישראל, וממילא בנו אגריפס הוא גוי גמור. והרמב"ם (פירוש המשניות סוטה פ"ז משנה ו) בעצמו אומר - "ואגריפס היה מקהל גרים ולא היתה לו אם מישראל ואסור לְמנותו כלל".

ואף למי שאומר שהיה יהודי (משמע מרש"י סוטה מא) - יש הסוברים (ותס' סוטה מא: ריטבי"א קידושין יד.) שאין להמליכו עד שיהא אביו ואמו מישראל ולא סגי באמן, ומלבד זאת - ודאי שלא ראוי היה למלוכה כיוון שהיה בנו של עבד, וכן אומר הרמב"ם (ויקרא כד, י) בחד"א - "וטעם בן הישראלית ואיש הישראלי - להורות כי הע"ז הבא על בת ישראל חולד אינו ישראלי. ואע"פ שפסקנו בגמרא דע"ז הבא על בת ישראל חולד כשר בין בפנייה בין באשת איש, הרי אמור מזהמין את חולד שהוא פגום לכהונה, וכל שכן שאינו ישראלי בשמו לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ".

והזכר צריך ביורר ובעיקר בדעת הרמב"ם, כיוון שאף שמלך יהודי רשע יוכל להיקרא מלך, הרי גוי ודאי לא יכול למלוך כלל ועיקר. אלא שבמידה ועמד ומלך, יש לעיין האם בדיעבד הוא מלך או אפי' הכי אין זה מועיל.

עד אנו רואים לגבי אגריפס - "ות"ר מעבירין את המת מלפני כלה וזה וזה מלפני מלך ישראל אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני כלה ושבחוחו חכמים שבחוחו מכלל דשפיר עבד והא א"ר אשי אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול דאמר מר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, פרשת דרכים הוא" (כתובות יז.).

ועוד - "אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבחוחו חכמים וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אותה אחינו אותה" (סוטה מא.) ואומרת שם הגמ' (שם ע"פ) - "ושבחוחו חכמים - שבחוחו מכלל דשפיר עבד האמר רב אשי אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנא' שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, מצוה שאני.

תקושי בדברים הוא שהגמ' מכנה את אגריפס 'מלך', עד כדי כך - שדורשת עליו את דרשת "מלך שמחל על כבודו", ואינה מתרצת שלא היה מלך אלא באופן אחר.

ובאמת אומרת הגמ' בסוטה - "תנא משמיה דרבי נתן - באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלליה שהחניפו לו לאגריפס", והחנופה הינה משום שאינו יכול להיות מלך ישראל. על פי דברים אלו כותב התוס' בכתובות על דרשת הגמ' - "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול - אע"ג דלא היה מלך גמור... מ"מ היו נוהגין בו כבוד כמלך גמור".

אי"כ, צריך עיון מדוע מנה הרמב"ם את הורדוס ואגריפס כמלכות ישראל.

וצריך ביורר האם כל מה שאומר הרמב"ם כי מלך גוי אינו יכול למלוך הוא רק לכתחילה שלא למנותו אך אם מלך מהני, או שמא אפי' הכי לא.

בעל ההפלאה אומר בדעת התנ"י בכתובות - שכיון דהוי לשיטת התנ"י חובה מדאי למנות מלך מקרב אחיו, אזי אי עביד לא מהני, ולכן אף בדיעבד לא מועיל המינוי ואינו מלך כלל.

ומביא ראיה לדבר מהגמ' בבא בתרא (ד) דמשמע ממנה שהורדוס אינו מלך אף לאחר שמלך.

אך מקשה על תשובתו, דאפי' נהגו בו כמלך, מדוע דרשה כלפי' הגמ' דרשה גמורה של "מלך שמחל על כבודו", והרי אינו מלך מדין תורה אלא שהתחייטו אליו בזה האופן.

על כך משיב החתם סופר וז"ל - "שבחוהו מכלל דשפיר עבד. ר"ל דמבואר בסוטה שחכמי דורו של אגריפס החניפו לו ונתחייבו כליו על זה ע"ש, וא"כ הא דשבחוהו ע"י לאו משום דלא הוה מלך גמור שהרי החניפו לו, אע"כ ס"ל אפי' מלך גמור נמי שרי' בכה"ג והא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ולזה נתכוננו ת"י בקוצר ומ"י בהפלא"ה כ' שדבריהם דחוקי' ואין כאן דוחק לפמ"ש".

תשובתו על בעל ההפלאה היא שדרשת הגמ' אינה נדרשת כלפי אגריפס, אלא כיוון שחכמים רואים באגריפס כמלך יש חשש שיבואו לנהוג כן גם במלך ממש, אך ודאי שאגריפס אף בדיעבד אינו מלך.

אך לכאוי מוכח בדעת התנ"י בהיפך משיטתם, וזאת משטמ"ק בשם הריטב"א (כתובות שס), וז"ל - "וכתב הריטב"א ז"ל - פי' ר"י דאע"ג שלא היה מלך כדן כדאיתא במסכת סוטה, מ"מ כיוון שמלך - נוהגים בו כבוד כמלך ע"כ".

א"כ מוכח מלשוננו (שכן גורס בלשון ר"י בתנ"י או אפי' מסביר שיטתו) - בדיעבד מלך אגריפס, "כיוון שמלך" - משמע כבר מלך, וממילא נוהגים בו כבוד כמלך מצד העובדה שמלך ולא מצד סיבות חיצוניות.

וכן מוכיח ר' אלחנן וסרמן (קובץ שיעורים במא בתרא שם) מלשון התנ"י והשיטה בשם הריטב"א. ומתוך את קושיית ההפלאה מהסוגיא בבי"ב בכך שהורדוס מלך בזרע ולא הוסכם ע"י העם, לכן אף בדיעבד לא היה מלך, אך אגריפס קובל ע"י העם ובדיעבד שם מלך עליו.

ושמא ניתן ליישב גם לדעת הפוס' האומרים שאף בדיעבד אינו מלך. וממה נפשך עדיין קשה מהורדוס שמלך בזרע ואף בדיעבד לא היה מלך, ומדוע החשיבו הרמב"ם בהל' חנוכה.

ונראה שהתשובה כתובה בצידה, ונלמדת מלשון הרמב"ם הכותב לגבי בית חשמונאי "והעמיזו מלך מן הכהנים" ואח"כ נוקט "והורה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנה".

שמא אפשר לבאר כי רק למלכים ישראלים ניתן לתת שם מלך, אך מלך ואפי' הוא עבד כנעני ל"ע - אם הוא מולך על ישראל, יש לכך שם מלכות ישראל, אך הוא אינו מלך.

אמנם כתב הרמב"ם על אגריפס בפירוש המשיניות שהזכרנו לעיל שאמרו החכמים "אחינו אתה" רק משום שלום מלכות, ושלום מלכות הוי דין גם במלכות גויים ולא רק בישראל - הרי מגדיר זאת כך משום חנופתם כמו שמבואר שם בגמ', "באותה שעה נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה מפני שהחניפו לו לאגריפס".

ולא אמרו זה משום כבוד מלכות אלא בתור חנופה בעלמא, שהרי נצטער אגריפס על הפס' "מְשַׁכְּבֵי אֲחִיךָ תִּשָּׂים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ לא תוכל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אֲחִיךָ הוּא" וכמו שביאר הרמב"ם שהבאנו - הוא אכן לא היה מקרב אחיהם, לפי שהיה בנו של עבד וגויה, ובכל זאת אמרו לו "אחינו אתה אחינו אתה" דבר זה היה אסור משום חנופה.

אך ודאי שכבוד מלכות שייך, וכמו שמצינו בתנ"י בכתובות (יז) האומר - "אע"ג דלא היה מלך גמור כדמשמע באלו נאמרין - מ"מ היו נוהגין בו כבוד כמלך גמור", ועם כך שנהגו בו כבוד של מלך אין בעיה לכאוי (וכדמוכח מגמ' ובריתא שהבאנו לעיל על כך שיש לנהוג כבוד במלך ואפי' הוא גוי).

וכאשר שבחוהו על כך שעמד בעת הקריאה בביהמ"ק כדן מלך שצריך לעמוד, לא היה בכך משום חנופה.

וכן ר' בתנ"י שם (סוטה שם) וז"ל - "וזה היתה החנופה שמלך בזרע שלא כדן תורה והודו לו והחזיקו בכך, נהי שלא יוכלו למחות היה לחן לשתוק ולא לחזיקו".

השאלה היא - מה ההבדל בין מלך גוי המולך על ישראל כהורדוס ואגריפס לבין שאר אוהי"ע השולטות בארץ.

ועל כך ניתן להשיב על פי דברי ר' חיים ב"ר ישראל בנבנשתי⁷ (שנית בעי חיי חז"מ ח"א סי' ד' בסופו - ד"ה אך מה) האומר: "לכולהו פירושי יוצא דהחניפו לו לומר שמן הדין היה ראוי למלכות אבל אוהי"ע שאם היו אומרים לו שאעפ"י שכן הדין לא היה ראוי למלכות הם היו מקבליו אותו למלך לא היו נעששים ופשוט אצלי שאפי' היו מקבלין מלכותו עליהם לא מהניא מפני שאותה קבלה היתה באונס שיראים היו למחות שלא יהרגם כענין בנא בן בוטא ומי לא עסקין שכשמוך הורדוס הודו במלכותו מפני היראה ואפילו הכי לא הועילה אותה קבלה כיון שמלך בזרוע שלא ברצון חכמים וכל זה מבואר בתנ"י בפ' אלו נאמרין אבל אוהי"ע שאם מתחלה היו מקבלים את הורדוס למלך בלתי כפיה אלא מרצונם הטוב ברצון כל ישראל היו מקבלין אותו היתה מועלת אותה קבלה והדברים צריכים תלמוד".

ולכאוי נראה ביאור הדברים - שכיוון שלא קיבל עם ישראל את הורדוס מרצון, אלא בכפיה, אזי לא הייתה זו קבלה גמורה ואין לו דין מלך. ואם היו מקבלים אותו מרצון - היה לו דין מלך על אף שהוא עבד כנעני. זאת משום שכל תוקף המלכות נובע מהעם.

ואכן, הדברים צריכים תלמוד. אך מכל מקום נראה כי דין מלכות הייתה על ישראל באותו הזמן, עם זאת שהורדוס לא הוגדר כמלך בפועל.

ראיה לכך ניתן להביא מדברי הרב אי"י זלזניק שהובאו לעיל, דלא מצינו שקרעו באותם הזמנים של מלכות הורדוס ואגריפס, לא על ערי יהודה ולא על חורבן הבית.

זאת לכאוי מוכח ממאמר חז"ל (סוכה נא:) "מי שלא ראה בית המקדש בבנינו לא ראה בנין מפואר מעולם מאי היא אמר אביי ואיתימא רב חסדא זה בנין הורדוס". וע"כ לא היו מכנים חז"ל את אותו בניין מפואר בתור בית המקדש בבנינו אילו נחשב פְּתָרָב והיה צורך לְקָרֹעַ עליו.

עכ"פ, דברים אלו של הרב בנבנישתי מקבילים לדבריהם של הרב זצ"ל, הצניץ אלעזר והגר"ש ישראלי שהבאנו לעיל מצד קבלת העם, ואם על מלך גוי אומר, כן ק"ו על מלך ישראל.

אי"כ, ביאור דברי הרמב"ם בהלכות תנוכה הוא שלמלכי בית חשמונאי היה לכאוי דין מלך גמור וכמו שמשמע שם, ולכאוי לעינינו אותם הזכירו הרמב"ם קוק והגר"ש ישראלי זצ"ל, זאת מכח המלכות כל ישראל אותם עליהם. ומלבד זאת - "חזרה מלכות לישראל" - שם מלכות ישראל היה באותם הימים על הארץ וזאת מכח הסכמת העם.

ועל אף שהיה גוי ולא היה לו דין מלך, מ"מ - דין מלכות ישראל היה קיימת. דאינו דומה מלכות עם זר השולט בארץ, לשלטון מלך גוי המולך בהסכמת ישראל ומכוחם.

ו. החובה להקים מלך
האפשרויות והחובה להקים מלך בכל זמן נלמדת בהדיא מדברי הר"ן והמאירי.

המאירי אומר (ספדרין נב:) - "ומי"מ דיני המלכות קיימים בכל זמן, ואף בכל דור ודור יש רשות למנהיגי הדור וגדולי הארצות לענוש ולהרוג דרך הוראת שעה".

ואומר הר"ן (דרשות הר"ן דרוש יא) - "ידוע הוא כי המין האנושי צריך לשופט שישפוט בין פרטים, שאם לא כן איש את רעהו חיים בלעו, ויהיה העולם נשחת. וכל אומה צריכה לזה ישוב מדיני, עד שאמר החכם שכת הלסטים הסכימו בניניהם היושר. וישראל צריכין זה יותר משאר האומות. ומלבד זה צריכין אליהם עוד לסיבה אחרת, והוא להעמיד חוקי התורה על תלם, ולהעניש חיובי מלקיות והייב מיתנות בית דין העוברים על חוקי התורה, עם היות (כלי - על אף) שאין באותה עבירה הפסד ישוב מדיני כלל".

לקראת ה' באייר

מהו היחס הראוי והאופי המתאים לציון יום העצמאות של מדינת ישראל -
שאלה זו לא הכרעה עד היום בקרב ציבור שומרי התורה, מגדולי הרבנים וצדיקי
הדור, ועד לשכבות הרחבות של עמל. ישראל. בהעבר סמכות מורשת מוסכמת
נראה שהחלוקת תוכנית דק כשיבוא אליה הנביא עם משיח בן דוד....
מכל מקום, כאן נציע בקצרה את המראה לנו, והקרא יבחר.

א. רקע כללי

שיבת ציון

במשך דורות רבים היו ישראל פורים בארבע קצווי תבל, משועבדים תחת זרים ונתונים בידים לשבט ולחסד. ארץ ישראל הייתה חרבה ושוממה, והאחיה היהודית בה הייתה רק כנחלת לוחשת. גזרת הגלות והחורבן הייתה במלוא תוקפה, וישראל היו כבליים בשביעה אלוקית שלא לעלות כחומה אל הארץ.
והנה בחסדי ה' החל תהליך מופלא של שיבת ציון: יחידים וקבוצות התנוודו לעלות ארצה באופן מוסקי והולך, בייחוד מאז עליית תלמידי הבעש"ט ותלמידי הגר"א לפי כמאותם שנה. הישוב היהודי בארץ הקודש החל לגדול ולהתרחב, והארץ ששמו עליה אייבנו החלה להתנוער מקללתה ולתת פריה בעין יפה לבניה אשר קרבו לבוא בעת קץ, בפרט במאה-ועשרים השנים האחרונות. רבים מגדולי ישראל הצביעו על תהליך זה כהתחלת האוהל, הגדלה והולכת קמעה-קמעה כאיילת השדה שבקע אורה.
עם התקדמות התהליך של שיבת ציון, עם הגידול ביישוב הארץ ויישבתה, הלכה והתגברה אצל רבים גם השאיפה לכוון בארץ שלטון מדיני יחיד. ולאחר שגם אומות-העולם נתנו את הסכמתם לדבר, הגיעה לפני כשישים שנה ההזדמנות ההיסטורית להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. הקמת המדינה, בה' באייר ה'תרש"ח, איפשרה את המשך קיבוץ הגלויות, עד שכיום נמצא בארץ ישראל הקיבוץ היהודי הגדול ביותר בעולם, אשר בעיקרו אינו משועבד תחת יד גויים, כפי שהיה בעבר תחת שלטון התורכים והאנגלים.
עצם התהליך של שיבת ציון וקיבוץ הגלויות הוא דבר נפלא, שיש להודות לקב"ה על קיומו ולהתפעל להמשכו. זהו אור גדול הוולך ומאיר את חשכת הגלות והחורבן, אולם לצערנו, במדינה אשר הוקמה כאן במזל מעורבים יחד טוב ורע, ואור וחושך משמשים בערבוביה:

האור

וראי שהקמת שלטון מדיני של עם ישראל בארץ ישראל היא דבר חשוב ביותר: המדינה היא הכלי הממשי שדרכו מחזיק העם היהודי בארצו באופן ריבוני, ובכך הופכים ישוב הארץ ויישבתה לכדי ייחשה של ממש, כדבר התורה "ויישבתם אותה וישבתם בה", כאום העושה בתוך שלו - ולצד התמכ"ן זהו קיום מצוה מן התורה ש"לא נעזבה ביד זולתנו מן האומות". מלבד עצם החשיבות של שלטון יהודי בארץ, הרי שלטון זה יכול (וצריך) ליצור מקום שבו דם יהודי הפקר, שלטון זה יכול (וצריך) לאפשר את המשך קיבוץ הגלויות של מדוי ישראל, ושלטון זה יכול (וצריך) לאפשר לעם היהודי לקיים את חזיון על פי התורה, כפריטים וכציבור.

"פה תהא השכינה שורה". כך תוכל המדינה היהודית להיות שלט נוסף בדרך לכינון מלכותו של מלך המשיח וקיום חזון האוהל השלמה.

אלא שהמדינה אינה רק רעיון-מופשט ומשאלת-לב אלא מערכת קיימת בפועל, משטר בעל צביון מסויים, ולכן צריך לבחון מידה מקיימת מדינת ישראל, בצורתה הנוכחית, את הציפיות הגדולות שלנו ממדינה יהודית.

מחד, נראה שבאופן חלקי, מבחינה כמותית ואיכותית, אכן החלה המדינה לקיים חלק מציפיות אלו: מליני יהודים יושבים בארץ ומפריחים את שממיות, צבא מגן יהודי הולכי לעולם כולו פעמים רבות בעזרת-ה' שרם, יהודי אינו הפקר, המדינה הובילה בפועל קיבוץ גלויות בקנה-מידה עצום, כאן פורח עולם תורה עצום ומפואר, ועוד...

והחושך

אולם מאידך גיסא, מתברר שקיימות כמה בעיות חמורות בהתווסם היסודיים ביותר, הן בעקרונות והן במעשים - חלקם היו גלויים וידועים מזמן וחלקם החריפו ביותר בתקופה האחרונה: כמו במערכת המשפט הנוכחית במהותה, המתכנסת יותר ויותר ליהדות (והנוגסת בסמכויות המצומצמות ממילא של בתי-הדין); במערכת החינוך החילונית; בשיתוף גויים בכל מערכות השלטון, ומתן מעמד שווה לכל "דתות"; בהפקית חלקים מן הארץ לידי גויים ואויבים וגירוש היהודים משם; ביבוא סיווגי של גויים (בעזרת "חוק השבות" שנועד במקורו לקיבוץ גלויות של העם היהודי) ובמתן לניסמצייה ליהודים פיקטיביים; ובכלל בעובדה היסודית שהמדינה אינה רואה את עצמה כלל כמחוייבת לחוקי התורה, ואף שוללת מיהודים את הזכות להעמיד באופן אישי את חוק התורה מעל חוקי המדינה.

בכל זה ניתן לראות המשך של הכשל היסודי שהיה מונח בתנועה הציונית מראשיתה (לאחר התקופה הראשונית של חבת-ציון שנבעה באופן מודע ממקורות של קודש). האידיאולוגיה הציונית הרשמית הייתה חילונית במהותה, וחזרה על דגלה את ההצהרה הנוראה "הציונות דבר אין לה עם הדת" (אימרה שהרא"ה קוק זצ"ל נאבק בה בכל עוז וראה בה אית-קין של עבודה-זרה). כך ביקשה הציונות ליצור מעין זהות חדשה של יהודי - יהודי ללא יהדות, יהודי מבחינה לאומית ללא זיקה מחייבת לה' אלוהי ישראל ולתורת ישראל, יהודי ללא ברית עם אלוהי. מדינת ישראל המשיכה את המגמה המסוכנת הזו, וכבר במסמך היסוד שלה סברה לקרוא במפורש בשם-שמים. כך הגיעו למח שנקרא כינוי "זהות ישראלית" שהקשר בינה לבין רוח ישראל-סבא הוא קלוש ביותר, ולעיתים אף נועדה במכוון להוות תחליף "ערבני" לרוח ישראל המקורית.

ואם עדיין ניתן לטעון שכל זה אינו סותר את העובדה הבסיסית שסוף-סוף יש כאן מדינה יהודית, וכל הפגמים שצריך לתקן הם רק במישור המעשי - כמו יהודי חוטא שצריך לעשות תשובה אבל גם במצבו הנוכחי יהודי הוא - הרי שכיום גם עצם ההגדרה היסודית שהמדינה שייכת לעם היהודי (דבר שמתחילה היה מובן-מאליו) מוטלת בספק גדול, שכן מבחינה תוקנית נכסי המדינה ואדמותיה מוגדרים כשייכים באופן שווה ליהודים ולגויים. אחרת המדינה, בהתאם למגמה המבקשת להפוך את המדינה באופן רשמי ל"מדינה כל אזרחיה" [נקודה זו ממחישה במיוחד שבעיות שהוזכרו כאן אינן רק מעשים של ממשהל זו או אחרת, אלא - נכון לחים - מונחים באופייניות של המשטר, ומבטאים את עקרונותיה של המדינה כפי שהיא מגדירה את עצמה]. רקבון פנימי זה פושה בכל מערכות השלטון. עד שבמקרים רבים אפילו לא ברור האם היעוד של צה"ל הוא לשמור על העם היהודי בארץ ישראל או לחוות מעין כוח נייטרלי משכין שלום שיעקר משימתו היא למלא את פקודות השלטון...

מה אנו עושים

מה גובר בכל זה, החיוב או השלילה, האור או החושך? מהו הסך-הכל ומהו הדבר-המכריע בתוך המציאות

המדינה אינה רק רעיון-

מופשט ומשאלת-לב אלא

מערכת קיימת בפועל,

משטר בעל צביון מסויים,

ולכן צריך לבחון באיזו

מידה מקיימת מדינת

ישראל, בצורתה הנוכחית,

את הציפיות הגדולות

שלנו ממדינה יהודית

הוא המעורבות בטוב ורע, ומהו היחס הנגזר מכך; האם יש כאן קידוש-השם, בתקומת עם ישראל על אדמתו לאחר דורות של גלות, או שיש כאן חילול-השם, בהקמת מדינה יהודית שאינה מחויבת לחוקי התורה, או ששני הדברים כאחד נכונים; האם העיקר הוא הנהליך האלוהי של הגאולה והדיון הטוב הנוגד בפנימיות לבם של עמך ישראל, מתוך תקווה ובטחון שהמדינה תלכס את הצביון הנכון, וכל התהליך המקולקל הזהים אינה אלא כקליפה טפלה, או שהעיקר הוא המציאות בפועל, בבחינה מודעת בטוב, והרי שלטון יהודי המתנאה ב"כוחו ועוצם ידי" ושוף ל"ככל הגויים בית ישראל" עלול להביא לאבדון ח"י דוקא מפני גדולת הנשמה היהודית הנובעת את תפקידיה - הדבר תלוי בהרים גבוהים ובהשקפות עולם עמוקות...

נראה שתשובת המשיב ולבד את הדברים, אבל מעבר לכל הבידורים על מסקנותיהם, חשוב מאוד להדגיש את העיקר, והוא מה **אנוני עושים עושים הלאה**. אנו מוכנים **שהגאולה השלמה בא תבוא**, גאולה אמיתית שאין עוד גלות אחריה - אך עלינו מוטל הדבר **לחזור בפועל לקראת הגאולה הזו**, על ידי תשובה שלמה לה' אלוהינו, תשובה שתלך עיקר בה הוא קיום **מדינה יהודית מתוקנת** - כיוון מלכות ישראל, ואם בדרות עבדי היתה שאיפה זו מופנית רק כתפילה כלפי מעלה, הרי בדרות האחרונים "קול דודי דופק" והק"ה חוזר ונותן בידי עם-ישראל את מפתח הגאולה:

אם אנו מודים לה' על תהליך שיבת-ציון בדרות האחרונים, ומצינים את הקמת המדינה כשלב משמעותי בתהליך זה - הרי הדבר מחייב אותנו **לנצל את ההזמנות שה' מקרה לפינו, להטות-שכמנו ולפעול להפוך את המדינה אל המצב הרצוי, להשיל את הקליפות שאין ראיות למאכל ולגאול את הפרי הטוב הכלוא בתוכן והממנות להשיפיתו ולמלוי יעדו.**

אך אם תלילה ניתן למציאות הקיימת להוות עבורנו **תחליף** לגאולה השלמה, אז יצא שכרנו בהפסדנו. העובדה שהק"ה זכה אותנו להיות בדרת שבו הובשל תהליך הסיבת-ציון לכדי עצמאות מדינית, מחייבת אותנו לא להסתפק במדינה הקיימת על חוקיה הנכונים והממסד המוכר, לא לעצור בנקודה הנוכחית ולקדש את המציאות החסרה והתמומה, ולא לתת למדינה הקיימת להתכנס ולהתגבש בנו את חלום הגאולה השלמה - שלטון-התורה מלכות-המשיח ובנין-המקדש [הדבר זומה לדברי חז"ל על כך שביטול המשמרות שמענו משבטי ישראל לעלות ליזעזעלים במשך מאות שנים בזמן בית-ראשון, הוא סיבה לציון יום חג (העניין לב), אך לאחר ששבטי ישראל לא יצילו את האפשרות המיוחדת לעלות ליזעזעלים, היה הדבר לזיועץ והביא לחורבן מלכות ישראל (נפח פחא)].

נקודה למחשבה

על פי הדברים האלה, ניתן לבחון את האופי המתאים ליום העצמאות, מלבד שאלת אמירת ההלל שתידון בהמשך, שהרי ידוע שאופיו של היום הזה אינו מסתיים בין כותלי בית-הכנסת, ואולי רק מתחיל שם...

האם מוקד ההתנגדות יהיה בהליכה בתלם ה"ישראלי" או בהדגשת הייחוד והכיוון הנכון שאותו צריך להוביל? האם כל-כך חשוב להניח את הדגל ולשיר את ההמנון המקובל, או מוטב לחפש סמלים שיבטאו טוב יותר את הזהות היהודית? האם כדאי לעשות "על האש" יחד עם כולם במארק הירקון, או מוטב לכבוש ארבע-אמות חדשות בארץ-ישראל, ודוקא במקומות אשר השלטון הנוכחי רוצה "להתנתק" מהם?

ב. הלל והודאה

הציון העיקרי והמכריע להגיונותו של יום העצמאות מבחינה דתית הוא באמירת הלל בברכה. אמנם בתקופה הראשונה מרבית הפוסקים שראו ביום העצמאות יום שמחה הנהיגו אמירת הלל בלא ברכה, אולם עם הזמן התפשטה ברוב הציבור הדתי החוגג יום זה אמירת הלל בברכה, במיוחד לאחר שהנ"ל נזכר קבע כך בהיותו בן ראשי (אם כי עמיתו הנ"ל יוסף יב"ל היה חלוק עליו בתוקף), ולאחר שהנ"ל הכהן קוק זצ"ל סמן את ידיו על קביעתו זו.

כמובן שמעבר לכל "שאלות ההשקפה", הנשוא צריך להיות נדון ומוכרע גם בכלים הלכתיים מובהקים, העצמאות ויום ירושלים" מאת הרב נתן רוקח שליט"א. רוב הצטננים בהמשך גם הם מספר (ה').

והדברים הבאים אכן מבוססים על תיכונים הולכתיים שנכתבו בנושא [יש להדגיש שהחלוקה על אמירת הלל בברכה חוצה קיום של חלוקה מקובלת בין 'מחנות']:

"הייכים להודות"

לפני שנגיע לעניין ההלל עצמו, יש להתבאר בין הלל להודאה: ההודאה היא על הטובה שה' גומל עמנו בחסדו, וההלל הוא שבח הילול לה' על שנתנה לנו כל. ההלל בא על דבר היוצא מן ההלל, כמו ימי חג ומועד או על כל הצלה ותשועה מיוחדת, ואילו "האומר הלל בכל יום הרי זה מדרך ומצוה" - בעוד שההודאה באה על כל הצלה של אדם, כמו חולה שנתרפא מחולי, וכמו ברכות ההודאה בתפילות הקבוציות.

גם כיום, רואי שחייבים אנו להודות לה' על כל הטובות שעשה לנו, מראשית שיבת-ציון ועד עצם היום הזה, "ידיו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם" מתוך "יחזקאל חסדי ה'". יתירה מזו, בחנוכה ופורים חגגו חז"ל מטבע מיוחד של הודאה - "על הניסים" בברכת מורים וברכות-המזון - ולאחריה יש מקום לומר מעין תוספת כזו בתפילה על הניסים שארעו לנו בשנת ה'תש"ח, לפנינו ולאחריה, שכן מבחינת ההלכה מותר לאדם להוסיף דברי שבח ונקמה על צרכי הכלל גם בברכת מורים (ראה למשל סור א"ח סי' תקפ"ב).

כך כתב הרמב"ם: "לעולם יצאק אדם על העתיד לבא ויבקש רחמים ויתן הודיה על מה שעבד ויודה וישבח כפי כוחו. וכל המרבה להודות את ה' ולשבחו תמיד הרי זה משובח" (הלכות ברכות פ"א).

הצלה ממוות לחיים

וכעת לבני ההלל: בתוך תיכונים ההלכה בנושא, תופסת מקום מרכזי השאלה על מה נאמר ההלל ועל-כך כתבו הפוסקים שאמירת ההלל ביום העצמאות היא על נס ההצלה ממוות לחיים ועל היציאה מעבדות לחרות. לבני ההצלה ממוות לחיים - הרי הק"ה הצילו אז מכף האויבים הערבים שבאו להשמידם, ואי"ש שסבלו אבדות רבות במלחמת העצמאות, הרי לבסוף גברו על אויבינו בעזרת ה'. ואמנם בפועל דוקא עם הכזת המדינה פרצה המלחמה במלוא עוצה, אך הנצחון המאוחר יותר נבע מהקמת המדינה העצמאית עם כוח מגן משלה. ניתן להכיר בגורל ההצלה ממיתה לחיים כשוואה למצב הנרא של עם מפורד ומפורד בין העמים, ללא כוח מגן משלו, הנתון למשימה ולחסי זרים, הרי לציון את העובדה המעצבת ששנים ספורות לפני הקמת המדינה נטבחו אלפי יהודים כל יום על אדמת אירופה בעוד שעדי הארץ נעולים בפני הנמלטים מגיא ההריגה, וכל תללי מלחמות ישראל אינם מגיעים למניין הנהוגים בשבעי אחד במדרות הגיהנם באושוויץ.

יציאה מעבדות לחרות

אכן, קשה לראות בהצלה ממוות לחיים בפני עצמה נימוק מכריע לקביעת הלל, וזאת משני טעמים: ראשית, מפני שסוף-סוף תאריך זה אינו הזמן אשר בו "נחו היהודים מאויביהם". ושנית, מפני שלדעת רוב הפוסקים אין אומרים הלל על הצלה ממוות לחיים אלא במצב שבו ישראל הם בני-חורין ואינם משועבדים לזרים. וכן מבארים חז"ל שבפורים אין אומרים הלל, למרות שהיתה אז הצלה ממוות לחיים, מכיון ש"עדיין עבדי אחשוורוש אנחנו" ואינו יכולים לומר "הללו עבדי ה'", ויצאת מצרים שאז נאמר בצדק "הללו עבדי ה'" - "ולא עבדי פרעה" (מגילה ז"א). כלומר: התנאי לקביעת הלל הוא שבאדם המאורע המיוחד, או בעקבותיו, עם ישראל אינו משועבד לשלטון זר.

מעבדות לחרות, ובדברי הנאון ר' משולם ראטה זצ"ל: "בנידון דין הנוגע לציבור של כל ישראל, ויש כאן פדיון מעבדות לחירות שנגאלו משיעבוד מלכיות ונעשינו בני חורין והשגנו עצמאות ממלכתית, וגם הצלה ממיתה לחיים שצאלנו מידו אויבינו שעמדו עלינו ללחותנו, בודאי חובה עלינו לקבוע יום-יום" (מוצא בספר "הלכות יום העצמאות ויום ירושלים" מאת הרב נתן רוקח שליט"א. רוב הצטננים בהמשך גם הם מספר (ה').

לפי רוב הפוסקים, אין לקבוע הלל על ההצלה ממוות לחיים מלבד, ללא העובדה של היותנו בני חורין, עבדי ה' ולא עבדי פרעה ואחשוורוש.

לדעה זו, העובדה שבירושלם המדינה עומדים פורקי עול, וכל הפגמים הרבים הקיימים במדינה ומה שיש עוד לתקן, כל זה אינו סותר את העובדה שסוף-סוף אין כאן שלטון זר ואויב של תורכים או אנגלים. מעתה, השלטון בארץ ניתן בידי יהודים, וכל הבעיות הן פנימיות, לכן ניתן לומר בפה מלא "הללו עבדי ה'" - ולא עבדי השולטן התורכי או הנציב הבריטי.

נראה שגם כל ההסברים הנוספים שנאמרו על ידי גדולי ישראל על חשיבותה של הקמת המדינה - כמו התגשמות חזון הנביאים, התקיימות המצוה של ידושת הארץ, או מימוש הסכמת האומות - אם נוצה להביא אותם כנימוק לאמיתות הלל, הרי הכל מסתכם בהגדרה ההלכתית של אמירת הלל על יציאה מעבדות לחרות.

טענות השוללים

לעומת זאת, טענו המתנגדים: אמנם מכלל "עבדי אחשוורוש" יצאו אך לכלל "עבדי ה'" לא הגיעו, וכמו שכתב הגרמ"צ נדב"צ: "תורת הלל-של-גאולה היא רק בשעה שעם השחרור מעול זרים באה גם ההכרה העמוקה ביד ה' הגדולה והמשתחררת, ורק בשעה שאותה הכרה מביאה לידי חוויה פנימית של אמונה". "גאולה" חומרית, ואפילו מדינית, עדיין אין בה כדי להיטיב להודות ולהלל בצורה של קבע... צריכה הגאולה להיות גם בעלת משמעות של חרות רוחנית ושל התעלות רוחנית ואז תהיה ראויה לקביעת ברכה" - ושלל זה של התעוררות אמונה רחבה עדיין לא הגיע.

בחיפופות רבה הדבה יותר כתב הגרמ"צ ויס"צ: "אין יקרא שאין עליהם עול של ממשלה וזה היקף דרוב בני המדינה וכמעט כל העומדים בראשה אינם שומרים תורה ומצוות" (ש"ת מנחת יצחק ח"י סי' פ). ואמנם כעת איננו עבדים לאומות-העולם, אבל גם תחת שלטון של יהודים איננו יכולים להקרא עבדי ה' כיון שהשלטון בעיקרו אינו שומר תורה [לדעה זו, אנו נחזיקים תחת "שלטון הכופרים" או ה"ערב-רב", ועדיין אין זה השלטון היהודי שאילו אנו מצפים ושיש להלל עליו].

טענה נוספת היא שההלל נאמר על מציאות של נס דהיינו על התעוררות אלקית גלויה במציאות, מעבר להשגחה האלקית התמימית המוסתרת בהנהגת הטבע ול"נסיד שבכל יום עמנו". ומה המבדיל בין השגחת ה' הסתרת לבין נס של "שיעור גלויה אם לא ההכרה של ישראל עצמו, ואף של אומות העולם, ביד ה'?" ממילא, טוענים, הרי בזמן הקמת המדינה ההצלה ממותו לחיים והיציאה מעבדות לחרות לא הייתה מלווה בהכרה של רוב ראשי המדינה ביד ה' אשר עשתה זאת. ואם "אפילו בעל הנס אינו מכיר בניס" כצד נאמר "הללו את ה' כל גוים... כי גבר עלינו הסדר"?

המחשבה לטענות אלו יש בשאלה העוקצנית: אם השלטון לא מגדיר את עצמו כ"עבד ה'", ולא טורח לומר הלל לקב"ה על הקמת המדינה, כיצד נבוא אנו ונאמר הלל על שעברנו לחיות תחת ידיו?

יעוד הסתייג הגרמ"צ דא"צ: "עם שגברה ידנו על האויב ונפלו רבים ביד מעטים... אבל הרי עוד עומדים עלינו כלליתנו... על כן ביד הדבר כי אין זה בבחינת גאולה שלמה לכל עם ישראל, ואינה אלא אתחלתא בגאולה. על כן אין מקום לתקן תיקון כללי הלל הגמור".

בכל זאת "עבדי ה'"

מה עונים המחזיקים אמירת הלל בברכה על טענות אלו? ניתן לומר שלדעתם "המצב הדתי" של השלטון אינו משנה כלל לעניין זה, העיקר הוא שהשלטון נמצא בידי יהודים וכבר אין אנו משועבדים לעם אחר וממילא איננו "עבדי אחשוורוש".

אולם נראה שאין זה מדייק: נחאר לעצמנו למשל שבד' באייר תש"ח היה משתלט על ארץ ישראל שלטון קומוניסטי שבראשו עומדים יהודים, שלטון הדרוף את התורה וגורר על קיומה עונשים כבדים, כפי שהיה ברוסיה הסובייטית - בידו שאז לא היה אף אחד מבקש לומר הלל, גם אם היה השלטון החדש מציגו מהשמה פיזית בידי הערבים. גם אילו היה עולה לשלטון במקום הנציב הבריטי מלך רשע כאחאב, מלך "לאומי" למחדרין אין עובדי ה' נאלצים להסתתר מפניו במערת - נראה שגם אז קשה היה לומר הלל. ואמנם בחתוכה אנו מודים על נצחון מדיני שבנקבותיו עלו לשלטון מלכי-רשע כהורדוס, אך נראה שיעיקר ההלל וההודאה נתקנו בזכות

התקופה הראשונה של נצחון "עוסקי תורתך" במטרה להשתחרר מן השמד היווני (ואדרבה, על רקע השקיעה שאירעה אחר כך, ההכרח רק עוד לחזק את השרוש הבדיא, על מה יצאו לחלום ולשם מה באה התשיעה).

נראה, אם כן, שחיוב להיות בסיס כלשהו של הכרה יהודית לאותו שלטון שהחליף את השלטון הגוי, בכדי שיתן יהיה להגדיר את התנאים תחתיו כ"עבדי ה'". ואתם גדלים שאמרו הלל, כרצ"ל קוק זצ"ל, סברו שגם אם המדינה לא קיבלה מתחילה "עול מלכות שמים", וגם אם רבים מראשיה היו כופרים ורשעים - עם-כל-זה מתקיימות בשלטון המדינה הגדרה יסודית של שלטון יהודי, שיחסית לשלטון הבריטי ודומיו מצדיק את האמירה "הללו עבדי ה'".

ההלל של הרב צבי יהודה

יתירה מזו, נראה שיעיקר התוקף לאמירת הלל היה מתוך השקפה שעצם האמירה היא בקיעה יצרת. דהיינו, אם כולם היו נוהגים כראשי המדינה שאינם מכירים בנס האלקי ואינם רואים עצמם כעבדי ה' - אז באמת לא היה מקום לומר הלל. אך עצם העובדה שקיימים אנשים כרצ"ל קוק הקוראים בשם-שמים, האומרים הלל ומכריזים כי "מאת ה' היה זה" - זה מצדיק את אמירת ההלל. אם קיים במציאות כיוון משמעותי, איכותי וכמותי, המכיר במשמעות האמיתית של היות עם ישראל בני חורין - שהיא לקבל עלינו עול מלכות שמים ולהיות עבדי ה' - אז יש הצדקה להתירם לעצמאות המדינית ככונסתו להיות עבדי ה'.

בראיתו של הרצ"ה, הקמת המדינה היא נס אלקי וכניסה להיות עבדי ה', וכל שיותר אנשים יסורפו להכיר זה, כן הוא תגשים את עצמה. ואם היו גדלים שאמרו: נאמר הלל רק כשתהיה מציאות ברורה של גילוי אלקי וכניסה להיות עבדי ה' - הרי הרצ"ה אמר: נאמר הלל ובכן ניתן תוקף לצדדים החיוביים וגררם להוסיף גילוי אלקי ולהיות עבדי ה'.

לדעת הרצ"ה, הרצ"ה לא רוצה להגדיר את המדינה כמדינה יהודית, אלא כמדינה ישראלית.

אולם תפיסה כזו מוצדקת רק אם אנו רואים את עצמנו מחויבים לעשות כל אשר ביכולתנו בכדי להביא את המדינה אל המצב המתוקן, ואיננו מקבעים את המצב הקיים - אז ניתן לומר הלל "על חשבון העתיד הטוב" שבע"ז נצטוו אליו את המדינה. עיקר תמאן שאירע בשנות ה'תש"ח הוא שכעת בידינו הדבר - וכמו שכבר הגר"ש ישראל זצ"ל שהרשות "לעלות כחומה" חזרה אז לידי ישראל - ואם כן אמירת ההלל יכולה לבוא רק יחד עם הבעיה לפעולה חיובית שלנו!

חשוב לציון שהרצ"ה גילם באישיותו הבכירה את דרכו זו. הוא עצמו תבע בכל תוקף מראשי המדינה לנהוג לפי האמת התורנית שצריכה להתוות את המדינה, והכריז על כל מה שעשו בניגוד לתורה כ"בטל ומבוטל כעפרא דאירעא". בעיניו, המדינה היא קניינו הבלעדי של עם ישראל לדורותיו (העם במובנו המקורי), והפרי של התהליך האלקי של שיבת ציון, ולכן אין היא נמדדת לפי התודעה המקולקלת של מנהיגיה [את בהמשך לשיטתו של אביו, הרמ"ה קוק זצ"ל, אשר נתן תוקף רב לתהליך הפנימי של שיבת ציון גם אם מוליקיו טועים במשמעות שהם מייחסים למעשיהם]. כל מה שנקבע ונעשה במשטר הנוכחי או ע"י ממשלה זו או אחרת, אינו אלא כשליחות של הבעלים האמיתיים, שליחות שיש לה תוקף רק כשהיא לתקוף, "לתקוף שדרתך ולא לעוות". בקיצור: הרצ"ה לא ויתר במשהו על עבודת ה' בפני השלטון - ורק משום כך היה יכול לומר הלל גמור, כיון שכל הפגמים נתפסו אצלו כדבר חיצוני וטפל בפני הציורה התודעה של חרות עם ישראל. כן ניתן לומר שהרצ"ה הצדיק את אמירת ההלל בעצם אישיותו ועבודתו. [הרב מאיר כהנא זצ"ל הי"ד הוא דוגמא טובה נוספת למי שאמרו הלל בד' באייר ובד' נאבק ללא חת בפגמים היסודיים במשטר הקיים].

ההלל כיום

על פי כל הדברים האלו, שהיו נכונים גם בעבר, מורגש הקושי לומר הלל שלם בברכה, ולחוש שהתמסגרת המדינית הקיימת היא שחופכת אותנו ל"עבדי ה'", ובמיוחד כיום:

העיקר הוא מה

אנו עושים הלאה,

מתוך הבנה שבכונן

מלכות ישראל היא

משימה המוטלת

עלינו, לקראת

הגאולה השלמה.

הצעה לציון יום העצמאות

ליל יום העצמאות

לובשים בגדים נאים
לפני תפילת ערבית יאמר הקהל מזמור ק"ז בתהלים
תפילת ערבית של חול בניגון של יום-טוב (כמו פורים)
בסיום התפילה: "אני מאמין"

יום העצמאות

תפילה של חול (פסוקי-דזמרה כרגיל, כמו בתנוכה ופורים)
לאחר תפילת שמונה-עשרה - הלל בדילוג וללא ברכה
לפני שיר של יום: מזמור תהלים ק"ז
בסיום התפילה: "אני מאמין"
לאחר התפילה ראוי לקיים סעודה ברוב עם, ובה ידרשו הרבנים דברי תורה
ובהודאה לה' יתברך על חסדו בשיבת ציון בדרות האחרונים, עם צפיית המעשה
ליחידוש מלכות ישראל.

הצעה לנוסח "על הניסים" בברכת מודים*

על הניסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות ועל
הנחמות שעשית לנו בדורותינו אלה בזמן הזה. לאחר שקמה עלינו מלכות
גרמניה/אדום הרשעה לכלותנו, ושרפת חומות גלותנו, ונותנו או שכרי
שברים ואורים מוצלים מאש, בימים ההם פשטת ימיך לנחמנו, לגערנו
מעפרנו ולהקדימנו; עוררת גבורתך עלינו, ונשאטנט לקבץ גלויותינו. כמעט
שגועזנו ואחזה זמרת וחזרת לנו בריית אבותינו, הבאת אותנו לארצנו, זקפת
קומתנו, ונתת עז כלבנו וכח בידנו להתגבר על הקמים עלינו. ה', קרא שמך
עלינו ואל תקשיח לבנו מיראתך; ה', גמור כעדנו, מעשה ידך אל תרף!

* נכתב ע"י אחד הרבנים, ע"פ המודק במאמר שאין בעיה הלכתית בדבר

כתבו: הרב דוד דוקקיץ ויוסף פלאי

המאמר יוצא לאור גם במהדורה מורחבת, עם מראי מקומות והערות, תוספות ונספחים.
ניתן לקבלו בדואר רגיל או בדוא"ל.

מנהג ההלל

כאמור, הרבה גדולים סברו שאין לברך על ההלל, והרבה הרו שהדבר מסור למנהג המקובל באותו מקום, וכפי שפורסם ע"י הדבנות הראשית מאז ימי כהונת הגר"א שפיא שליט"א והגר"מ אליהו שליט"א שכל אחד יאחז במנהגו. ואכן בהלכה תופס המנהג מקום חשוב, ובמיוחד בקשר להלל. בעקבות כל זה, גם אנו מציעים דרך, הנחונה בכמה מקומות, ואשר נראה שעונה על הצדדים השונים שהוצגו עד כה.

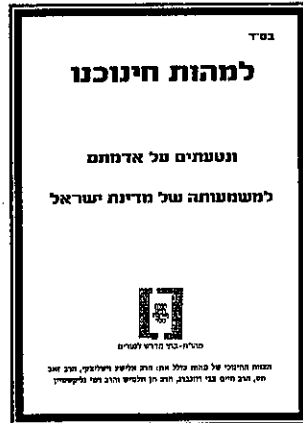
והנה אמירת הלל בראש-חודש מוגדרת בהלכה כמנהג, ולכן מדלגים ואין אומרים הלל שלם. ומכיון שזה מנהג, יש אומרים שאין לברך עליו, כדעת הרמב"ם וכפי שנהוג כיום ברוב קהילות הספרדים (שיע"א א"ח תכב). ויש שהסבירו שעצם המנהג לומר הלל בראש-חודש החל בבבל מפני ששם לא היה ידוע יום ראש-חודש ולכן אמרו הלל "כדי שיתפרסם הדבר לכל שהוא ראש חודש" (מאיר תענית מב). ועל פי פגמיות הדברים, הסבירו שהלל נאמר בדילוג כשהשיעוטה אינה שלמה והתקין רק מתחיל: "ובראש-חודש מוחלל התקין, על כן אומרים אז הלל... ואין אומרים רק [אלא] חצי הלל, כי אז הוא רק התחלת המילוי והתקין" (לקוטי-הלכות ה"ה).

נראה שניתן לאמץ מנהג זה לגבי יום העצמאות, ולומר בו הלל בדילוג וללא ברכה, בפרט שמנהג אמירתו רואי לא נתפשט בכל ישראל.

ולגבי שאר התוספות שאומרים בתפילת יום העצמאות, נראה שיש בהם ערבובי דברים ונדאי למצוא הצעה מרווחת יותר, ולאחרא ראי יותר להשוות את סדרי התפילה לחנוכה ופורים.

כשם שנשתחררו בנוסח מעול הגלות של הגויים אשר אמרו להכחידים מגוי ולא זוכו שם ישראל עוד, כן ישתחררו גם ברוחם מעול הגלות, מכל הדעות המוזערות שנספגו אל תוכם במשך ימי החושך והגלות. וכשם שחזרו לארצם באיץ ממשלתם, כן יחזרו למלכותם ולדעת קודשם, היא ההוזה אשר בה מלכים ימלוכו, ולהשלמת הגאולה בגילוי הקודש של "אחה אחד ושמן אחד ומי כעמן ישראל מי אחד בארץ". (הגר"ם חול"ם זצ"ל)

- בתחילך המואץ של התפילות מערכים יהודיים וזוהת לאומית בסיסית, האם אנו יכולים לומר בהחלטיות שהמדינה היא יהודית במהותה ושהיא אכן הכלי להשלטת היבנות של העם היהודי על ארצו?
- עד כמה ניתן להגדיר את המדינה כיהודית כאשר לפי רשויות המדינה השאלה הסודית "מיהו יהודי" מוכרעת על-דיו בחמתיה של שופטים במקום על ידי תורת ישראל - דבר שמבטיח לידי התבוללות נוראה ליהודים היושבים בארץ - וכאשר אדמות הארץ אינן מוגדרות כשייכות לעם היהודי אלא "לכלל אזרחי המדינה"?
- כיצד אנו מתייחסים למדינה שערכאותיה הרשמיות ומערכותיה המעשיות הוריצו חבל ארץ שלם וגורשו אלפי יהודים מביתם לשם מטרת לא ברורות (מלבד אינטרסים אישיים), אך אינה מוכנה לורש מביתה משפחה ערבית אחת שמחוכה יצא מתוכה?
- האם כל ההלוקים בין המדינה לבין "הממשלה" ממשיכים להחזיק לנצח? ומה אם חלילה יגבר ההלך הקורא לבטול "חוק השבות", או ישונה ההמנון "מ"נפש יהודי" ל"נפש אוניוסי" - האם גם אז נמשיך לומר שזו מדינה יהודית או שמא בארץ ישראל קם העם היהודי והקים מדינה שהפכה ליצור אחר?
- כיצד להתקיים לעובדה שרבות יהודים הינם מועדמים כיום לגירוש על-די השלטונות, בעוד שמדינת אויב העובדה שציבוי של הפך את ברכת ההלל ביום העצמאות לעיקר האמונה לא נדמה להיפוך הערכים והעובדה שמתקן את חוקי המדינה והחלטות השלטון לדבר מקודש ואת מילוי הפקודה לערך עליון מעל חוקי ולעיוות שהתקן את חוקי המדינה והחלטות השלטון לדבר מקודש ואת מילוי הפקודה לערך עליון מעל חוקי התורה הקדושה?!
- והאם המצב הנוכחי מאפשר עדיין "להקן מבנים", או אולי, כפי שרבים מרגישים, המציאות מצריכה לפעול בדרך של הקמת חלופות שתוכלנה לחיות בסיוע למדינה בעלת זהות יהודית ברורה?

תוכן

מעיין פתח דבר 5

שיעור מס' 1 - חיוב הקמת מדינה

- א. פתיחה 7
ב. גדרי מצוות ישוב הארץ - דף עבודה 8
ג. בין חורבן לבניין 12
ד. ממלכתיות כשלעצמה 14
ה. "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" 17
ו. "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד" 22

שיעור מס' 2 - משמעותה הרוחנית של מדינת ישראל

- א. פתיחה 25
ב. גלות = ביטול תורה? 26
ג. משמעותה הרוחנית של מדינה לישראל 27
ד. הגלות - חילול השם! 29
ה. מדינה לישראל - הרחבת המצרים! 33
ו. סיכום 34

מאמר - מקורות ולימוד של היבטים במורכבות צמיחת הגאולה, ייסוריה

- ואתגריה בעת הזאת במדינת ישראל 37

דיון בעקבות הגמרא

אליבא דחז"ל כל הדר בחז"ל כאילו עובד עבודת כוכבים. המקור שחז"ל למדים הימנו דבריהם הוא מדברי דוד, שהרי דוד אומר כי התוצאה המיידית לכך שגרשוהו מלחסתפת בנחלת ה', קרי ארץ ישראל, היא "לך עובד אלהים אחרים" למרות שדוד המלך אינו חשוד לעבוד עבודת כוכבים. עיון מדויק בדברי חז"ל מעלה שאלה קשה: כיצד מן הפרק שלאחר מכן, פרק כ"ז, דוד ברח לאכיש מלך גת ועל זה נסובה האמירה "כי גרשוני היום..." והלא – גת הינה בתחומה של ארץ ישראל, נחלת ה', א"כ כיצד חז"ל למדים מכך על "כל הדר בחז"ל..."?

על פי כל אשר למדנו עד כה וראינו, כי עיקרה של הישיבה בארץ ישראל עניינה השלטון והריבונות, מובן מדוע חז"ל יכולים לראות את העיר גת, כשהיא בשלטון אכיש, מחוץ לארץ ישראל עבור דוד. כל עוד דוד נתון בתחומי השלטון הריבוני של מלכות ישראל בארץ ישראל הרי שהוא נמצא במהלך הכללי-ריבוני של עם ישראל באותו דור וממילא גם באטמוספירה הרוחנית שסגולה של הארץ משפיעה על עם ישראל בתוכו גם דוד. אך כשהוא יוצא לשטח העיר גת שאינו בשלטון ישראל, הוא יוצא מתחום המהלך הישראלי הכללי וממילא גם מתחום השפעתה הסגולית רוחנית – לך עובד אלהים אחרים... כאילו עובד עבודת כוכבים".

ז. ממלכתיות כשלעצמה

כל זאת טוב ויפה כאשר מחובר על שלטון טהור, שלטון ההולך בדרך התורה ורוח ישראל סבא. אך מה דינו של שלטון המתנכר לכל זאת?

בשלב זה ננסה להבהיר כי לעצם השלטון של עם ישראל בארצו יש ערך רוחני הלכתי, אף אם השלטון כשלעצמו והחיים המדיניים אינם מתנהגים והולמים לרוח ולדרך הרצויה – דרך התורה והיראה. ואף יותר מכך, גם כשלעצמם השלטון נראה כמפנה עורף לאינטרסים הלאומיים עצמם. ואף מתנהג באלימות ובאכזריות כלפי מי שעושה כל שביכולתו לטובת העם והארץ.

אחד המקורות שמהם עולה עקרון זה בצורה ברורה, הוא דברי הרמב"ם בתחילת הלכות הנוכה:

בבית שני כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל ובמלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות. וישמפו ידם בממנום ובכנותיהם ונכנסו

להיכל ופריצו בו פריצות וממאו המהירות. ויצר להם לישראל מאד מפניהם ולהתצום להם גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הבהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים והורה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנים עד ההורבן השני.

הרמב"ם מציין כי אחד הדברים המרכזיים העומד ביסוד התשועה בימי החנוכה הינו חזרת המלכות לישראל. הרמב"ם אף טורח לציין כי מלכות זו החזיקה מעמד יותר ממאתיים שנים, עד לזמן חורבן בית שני. נשים לב כי אין הרמב"ם מסתפק בציין העובדה של תשועות ישראל מפני הלחץ הגדול, אלא מוביל את הדברים עד לקביעה כי "חזרה מלכות לישראל". זהו שיאו של נצחון בני חשמונאי, עצמאות מדינית וריבונות ישראלית.

עיון קל ולו רק בשני סיפורים על המלכים שמלכו באותה תקופה, שעליה אמר הרמב"ם שחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנה, מעלה שאלה קשה:

א. מעשה בינאי המלך שהלך לכוהלית שבמדבר וכיבש שם ששים

כריכים ובהורחתו היה שמה שמחה גדולה וראה לכל חכמי ישראל, אמר להם, אבותינו היו אוכלים מלחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש אף אנו נאכל מלחים זכר לאבותינו והעלו מלחים על שולחנות של זהב ואכלו. והיה שם אחר איש לץ לב רע ובליעל ואלעזר בן פועירה שמו. ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך, ינאי המלך לבם של פרושים עליך. ומה אעשה? הקם להם בציין שבין עניך. הקים להם בציין שבין עניי. היה שם זקן אחד יהודה בן גדידה שמו ויאמר יהודה בן גדידה לינאי המלך: ינאי המלך רב לך כתר מלכות הנח כתר כהונה לירשו של אהרן, שהיו אומרים אמו נשבת במודיעים ויבוקש הדבר ולא נמצא, ויבדילו חכמי ישראל בועם. ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך הדייט שבישראל כך דינו ואתה מלך וכהן גדול כך הוא דינך? ומה געשה? אם אתה שומע לעצתי רומם. ותורה מה תהא עליה? הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית כל הרוצה ללמוד יהיה יבוא תהא עליה? אמר רב נחמן בר יצחק מיד נורקה בו אפיקורוסות דהוה ליה למימר הניח תורה שבכתב תורה שבעל פה מאי? מיד והוציץ הרעה על ידי אלעזר בן פועירה ויהיה כל חכמי ישראל והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והדויר את התורה ליושנה קידושין סו

ינאי המלך – מן הכהנים של השמונאים חזה:

לבן של פרושים עליך: שונאך הם ואין שבחים בהצלחתך:

ויברלו חכמי ישראל בזעם – שכעס המלך עליהם:

וכך הוא דניך: בתמיה שלא תנקם מהם: רומסם: הרגם:

שמעון בן ששון: אחי אשתו היה והתביאנה: רש"י שם

ב. הורדוס עברא דבית השמונאי הזה. נתן עיניו באותה הניקת. יומא חד שמע ההוא גברא בת קלא דאמרה כל עבדא דמריד השתא מצלח. קם קמלינהו לכולהו פרוחיה ושיירה להדיא ינוקתא... אמר: מאן דריש מקרב אחיך תשים עליך מלך? רבנן, קם קמלינהו לכולהו רבנן. שבקיה לבבא בן כופא למשקל עצה מניה. בבא בתרא ג

שאלה לעיון

1. עיין במקורות הנ"ל ונסה לעמוד על אופיו של השלטון באותה תקופה.
2. אם כן, כיצד אומר הרמב"ם כי אנו שמחים על כך שחזרה מלכות שכוז לישראל?

העולה מן העיון:

אכן, מה שידוע לנו מן הגמרא ומספר ההיסטוריה על אופיים של מלכי בית השמונאי באותם מאותיים שנות, היה ידוע אף לרמב"ם, אלא שהרמב"ם בא למדנו כי עצם קיומו של השלטון ומלכות ישראל בארץ ישראל, הוא כשלעצמו דבר שעליו עלינו להודות לה' על אף העובדה שהתנהגותו בפועל אינה הולמת את רוח התורה.

הערה למורה

אם נראה שיש צורך בביאור נוסף לרעיון זה, ניתן להסתייע אף מדברי הרמב"ם (בהלכות תענית פ"ה ה"ט), על בר כוכבא כי "מלך גדול היה" למרות שאנו למדים מדברי חז"ל שלא תמיד היתה דעתם נוחה ממנו ומדרכי

התנהגותו (עיין למשל מסכת גיטין נז, ונראה גם, כמה נראה גדול ערכו של שלטון הישראלי כשלעצמו אף אם דרכי התנהגותו זרים לרוח התורה).

סיכום

למושג שלטון ישנם שני מרכיבים:

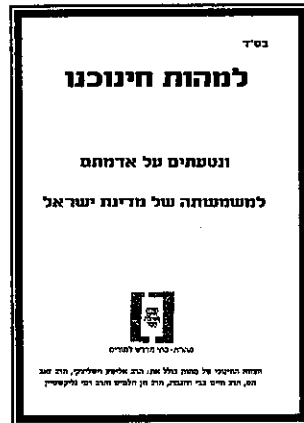
- א. עצם עובדת השלטון.
- ב. אופיו של השלטון. מתוך דברי הרמב"ם נראה כי עובדת השלטון הינה כה חיונית, עד כדי כך שאף אם אופיו של השלטון הוא זר ומנוכר, עלינו להודות לה' על קיומו, ולחזק את השלטון בצדדים החיוביים שלו, משום שהוא מהווה בתקופה הנוכחית את חוסנו הלאומי של העם. ואם הוא ימוט, אזי כל משמעותה של מצוות העם בהורשת הארץ התפוגגה. על ארץ ישראל שולטים כעם ולא כיחידים.

"יש לראות את הדברים בכללותם. 'תורת ה' תמימה משיבת נפש', כשהתורה היא תמימה ושלמה או היא משיבת נפש. יש דבר עיקרי – כלל המדינה. היא כולה קודש ואין בה פגם, היא גילוי שמיימי עליון של 'דמיון' שבינתו לציון". כל השאר הם פרטים, פכים קטנים או גדולים, בעיות או סיבוכים, אין בהם כדי לפגום ולו במשהו בכל תוקף קדושת המדינה. עצם ערך המדינה אינו מותנה בכך אם יש בה יותר שומרי תורה ומצוות או פחות. בודאי השאיפה היא שכל העם כולו יהיה שייך לתורה ולמצוות, אבל המדינה היא קודש בכל אופן שהיא.

יש דתים שמביעים מעין ביקורת ואומרים: אם המדינה והחיים בה יהיו לפי שיטתנו ורוחנו נקבל אותה ואם לא נסתייג ממנה. הם מתבטאים כאילו המדינה אינה שלהם. המדינה היא שלנו, של כל עם ישראל ושל כל אחד ואחד מישראל, המסתייג ממנה הרי הוא אינו רואה את החזרת השכינה לציון". (שיחות הרב צבי יהודה ליום העצמאות עמ' 2 פסקה 2)

ה. "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בך"

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בך" – מה בדיוק אירע ביום ה' באייר שנת תשנ"ה? מה נשתנה בשעה ארבע אחר הצהריים, בה הכריז דוד בן גוריון על הקמת המדינה?

שאלה

הגמ' מסכמת את המדרש באמירה: "כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך בטול תורה גדול מזה", האמנם?! האם באמת אפשר לסכם את הגלות כביטול תורה? והלא רוב בניין ומניין של תורה שבעל פה נוצר "לא במקומן" – תלמוד בבלי, ספרות ראשונים ואחרונים: רס"ג, רי"ף, רמב"ם, ריה"ל, רשב"א, ריטב"א, מהר"ל, נודע ביהודה, חתם סופר, הגאון מוילנא, בן איש חי ועוד, האם כל אלה נכנסים תחת הכותרת של "אין לך בטול תורה גדול מזה"?!

נמשיך ונעיין במקור הבא:

אמר רב חסדא: מאי דכתיב "אהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב" – אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד.

ברכות ה, ע"א

שאלה

רגילים לצטט את המקור הזה כדי להסביר במה הקב"ה "מתענין באמת" – רק בעולמה של ההלכה ולא בדברים שמחוץ לה. אך אם נעיין היטב בדברים, נראה כי הגמרא מצביעה דווקא על חסרון הקיים בכך שהיום אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של ההלכה בלבד (הלשון "מיום שחרב ביהמ"ק" מורה על כך שלפני כן היה מצב שלם יותר משום שחרבן ביהמ"ק מבטא נפילה רוחנית. כמו"כ נשים לב לביטויים "אין לו... אלא... בלבד... ארבע אמות" שכולם מבטאים חסרון וצמצום).

מהו החסרון?

ג. משמעותה הרוחנית של מדינה לישראל

לשם הבנת הדברים ננסה להצביע על כיוון מחודש בהבנת היחס הקיים בין המצב הפיזי-מדיני שבו נתון עם ישראל לבין שלמות קיומה של תורה. נעיין בדבריו הבאים של הרב קוק:

הערת והארה למורה

לשם הבנת העקרון הרוחני הטמון בדברינו האחרונים, מן הראוי היה להרחיב ולהעמיק בסוגית היחס שבין הקודש לחול, שהשלכותיה באות לידי ביטוי הן במישור האישי, ביחסים בין גוף ונשמה, והן במישורים הכלליים שבהם אנו עוסקים כעת. כלומר, אותו אידיאל רוחני הבא לידי ביטוי למשל בדבריו של הרבי מנחם מנדל מקוצק על הפסוק "אנושי קודש תהיו לי" – פירוש, "שאין מחסור להם יתברך במלאכי עליון שרפים וחיות הקודש רק שמתאווה לקדושת אנשים...", מוצא את ביטוינו אף בפסוק "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" כאשר במימד היעוד הכללי, הדבר הרבה יותר שלם בהיותו כולל לא רק חיי קודש של פלוגי איש זה או אחר בלבד, אלא מקיף ציבור שלם ואת כל מצבי החיים).

מדבריו אלה של הרב קוק עולה ההבנה כי הצורך בקיום קשר חי בין מסגרת מדינית לאומית ובין האידיאל הרוחני (=תורה) אינו תועלתני גרידא – לשם השגת שקט ושלום ויצירת סביבה נוחה יותר להתפתחות רוחנית – אלא שהוא הוא הביטוי השלם והמהותי להופעת האידיאל האלוקי בעולמנו.

הבנה זו שופכת אור חדש על כל המהלך של חמשת חומשי תורה המוביל לכניסתם של ישראל לארץ ישראל והחיים בה, וכן על כך שכל חזון הנבואה דבר הגאולה, עוסק בחזרת החיים לנורמליות מדינית, כבסיס להפצת המסר הרוחני.

וְעֵתָה יִשְׂרָאֵל שִׁמְעֵ אֶל-הַקְּוִים וְאֶל-הַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר אֲנִי מִלְּפָנֶיךָ
לְעֲשׂוֹת לְפָנֶיךָ וּבְאַתֶּם וְיִרְשֶׁתֶם אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם
נָתַן לָכֶם:

דברים, פרק ד'

ד. הגלות - חילול השם!

שאלה

לאור מה שלמדנו בשלב הקודם, כיצד נגדיר את פרק הזמן הממושך כליכך בחייו של עם ישראל – היא הגלות אשר בה חי עם ישראל מפוזר בין העמים ללא מדינה וללא שלטון עצמי וכו'?

נתבונן בפסוקים הבאים מתוך נבואת יחזקאל, וחלק אותם לראשי פרקים:

בראשית ממעו של העם הזה, אשר ידע לקרא בשם הרעיון האילחי הבורר והמחור בעת השלטון הכביר של האליליות כשומארה-הפראותה, נתגלתה השאיפה להקים צביר אנושי גדול אשר "ישמור את דרך ד' לעשות צדקה ומשפט". זוהי השאיפה, שבאה מכח ההכרה הברורה והעזה והתביעה המוסרית הכוללת והרמה, להוציא את האנושיות מתחת סכל גורא של צרות רוחניות וחמוריות ולהביאנה לחיי חופש מלאי חוד ועדן, באור האידריאה הא-להית, ולהצליח בזה את כל האדם כלו. למלאה של שאיפה זו צריך רוקא, שציבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאלית וכסא סמלכה לאומית, ברום התרבות האנושית, "עם חכם ונכון וגוי גדול", והאידריאה הא-להית המוחלטת מושלת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור-היית. למען דעת, שלא רק יהודים חכמים מצוינים, חסידים ונזירים ואנשי-קדש, חיים באור האידריאה הא-להית, כי גם עמים שלמים, מתוקנים ומשוכללים בכל תקוני התרבות והישוב המדיני, עמים שלמים, הכוללים בתוכם את כל השורות האנושיות השונות, מן רום האינטליגנציה האמנותית, הפרזשית, המשכלת והקדושה, עד המערכות הרחבות, הסוציאליות, הפוליטיות והאקנומיות, ועד הפרולטריון לכל פלגותיו, אפילו היותר נמוך ומגושם. אורות, עמי קד

פיסקה זו מהווה מעין "הצהרת כוונות" של עם ישראל. לעם ישראל יש ייעוד ברור ולשם מילוי ייעודו נצרכות דרכים ברורות. הייעוד הוא: קריאה לעולם כולו כי החיים הינם בעלי תוכן, משמעות וערך מוסרי וכי צריך וניתן לחיות את החיים ככאלה.

אך אם יבואו בני העולם ויטענו כי אידיאל זה רלוונטי רק ליחידים, לאנשים מיוחדים מן הפסגה האנושית, המסוגלים לנתק עצמם ממירוץ החיים, בא עם ישראל על כל מורכבות המרקם האנושי שבו כשחזא "מוצב ארצה" – בכל הצדדים החמריים הטבעיים המצויים ואומר לכל כי גם ובעיקר בחיים הללו – הכוללים את כל אדם בכל צורת חיים – אפשר וניתן לחיות חיים ערכיים – אידיאליים ומוסריים. מכאן אף נגזרת דרכו של עם ישראל: חיי עם מלאים ושלמים, במדינה על כל מוסדותיה, על כל מרכיבי החברה שבה, כשכולם חיים לאור האידריאל הרוחני המוצא את דרכי יישומו בתורת ישראל – תורת החיים.

מדינת ישראל

Управління Рабинатських Судів
Представництво в Україні

Держава Ізраїль

הנהלת בתי הדין הרבניים
נציגות אוקראינה

תורה ברנן נ"ה

הוצאה מיוחדת לכבוד יום העצמאות הנ"ה
למדינת ישראל

בפתח הדברים

מוגש בזאת לציבור שליחי עם ישראל ומדינתו ליקוט מקורות ורעיונות ביחס לימים הגדולים של ציון נ"ה שנים לחידוש הממלכתיות הישראלית בארצנו.

המפגש הקרוב והמוחשי עם מהלך גאולתו של עם ישראל מעורר בכל לב יהודי רגשי התפעלות וציפיה, דאגה לכלל ורוממות רוח. ואף כי רבו הדעות ושיטות המחשבה, לא ימצא בקרבן שוויון הנפש.

קשה להעריך כראוי את גודל התקופה ומשמעותה, כי "אין בעל הנס מכיר בנסו". אך אנו יודעים נאמנה, כי דבר אלקינו יקום לעד, ואשר מסר בפי נביאי ישראל מתקיים לעינינו, ודבר אחד מדבריו אחר לא ישוב ריקם.

מאז החלה לפני כ-120 שנה לפעם בלבבות העם היהודי גבורת הרוח ומסירות הנפש לקומם מעפר את נחלתו, ונגלתה הבטחת "הקץ המגולה" (כנאמר במס' סנהדרין צח.), בו הרי ישראל נותנים ענפיהם ונושאים פריים אל עם ה' הקרב ובא, הולכת ומתגברת ומופיעה בהדרה הנשגב תחיית האומה הישראלית. אומה, אשר היא העתיקה והצעירה ביותר, אשר עם כל עצמתה לא תזנח את מוסריותה העליונה, כי אם עוד תוסיף ללמד צדק ומשפט לכלל האנושות, מתוך אחדותה הריבונית על ארצה.

ואנחנו, שליחי מדינת ישראל, הנלחמת ומגשימה את תקוות הדורות, הרוחקים זמנית מארץ חיינו, רואים עין בעין ושותפים בפועל בנס קיבוץ הגלויות בימינו, בשוב ה' ציון. ברוך המקיים הבטחתו לעמו ישראל.

11640 / ה-1980

יום העצמאות - חג האמונה

הרב עזריאל אריאל

מוקדש לעלי נשמת

ר' מאיר ב"ר יחזקאל שרגא ברכפלד

כאשר בא ר' יהודה הלוי להציג את אלוקי ישראל בספר הכוזרי, הוא לא בא ומציג אותו כבורא השמים והארץ. את הבריאה איש לא ראה. את היצירה איש לא חווה על בשרו. גם האדם הראשון מצא את עצמו בעולם מוכן. זה יכול להיות בסיס להכרת אלוקים של פילוסוף, אך לא לאמונתו של יהודי. אלוקי ישראל איננו ישות רחוקה, מנותקת ומנוכרת. אותו פגשנו פגישה בלתי אמצעית לאורך ההיסטוריה שלנו, דרך אברהם, יצחק ויעקב, דרך יציאת מצרים, דרך ההנהגה במדבר ומתן תורה, דרך הכניסה לארץ ישראל והנהגת ה' בה, ואף דרך הקיום המופלא בגלות אף על פי כן ולמרות הכל.

על כן חג הפסח הוא חג האמונה. בליל הסדר יושב כל אב ומעביר לדורות הבאים את החוויה של המפגש שלנו כעם עם אבינו שבשמים, צור ישראל וגואלו, כפי שהתקיים ביציאת מצרים. אך גם חוויה זו, עם כל עצמתה, עם כל האמת שבה, עדיין רחוקה היא מעט מאתנו. הזדמנות מיוחדת נקרתה דווקא בפני הדור שלנו, הדור שחוה את המעבר ממוראות השואה אל נראות התקומה, מן הגלות אל הגאולה, מן התפוצות אל ארץ ישראל, מהמפגש עם שממת הארץ אל בנייה ופריחתה. דור זה אינו צריך לחפש את המפגש עם השגחת ה' על עמו בזמנים רחוקים ובמקומות שונים. הן הוא עצמו נושא על גביו את הגשמת חזון הנביאים. הן הוא חווה על בשרו את השגחת ה' המובילה את העם ואת המדינה בדרכים כל כך לא צפויות ולא הגיוניות.

על כן ראוי הוא יום העצמאות להיות נחוג בשיר ושבחה, הלל וזמרה, למי שעשה ניסים לאבותינו ולנו בימים הללו בזמן הזה. כי שירת הקמתה של מדינת ישראל היא שירת האמונה הגדולה שלנו, שאיננה רק אמונת התרפקות על העבר המפואר ועל העתיד המזהיר, אלא חוויה עכשווית של מפגש עם השגחת ה' על עמו. "צהלי ורוני יושבת ציון" ביום חגך. מדוע? מפני שבזה את חוזרת ומבררת לעצמך "כי גדול בקרבך קדוש ישראל".

הלל על נס שנעשה לכלל ישראל

מתוך שיעורו של הר"ח ר' דוב ליאור שליט"א, רב העיר קרית ארבע – חברון

רבינו יונה (ברכות יד, א) מביא את הדעה שצריך חיוב הלל אינו בנס שנעשה לכלל ישראל. מכאן נשאלת השאלה האם ביום העצמאות יש חיוב לומר הלל? האם יום העצמאות עונה על תנאי זה, או שמא אינו אלא נס שנעשה ליושבי ארץ ישראל?

ברור שנקודת המוצא צריכה להיות רעיונית. לפעמים שואלים: האם לצד הרעיוני השלכה על פסיקת ההלכה? בודאי שיש! אם אנו מבינים שתקופה זו היא אתחלתא דגאולה, והיא היעוד המשיחי שהקב"ה הבטיח שיהיה באחרית הימים (כמובן – קמעא קמעא, ואין זה המקום לעסוק בכך) אז ודאי שיום העצמאות קשור לכלל ישראל. אכן, יש הטוענים שביום העצמאות לא היתה אלא הצלה מקומית, לשישים ריבוא שהיו בארץ ישראל, אך לא לכלל העם. עיון בדברי הרמב"ם מגלה אחרת. בספר המצוות (עשה קנג) כתב הרמב"ם:

"אילו הנחנו דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותה האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו כלום בשום פנים, לפי שאין לנו לחשב חדשים ולעבר שנים בחוצה לארץ כי אם בתנאים הנזכרים, כמו שבארנו כי מציון תצא תורה".

יסוד חשוב למדנו בדברי הרמב"ם. עיקר האומה הוא היהודים החיים בארץ ישראל. ואף שדי במנין אנשים כדי שלא ימחו אותה האומה, מ"מ אינו דומה מועטים העוסקים ומקיימים את התורה למרובים המקיימים את התורה – לכן כל יהודי שעולה וחי בארץ מוסיף ומחזק את האורגניזם הלאומי של כלל ישראל. היושבים בארץ הם המייצגים את ישראל כעם; בחוץ לארץ אין מושג של עם. חובת מינוי מלך קיימת רק בארץ ישראל; לדעת הרמב"ם – אף חיוב מינוי השופטים אינו אלא בארץ.

אם כן, הצלת היושבים בציון היא הצלת כלל עם ישראל.

יש הטוענים שהמדינה מלאה בחולשות. על אדם הראשון שהתלונן ואמר "האשה אשר נתת עמדי..." באו חז"ל בביקורת. איך יתכן לבוא בתלונות לקב"ה? החולשות מובעות מאיתנו; משמים – קיבלנו את מלוא הכלים.

בשואה – הושפל כבוד ישראל עד עפר. לאחר שלש שנים בלבד – הרף עין בחיי עם – הקים עם זה מדינה! אין לך קידוש השם גדול מזה!

ממנהגי היום

(ע"פ סידור "בית מלכות" מאת הרב אורי עמוס שרקי שליט"א)

. בערב שבת קודש, ה' באייר ה' תש"ח, רחם עלינו אלקי אבותינו ושם קץ לשעבוד עמו ישראל אחרי שנתקיים "ככלות נפץ יד עם קדש" וקמה וגם ניצבה סדינת ישראל והחלה הגאולה.

. בימים ההם ומלכי ערב קמים עלינו לבלותינו ויובאו בכלי משחית וחיל גדול למלחמה. אמרו לנו ונכחדים מנוי ולא יזכר שם ישראל עוד. ומאת ה' היתה זאת, שההכרזה על הקמת המדינה הפיחה רוח גבורה בעם שרידי חרב בארץ ישראל, וגברו ישראל על אויביהם ויכו בהם מכה רבה. ורבים נסו בהמנוס אל המדינות הסמוכות. ויגדל בוד ה' וישראל עמו.

. על כן תקנו חכמי הדור ההוא לחוג את היום הזה לדורות עולם כיום שמחה וששון עליהם ועל זרעם ולא יעבור.

. תקנו רבותינו שבארץ ישראל לומר את ההלל ביום זה ע"פ תקנת הנביאים. (וכן נחקן ע"י הרבנות הראשית לישראל.)

. לפני תפילת ערבית אומרים בציבור מזמור ק"ז, שהוא מענייני הגאולה. ממשיכים מזמורים צ"ח וכן הלאה ע"פ הכתוב בסידורים.

. אחר אמירת הפסוקים שאחרי התפילה חוקקים בשופר תקיעה אחת.

. שרים "שיר המעלות" כמנגינת "התקווה"

. נוהגים לאכול סעודה של חג ומרבים בשירי הודיה להשי"ת על ישועתו. מרבים בדברי תורה בענייני דיומא.

. בשחרית אומרים פסוקי דזמרה כמו בהושענא רבה. מקריאים שירת הים פסוק פסוק.

. אומרים הלל שלם. בענין ברכה ינהג כרבותיו. (בסידור "ב"מ" פוסק לברך וכן לומר הלל כלילה, ויש גדולים שחלקו על כך.)

. אם חל ביום כ' או ה', מוציאים ספר תורה. אחר הקריאה או ביום אחר קוראים (בלא ברכה) בספר ישעיה י', שזוהי הפסוק אחרון של פסח בחז"ל ומברכת מענייני דיומא.

. אוכרה לחלילי צה"ל, תפילה לשלום המדינה, ברכת חיילי צה"ל.

. יש נוהגים ללכת ו' אמות חדשות בארץ ישראל, ושומחים כישועת ה' על עמו.

ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה שנאמר (יחזקאל ל"ו, ח) "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. (סנהדרין צ"ח.)

ראשית הגאולה העתידה תהיה על פי רשיון המלכויות ויהיה קצת קיבוץ גלויות, ואחר כך יוסיף השי"ת שנית ידו כדכתיב "ושב את שבותך" ואח"כ "ושב וקבצך מכל העמים" (הרמב"ן, שיר השירים ח', יב)

ה' אייר מתחילה ההכנה לקבלת התורה בשבועות. (שו"ע בעל התניא או"ח ס' תכ"ט)

נראה, כי נס פורים היה הכנה לבית שני, כי היה צריך להיות כח ועוז לבני ישראל, ועל ידי הנס נגבה לבם ויכלו לחזור לבית המקדש. וכן אפשר שיהיה לעתיד נס כזה קודם הגאולה, כמו שאמרו חז"ל "מעמיד עליהם מלך כהמן", שנס זה הכנה לגאולה. (שפת אמת, לפורים)

לפי סימני א-ת, ב-ש קשורים תאריכים שונים לימי חג הפסח: א-ת – א' של פסח הוא היום בו חל תמיד תשעה באב באותה שנה; ב-ש – ב' של פסח הוא היום בו חל שבועות; ג-ר – ג' של פסח בו חל ראש השנה; ד-ק – ד' של פסח בו חלה קריאת התורה ושמחת תורה; ה-צ – ה' של פסח בו חל צום יום כיפור; ו-פ – ו' של פסח בו חל פורים שעבר.

לשביעי של פסח לא היה "בן זוג" עד קביעת יום העצמאות בה' אייר, שהוא חל תמיד ביום שבו חל שביעי של פסח – ז-ע: שביעי – עצמאות.

תפילה לשלום המדינה

אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים, צוּר יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ, בְּרַךְ אֶת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, רִאשִׁית צְמִיחַת גְּאֻלָּתָנוּ. הִגֵּד עֲלֵיהָ בְּאֵבֶרֶת חֶסֶד וּפֶדֶשׁ עֲלֶיהָ סֶכֶת שְׁלוֹמָה וְשִׁלַּח אוֹרָה וְאַמְתָּךְ לְרֹאשֶׁיהָ, שְׂרִיף וְיוֹשְׁעִיָּה, וּמִקֵּנָם בְּעֶצֶה טוֹבָה מִלִּפְנֵיהֶם. חֹזֶק אֶת יְדֵי מִגְנֵי אֶרֶץ קְדִשְׁנוּ וְהַנְחִילֵם אֱלֹהֵינוּ וְשׁוּעָה וְנִשְׁעָה מִצָּחוֹן תַּשְׁעָרָם, וְנִתֵּן שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ וְשִׁמְחַת עוֹלָם לְיוֹשְׁבֶיהָ. וְאֵת אֲחֵינוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּקֶדֶד נָא בְּכָל אֶרְצוֹת מִזְרִיחַת וְתוֹלִיכָם מִיָּמִינָה קוֹמְמוֹת לְצִיּוֹן עִירָהּ, וְלִירוּשָׁלַם מְשֻׁכָּן שְׁמָהּ, בְּחֻבּ בְּחֹרֶת מִשָּׁה עֲבָדָה, אִם יִהְיֶה גִּדְּחָהּ בְּקֶצֶה טָלָה.

יזכור לחללי צה"ל

יזכור אלוקים את נשמות חיילי צבא ההגנה לישראל ונשמות לוחמי המחתרות ושאר כוחות הביטחון, שמסרו נפשם על קדושת השם, העם והארץ ונפלו במלחמות ישראל לשחרור ארצנו הקדושה, ובעזרת ה' צבאות אלוקי מערכות ישראל הביאו לתקומת המדינה, גאולת העם והארץ וירושלים עיר הקודש. מנשרים קלו, מאוריות גברו בהחלצם לעזרת העם בגיבורים ובהנחילם נצחון עולם לישראל. זכר עקדתם ומעשה גבורתם לא יסופו מאתנו לעולמים. תהיינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים עם נשמות אברהם יצחק ויעקב ועם נשמות שאר גיבורי ישראל וקדושי שבגן עדן, ונאמר אמן.

***

אין המדינה האושר העליון של האדם. זה ניתן להאמר במדינה רגילה, שאינה עולה לערך יותר גדול מחברת אחריות גדולה, שנשארו המוני האידיות, שהן עטרת החיים של האנושיות, מרחפים ממעל לה, ואינם נוגעים בה. מה שאין כן מדינה שהיא ביסודה אידיואלית, שחקוק בהוויתה תוכן האידיואלי היותר עליון שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסולם האושר, ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון. אמת, שאושר נשגב זה צריך הוא לביאור ארוך כדי להעלות אורו בימי חושך, אבל לא מפני זה יחדל מלהיות האושר היותר גדול.

(מִרְן הַרְאִי"ה קוֹק זצ"ל, "אורות ישראל", ע' ק"ס)

בשולי גלימתו:

הגלות המרה והארוכה השכיחה לעתים מבני עמנו את יעודו האלקי לא רק בתור פרטים, אשר מתגדלים בצדק וביושר בחייהם האישיים ואף מקרינים את אור צדקתם על שאר האדם, אלא בייחוד בתור "ממלכת כהנים וגוי קדוש", חברה, הנבנית וניה על פי משפטי ד' וחוקיו, אומה, שכל ביטויי חיי יצירתה הנם מכוונים לקריאה בשם ד' ריבון העולמים. הייאוש השולט באנושות מפני האפשרות ליצור חברה כזו מנסה להסתיר את משמעותה האמיתית של ממלכתיות ישראל ומדמה אותה, חלילה, לחיים מדיניים מוכרים אצל אומות העולם, שכל עניינם הוא סידור נוח של חיי המעשה, ואינם מתימרים לרומם את האדם אל הגשמת האידיואלים הנשגבים בחיי האומה.

אך תביעת המוסר הכללי ובקשת קרבת ד', שבנפש הישראלית, לא תסתפקנה בחיי ממלכה כאלה. מאז יצירת האומה הזו מונחות בחזון מלכות ישראל כל השאיפות היותר עליונות ועדינות של האישיות הפרטית והחברתית. גילויין בא קמעא קמעא, בקשיים ובסיבוכים, אולם רק אליו מכוונים חיי הנצח של עם ישראל בכל גלגוליו. אם כן בעם ישראל חיי ממלכתיות אינם אמצעי בלבד, כי אם הנם מטרה קדושה ונאדרת, בהם ימצא המרפא האלקי לתחלואי הגלות ובהם יפגוש העם את אלוקיו.

שאלת ערכה הרוחני והמעשי של המדינה ע"פ תורת ישראל מלווה את תהליך הקוממיות מתחילתו. מוגש להלן דיון העוסק בעיקרי הנושאים.

שיחה חופשית על יום העצמאות כיום קדוש. בני נוער שואלים את הרב שלמה אבינר - תמליל.

נכון שיום העצמאות הוא יום גדול, אך האם הוא יום קדוש?

ודאי שהוא יום קדוש. כיון שיש מצוה להיות עצמאיים, הרי זה כמו כל מצוה שמכניסה בנו קדושה, כפי הנוסח שקבעו חז"ל: "אשר קידשנו במצוותיו".

האם יש בתורה מצוה להיות עצמאי?

ודאי. התורה חוזרת כמה פעמים על כך שיש מצוה לרשת את הארץ.

אכן זו מצות ישוב הארץ, אך מה היא קשורה לעצמאות?

הרמב"ן מסביר שמצות ישוב הארץ מתחלקת לשלושה חלקים:

א. מצות ישיבת הארץ. כלומר, על כל יהודי לגור דווקא בארצנו ולא בארץ אחרת.

ב. מצות ישוב הארץ. כלומר, לנטוע עצים ולבנות בתים, "שלא נעזבה לשממה" (ספר המצוות לרמב"ם, מצות עשה ד' לרמב"ן).

ג. מצות ירושת הארץ. כלומר, שתהיה ריבונות של עם ישראל על ארצו, "שלא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות" (שם).

האם הכוונה היא שאני חייב לקנות לי אדמה בארץ ישראל כדי להיות בעל בית עליה?

לא, המצוה מוטלת על הכלל. כלל-ישראל צריך להיות בעל הבית על ארץ ישראל. יש מצוה להקים מדינה.

אך הרמב"ם כידוע, אינו מונה בין תרי"ג מצוות, מצוה לרשת את ארץ ישראל?

הוא כולל את זה באופן אחר, שהוא המצוה להקים מלך. לא די לנו לגור בארץ ישראל, צריכה גם להיות מלכות ישראל (הלכות מלכים א א).

אבל עכשיו אין לנו מלכות, אלא שלטון דמוקרטי.

כבר כתב מרן הרב קוק שכל הנהגה בסגנון לאומי בהסכמת האומה, יש לה דין מלכות במידה מסוימת (משפט כהן עמ' שלז).

אך מהו הערך של העצמאות?

גם לעצמאות היחיד יש ערך, והתורה נזפת במי שאינו רוצה לצאת לחופשי. עבדות היא פגיעה בצלם אלוהים של האדם. פגיעה בעצמאות היא פגיעה בעצמיות, קל וחומר ביחס לאומה שלמה. המהר"ל מסביר שעם יכול להיות במצב טבעי או לא טבעי. כאשר הוא משועבד, לא בארצו, ומפוזר – הוא אינו נורמלי. כאשר הוא עצמאי, בארצו וביחד, הרי הוא טבעי. המהר"ל מכנה את שני המצבים האלה: גלות וגאולה (נצח ישראל פרק א).

אם כן, האם כבר הגיע המשיח מאז קום המדינה?

במידה מסוימת כן. חז"ל אמרו בפירוש: "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד" (ברכות לד ב). בעולם הזה במובן של גלות אנו משועבדים לגויים, הם קובעים לנו את חיינו, הם אפילו קובעים מי יכנס לארץ ומי לא יכנס, ובימות המשיח אנו בעלי בית על עצמנו.

אז למה רק במידה מסוימת? אלה הם ימות המשיח!

הגאולה היא קמעא קמעא ולא ביום אחד. אנו מזכירים את "שני ימות המשיח" (תפילת ובא לציון), הם יכולים להשתרע על פני שנים רבות.

אם עצמאות ישראל היא הבטחה אלוהית, אז היא אינה מצוה. יש הבדל גדול בין הבטחה לבין מצוה.

הבטחה, ריבונות של עולם מקיים, ואנו יושבים בחיבוק ידיים ומחכים מתוך אמונה. מצוה, זהו דבר שאנו צריכים ליזום.

אין סתירה. דברים גדולים הם גם מצוה וגם הבטחה. למשל, "...קדושים תהיו..." (ויקרא יט ב) היא גם מצוה וגם הבטחה. וכן תשובת עם ישראל היא גם מצוה וגם הבטחה. כך הוא לגבי עצמאות ישראל.

אך מי עושה, אנחנו או רבונות של עולם?

רבונות של עולם הוא העושה, אך הוא עושה על ידינו ומתוכנו. אנחנו שלוחיו, אנחנו עבדיו. אנחנו שותפים לקב"ה במעשה קיבוץ גלויות, בבין הארץ והקמת המדינה.

(מתוך הספר "על דגלו, שאלות לבני הנעורים")

אנא לנהוג כבוד בדברי התורה המובאים בדף ולא להשליכם לאשפה.

הלל והודאה על נס

נספח למאמרו של הרב דוד קביץ "לקראת ה' באייר"
עריכה: יוסף פלאי

קיימים דיונים הלכתיים רחבים בהיבטים השונים של יום העצמאות, כמו השאלות: האם בימינו ניתן להוסיף ימי שמחה קבועים לכל ישראל, בידי מי הדבר נתון, האם מה שאירע ביום זה מצדיק לעשות כך; האם ניתן לבטל ביום זה את דיני האבלות הנהוגים בספירת-העומר; האם יש מקום לברכת שהחינו, ועוד... אולם אין ספק שהנושא החשוב ביותר הוא שאלת **אמירת ההלל**, והרבה דנו בשאלה זו.¹

כבר צויין בגוף המאמר שבתחילה גם רוב הפוסקים שראו ביום העצמאות יום שמחה הנהיגו אמירת הלל בלא ברכה, אולם עם הזמן התפשטה ברוב הציבור החוגג יום זה אמירת הלל בברכה. כמו כן חשוב לציין כי במצב הדברים כיום, אף אחת מן התקנות שנקבעו ליום העצמאות לא התקבלה על רוב מניין ובניין של שומרי התורה וגדולי הפוסקים, ובפועל אין כיום סמכות הלכתית מרכזית מוסכמת שקובעת כך.²

קביעת הלל על נס

והנה הסוברים שיש לומר הלל בברכה מנמקים זאת שזהו הלל על הנס, וכפי שמבואר בגמרא שאמירת הלל היא או בימי מועד – כמו בפסח וסוכות – או "**משום ניסא**" כמו בתנוכה³, ולפי זה דנה הגמרא⁴ מדוע אין אומרים הלל בפורים.

כמובן קיימת שאלה יסודית **כיצד קובעים** את אמירת ההלל על נס – האם יש צורך בתקנה מיוחדת לשם כך, ומי בכוחו לתקן תקנה כזו. אך כאן לא נדון כלל בשאלה חשובה זו, אלא נעסוק מעט בשאלה **באיזה נס מדובר**. שאלה זו עצמה נחלקת לשניים, מבחינת **ההיקף** של הנס ומבחינת **האופי** שלו: מבחינת היקפו של הנס – בפשטות, מדובר על נס שנעשה **לכל ישראל**, והפוסקים דנו מה נחשב 'כל ישראל' לעניין זה, האם מדובר ברוב עם ישראל בכל מקום שהם או שיושבי ארץ ישראל הם העיקר⁵, וגם בזה לא נרחיב כאן.

ומבחינת **אופיו של הנס** – יש שתי שאלות מרכזיות: ראשית, מה מגדיר את המאורע כנס ולא כדרך הטבעי. ושנית, האם זהו נס של הצלה ממיתה לחיים או של יציאה מעבדות לחרות.

נס לעומת השגחה

מהו נס שעליו נקבע הלל?

הנה אנו מודים לקב"ה "על ניסין שבכל יום עמנו", ומאמינים שה' משגיח על כל מצעדי גבר, ואם כן מדוע "**האומר הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף**"⁶? אלא שהלל נאמר על מציאות מיוחדת החורגת מ"מנהגו של עולם", כאשר יש גילוי אלוקי מיוחד במציאות, "**דהלל נתקן בימים מיוחדים על הנס, לפרסם כי הקב"ה הוא בעל היכולת לשנות טבע הבריאה ששינה בימים אלו**"⁷, "**כי ההלל תקנו על הניסים ועל הנפלאות שהשם יתברך עושה בעולמו**". לעומת זה, בזמנים של השגחה רגילה של הקב"ה, קיים המצב של "צדיק ורע לו, רשע

¹ לסיכום הדיונים בנושא ראה במיוחד בספר 'הלכות יום העצמאות ויום ירושלים' בעריכת הרב נחום רקובר שליט"א (ובמבוא של העורך שם), ובקיצור בתוך 'פניני הלכה' מאת הרב אליעזר מלמד שליט"א.

² ראה למשל דברי הגאון ר' משולם ראטה בשו"ת קול מבשר ח"א סי' כא, הרב שאול ישראלי בספרו ארץ חמדה נוספות לשער א', מאמרו של הרמ"צ נריה שנקבצו בספריו צניף מלוכה וישראל במדינתנו, הגר"ש גורן בספרו תורת המועדים, הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר ח"ו סי' מא, הגר"י וייס בשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' י (שם מובאים גם דברי הרבי מסאטמר), שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' י. ומאמרים נוספים שהובאו בספרו של הרב רקובר הנ"ל.

³ בכלל קשה להצביע כיום על משהו – פוסקים מסויימים או גוף תורני מסויים (כולל הרבנות הראשית) – שמהווה סמכות הלכתית עליונה בעיני רוב הרבנים ואנשי התורה, בוודאי שלא בנושא המדובר.

⁴ ערכין יב. ומלבד זה קיים דיון מיוחד בגדרו של ההלל הנאמר בזמן הקרבת הפסח ובזמן אכילתו וקריאת ההגדה. וכן קיים דיון מיוחד על אמירת הלל בזמן הנס עצמו, ראה למשל העמק שאלה לנצי"ב שאילתא כו. להרחבה ראה אנצ"ת ערך 'הלל'.

⁵ בערכין שם ובמגילה יד, א. ביאור חשוב בסוגיא זו, הנוגע לנדון דידן, נמצא בלקוטי-שיחות לרבי מליובאוויטש חלק ל"ו עמ' 167 ואילך.

⁶ ראה רבינו יונה בברכות פ"ב (ז, ב מדפי הרי"ף) בשם רבינו תם. ולגבי קהילות פרטיות שנעשה להם נס, אמנם הרבה פוסקים הסכימו שניתן לקבוע יום שמחה על הצלתם (כמו "פורים דפרנקפורט" וכדו') אך לא הסכימו לאמירת הלל בברכה – ראה למשל שו"ת חיים שאל ח"י סי' יא, שו"ת חת"ס או"ח סי' קצא ובסוף ספר חיי אדם [ומ"ש בשו"ת קול מבשר הנ"ל שיש לומר הלל בברכה גם על הצלה ממיתה לחיים בלבד, ואפילו בגלות, כבר השיגו עליו בנקודה זו].

⁷ ראה במיוחד בדברי הרב נריה, בספרו של הרב רקובר עמ' קפב והלאה.

⁸ שבת קיח, ב.

⁹ מהרש"א שם, עיי"ש. וראה באריכות בדברי הרי"י גייקטילא בספר שערי אורה, השער השמיני (עמ' פט-צ במהדורה הרגילה), ומדבריו: "יסוד התהילה הוא אחר שקיבל ה' יתברך תפילותינו, ואחר ששמע קולנו וקיבל תחנונינו וסלח חטאתינו והושיע אותנו מצרינו והשלים די מחסורנו ושמר אותנו מכל מיני משחית ופורענות, אז חובה מוטלת עליו להלל ולשבח לפניו על רוב הטובות שגמלנו. ועתה ראה ההפך שבין תהילה לתפילה... ולפיכך הכול ראויין לתפלה ואין הכול ראויין לתהילה... שאין כל אדם ראוי להלל ואין כל שעה ראויה להלל. לפי שהמעלה הזאת גדולה היא עד מאוד... שאין ראוי להזכיר ענייני התהילה זולתי במקום שהיא מזומנת, כלומר לעשות הניסים והנפלאות ולהשמיד הרשעים, כמו שעשה במצרים", עיי"ש באורך.

¹⁰ מהר"ל בהקדמה שניה לגבורות ה', עיי"ש. וראה מה שכתב אדמו"ר הזקן בלקוטי-תורה פרשת צו (ד"ה ששת ימים תאכל מצות): "ונודע מעניין אמירת ההלל בחג הוא עניין רוב השמחה והשבח על תוספת האור והגילוי שמאיר ומתגלה מלמעלה, וגם פירוש הלל הוא המשכת האור והגילוי... ששני העניינים עולים בקנה אחד שע"י ההלל והשבח ממשיכים ההארה והגילוי", עיי"ש, ובתורה-אור פי' וישב ד"ה בכ"ה בכסלו.

וטוב לוי^א, והאומר הלל על מצב כזה הרי הוא כנותן "הכשר" למציאות חסרה, כאילו אין עוד מה לתקן^ב, או שהוא ככופר ביכולת ה'^ג.

על כן, יש סוברים שהלל נאמר רק על ניסים גלויים ממש, ולא על ניסים נסתרים המלוכשים בטבע^ד, אולם בפשטות אין הדבר כך^ה, שהרי ההלל בחנוכה נאמר על הנס של נצחון המלחמה, שאמנם בו נמסרו "גבורים ביד חלשים" אך אין זה נס על-טבעי כביציאת מצרים, וכן הדיון בגמרא מדוע לא אומרים הלל בפורים מתייחס גם הוא לנס נסתר (ולא אמרו בפשטות שאין אומרים הלל משום שאין זה נס גלוי)^ו.

אפשר, אם כן, לומר שכל הצלה כללית של ישראל (כמו בפורים) נחשבת כנס לעניין קביעת הלל, וכן נראה מדברי המהר"ל "כי לא מצד חידוש הניסים והנפלאות דוקא נאמר שם 'הללויה', רק כל צרה הבאה לישראל והם נושעים ממנה ראוי לישראל להלל להקב"ה" כיון שהצלת ישראל היא פעולת ה' בעצמו שלא על-ידי שליח^ז (ומכל מקום צריך לחלק בין הנהגת הטבע הרגילה לבין הנהגה ניסית המלוכשת בטבע^ח).

ומכל מקום מסתבר לומר שצריך שתהא הכרה ברורה של ישראל (ואולי אף של האומות) בניסיות שבדבר, שהרי הכרת האדם היא חלק מהותי בהבדל שבין נס לטבע^ט. ואכן נראה שבחנוכה היתה הכרה של ישראל ביד ה'^י. ולגבי פורים – אפשר לומר שכיון שהיתה הכרה של ישראל בישועת ה' (כמו ש"קיימו וקבלו" אז את התורה^{יא}) ולכן יש הוא-אמינא לומר הלל. אך באמת יתכן שהטעמים המובאים בגמרא לאי-אמירת הלל – שזהו נס שבחור"ל ושאתי עבדי אחשוורוש אן – כוונתם שהנס אינו מספיק גלוי במציאות כזו^{יב}, וכיוצא בזה ביאר ר' לוי יצחק מברדיטשוב שלכן זוהי מציאות חסרה שאין בה מספיק גילוי אלוקות^{יג}.

ממיתה לחיים ומעבדות לחרות

לגבי פורים מבואר בגמרא שעצם קביעת החג נעשתה מכיון שהיתה אז הצלה ממוות, ואם על היציאה מעבדות לחרות שהיתה ביציאת-מצרים או מהללים את ה' קל-וחומר בהצלה ממיתה לחיים בנס הפורים! ושואלת הגמרא, אם כן מדוע אין אומרים הלל בפורים! תשובה אחת היא שקריאת המגילה היא במקום ההלל, תשובה שניה היא שמא שנכנסו ישראל לארץ "אין אומרים שירה על נס שבחוצה-לארץ", ותשובה שלישית שעל יציאת מצרים יש לומר הלל "הללו עבדי ה'" – "ולא עבדי פרעה", אבל בפורים גם לאחר הנס "אתי עבדי אחשוורוש אנן" – דהיינו, למרות שגאלנו אז ממיתה מכל מקום עדיין עבדי אחשוורוש אנחנו (וכפירוש רש"י "שלא נגאלו אלא מן המיתה"), ובלשון הירושלמי "משונאיהם נגאלו [אבל] לא נגאלו מן המלכות"^{יד}. ומכאן סוברים רוב הפוסקים להלכה שהתנאי לאמירת הלל הוא כאשר אנו בני-חורין ולא "עבדי אחשוורוש"^{טו}.

^א ברכות ז, א.

^ב כמו שביאר המאירי בשבת: "הקורא הלל בכל יום הרי הוא כפורק עול מן התפלה שהלל לא נתן אלא להודאה על מה שעבר באיזה נס או באיזה גאולה, וכל שקובעו בכל יום דומה כמי שאין לו לצעוק ולהתפלל לזמן העומד או להבא ועל דבר זה הוא קוראו מחרף", עיי"ש.

^ג כמו שביאר המהר"ל בגבורות ה' פרק ס"א: "והגומר הלל בכל יום נראה שהוא אומר שבכל עת הקב"ה מנהיג את עולמו בדרך נס, ואם כן למה הצדיקים בצרה והרשעים בטובה ואינו מאבד ע"ז מן העולם, ואם כן ח"ו אין ביכולתו וזה חירוף וגידוף" וראה מה שכתב שם בשם הירושלמי.

^ד כדעת המהר"ץ חיות, מאמר 'דרכי משה' (נדפס בתוך כתבי מהרצ"ח).

^ה כמו שהוכיח הרב כשר זצ"ל, בדבריו לעניין ברכת "שעשה ניסים" בספרו התקופה הגדולה, והובא בספר של הרב רקובר. וראה שולחן ערוך או"ח ריח, ט, שנחלקו הפוסקים על ברכת "שעשה לי נס" וכד' האם אומרים אותה דוקא בנס היוצא ממנהג העולם, ולדעה זו באר האבודרהם שבפורים שייך לומר "שעשה ניסים" כי זה דבר מופלא שבטל כתב המלך ושנהרגו שמונים אלף מאהבת אשה.

^ו גבורות ה' פרק סא (עמ' רעה-ו).

^ז ראה בלקו"ש הני"ל.

^ח וראה רמב"ן שמות יג, טז, שבאמת כל מה שקורה לנו הוא ניסים נסתרים.

^ט כדברי המהר"ל בספר נר מצוה (עמ' כב): "ועוד יש לומר שעיקר מה שקבעו ימי חנוכה בשביל שהיו מנצחים את היונים, רק שלא היה נראה שהיה כאן נצחון הזה על ידי נס שעשה זה השם יתברך ולא היה זה מכחם וגבורתם. ולפיכך נעשה הנס על ידי נרות המנורה, שידעו שהכל היה בנס מן השם יתברך, וכך המלחמה שהיו מנצחין ישראל היה מן השם יתברך".

^י שבת פח, א.

^{יא} כמו שביאר המהרש"א בערכין יב, שהנס בחור"ל נעשה ע"י שליח ולא ע"י הקב"ה בעצמו. וראה לקו"ש הני"ל.

^{יב} קדושת לוי, דרוש לפורים: "כי בניסים הנעשו במצרים ועל ים סוף ראו כל העמים ואפילו כל החיצונים הוצרכו להעיד בפירוש כי זה הוא מעשה ה' בלתי טבעית כלל. ועל ידי זה גם השר שלהם הושפל מאד כי גם הם הוצרכו להעיד שהוא מעשה ה' ובידו כח הכל והוא כל יכול ... ועל בחינה הזאת היה לישראל גאולה שלימה כיון שגם הם צריכין להודות שאין בידם שום כח וממשלה לשר שלהם, רק הכל הוא מאת הבורא יתברך. אבל בנס של מרדכי ואסתר החיצונים לא העידו על זה שהוא רק מעשה ה' רק הם דימו זה הנס למעשה הנעשה בטבע ... וכיון שהם לא העידו על זה שהוא מעשה ה' רק דימו הנס לדבר הנעשה בטבע לא הושפל השר שלהם ולכך לא היה בזה הזמן גאולה שלימה מכל וכל ... וזה פירוש הגמרא מפני מה אין אומרים הלל בפורים, כי מלת הלל הוא לשון בהירות על דרך בהילו נרו עלי ראשי, חד אמר מפני שאין אומרים הלל על הנס הנעשה בחוץ לארץ, הרמז כי עיקר הגאולה והבהירות בא על ישראל כשהיו צונים גם כן משפילים השר שלהם ומעידים בפירוש שהכל הוא מאת הבורא אבל כאן בנס החיצונים לא העידו על זה שהוא מעשה ה' כי הם דימו אותו נס למעשה הנעשה בטבע. וזהו שבחוץ לארץ, הרמז כי עיקר הגאולה בא על ישראל כשהיו צונים אין להם שום אחיזה בקליפתם אבל כאן החיצונים יש להם עדיין אחיזה בקליפתם ... וחד אמר האין נאמר הללו עבדי ה', הלא עדיין אנו עבדי אחשוורוש, הרמז כי בזה הזמן לא היה יכול להיות גאולה שלימה מחמת כי בזה הנס החיצונים דימו אותו למעשה טבע ולא הושפל השר שלהם ולכך עדיין אנו עבדי אחשוורוש".

^{יג} ירושלמי פסחים פ"י ה"ו.

^{יד} אכן המאירי אינו סובר כך (שכתב בחדושו למגילה שמי שאין לו מגילה יאמר הלל בפורים, דהיינו שלא קי"ל כחירוף ש"אתי עבדי אחשוורוש אנן") ובפשטות נראה שכן גם הרמב"ם (שבהלכות חנוכה פ"ג ה"ו כתב שבפורים אין אומרים הלל מפני שקריאתה זו הלילה, ומשמע שללא המגילה היה ראוי לקבוע הלל). אבל רוב הפוסקים נקטו להלכה גם את

את המסקנה הזו ניתן להבין בשתי דרכים: האחת, שאכן יש לקבוע אמירת הלל על הצלה ממיתה לחיים (על-פי הקל-וחומר שנאמר בתחילה), אך יש **תנאי** בדבר, שבזמן ההצלה אין אנו משועבדים¹⁰ והדרך השניה, שכל עניינו של ההלל הוא דוקא על היציאה מעבדות לחרות, על כניסתנו להיות עבדי ה' במקום "עבדי פרעה", ואילו ההצלה ממיתה לחיים אינה סיבה מספקת לומר הלל (והקל-וחומר שנאמר בתחילה נכון אמנם לעצם קביעת היום, או קריאת המגילה, אך למסקנה אין כוחו יפה לקביעת הלל). וכך משמע מדברי חז"ל במדרש "שאין קורין את הלל אלא על מפלתה של מלכות. ומלכות אחשוורוש היתה קיימת"¹¹.

גם לדרך זו יש להסתפק האם עיקר ההלל הוא על היציאה ממצאות של "עבדי פרעה", ואז ממילא אנו אומרים "הללו עבדי ה'", או שיש הגדרה חיובית לכניסתנו להיות עבדי ה' – דבר שתלוי בהכרה ובהסכמה של ישראל לקבלת עול עבדות ה'¹² (וכמו שביאר יפה הרב נריה בדבריו שהובאו בגוף המאמר). לפי זה, יכולה להיות מציאות שאמנם כבר איננו "עבדי אחשוורוש", אך גם איננו "עבדי ה'".

דברים אלו מתאימים עם המבואר לעיל בעניין הניסיות, דהיינו שהלל נאמר על מציאות שלמה וברורה של גילוי אלוקות – הן מבחינת הכרתנו בהתגלות הניסית האלוהית, והן מבחינת כניסתנו להיות עבדי ה'. בדומה לזה, קיימת דעה שאין אומרים הלל על "תחילת גאולתן"¹³ כל עוד לא מתו האויבים, וכן אמרו חז"ל שלא אמר דוד "הללויה" עד שראה במפלתן של רשעים¹⁴.

הודאה

אכן, חשוב להדגיש שלמרות שאין אומרים הלל בפורים מהטעמים שזכרו, מכל מקום אנו אומרים "על הניסים" כמו כמו בימי החנוכה שנתקנו "בהלל והודאה"¹⁵. כלומר, גם במצב של "עבדי אחשוורוש" וגם בנס שנעשה בחז"ל אין זה מפריע כלל לאמירת ההודאה.

מכאן אנו למדים שההודאה אינה כמו ההלל. ההלל נאמר דוקא על מציאות שלמה, כאשר אנו עבדי ה' ויש גילוי אלוקות, וההודאה נאמרת גם במציאות חסרה וחלקית ביותר, שעל האדם להודות לקב"ה על הטוב שגמל עמו, וכמו "ארבעה צריכים להודות"¹⁶. האומר הלל בכל יום הריחו מחרף ומגדף אך ההודאה היא על כל גילוי של השגחה כאשר האדם ניצל, כמו חולה שנתרפא. בהלל אנו מהללים את הקב"ה, "הללו את ה'", ולכן אין אומרים אותו אלא על מציאות מיוחדת שיש בה גילוי אלוקות, אולם ההודאה היא על הטובה והחסד שנעשה לנו, ועל כן היא נאמרת גם במציאות חשוכה וחסרה¹⁷.

הטעם של "אכתי עבדי אחשוורוש אנך" – ראה בית יוסף או"ח סי' תרצג, מגן אברהם סי' תרצג סק"ב, ברכי יוסף, פמ"ג ושערי תשובה שם, שו"ת חת"ס או"ח קצב, שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' מה, שו"ת שיבת ציון סי' כב, ועוד.
¹⁰ ולפי"ז אם למשל תהיה הצלה גדולה ממגיפה וכדו' בזמן שישראל על אדמתם ואינם תחת ידי אחרים, לכאורה יהיה מקום לקבוע הלל על כך, וצ"ב.

¹¹ פסיקתא רבתי ב. והמשך הדברים: "אבל במלכות של יון שכילה אותה הקדוש ברוך הוא התחילו נותנים הימנון ושבח ואומרים לשעבר היינו עבדים לפרעה עבדים ליון ועכשיו עבדיו של הקב"ה אנו הללו עבדי ה'". ובספר כלבו סי' מה: "ואין לומר הלל כי אם על הגאולה שלמה כגון יציאת מצרים ונס חנוכה שחזרה להם המלכות" (ודוק בדברי הרמב"ם בתחילת הלכות חנוכה שהזכיר "וחזרה מלכות לישראל", ואפשר שבא לומר שדוקא זה מצדיק את קביעת ההלל, ולפי"ז הרמב"ם כן פוסק להלכה גם את הנימוק של "אכתי עבדי אחשוורוש").

¹² כדברי בעל התניא (בתורה-אור הנ"ל): "אך כל זה ההילול והשבח להמשיך מההעלם לגילוי הוא על ידי עבדי ה' שהם בבחינת עבדים שמקבלים עליהם עול מלכות שמים בבחינת שום תשים וכו'". אמנם יש קשר עצמי של ישראל עם הקב"ה שאינו נפגם גם בבחירתם ברע, "בין כך ובין כך קרויים בני"ם" (קדושין לו, א), אך "עבדי ה'" תלוי במציאות בפועל, שהרי "עבדי אחשוורוש" אינם יכולים להחשב בשלמות עבדי ה'.

¹³ ירושלמי פסחים פ"י ה"ו, לפי פירוש פני משה וקרוב העדה, שלכן לא אמרו ישראל שירה ביציאת מצרים עד ליום השביעי, "דאכתי לא הוה אלא אתחלתא דגאולה, שלא נגאלו לגמרי עד ששקעו המצרים בים" (פני משה). אולם יש שפירשו את הירושלמי באופן אחר, ראה בספרו של הרב רקובר עמ' קפ.
¹⁴ ברכות ט, ב.

¹⁵ שבת כ"א, ב, ופירש רש"י: בהודאה – "לומר על הניסים בהודאה".

¹⁶ שלחן ערוך או"ח ריט.

¹⁷ על ההבדל בין הלל להודאה ראה בתורה-אור הנ"ל, ובספר שפת-אמת בכמה מקומות בפרשת ויגש ובמאמרי חנוכה. ולשון המלבי"ם (עזרא ג, יא): "ההילול הוא על שבח הבורא, וההודאה היא על הטובה".

חגית ריין היא אמו של רס"ן בניה ריין הי"ד, שנפל במלחמת לבנון השנייה. הוריה של חגית הם ממקימי שדה יעקב, מושב של הפועל המזרחי. חגית ובעלה שמעון הם ממקימי היישוב הקהילתי קרני שומרון. כמו שדה יעקב, כך קרני שומרון: מרקם מיוחד של יחסי אדם ואדמה. כעובדת סוציאלית עוסקת חגית בליווי משפחות שכולות. היא נשואה לשמעון, אם לשמונה וסבתא לתשעה נכדים.

עוד בהיותי מושבניקית צעירה, בכל שנה, לפני התקדש ה' באייר, תמהתי מדוע החליטה הרבנות הראשית שחג העצמאות יתבטא בביטול אמירת תחנון ובקריאת "הלל" בלי ברכה. כל חג משלושת הרגלים מתקשר עם תולדות העם או ההווה שלו, לא? פסח – הוא חג החרות? שבועות – הוא חג הביכורים? סוכות הוא חג האסיף? מדוע חג המסמל את עצמאותו של העם לא יצטרף לשורת חגים אלה? "מַאֲת יְהוָה הִיְתָה זֹאת" (תהלים קיח, כג), הלא כן?

בכל שנה, לפני התקדש ד' באייר עלתה שוב ושוב השאלה, האם לא רצוי להפריד בין היום הנוגה – יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, לבין היום השמח – יום העצמאות למדינת ישראל? והבנתי כי ימים אלו קשורים זה בזה.

השנה, כמעט שנתיים אחרי שבני, רס"ן בניה הי"ד, נפל במלחמת לבנון השנייה על קידוש ה' בהגנה על העם והארץ, אני יודעת ביתר שאת את שידעתי מיום שעמדתי על דעתי: תובה לחבר בין שני הימים הקדושים הללו. כי אלמלא בניה ותבריו הנאמנים לצו האומה, לא היתה מדינת היהודים קמה, ולא היתה ממשיכה להתקיים.

את נתיב ייסורי הגעגוע לבני אני חווה יום-יום, שעה-שעה, רגע-רגע, ואחד מעוגני התקווה שלי בערב יום הזיכרון הוא לזכור ולהזכיר בזכות מי אפשר לשמוח, בזכות מי אפשר ליהנות מעצמאות.

כך כתב בניה שלי לחברתו כרמית: "...כרגע מוצא אני שליחות אמת בצבא ובלתי זאת לא הייתי נשאר. צריך להיות 'דפוק אמיתי' כדי לבצע תפקיד מ"פ עם תחושת אחריות גדולה שכזאת. דעי שלתחושת השליחות ערך גדול כי מה יחוש האדם ואין לו שליחות אמת בחייו? פעם קראתי את 'האדם מחפש משמעות'. קצת פילוסופיה. גדול על. משפט אחד אני זוכר: 'אם לאדם יש בשביל מה יש לו את האין'."

את המסר הזה של בני, חשוב לי לזכור ולהזכיר ב"ד' וב"ה' באייר. חגי עצמאות אפשר יהיה, בע"ה, לקיים גם בעתיד רק אם ידע העם כולו שיש מי שהיה, שיש מי שיהיה מוכן לקבל על עצמו שליחויות בעלות ערך.

וכך כתב חתני, גיסו של בניה, באחד מהספדיו: "בבואי לנסות ולהתחקות אחרי עוצמת אישיותו של בניה, אני חושב שמצאתי

מילה אחת המתמצתת את בניה שהכרנו, המילה – הנני. הנני כחבר, הנני כאח, הנני כדוד, הנני כבן ואף הנני למלחמה. בניה היה איש של הנני". "...ה'הנני' הזה של בניה מהדהד בי ומלווה אותי בכל יום מחדש. בכל רגע של תולשה או מחשבה להאט את הקצב, מופיע לי בניה מאחור, מביט בי במבט המפורסם של חצי חיוך ואני שומע את קולו אומר – מה נסגר איתך אחי, נראה לך שאתה מאט בריצה, נראה לך שאתה מסיים את היום לפני שכל המשימות שקבעת בוצעו?"

את המסר הזה של בני, חשוב לי לזכור ולהזכיר ב"ד' וב"ה' באייר. חג עצמאות אפשר יהיה, בע"ה, לקיים גם בעתיד רק אם ידע העם כולו שהיה מי שלא האט בריצה, שיש מי שאינו מאט, אנשי 'הנני'.

כך כתב ביומנו בני בעת מסע לפולין, במשלחת צוערי קורס קצינים של צה"ל:

"כשנסעתי לפולין הרגשתי מוות. במטוס היו פולנים שבהתקרבתם לארצם שמחו. בנחיתה מחאו כפיים. הגענו הביתה. גם אני הגעתי הביתה. לבית הקברות של העם היהודי. לבית הקברות של המשפחה של סבא, לבית הקברות של המשפחה של סבתא, בכל שהותי בפולין המוות מהלך איתי. וארשה היא עיר יפה אבל בשבילי היא מתה. בטרבלניקה, אני חש שאני דורך על מתים, שאני דורך על אנשים אחים והמוות מלווה בכל. אך אני יודע שהמוות הזה הוליד חיים, והחיים האלה הם אני, אתה, הם, אנחנו. החיים האלה הקנו לי את הזכות להיות יהודי חופשי בארץ ישראל. החיים האלה הקנו לי את הזכות להיות חייל בארץ ישראל. החיים האלה הקנו לי את הזכות לייצג כחייל יהודי מארץ ישראל את כל אלה שהיו ואינם ואת אלה שישנם. החיים האלה תובעים ודורשים, מה בדיוק – קשה לי להגדיר, ועל זה אני עדיין חושב. אך ברור לי שהדרישות הן כבירות ומחייבות. מי ייתן ויהיה בי, בנו הכוח לעמוד בהן."

את המסר הזה של בני, חשוב לי לזכור ולהזכיר ב"ד' וב"ה' באייר. חג עצמאות אפשר יהיה, בע"ה, לקיים גם בעתיד רק אם ידע העם כולו שהיה מי שהאמין, שיש מי שמאמין, שהדרישות כבירות ומחייבות כדי להיות יהודי חופשי בארץ ישראל.

צעירה בת 60

כתבת הטלוויזיה הישראלית, שרי רו, דיווחה על תחיית הנאציזם בגרמניה. בין היתר ראינו אחדים מראשי התנועה הנאצית. מתשובותיהם ניתן היה ללמוד מה רבה שנאתם כלפי היהודים, על כל המשתמע מכך.

מדי פעם מדווחים כלי התקשורת על פגיעות ביהודים הלבושים בלבוש יהודי מסורתי, ובעלי זקן ופאות. לא תמיד המשטרה נוקטת צעדים תקיפים נגד המתפרעים. יש אזורים באירופה שיהודים חיים בהם ב"פחד. כנ"ל גם בארצות הברית.

האם אנו חוזרים לימי האופל של ערב מלחמת העולם השנייה, של שנת 1939 בפולין? – שואלים כיום במקומות שונים באירופה ובארצות הברית.

הרמטכ"ל שהשתתף בשבוע שעבר במצעד החיים בפולין, אמר: "לא נחזור עוד לימי האופל של מלחמת העולם השנייה". דבריו התקבלו בברכה על ידי המשלחות היהודיות שצעדו יחד אתו ב"מצעד החיים", אך ספק רב אם היה בדבריו כדי להפסיק את ההסתה האנטישמית בפולין. אותו יום, מספרים כתבים, התפרסמו בפולין סיסמאות אנטישמיות בגנות היהודים.

מסתבר ששישים שנות קיומה של מדינת היהודים בארץ ישראל לא עקרו את האנטישמיות. שונאי ישראל מוסיפים להרים ראש.

אם מיד אחרי מלחמת העולם השנייה הם התחבאו, לא העזו להרים את קולם נגד היהודים, הרי עתה במלאת 63 לסיימה של מלחמת העולם השנייה, גלוחי ראש צועדים בראש חוצות. הם אינם נרתעים לחזור על הסיסמאות לכבודו של "הפיר" ולהצדיע במהול יד.

אם בעבר נהגו להשתמש בסיסמה "יהודים לפלשתינ". כיום הם חוזרים לסיסמתו של "הפיר", שיש לעקור את היהודים מן העולם. בעניין זה הם שותפים בדעה עם השליט האיראני.

אין חידוש רב בדברי המסיתים. הם מצטרפים לדברים המופצים על ידי ה"חמאס" והג'יהד האיסלאמי. הם יונקים מאותה באר. בכל דור ודור אנו ניצבים בעימותים עם האנטישמים לסוגיהם. אין חידוש בכך. במשך שישה עשורים, מאז תקומת המדינה, אנו עומדים במאבקים שונים וקשים, ויכולנו להם.

כלל הוא "עשיו שונא ליעקב". אל לנו לצפות שניני ניניו של עשיו ישתנו. גם אין לתלות תקוות כי בשנת השישים לתקומתה של מדינת היהודים נגיע לתחילת הסדר שלום עם הפלשתינים.

מי שענינו בראשו, רואה שהפלשתינים אינם מוכנים לכך. ולא רק אנשי הימין בדעה זו. גם אנשים כמו יוסף (טומי) לפיד הצהירו לאחרונה, כי הם אינם רואים שניתן להגיע להסכם כלשהו עם הפלשתינים בחמישים השנים הקרובות. אמנם שישים שנה בחיי אדם הוא פרק זמן חשוב ונכבד מאוד, לא כן בחייה של מדינה. מדינה בת שישים היא עדיין בראשית דרכה. בפרק החיים הקצר שלה עברה שבע מלחמות ובקושי פילסה לה נתיבות חיים.

בשבוע בו הוכרזה המדינה בשנת תש"ח קראנו בפרשת השבוע "קדושים תהיו". השנה, ערב יום העצמאות תשס"ח, שנת השישים לתקומתה של מדינת ישראל, אנו שוב קוראים את אותה פרשה. עלינו לעשות "חושבים". עם תקומת המדינה דרשו את פרשת השבוע "קדושים תהיו" שחלה ביום תקומת המדינה, ואמרו כי היא באה לצוות עלינו לשמור על קדושת ישראל ועל קדושתה של מדינת היהודים בארץ ישראל. השתא, ערב שנת השישים למדינת ישראל, מופיעה לפנינו אותה פרשה, והיא באה הפעם כתזכורת. עלינו לשאול את עצמנו: האם אנו מקיימים את הציווי שנצטוונו עליו עם תקומתה של המדינה: "קדושים תהיו".

בימים אלה ציינו מלאות שישים שנה לתקומתה של מדינת היהודים בארץ ישראל. מאחורינו תקופה רבת הוד של בניין מדינה, כשאנו אווזים בידינו האחת כחרב השלופה ובידינו השנייה בשלח.

בימי ראשית תקומתה של ההתיישבות היהודית בא", מנה היישוב היהודי שש מאות אלף איש בלבד, וכעבור שישה עשורים היא מונה כיום קרוב לשישה מיליון יהודים! לפי התחזיות, בעוד עשר שנים, בעזרת השם, בשנת השבעים לתקומת ישראל, נתקרב לקראת עשרה מיליון יהודים במדינת ישראל! כמובן שהכל תלוי בהתגשמות תוכניות העלייה שעל סדר יומה של הממשלה ושל הסוכנות היהודית, כשהעניינים נשואות למזרח ולמערב – לעלייתם של רבבות אלפי יהודים ממדינות חבר העמים, מארצות הברית, דרום אמריקה, אוסטרליה, צרפת, בריטניה ומדינות קטנות שאין בהן עתיד לקהילות היהודיות.

בשנת השישים לקיומה, הושם דגש על נושא העלייה כאחד הנושאים המרכזיים לקראת העתיד, תוך שילוב הסיסמה עתיקת היום: "שליחותה את התנועה הציונית בראשית ימיה: 'אם תרצו אין זו אגדה'".

התנועה הציונית שבראשית ימיה התייצבה מאחורי סיסמה זו, הוכיחה שאם יש רצון ניתן להתגבר על אבני הנגף שבדרך, ולהצליח במשימה. מי האמין בימיה הראשונים של התנועה הציונית, כי היישוב היהודי בארץ ישראל יגדל פי עשרות מונים בתקופה כה קצרה באופן יחסי. לא נגזים אם נאמר שבדורים בלבד האמינו בהתגשמותו של החלום הציוני בקצב מהיר כל כך. אמנם אין להתעלם מהעובדה שהשואה הנוראה שפקדה את העם היהודי בימי מלחמת העולם השנייה תרמה את חלקה לעלייה מוגברת – לעלייתם של מיליון יהודים בפרק זמן קצר מאוד, תוך שנה אחת, אך עם זאת יש לציין שעלייה זו בלבד לא הביאה למפנה הגדול.

עם תקומתה של מדינת היהודים בארץ ישראל עלו לארץ מאות אלפי יהודים מכל קצות העולם. במיוחד יש לציין את העלייה הגדולה של היהודים מברית המועצות, שהיו נתונים במשך שנים מאחורי "מסך הברזל", וכן את העלייה הגדולה ממזרח אירופה בכלל – הונגריה, פולין וכו'.

גם אין להתעלם מאותן השנים בהם נרשמה התעוררות לעלייה בארצות הברית, באנגליה, בצרפת, בדרום אפריקה ובדרום אמריקה. בחלקה הייתה זאת עלייה שנבעה ממניעים ציוניים, בחלקה עקב דחפים אנטישמיים ואחרים.

זאת ועוד. המדינה עשתה רבות להעלאתם של יהודי תימן במבצע "מרבד הקסמים", ובשלבם מאוחרים יותר – להעלאתם של יהודי אתיופיה ב"מבצע שלמה" וב"מבצע משה".

שערי העלייה שנעלו טרום קום המדינה, בזמן שלטון המנדט הבריטי, לא ננעלו ולא ייגעלו עוד. ניתן לציין בסיפוק ובגאווה שכמעט התמלאה בקשתנו ותפילתנו "וקרב פוזרנו מן הגוים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ".

האנטישמיות לא פסה מן העולם, נהפוך הוא. היא מתגברת והולכת. על כך חוזרים ומתריעים כמעט מדי יום ביומו ראשי הקהילות היהודיות וראשי משרד החוץ, הסוכנות היהודית והתנועה הציונית. עובדה שלא אחת מזרזת את יהודי התפוצות לעלות ארצה.

בימים האחרונים התפרסמו אזהרות מטעם משרד החוץ המצביעות על התגברותה של ההסתה האנטישמית במדינות אירופה ובארצות הברית. זו באה לידי ביטוי בפעילות עוינת כלפי יהודים, כמו הריסת מצבות בבית הקברות המרכזי בברלין ופגיעה בבתי כנסת בצרפת, אם כי בצרפת נוקט השלטון יד קשה בכל מה שנוגע לתופעות אנטישמיות והמצב השתפר במקצת. לעומת זאת בבריטניה נרשמו לאחרונה פגיעות במוסדות יהודיים.

יחגו כרגיל

"כמעט שנתיים אחרי הפינוי מגוש קטיף, דומה שהדיבורים על קרע בין הציונות הדתית למדינה היו מוגזמים. רוב חובשי הכיפות הסרוגות יחגו את יום העצמאות השני מאז 'הגירוש' כמעט כרגיל, כך מדווח נדב שרגאי על האווירה בקרב חוגי המתנחלים. אכן, עוד מעט שנתיים להתנתקות, והציונות הדתית תוגנת את יום העצמאות השני שלה מאז 'הגירוש' כמעט כרגיל. בכל הנוגע לסממנים החיצוניים של 'החג הלאומי' בציבור הזה - הנפת הדגל, תפילה לשלום המדינה, תפילת הלל וטקסי חיים, שמבחינת הציבור הדתי-לאומי הוא 'חג דתי' לא פחות מאשר 'חג לאומי' - הדברים תוזרים אט אט לקרמיתם והזמן מתחיל לעשות את שלו.

בכתבה הנושאת את הכותרת 'הלגלגות' לא נשכח, אבל נשמח, מספר סופר 'הארץ' על ריקודים נלהבים של מאות מבני מחזור המתגייסים החדש של 'ישיבות ההסדר' לפני כחודש ימים בבקו"ם בתל השומר. 'חלפו 19 חודשים בלבד מאז 'הגירוש', שבו צה"ל נטל חלק מרכזי, ובשיח הפנימי של הציונות הדתית - הרבני והרעיוני - עדיין דנים ביחס הראוי לצה"ל ולמדינה 'שבגדו בנו'. אלא שפניהם הקורנות של המתגייסים העולים לאוטובוסים אחרי סידרה של ריקודי חיזוק ושירה אדירה, הכניסו לפרופורציה את מי שלרגע היה נדמה לו שהקרע בין הכיפות הסרוגות לבין המדינה בלתי ניתן לאיחוי."

רבנים דתיים-לאומיים הודיעו שיש לציין את יום העצמאות למרות פינוי גוש קטיף, והסבירו: "נאמנותנו למדינה נובעת דווקא מתוך מצוות התורה. משום כך אין פעולות הממשלה יכולות לבטל את מצוות התורה ונאמנותנו לתורה

מוחלטת". רבני אירגון "צהר" קובעים: "ביום זה אנו מחדשים את הברית עם מדינת ישראל מלכתחילה... אנו שמחים שמחה גדולה על עצם הקמתה, הגם שהיא מממשת באופן חלקי בלבד את

בעצמונה, התחבק עם ראש אכ"א האלוף אלעזר שטרן והבטיח: "צה"ל זה אנחנו. גרגר לא יפריד בינינו". קצין בכיר בפיקוד המרכז שצוטט אז אמר ש"הרב רפי סימן את העמדה שלפיה יתיישרו בסוף

כפי שנכתב כאן כבר בשעתו, כל הדיבורים

על קרע בין הציונות הדתית למדינה

היו מופרכים ובלתי-ריאליים.

ביום העצמאות השני מאז 'הגירוש',

הכל יראה כרגיל. "לא נשכח, אבל נשמח"

כולם. יש כאן משקעים, אבל צה"ל והדתיים תלויים מדי זה בזה. אנחנו זקוקים לאיכות המתגייסים ולמוטיווציה שלהם. הם צריכים אותנו לשם הלגיטימציה שלהם. בסוף, לכולם יש אינטרס לשכוח וללכת הלאה..."

כנראה שאלה המכירים את הנ"ש במבט מקרוב, ידעו לאבחן את ההתפתחויות טוב מכל אחד אחר. כפי שכתב "יתד נאמן" מאז החלה סערת ההתנתקות, כל התחויות המפוקפקות לפיהן חלקים ניכרים בנוער הדתי-לאומי עומדים לתת גט כריתות לאמונתם הציונית, לחבור לציבור החרדי ולקבל את דעת רבותינו זקוקי"ל ויברל"א, לא יעמדו במבחן המציאות. אולי יהיו יחידים ובודדים ממש, שיזכו לפקוח עיניו. הם. אך הציונות הדתית בכללותה תשוב לסגור לאמונותיה. אדרבה, ככל שהצבא והמוסדות הממלכתיים ירחו אותם, כך יעשו הדחויים ככל שביכולתם כדי לקבל לגיטימציה מחודשת.

חזונו המלא, ועיקר העיקרים, מבקשים רבני "צהר" להדגיש: "נמשיך להיות שותפים מלכתחילה בכל מערכות המדינה. נהיה שותפים מלאים בצבא ובתנהגות המדינה, נעודד את הטובים שבבנינו להיות שליחי ציבור..."

בטור שנכתב במדור זה מיד לאחר ההתנתקות, כאשר הפצעים היו עדיין טריים ובמחנה הדתי-לאומי נשמעו קולות על "גט כריתות", נכתב על הסימנים הראשונים שהראו כבר אז, שהכיוון המתגבש אצל הזרם המרכזי של המתנחלים הוא גיסיון לשוב אל חיק הקונסנסוס. "לצורך הגשמת המטרה הזאת, הם זקוקים לצה"ל כאוויר לנשימה. שירות צבאי, בעיני קר קצנים ביהדות בולטות, הוא עדיין חותמת הכשרות האידאולוגית בעיני דעת הקהל, הסביר אז אחד הפרשנים. הוא סיפר, כי ראש המכונה הקדם-צבאית ביישוב המפורז נה עצמונה שבגוש קטיף, הרב רפי פרץ, עמד ערב הפינוי על הדשא

א. יסוד היחס לתפילה.

על שני יסודות איתנים מונחת ההתייחסות שלנו והגישה לתפילה לשלום המדינה.

היסוד הראשון האיתן הוא מקור התקנה שלה ע"י מועצת הרבנות הראשית בראשית ימיה של המדינה, ובראשה הרבנים הראשיים דאז הגר"א הלוי הרצוג והגר"צ עוזיאל זצ"ל. מהתבוננות בדברי ימי הרבנות דאז ניכר כי כדי לקבל ברכה אחידה ומוסכמת עוכב פרסומה של התפילה עד שימצא הנוסח המקובל ומרוצה להיות מפורסם בשם הרבנות הראשית לישראל, נוסח זה היה גם לעיני הרבנים הראשיים של שלוש הערים הגדולות בארץ דאז, חיפה, תל אביב, ופתח תקווה¹.

היסוד השני האיתן, עליו מונחת ההתייחסותנו וגישתנו לתפילה לשלום המדינה, הוא התקבלותה באהבה ובקדושה בקרב רבבות עמך בית ישראל קהילות הקודש, במקומות תפילותיהם שבא"י ובחו"ל. התקבלות זו מתאימה ומשכללת את מקור הקודש של התפילה הזו,

---

¹ רבה של ירושלים דאז הרה"ג רצ"פ פרנק היה חבר מועצת הרה"ר. בחיבור נוסח התפילה היה שותף גם הסופר ש"י עגנון, וכפי הנראה הוקדש לחיבורה זמן רב והתייעצות מרובה. עיין בכל זה בספר "הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה" ח"ב עמ' 4-823 ובהערות 37 ו-38 שם, בביבלוגרפיה מורחבת בנושא שנאספה ע"י הרב שמואל כ"ץ. לצערינו אין בידינו מידע על הארות ושינויים אשר הגו ואמרו כל מי מאלו אשר הייתה התפילה לנגד עיניהם באותה שעה, אנו יודעים שעל אף השותפים החשובים הללו המוזכרים בהודעת הרבנות הראשונה, לא כל מקום קיבל על עצמו לאומרה, אפילו בו ישבו רבנים אלו עצמם, ואין בידינו לברר.

כמו שאנו רואים בעינינו, ומוקפת בהמון נגעים של עניי הדעת סובלי חולאים רוחניים – ודאי לא יועילו כל חשבוניות, העולים בלב אדם שמחשבותיו הבל, נגד עצת ה' העליונה אשר דבר טוב על ישראל, לכונן אור גאולה ודרך חיים לשאר עמו, העתידים להיות כולם שבי פשע וכו'".

מתוך גישה זו ננסה להתבונן ולבאר לעצמנו קמעא את נוסח התפילה לשלום המדינה.

כמו גם שהיא מגלה ומופיעה את הסיעות דשמיא המיוחדת שהאירה ממרום את מחבריה ומתקניה של התפילה בברור לשונם².

מתוך הבנת וקבלת יסודות אלו, יש מקום לבוא ולנסות לפרש, ובעיקר לבאר³, את נוסח התפילה כפי שמקובל ומצוי לפנינו.

הידועה היסודית כי התחדשות המדינה היהודית הופיעה מתוך סיבולי מציאות, מתוך ערפילים, בתערובת מופלאה של קודש וחול, אור וחושך, הייתה נהירה גם לגדולי הדור אז. תפילות ודאי הייתה לא רק מכוונת כלפי המתוקן, כלומר כלפי המדרגה החדשה הגדולה והמופלאה שבמציאות, אלא כבמהותה של תפילה מכוונת היא גם כלפי הצריך תיקון והראוי עוד להיות משתלם ומשתכלל במדינה המתחדשת, מתוך תקווה ותפילה כמו גם אמונה וביטחון, כי מתוך התחדשות המדינה של עכשיו תצמח בע"ה תקוות גאולת ישראל ואמונת גאולתם במלוא שכלולה ותפארתה. לא תמימות עליונה ונבוכה הייתה מונחת ביסוד חיבור התפילה, כ"א תמימות עליונה בראיית מעשי ה' שבמציאות עם ידיעת סתריהם. דומים הדברים למה שכתב מרן הרב ביחס לתקומה זו ב"איגרת התשובה"⁴. "עצת ה' אשר יעץ להחל אור גאולה, מעולפת במטמוני מסתרים,

² הנושא הכפול הזה של מקור התקנה, וקבלתה היסודית ע"י הציבור, מוכר לנו היטב מתקנות וגזירות חז"ל ואכמ"ל. עיין למשל באנציקלופדיה תלמודית כרך א' "אין גזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה" – ובמקורות הדברים שם.

³ על ההבדל בין פירוש וביאור עיין בהרחבה בהקדמת מרן הרב לספרו 'עין אייה' מובן הדבר שביחס אלינו מכוונים הדברים בעיקר לביאור התפילה.

⁴ איגרות ראה ח"ב איגרת שע"ת, הודפסה בחלקה גם בראש הספר אוה"ש (הוצאת אור עציון).

גם עניין הכרתנו צורך הגדלת חשיבות הדבר וביטוי זה נתנו בספק ובחיסרון אמונה אצל חלקים רחבים בציבוריות הישראלית, המזועזעת עדיין ומעורפלת ומעורבבת מאימת עקירת הגלות וחורבנה, מכריחה אותנו לקבוע את היחס הרציני והאיכותי לתפילה לשלום המדינה, ע"י עמידה בה, מה שמעורר ומעיל לכוונה שלמה בשעת התפילה ולכבוד ולרצינות המיוחדת הניתנים לה.

הטעם לכבוד אל המדינה בכללותה אינו מתחיל מהשלטון הזמני והעכשווי שבה, ומסדרי הנהגתו את הציבור הישראלי הכללי, שזכה על ידו של השלטון לסדר את חייו והנהגתו בעצמאות מדינתו, אלא להיפך מתוך זכות הציבור ומעלתו נמשכים סדרי השלטון והמשלה שבו, הראויים ועתידיים להיות מתוקנים בע"ה⁸⁷. כבוד זה הוא המליד אצלנו, ביחסינו ובמעשינו את העמידה והרצינות כמו גם את הכוונה והאיכות של אמירת התפילה לשלום המדינה.

יחס זה של כבוד אל המדינה המתבטא בחיבור וסידור תפילה מיוחדת לשלומה ותקנת אמירתה, הוא גם הקובע את בירור הנקודה השנייה, הנוספת, שעוד עלינו לברר ביחס לתפילה זו, והיא מקום תקנת אמירתה, כלומר היכן יש לאומרה. המקובל בידינו הוא לאומרה אחר קריאת התורה וההפטרה, ולפני תפילת מוסף. נראה טעם הדבר כמו בשאר דברים שמפני חשיבותם תיקנו לאומרם אז, כשכל הקהל כבר נמצא בביהכ"ס, ודוקא בשבת שהיא זמן כינוס לכל, לכן תיקנו אז את ברכת ראשי הקהל והקהל כולו, תפילה על פרנסי הציבור

⁸⁷ עיין במהר"ל נתיבות עולם נתיב הענוה פ"ב "הנשיא אף המלך תכלית

מלכותו לצורך העם". וכן ביחזקאל פל"ד פס' ב' (עיין שם בתרגום יונתן) וכן בנעם המידות ח"ב דף נ"ד ע"ב (11), ובי"כ מו"ר הרצ"ה בכמה מקומות עיין למשל להלכות ציבור כרוז מ"א, מ"ו ועוד, ואכמ"ל.

ג. בדבר תקנת התפילה ואמירתה.

ראוי לברר עוד שתי נקודות המתחייבות לסדר האמירה של התפילה לשלום המדינה. ראשית, עניין אמירתה בעמידה ע"י השליח ציבור ובעמידת הציבור כולו⁸⁸. דברים אלו לכאורה מחוברים עם מה שנהוג בישראל מעולם לעמוד ב"ויבך דוד" שבפסוקי דמורה, ומקובלנו טעם הדבר "מפני כבוד המלכות" וכך גם ביאר את הדברים מו"ר הוצ"ה זצ"ל⁸⁹. אמנם עיקר עמידה זו מיוחדת לתוכן מלכות דוד המיוחדת הנמשכת ממקורה של תורה לפי רוממותה ושלמותה, אבל ביסוד היחס למדינת ישראל כמו שאמרנו והזכרנו כבר בדברינו, ובייחוד ביסוד התפילה לשלום המדינה, מונחת הציפייה והתפילה עם התקווה והאמונה, לראות בהופעת שלמות מלכות בית דוד בהשתלשלות סתרי מאורעותיה ונפלאותיה של המדינה, ולכן אנו מחשיבים תפילה זו ועומדים בשעה שאנו אומרים אותה.

⁸⁸ אין הכרח כי העמידה בתפילה זו שייכת במקורה לתקנת הרה"ר לישראל וייתכן שהיא נוצרה ונתקבלה מכח תחושת הציבור ומהרגשתו. החיוב להתחשב בזה בדעת הציבור ומנהגו, שייך ליסודות דרך ארץ, כמו שמופיע למשל במסכת דרך ארץ זוטא (פרק חמישי) - "לא יחא אדם ער בין הישנים ולא ישן בין הערים ולא בוכה בין השוחקים ולא שוחק בין הבוכים ולא יושב בין העומדים ולא עומד בין היושבים ולא קורא בין השונים ולא שונה בין הקוראים כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות". אגב, במקור הפרסום של תקנת אמירת התפילה לשלום המדינה ע"י הרה"ר לישראל נכתב "להאמר בכל בתי הכנסת בארץ ובתפוצות ע"י הרב או ע"י הש"ץ, בשבתות ובמועדים אחרי קריאת התורה".

⁸⁹ עיין למשל שיחות הרה"ה הראשית עמודים 156, 195, 235, 366. ומקור ע"פ מה שמופיע בשולחן ערוך או"ח סי' נ"א סעיף ז' בדברי רמ"א שם.

והעוסקים בצורכי ציבור באמונה, וכן הזכרת נשמות וברכת קידוש החדש, הכל מטעם אחד שזהו זמן שהציבור מכונס ועומד בביהב"ס⁸⁸, מתוך כך נמשכה ונתקנה הקביעה היסודית של התפילה לשלום המדינה להאמר לא רק יחד עם יום ההודיה ושמחת הניצחון היסודי של עצמאות ישראל והכרזתה, אלא נקבעה בכל שבת ומועדי ישראל, ונתחבבה ונתקבלה תפילה זו להאמר מידי שבת בשבתו ע"י הציבור בשעה שכולו עומד הכן בביה"כ, ומכונס לתפילתו, יחד עם התפילות לראשי העם והעוסקים בצרכי ציבור ואמונה. כך שלמעשה קביעותה של התפילה, לא רק בחגיגת המדינה והקמתה, וניצחון מלחמותיה, אלא להאמר בכל שבת צמחה מן ההודיות של ההשפעה מצד אחד של הרה"ר לישראל המתקנת את הנוסח, מצד שני הרצון הציבורי הכללי לקבוע ערך מיוחד לתפילה והודיה קבועים, לשלומה והצלחתה של מדינת ישראל, והדדיות זו היא שהביאה את החלטת הרה"ר ותקנתה להיות מתפללים לשלום המדינה בכל שבת⁸⁹.

מתוך כך נמצאנו מתפללים כל שבת ושבת על מדינת ישראל המתייסדת לעיננו וע"י פעולתנו, להיות נעם ה' נקרא עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו, כדברי הפסוק בתהלים המכוונים יחדיו כלפי הצלחת מעשה ידיהם של ישראל בשעת יציאת מצרים להשראת השכינה במעשה ידיהם בבנין המשכן, וגם מכוונים הם כלפי העתיד

⁸⁸ עיין בזה בדברי הראשונים למשל בספר תפילה למשה, אוצר מירושלמי הראשונים על התפילות (עמ' 30-629), ונראה הדבר שגם לנחגים לברך ולהתפלל לשלום המדינה בזמן קריאת התורה ע"י הנבאי, הוא גם כן מטעם זה להראות חשיבות הדבר בעיני העם בשעה שספר תורה מונח לפניו, שיתנו ליבם וכוונתם להתפלל ולעשות, להצלחתה של המדינה וניקונה.

⁸⁹ עיין בזה בנוסח החלטת הרה"ר כמו שמופיע בשלהי חוברת זו מתוך הפירסום בעיתון הצופה בתש"ח.

לבוא שאז בזמן הגאולה השלמה הטבעית, נצטרך לתפילה ותחינה על הצלחת פעולת ידינו ומעשינו, להשראת שכינה בה, "ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו".⁹⁰

⁹⁰ תהלים צ"ז. וז"ל הזהר בתרגום (ע"פ הספר מדרשי חז"ל המבוארים על תהלים) "הקב"ה רוצה לבו ורצונו של האדם ואע"כ, גם אם אין שם רצון הלב, שהוא עיקר הכל, על זה התפלל דוד ואמר "ומעשה ידינו כוננה עלינו וגו'", שהרי אין כל אדם חכם לשום רצונו ולבו לתקן הכל ולעשות מעשה המצוה, על זה התפלל דוד תפילה זו. "ומעשה ידינו כוננה עלינו", מהו "כוננה עלינו", תכונן ותתקן ותקונך למעלה כראוי, "עלינו", בשבילנו, אע"פ שאין אנו יודעים לשים הרצון כראוי אלא המעשה בלבד".

ועל המדינה - לא ייאמר!

לכם שלום". חובה זו נוסחה לימים בתורות על ידי רבי חנינא סגן הכהנים (אבות ג', ב'): "הווי מתפלל בשלומה של מלכות", ויהודים מילאו אותה בכל אתר ואתר, ואפילו מול שליטים עריצים, איומים ונוראים. הכל מכירים, מן הסתם, את המחזוריים בהם מודפסת תפילת "הנותן תשועה למלכים" לשלומה והצלחת מלכותו של הקיסר פרנץ יוזף (ראה אפרים יוסף, כלשון חיבה...) או לשלומה והצלחתה של ה-Republique Francaise, וכל שכיוצא באלה. יתכן שפחות ידועה העובדה שיהודים המשיכו ונשארו תפילה לשלומם של פרייננד ואיזבלה אפילו סמוך לגירוש ספרד, וכן לשלומה של היטלר ימשי"ו ערב השואה, והדברים מתועדים. ועתה, ולהבדיל אלף אלפי וריבואות הבדלות - על מדינת היהודים בארץ ישראל לא נתפלל? הן זה עתה סיימנו את תפילות ראש השנה, בהן ציינו "ועל המדינות בו ייאמר", ומדינתנו לא בכלל? וכי מישוה שוכח את שלושת מעגלי האחריות: עולם, מדינה ואדם (רמב"ם, הלכות תשובה ג', הלכות א'-ד'), ורואה עצמו פטור מתפילה אודותה? ואם לא עכשיו, ביום כיפור, אימתי?

מיותר לומר שלדברים מאיתנו יש "בטן מלאה" על מנהיגי המדינה, ואולם דווקא היא הנותנת: להתפלל לשלומה של מלכות זו המונהגת לצערנו, לעת עתה, על ידם!

חנינים מפורקים

ואם על כך עוד ניתן להתפלמס ולהתווכח, תמה אני שבעתיים על השמטת "מי שברך" לשלומם של חיילי צה"ל. כאן, דומני, כבר אין שום טענת פטור. גם לוי ציון שהעורכים נוקטים כדעת הסוברים כי יש לשנות קימעה את הנוסח - אולי לא להתפלל להצלחה "בכל מעשי ידיהם", אלא להסתפק בתפילת הצלחה "במעשי ידיהם", וכולי האי ואולי - ואולם מישוה מעלה על דעתו שלא להתפלל לשלומם ולהצלחתם של בנינו-מגינינו, וביום הכיפורים? שמא תאמרו: קו זה עשו להם העורכים, להיצמד רק לנהוגי תפילה המקובלים בכלל קהילות ישראל, ולצערנו עדיין לא זכינו שהכל יאמרו את שתי התחינות הללו. לדידי, גם באמירה שכוזר אין סיפק, ואולם גם אם נפשוך כן לקבלה, עובדה מוכחת היא שלא כך נהגו העורכים ולא זו מדיניותם. צא ועיין כמה שכתבו במחזור זה, שחזר על גבי לבן, בהקשרו של "שיר הייחוד". הוא נפרש במלואו, ובהרחבה על יותר מעשרה עמודים (פא-צד), ובראשו מקדימים לו העורכים את הדברים הבאים: "שירי הייחוד ושיר הכבוד - אין להם עניין מיוחד ליום הכיפורים, וכנראה התקבלו לאומרים אחרי תפילת ערבית, כדי להאריך את התפילה ולסיימה בדבר ראוי... מחבר שירי הייחוד לא ידוע... ויש סוברים שאין מקורם קדוש".

הדברים האחרונים הטוענים ש"אין מקורם (של שירי הייחוד) קדוש" מיוחסים שם, בהערת שוליים, לגאון מוילנא (אם כי בלא מקור), ואכן בשל כך, נאמר שם, "יש מי שביטלו אמירת שיר הייחוד" ולעומתם "יש ששיבחו מאוד שיר זה והצדיקו אמירתו".

לשון אחר: "שיר" שיש הרואים בו דבר חמור ביותר - "אין מקורו קדוש" - כן מוצא לו מקום מכובד במחזור, זאת בשל השיטות ההפוכות ובשל נוהגן של קהילות מסוימות בישראל. ו"מי שברך" לחיילי צה"ל גרע מכך? אתמהא!

חוששני שפשר ההשמטה וסיבתה שקוף, ברור וידוע, ואולי זה המקום וזה הזמן להזכיר את מייסדי האנציקלופדיה, שדעתם סבורני ודאי לא היתה נוחה ממעשה "הגביות" ("ונהי בעינינו כחגבים - וכן היינו בעיניהם").

ומכאן שדווקא לאור שיבתו הגדול של המחזור, כאמור לעיל - שבח שהוא עניין מסורתי למפעלי "האנציקלופדיה התלמודית" - יש להניח שמורה תבואה הדפסת מהדורה חדשה. אראו יש לקוות כי יתקון המעוות שצריך ויכול לתקן, ובמהרה. "זו חליפתנו, זו תמורתנו". אראו אכן יוצב לפנינו מחזור מלא ומתוקן.

אין ספק שהמחזור ליום הכיפורים אשר ראה אור זה עתה, מבית היוצר של "האנציקלופדיה התלמודית", רשאי בדין להימ' נות על המחזוריים היותר משובחים. ולא רק שהוא משובח יחסית למחזוריים שראו אור השנה, אלא שהוא משובח גם בין כלל המ' חזורים. נכון הוא שמי שמחפש פרשנות או אימרות שפר, הגיגים או יופי צורני, לא ימצא כאן את מבוקשו, ולא לו מיועד מחזור זה. ברם לעומת זאת, מי שנפשו נמהה לפריסה רחבה של השתלשלות הלכתית הנוגעת למועד יום הכיפורים ולתפילות יום הכיפורים, בהחלט ירווה מן המחזור מלוא תופניים נחת.

לאמתו של דבר, אין בכך רבותא כה גדולה. בית "האנציקלופדיה התלמודית" הציב עצמו זה מכבר בחזית הקדמית של פריסת העולם ההלכתי במרחבו, ומוצר זה היוצא מאותו בית יוצר אינו מפגר הרבה אחר הרף הקיים שם. נכון שהוא מבטא שינויי-מה בעשייה. כאן לא מדובר באנציקלופדיה, כי אם בחיבור עצמאי המלווה בערכי האנציקלופדיה (ועוד תוספות). בכך וב"תוצרים" נוספים מעין זה הרואים אור לאחרונה (כדוגמת אנציקלופדיה תלמודית על מסכתות ש"ס, יבמות וכתובות), נפתח צוהר לעיבוד אחר של אותם "חומרים". אמת, כבר בעבר נעשתה במשורה מל' אכה דומה - כך למשל ראתה אור, בשעת, חוברת של ערך "ארץ ישראל", וכן חוברת של ערך "חשמל", ברם דומה שהמדיניות החדשה מבקשת להפוך כיוון זה למעט יותר מרכזי. מובן מאליו שמלאכה מעין זו איננה רק מלאכה, היא בהחלט חוכמה. אין מדור בר רק ב"גזר-הדבק" אלא בהתאמה, והתאמה חייבת להיעשות בקפידה ובשום שכל.

איכות ללא אסתטיקה

בנדון דידן, למשל, לא זו בלבד שהיה צריך להחליט באלו ערכים ייעשה שימוש מרכזי, אף לא זו בלבד שצריך היה לסדר דבר דבור על מקומו, עוד היה צריך - ועיר פה וועיר שם - לשבח' הוספות מחויבות. לכל אורך המחזור מונחה המתפלל בהוראות הלכה-למע' שה הנוגעות לסדר התפילה וליום הכיפורים, גם כאלו שאינן מעניי' נה של האנציקלופדיה, אך הן בהחלט מעניי' של המתפלל. לדוגמה: מה יעשה השוכח פרט כזה ואחר בתפילתו? האם מי שאינו מתענה עולה לתורה? עד מתי ניתן לשאת כפיים בנעילה? ועוד.

עם זאת, העיקר הוא בערכים האנציקלופדיים, תחום התמחותה של המערכת. דוגמה לערכים מרכזיים ששובצו: וידוי, התרת נדרים, הקטרה (קטורת), חולה, טעימה, בגדי כהונה, גורל, הזכרת נשמות, אבנט, אילו של אהרן, אין קטגור נעשה סגור ועוד.

אשר לאיכות: מצד אחד, העורכים הגדילו עשה כאשר שיכללו את המחזור וצירפו בסופו את משניות מסכת יומא, תוך שהם מע' טרים אותה בפירושיהם של קדמונים: רבנו נתן אב הישיבה בתרגום חדש, פירוש הרמב"ם מכתב יד פריס, פירוש רבנו עובדיה מברטנור' רא מכתב יד פארמא ועוד. מצד שני, אין לכחד כי לא זו בלבד שלא הוקפד על הגשה אסתטית - לא בעיצוב הספר ולא באותיותיו, לא בנייר ולא בהדפסה - אלא שגם "חסכו", וכך למשל לא תמיד הובא קדיש במלואו. יתרה מזאת, לעתים נפלו שגיאות מביכות למדי. כך למשל, אנחנו מוצאים את תפילת העמידה של שחרית קוריה, בכותרת-על המצויה ברצף ארוך של דפים: "שמונה-עשרה".

ומדינתנו לא בכלל?

ואולם על כל אלה ייסלח. לעומת זאת, קשה לעבור לסדר היום על דבר אחד שמטריד ביותר במחזור זה: היעדרם המוחלט של "התפילה לשלום המדינה" ושל "מי שברך" לשלומם של חיילי צה"ל. כל נשכח את החובה שהטיל ירמיה (כ"ט, ז') על כלל ישראל: "ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה, כי בשלומה יהיה"

תפילה לישלומו של מלכות

מקומות (כגון בכמה סידורים בארצות הברית) שנכתב נוסח אחר. כמו כן, אינה נאמרת בישראל.

במכתב לצאר ב־1845 ציין משה בלנק מז'טומיר כי "היהודים נמנעים מלקיים את חובת התפילה לשלומם של הצאר", הלשין בלנק במכתב. "אפילו ביום כיפור, שבו הם יושבים בבית הכנסת מעת לעת ומתפללים, אין הם אומרים כלל את התפילה לשלום הצאר, אף שהיא מצויה בסידור. התפילה נמצאת שם רק למראית עין", האשים.

אגב, האשמתו זו של בלנק, הסבא־רבה של מייסד הקומוניזם ולדימיר לנין, זכתה לאוזן קשבת אצל השלטון נות, אשר ניהלו חקירה בענין והחמירו באכיפת חובת התפילה הזאת.

תפילה לשלום הצאר פאוול

צאר, תוארם של שליטי רוסיה מלפני כ־450 שנה עד המהפכה הבולשביקית בשנת תרע"ז, בה בוטל שלטון הצאר. מקור השם "צאר" הוא בתואר הרומי העתיק — "קיסר". הראשון שהכתיר עצמו בתואר "צאר" היה איוון ה־4 (כונה איוון "האיום"), בשנת ש"ז. סבו, איוון ה־3 ("הגדול") השתמש בתואר צאר רק בקשריו עם נציגים מחוץ לרוסיה. בחלק מן התקופה נקרא הצאר גם "קיסר". הצאר האחרון היה ניקולאי. משטרו התמוטט בזמן המהפכה הבולשביקית, והוא וכל משפחתו הוצאו להורג. בעת מאסרו השני של האדמו"ר הזקן בעל התניא והשו"ע רבי שניאור זלמן מלאדי זי"ע, בחורף תשס"א, ערכו השוטרים המחפשים רשימה של הספרים וכתבי היד שנלקחו מביתו. ובסעיף יד ברשימת "תוכן המכתבים" [=הכתבי־יד] רשום: "תפלה בעברית על דבר הצלחת הקיסר ושלומם".

הרשימה מופיעה בספר 'חסידים ומתנגדים', ובשולי הגליון מצוטט הערת ההיסטוריון שמעון דוכוב שפרסם לראשונה מסמכי המאסר ברוסיה, בכתב־עת 'יוורייסקאיא סטארניא' מ־1910: "להלן מובא תרגום רוסי של התפלה הנזכרת בסעיף י"ד של הרשימה, המכילה 'הנותן תשועה למלכים בעד פאוול בן פיטר עם רוממות משפחתו'. אותה

תפילה נמצאת בין הספרים של הרש"י [אדמו"ר הזקן] רשומה על תלמוד מסכת ברכות, כתובה במו ידיו". את הגליון הביא הרב ברוך אוברלנדר מבודפשט בחודש אדר תשנ"ד בכתב העת 'אחרות' היר"ל ע"י מוסדות חב"ד בבודפשט הונגריה ועתה בהרחבה בכל הסיפור הגדול הזה ועוד, בספר החדש "הסידור" מבנה ונוסח סידורו של אדמו"ר הזקן בעל התניא, מונסי תשס"ג.

מי שברך למלכות בלשון ערב

מנהג ישראל בגלותם לומר 'מי שברך למלכות, שבצילה הם חוסים, מדי שבת בשבתו, לאחר קריאת התורה והפטרה. מנהג זה יסודו בציווי הנביא ירמיה, מפי הגבורה: 'ודרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה, והתפללו בעדה אל ה', כי בשלומה יהיה לכם שלום' (ירמיה כט ז). ויש לזכור כי הנביא ירמיה היה הפותח בסדר גלויות. אף חז"ל במשנתם הוזהירו על כך: 'הוי מתפלל בשלומה של מלכות' (משנה, אבות ג ב).

יהודי תימן, ככל בית ישראל, הקפידו באמירתה, ואף כללה במחזוריהם. בסידור התימני הראשון שראה אור הדפוס (תכלאל עץ חיים ירושלים, תרנ"ד ח"א, קמ עא) מפורש שמו של הסולטן החורכי בימים ההם בגוף הברכה במילים "אדונו המלך החסיד, הרחמן, השולטאן עבד אלחאמיד כאן, ירום הודו".

ראש המועצה המקומית מטה בנימין פנחס ולרשטיין, הדיח בשבת שלפני המפגן הגדול בכפר מימון את החזן בבית הכנסת בעופרה, לאחר שזה השמיט חלק מהתפילה לשלום המדינה.

אנשי הציונות הדתית נוהגים להקריא מדי שבת לאחר קריאת התורה נוסח מיוחד, המאחל למדינת ישראל ולמנהיגיה: "אבינו שבשמים צור ישראל וגואלו בך את מדינת ישראל ראשית צמיחת גאולתנו ושלח אורך לראשיה שריה ויועציה ותקנם בעצה טובה מלפניך".

הש"צ השמיט את הפסוק "ושלח אורך ואמיתך לראשיה שריה ויועציה". ולרשטיין, המתגורר ביישוב, התקומם לנוכח היוזמה העצמאית של הש"צ וביקש ממנו להקריא את הנוסחה במלואה. לאחר שהש"צ סירב, דרש ממנו ולרשטיין לחדול מתפקידו והוחלף בש"צ אחר.

ביום האחרון בנצרים, כמו לאחר תפילת שחרית, גם לפני תפילת מנחה עלו כמה דוכרים. סא"ל בן מוחא הודה על היחס שקיבל הצבא. "מי יתן ונהיה ראויים לכל זה", הוא אמר. רבה של נצרים, הרב ציון טוויל דיבר על "דרכה של נצרים, שהיא לא לנתן את האומה אלא לזקוף את קומתה. אין לנו שום ענין להוכיח שאנחנו יותר חזקים מהאומה". ולסיים, לאחר תפלת מנחה, הש"צ הקפיד לומר בקול בוכים, בנוסף לתפילה 'מלא רחמים' לזכר הרוגי היישוב ולתפילה לשלום ההתיישבות, מי שברך לחיילי צה"ל ותפילה לשלום המדינה. ורק אלה שבאו מבחוץ חשבו שזה מוזר שהוא אינו משמיט את המילים "ושלח אורך ואמיתך לראשיה שריה ויועציה".

גם התפילה היא שקר

בביקורי הראשון אצל אחינו בני ישראל ברוסיה, הבחנתי וראיתי בבית הכנסת חרוט ברוסית ובמיוחד בעברית ובאותיות בולטות את התפילה לשלומה של מלכות: שהש"ת יחזק את מנהיגיה של הממשלה הקומוניסטית. אותה ממשלה שערכה רדיפות ומעצרים נגד המאמינים בקב"ה ובאמונה הקדושה, נגד הרבנים וכנגד ה"חידור".

איך זה יכול להיות? שאלתי את עצמי. אך התפעלותי לא ארכה הרבה זמן. מצאתי תירוץ, בפורמט, מלכות שהיא מיסודו שקר כרוכה בשקר, גם התפילה היא שקר.

התירוץ אמנם היה טוב רק עבורי, אך כאשר תייר אמריקאי שאל אותי, פירושו, איך זה יכול להיות, איך יהודי יכול להתפלל לממשל קומוניסטי, היה לי תירוץ טוב יותר, וזה, שיש לנו כורא כל עולמים טוב, שהוא שומע לא רק את המילים של התפילה, הוא גם שומע מה שהמתפללים היהודים חושבים.

דוגמה טובה יש לנו מהתפילה לשלומה של מלכות עצמה שהיהודים היו אומרים לצאר שרדף אותם עד חורמה ומוות והיה לו מוות משונה מכיוון שהש"ת שמע לרושי לבכם של היהודים המדוכאים שנצטוו להתפלל למלכות הרשעה.

תפילת 'הנותן תשועה למלכים'

הנותן תשועה, תפילה מיוחדת לשלום המלך או השליט ומשפחתו וכן לשלום סגניו ושריו, הנהוגה בעיקר בחוץ לארץ. נאמרת על ידי החזן לאחר קריאת התורה וקורם תפילת מוסף בשבת ובחגים ומיוסדת על דברי חז"ל: "הוי מתפלל בשלומה של מלכות" (אבות ג, ב). מקורה בנביא ירמיה: "ודרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה' כי בשלומה יהיה לכם שלום" (כט, ז). פרט לשלום המלך, כוללת התפילה בקשה, שיטה ה' את ליבם של המלכים ושל השרים לטובה על ישראל.

תפילה זו נזכרת לראשונה בפגס העיר וורמליז משנת ד'תתנ"א. ונזכרה כבר בי"ל בו' (סי' כ, עמ' לט תחילת טור ב' במהדורת תשנ"ז): "ובשבת שחרית נהגו לומר אחר ההפטרה מי שברך [לקהל]. ויש מקומות שמברכין המלך ואח"כ הקהל, והכל לפי המנהג".

במדינות רבות נאמרה תפילה זו רק מפני לחץ השלטונות, ולכן לא נאמרה בבתי כנסת לא רשמיים, או בכל מקום שניתן היה להשתמש מאמירתה. ואילו במקומות שבהם היו יושבי המדינה היהודים מרגישים קשר פנימי לשלטון (כגון בארצות הברית) נאמרה התפילה בכל מקום. משום שהיה בתפילה זו זכרון בלתי נעים עבור רבים, יש

אז מי אנחנו?

ב 1942 אבד ראשו של הארכיאולוג טר פלינדרס פיטרי בנפתר לי הדואר המלכותי הבריטי. גופו נקבר בבית הקברות הפרוטסטנטי על הר ציון ואילו ראשו, שנשלח אחר כבוד לניחות באקדמיה המלכותית, אבד, ולא נמצא עד עצם היום הזה.

טר פיטרי נודע כחוקר שגילה את האזכור הקדום ביותר לישראל במקור חוץ תנ"כי. בשנת 1896 הוא מצא את "מצבת ישראל" או "אסטלת ישראל" בקבר פרעה מרגפתח במקדש תבאי במצרים. "ישראל" הושם (מהשורש ש"מ - חוסל) אין לו זרע" נכתב בכתב חרטומים.

ממצרים הפרעונית נותרו מונומנטים גיאומטריים ומומיות גרוטסקיות שנשרדו מקברים ומוצגות במוזיאונים מערביים. כתב החרטומים הוא עסק למלומדים אוטריים. אבל אנו, ישראל, שכביכול הושם ואין לו זרע, מורבים, כותבים ויוצרים בשפת אבותינו.

לעתים נדמה שהרבר קל בעינינו, בסערת הקיום שלנו, על קטנוניות היום יום וטרונות מוצקות יותר או פחות, אנו כפיטרי האומלל, מאבדים את הראש. שוכחים עד כמה נפלא ונשגב הוא קיומה העצמאי של ישראל. לפני כחמש שנים עמדתי מול הקולוסיאום ברומא וכמו מתוך תודעה נסתרת נשטפתי בזיכרונות עתיקים. למרות שכבות הזמן והערפל ההיסטורי הסמיך נדמה היה לי כי אני שומע זעקות גלדיאטורים מובסים, שאגות טירוף של חיות מורעבות, מוכות אימה.

באותו ההדר שאון ההמון צמא הדם הדורש מהקיסר את חיי המפסידים במחוזות אגודל. בעוד אני הוזה בהקיץ, ניגש אליי איטלקי מחופש לחיל רומאי, מאלו שעומדים סמוך לאתרים ארכיאולוגיים ומצטלמים עם תיירים יפנים פראירים, וביקש ממני אש לסיגריה.

ברגע פרוזאי תמה ההיסטוריה החיה ושבה להיות מונומנט ארכיטקטוני מרשים שנבנה ביוזמת טיטוס ומומן באמצעות אוצרות בית המקדש הבוזים. המשכתי ללכת בשרידי הפורו רומאנו, העיר הרומאית העתיקה. צעדתי בין העתיקות עד שלפתע נעתקה נשמתי, עמדתי מול שער טיטוס.

הרמתי ראשי ויחיתי את תבליט מנורת בית המקדש נישאת על כתפי הבוזים. התחלתי לבכות. אשכרה לבכות. התחושה העמוקה של הכרה היסטורית הלמה בי. בכיתי מצער ומאוויר על הזכות להיות בעידן שבו העם העתיק גאל את אדמתו ושיקם את ריבונו את אחרי 2,000 שנה.

עם שקם לתחייה ממשרפות אושוויץ ובמאבק בלתי פוסק על קיומו, בנה מדינה לתפארת למרות כל המלעיוזים. העם היהודי העתיק, תמהיל חמקמק של חומר ורוח, מתגלם במנורה החצובה בשער הרומאי. ניצחון האימפריה הרומאית על העם המורד מיהודה בשנת 70 לספירה סומל במנורת בית המקדש. חלפו 2,000 שנה ואותה מנורה נבחרה לשמש כסמל המדינה היהודית, אות לברית שחודשה בין העם למולדתו העתיקה. הזכות להיות חלק ממפעל התחייה דוהה לפעמים בצוק העתים. אולם המאבק על הקיום שנדמה היה כי הוכרע, מתחדש היום ביתר שאת.

אם יש זכות קיום למדינה יהודית היא שאלה שנשאלת לא רק על יידי דורשי רעותנו מחוץ, אלא גם מבפנים. גם היום, אחרי 62 שנות עצמאות, קיום יהודי ריבוני מוטל בספק. ולכן יותר מתמיד זו שעתה של התחדשות ציונית, של בירור אופטימי, של התוויית חזון יהודי, עברי, ציוני.

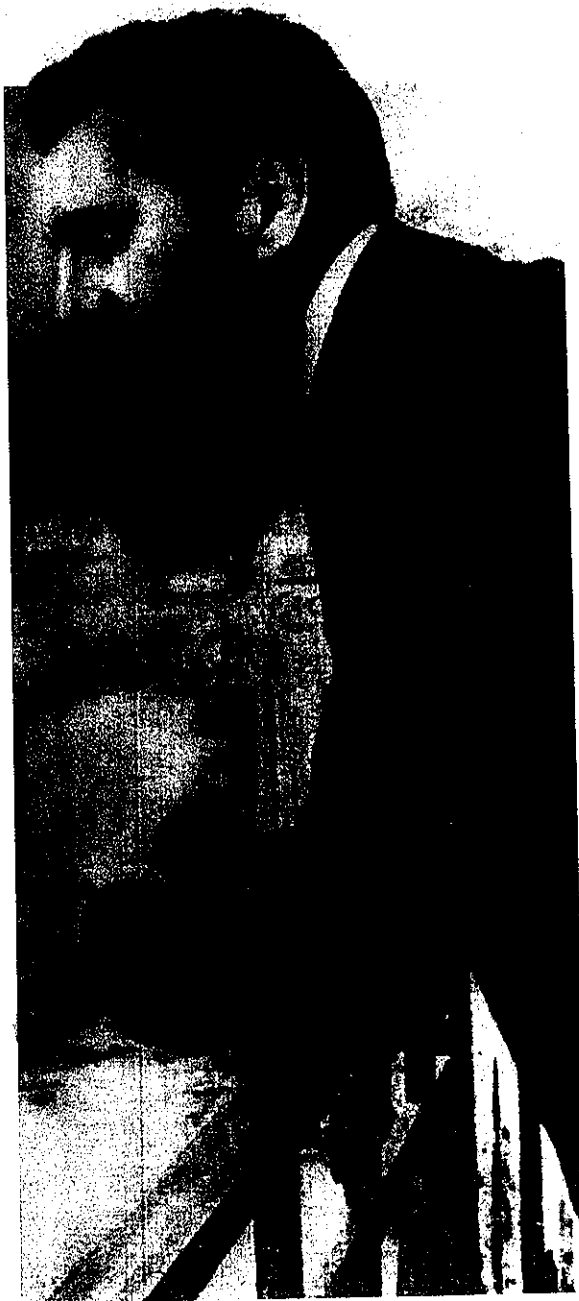
בפרקי אבות, פרק א', משנה י"ד קובע הלל הזקן, "אם אין אני לי, מי לי; וכשאני לעצמי, מה אני; ואם לא עכשיו, אימתי". בקליפת אגוז, "אם אין אני לי" הוא משפט המגדיר את הדג"א של הציונות המעשית, הקודר הגנטי שהתגשם בהקמת מדינת ישראל. הצורך להתגער מהפסדיביות של הגולה לכדי פעולה ולקיימת גורל העם היהודי בידיים. אלא שעתה, השעה רוחקת לבדוק מי ומה אנחנו? לאן מנווטים את הספינה? ואם לא עכשיו, אימתי?

המנורה

הזהות התרבותית היא אבן היסוד של הלאומיות היהודית, כך עולה ממשנתו של חוזה המדינה, בנימין זאב הרצל • הצורך שלו להיות יהודי בא לידי ביטוי בסיפור שכתב ב־1897 ומובא בפניכם כאן לכבוד החג

ובדרכו זו היו מעברות הרבה, שלא היו נוחים לו לעצמו, אם גם הסתירים מעיני אחרים. הן כאדם וכאמן בעל השקפות מודרניות נקשר לדברים רבים שאינם יהודיים והתגלגל בהם ומתוך תרבויות העמים, שנתחנך על פיתן, קלט ברוחו הרבה דברים שלא ניתנו להימנעות. הכי אפשר היה לאחד כל אלה עם תשובתו אל היהדות? ובכן גולדו בלבו הרהורים וספקות באמינות רעיונו-העיקרי, *idée maitresse* שלו, כאשר יכנונו החוקר הצרפתי. אולי לא היה הדור, שנתחנך תחת השפעתן של תרבויות זרות, מוכשר עוד לאותה התשובה שראה בה הוא את הפתרון. אבל הדור שיבוא אחריו יהיה מוכשר לכך, אם יתוו לו את הדרך בעזר מועד. ובכן נתן אל לבו להדריך למצער את בניו בדרך הישרה. אותם אמר לגרול מנעוריהם ליהודים.

בחנוכה אנחנו מציינים את ניצחון המכבים על היוונים, אולם לא פחות חשוב - היה זה ניצחון היהודים על המתיוונים. למרות הניצחון ההוא, המאבק מעולם לא פסק. בכל דור ישנם יהודים המנסים להרחיק את היהודים מהיהדות, באמצעות בוז או ביטול עצמי אל מול ערכים אלטרנטיביים.

בנאומו בקונגרס הצינוני הראשון, הכריז בנימין זאב הרצל כי "הצינונות היא שיבה אל היהדות עוד לפני השיבה לארץ היהודים". הוא היה ער למאבק בין היהודים למתיוונים, וביקש לקבוע במסמרת: הצינונות היא תנועת תחייה יהודית. לכן בספרו "אלטנוילנד" תיאר את הקמת בית המקדש השלישי. הרצל כתב גם את "המנורה", סיפור קצר שחיבר ב־1897, המבטא שיבה אל עצמנו, אל תרבותנו ואל זהותנו. את הסיפור פרסם לקראת חנוכה תרנ"ח, ואני מביא אותו כאן בפניכם:

"לפנים היה עובר על החג, המגיה אורו על החיון הנפלא של המכבים ביפעת זוהרם של הנרות הקטנים, ולא עלה על לבו לחג אותו. ועתה שימש לו מקרה להכין לבניו ויזכור יפה לימים יבואו. בתוך נפשותיהם הרכות אמר לטעת את האהבה למולדתם העתיקה. מנורה הוכנה; והשעה שאחז בפעם הראשונה את המנורה בעלת תשעת הקנים, החל איוה רגש נפלא לפעמו. גם בבית אביו, בשכבר הימים, כהיותו עוד ילד קטן, היו הנרות הקטנים דולקים, וקסם של עונג וגועס חיו שפך עליהם. ומסורת זו לא נדמתה לו כקפאה ומתה. כן היה בחליפת העתים, הנר האחד מרליק את השני. גם הבית המנורה העתיקה העירה בו מחשבות. מתי נוצרה התכנית הקדומה של מנורה זו? תבניתה הייתה בראשונה, לכאורה, תבנית העץ. הגזע החזק באמצע, וארבעה ארבעה ענפים יוצאים ממנו לימינו ולשמאלו, איש תחת רעזו משתרעים במישור אחד וגובה אחד לכולם. באחרונה נוסף עוד אות חדש, הקנה החשיעי הקצר, הנקרא שמש. אי אלו סודות הכניסו דור אחר דור אל יצירת אמן זו, הלקוחה מן הטבע ופשוטה בצורתה הקדומה? והאיש, בהיותו אמן, חשב בלבו, באיזה אופן אפשר להחיות את צורתה הקפואה של המנורה ולהשקות שורשיה כשורשי העץ. גם צלצול השם, שקרא מעתה בכל ערב וערב באוזני ילדיו, הנאה מאד. צלצול ערב ביותר, כשהייתה המילה יוצאת מפי העוללים.

"היה היה איש אשר הרגיש עמוק בנפשו את העוני להיות יהודי. נתאי חיו לא היו רעים כלל. פרנסתו הייתה מצויה ברוח ומאושר היה כמשלח ידו, שנתן לו את היכולת ליצור ככל העולה על רוחו. כי אמן היה האיש. למקור מחצבתו היהודי ולאמונת אבותיו לא שם לב זה כבר, בעת שהופיעה השנאה הישנה בנוסחתה החדשה. ככל יתר חבריו, חשב גם הוא כי תחלוף ער מהרה. אולם המצב לא הוטב וילך הלך ורע, ודברי השטנה, אף אם לא נגעו אל עצמו ואל כשרו, הכאיבו לו מיום ליום ויהיו בנפשו לפצע אנוש זב רם. ויהי היום, ועונת נפשו הפנימית, אשר טמן בחובו, הטתה את לבו לחפש ולרדת את מקורה, את ידותיו. ומה שאי אפשר היה לו בימים הראשונים הטובים, מפני שנתרחק ממנה כל כך, עלה לו עתה: התחיל לחבבה בכל לבבו ובכל נפשו. גם בדבר נטייתו המזוהה הזאת לא מיהר לבקש תוכחה וחשבון, עד שתקפה עליו באופן, שיצאה מגדר הרגשה כחה ותהי לרעיון וך ובהיר, כי יש רק דרך אחת להימלט מעוני היהודים, והיא: התשובה אל היהדות.

"כאשר נורע הרבר לטובים שכרעיו, שמצבם גם הם היה דומה למצבו, נדו לו בראשם ויחשבו כי ודח רעה תתעורר. כי איככה זה יימלט איש מן הרעה כהוסיפו לחזקה ולהעמיקה. אולם הוא חשב אחרת, כי העוני המוסרי מוחש כל כך, מפני של-יהודים החדשים אברה אורה תרופה, שהייתה בלבם של אבותינו הגיבורים. לעגו לו שלא כפניו, ואחרים לא חשבו ממנו שחוק גם כפניו, אולם הוא לא נתעה אחרי דבריהם הנבערים של בני אדם, שגם לפני זה לא הייתה לו הזדמנות להוקיר את דעותיהם, וברוח שקטה נשא את דבריו לעגם הרעים והטובים. ומכיוון שחוק מזה לא נראתה בו שום התנהגות של שטות, הסכימו לאט-לאט לדאוגו מטפל ברעיונו המזוה, שאחרים תארוהו כמילה יותר קשה, בשם שיגעון לדבר אחד.

"אולם כמירת הסבלנות שבו, הוציא האיש מסקנה אחר מסקנה מן הדעה שנקבעה פעם במחשבתו.

הרצל, תחייה יהודית צילום: ויקיפדיה

"בשעה שגמר בלבו לשוב אל עמו העתיק ולהורות בפומבי על תשובתו זו, חשב לעשות מעשה, שיש בו מן הישר והשכל. כי ימצא לו כדרך תשובתו גם מקום למלא את תשוקתו אל היופי, כזאת לא פילל מראש. ומה שמצא לא קל בערכו. המנורה כנוגה נרדויה הולך ורב הייתה דבר יפה כל כך, אשר למראהו נעזרו מחשבות הרבה. וילך ויתאר ביר אמונתו הטובה עליו ציור למנורה, אשר אמר לתתה לילדיו לשנה הבאה. באופן הופשי נצטייר יסודם של שמונה קנים, המתנשאים לגובה אחד ומשתרעים על פני המישור, ימינה ושמאלה לבסיס האמצעי. הוא השתחרר מן הצורה המסורה והקבועה ויצר יצירה טבעית, מבלי שיש לב ליבאורים אחרים, אם גם הודה בזכות קיומם. ובכל אשר הביא תנועה חדשה אל הצורות הקפואות, החזיק בכל זאת בנחיתות המרוסם והעתיק, שנערכו על פיו. זה היה עץ אדך הענפים, וכעץ גביע לכל ענף בקצהו, ובתוך גביעי הפרחים מקום לנורות.

● ● ●

"בעבודה מלאה מחשבות כזו עבר השבוע. הגיע הערב השמיני, שבו דולקים כל הנרות, אף גם ההשעיה, השמש הנאמן, שכל תפקידו הוא רק להדליק את האחרים. שפעת אורה הפיצה המנורה. עיני הילדים הפיקו נוגה, ובעיני מיידיענו הייתה הזוהר הכל משל רמזיון להתעוררות האומה. בתחילה נר אחד, והנה עוד חושך, והנו היחיד עוד עצוב למראה. ואחריו ימצא לו חבר, ועוד אחד, עוד אחדים. האפלה כליל תחלוף. בראשונה יורח האור לצעירים, לדלים, ואחרי כן יילוו עליהם האחרים, אוהבי הצדק, האמת, החירות, ההתקדמות, האנושות, היופי, וכשכל הנרות דולקים נשתומם ונשמח על המפעל שנעשה ואין כהונה המאשרת את בעליה כזו של השמש בהיכל האור".

יום רביעי, ל' ניסן תשס"ד - 21.04.2004

תשס"ד - "יום העצמאות החרדי"

יהונתן רוט

"יום העצמאות תשס"ד" - מה זה אומר לנו, לציבור החרדי? לדעתי בעוד שנתיים נגלה, שבתשס"ד הכרזנו על יום העצמאות שלנו.

כלומר?

הציבור החרדי גילה, בשנה זו, שאנחנו ממשיכים לחיות, גם כאשר לוקחים מאתנו את כל הכסף, מנסים לפגוע בכיס, בחינוך, בישיבות. אנחנו ממשיכים לחיות ב"ה.

המצב היום חמור יותר ממה שהיה לפני עשרות שנים?

גם בלי להתייחס למה שהיה, למעשה הורגלנו לחיות ולקחת מהם. נכון, אני אישית מעולם לא חשבתי לקחת מהם. אולם גדולי ישראל התירו, אם כי איש לא חשב שזו ייצווה. לקחנו גם לחינוך, גם לענייני הדת. כעת הם מנסים לקחת מאיתנו הכל. חשבנו שהמצב יהיה נורא, שייסגרו הישיבות, שישביתו את התורה ח"ו, והנה ב"ה הציבור החרדי מגלה "עצמאות". תראה מה קרה בחג הפסח האחרון, אילו כמויות של עזרה מזון וכסף, שהגיעו מיהודים בכל העולם. אנחנו מגלים שאפשר להסתדר גם בלעדיהם. ב"ה לא יגום ולא יישן שומר ישראל.

וזה עצמאות?

כן, הם ניסו לתנוק אותך, לשלוט עליך, שלא תהיה עצמאי, ואילו אנו נשארו ב"ה עצמאיים. אנו רוצים שילדינו ילמדו. אנחנו לא אומרים להם בגיל שש "לכו לעבוד". גם אני כמי שחיתן ילדים יודע שאנחנו לא גומרים לפרנס את הילדים גם אחרי שהם התחתנו. כל אחד רוצה לסייע, לעזור, לדאוג שיוכלו הם לשבת וללמוד. והנה הם ניסו לעצור את הכל, לפגוע, להרוס, בודניות, בתוכניות ברורות. ניסו לפגוע בעולמה של תורה. והנה ב"ה ראינו ששייך לחיות ולהתקיים בלעדיהם, שעולם התורה והציבור החרדי בכלל חי וממשיך. יהדות העולם תבין את המצב, וביחד נכריז על עצמאות...

והעצמאות של המדינה היהודית?

זו מדינה חופשית, כמו מת, חופשי מן המצוות. שים לב שבכל מקום במסמכים ובשמות הרשמיים היא לא מדינה יהודית אלא מדינת היהודים...

מה שלא מדויק כיום, עם גלי הנכרים..

כמות היהודים והיהדות לא גמדת בכמות אלא באיכות. זה עניין נוסף ששווה דיון בפני עצמו, ויש לנו תשובה לעניין, אך אני מדבר על מדינת היהודים, כשם ספרו של הרצל. זה שם תואר, לא שם עצם של מדינה יהודית.

ראשוני המדינה, גם הם לא אהבו דתיים במיוחד..

מה שלא ידוע הוא הסכם הסטטוס קוו שנחתם בא' בתמוז תש"ז:

1. שבת - ברור שיום המנוחה החוקי במדינה היהודית יהיה יום השבת, כמובן מתוך מתן רשות לנוצרים ובעלי דת אחרת לשבות ביום התג השבועי שלהם.

2. כשרות - יש לאחוז בכל האמצעים הדרושים כדי להבטיח שבכל מטבח ממלכתי המכוון ליהודים יהיה מאכל כשר.

3. אישות - כל חברי ההנהלה מעריכים את רצינות הבעיה וקשייה הגדולים. ומצד כל הגופים שהנהלת הסוכנות מייצגת, ייעשה כל מה שאפשר למען ספק בנידון זה את הצורך העמוק של שלומי הדת, למנוע חלילה חלוקת בית ישראל לשנים.

4. חינוך - תובטח אוטונומיה מלאה של כל זרם בחינוך (אגב, משטר זה קיים גם בהסתדרות הציונית ובכנסת ישראל גם עכשיו) ולא תהיה שום פגיעה מצד השלטון בהכרה הדתית ובמצפון הדתי של שום חלק בישראל. המדינה, כמובן, תקבע את המינימום של לימודי חובה, המילון העברית, היסטוריה, מדעים וכדומה, ותפקח על מילוי מינימום זה, אבל תיתן חופש מלא לכל זרם לנהל את החינוך לפי הכרתו ותתרחק מכל פגיעה במצפון הדתי.

שים לבו כבר אז הם ביקשו לשלוט על החינוך, לקבוע מה ילמדו. שים לב לציטוט: "כמובן תקבע את המינימום של לימודי חובה, המילון העברית, היסטוריה, מדעים וכדומה, ותפקח על מילוי מינימום זה".

יש הבדל בין המנהיגים דאז לאלו של היום?

תראה, לא שבן גוריון ואשכול ושותפיהם היו אותבי דת גדולים, אבל הם עוד זכרו משהו. היה להם עוד איזה רגש יהודי, 'אפעס', כל שהוא. הם עשו טובה וזרקו עצמות. עכשיו

הם רחוקים מכל דבר, ונלחמים. כפי שאמרתי לך, אנחנו נמצאים בתהליך של שחרור. אינני מורה ח"ו מה לעשות וצריך הוראה של גדולים, אך לדעת שאנו לקראת עצמאות...

ונצליח להחזיק מעמד?

כן, זה לא קל אבל אפשרי. תראה עד כמה הם מעונינים לשלוט ולמחוק את העצמאות החרדית. הנה לדוגמה, על פי חוק הרגל החדש, מנהל מוסד שלא מניף דגל ביום העצמאות, ילך לבית משפטו היום כאז הם מכתיבים מה לעשות במוסדות החינוך שלנו. בודאי שנצליח בעז"ה להחזיק מעמד. זה לא קל, זה דורש עמידה איתנה. אבל אין ספק שנעמוד בוזה.

הרב ויינמן מצטט בספרו את מאבקם של ראשי הציונות כנגד החרדים. כך למשל דברי השר יצחק גרינבוים בהיותו יושב על הדשא בקיבוץ "גן שמואל" בשנת 1961, בהתייחס לתקופת השואה ("אתגר" 29.6.61).

השורות הבאות הן מתוך ראיון עם גרינבוים:

האם לא היה אז כסף בקופות של הסוכנות היהודית. קק"ל, קרן היסוד (להצלת יהדות אירופה)?

כן, גם אז נשמעה הטענה הזו. אמרו: מה זה אין כסף, תקחו מקק"ל. אני אמרתי: לא! לא רצו לסלוח לי את הדבר, ועוד עכשיו יש הדים לכך. הכסף היה נחזף לציונות.

מה פרוש "לציונות" בזמן של פיקוח נפש? האם הציונות דרושה ליהודים חיים או ליהודים מתים?

פיקוח נפש לא דוחה את ציון. בשביל היהודים נחוצה המדינה. ובכך, כדרכי אמרתי את האמת. זה לא!

בראש הסוכנות עמד מר בן גוריון, והיה ועד לאומי בראשות מר דוד רמז. והיה פרופסור ויצמן. נשיא ההסתדרות הציונית, ומנהל המחלקה המדינית מר שרתוק. בידך היה חומר אינפורמטיבי למכביר על השואה. האם העברת להם את החומר? האם ניסית לרתום אישים אלה לפעולה יוצאת מגדר הרגל, גדולה כגודל האסון? האם עשית מה שצריך כדי להעמיד את העולם על ממדי השואה?

הקשרים עם גורמים מדיניים היו עניינו של שרת. והוא היה עסוק. משהו הרי צריך היה לעסוק בציונות וביחסים עם הבריתים ולנסוע לאמריקה ולדבר עם היהודים שם.

סיפרת קודם, שהיה חסר כסף להצלה. אך ידוע שזמן מועט אחר כך הצליחו לעורר את יהודי אמריקה ולגייס מהם מאות מיליונים למען המגבית. מדוע לא הצליחו לעוררם למגבית למען הצלה?

בענין זה תשאל את ד"ר גולדמן. אני אינני בקי בדברים אלה. אלה שעסקו בענייני ארץ ישראל, חששו שמא ייקו לעניינם...

הרב ויינמן, המסקנה היא שגם בעבר נלחמו בנו?

כן, רק שהשיקול שלהם אז היה שונה. הם אכן רצו לשלוט, להיות בעלי ה"פנקסים האדומים". הם פחדו שהדתיים והמזרחיים ישתלטו להם על המדינה, יקחו את המשאבים, ולכן העבירו על דת. לא שזה לימוד זכות גדול, אבל שונה ממה שקופה היום.

כיום החלום שלהם זה להיות שוויץ, להיות בנוחות. החרדים, כך הם מרגישים, מפריעים להם בחזון.

למרות שיש ב"ה הרבה חוזרים בתשובה ומתקרבים..

מי שמתקרב זה נהדר, אולם כל נשכת שטומי לפיד ומפלגתו "זכו" בחמישה עשר מנדטים. זה המון! אפילו הציבור הדתי-לאומי מתרחק בדהרה מהדת, מי שמכיר שם את המצב יודע שזו ממש קטסטרופה. מה יש לנו יותר מזה שנציגים שלהם נתנו ללפיד, שוטם הדת, להיות שר משפטים, לשלוט על נושאים כה קריטיים מבחינת דת. אין ספק, יש לנו בעיה.

ואם יתחלף השלטון?

אז מה, שריד יותר טוב? מדובר באנשי 'עולם הזה', שמשוכנעים שכמה שיהיה יותר 'עולם הזה' יהיה יותר חופש.

כאן אני רוצה להזכיר משהו קצת רגיש, אבל דומני שחשוב גם לזכור. אסור לנו להרגיז את הציבור החילוני. קח למשל את חוק החמץ. למי זה מועיל? בשביל מה? זה רק מטרטט אותם ולא מסייע לנו. אנחנו מלאים בטענות עליהם, ובצדק, אבל גם חייבים גם לומר "אשמים אנחנו" באותם חלקים שגרמנו להם שלא בצדק להרגיש רדופים.

תראה, אני נמצא בבתי דין, אינני אומר חלילה וחס לזו ולו כמלוא נימה מההלכה הצרופה. החילונים זקוקים למוסדות הדת. אבל כשמודיעים לאשה שהיא עגונה ולא יכולה להיגש על פי ההלכה, הרי שצריך לעשות זאת כמו שמודיעים לאדם שהוא חולה במחלה ממארת ר"ל. להיות רגישים, לא לתת תחושת מחנק לציבור החילוני העממי, זה שאינו שוטם את הדת. זה ימנע מרבים מהם להיות 'אנטי'. במידה רבה זו גם שאלה של תדמית. אסור לנו ליצור תדמית שלילית של הדת ח"ו. אדרבה, עלינו להאזיב שם שמים במעשינו.

תראה, חלק גדול מהציבור איננו נגד. כך גם בנושאי נישואין וגירושין. יש רק מיעוט קטן שמתנגד. אך לעתים אנחנו בהתנהגות הציבורית שלנו עושים מעשים לא חכמים ומתבטאים התבטאויות לא חכמות. פשוט מזמינים לקרב...

ריבוננו של עולם, יש צפירה, מודיעים לך על כך מראש. נכון, זה חוקות הגויים, אבל תשתדל לא להיות ברחוב בדקה הזו. מה קרה? במה תבטא את עצמך אם תלך בדווקא. הלא יש מי שמחפש אותנו. למה לספק להם כלים להסית.

אז מה היחס שלך ליום הזה, לה' באייר?

זה יום שלדידי ייזכר לדיראון עולם. זה היום בו הניפו את עצמאותם מן התורה, מכל מה שקשור לאידישקייט. תקרא את מגילת העצמאות...

למרות שבסופו של דבר מוסדות דת קיבלו כסף..

ואמריקה לא נותנת? אין קשר. הם לחמו נגד התורה, זו עובדה!

אז מה עושים?

כפי שאמרתי, עלינו להיות עצמאיים. ככל שנהיה עם עצמאות גשמית, כך נגיע גם לעצמאות רוחנית ולחיים יהודיים פורחים.

ומשהו אופטימי?

משיח, שיבוא במהרה...

יום רביעי, ל' ניסן תשס"ד - 21.04.2004

שלטון מנותק במדינה מנותקת מעם ישראל

כאשר בארץ מתחולל הויכוח הגדול על תכנית ה"התנתקות" המדינית והבטחונית של שרון מעזה וצפון השומרון, מתגייסת כל הציונות הדתית נגד. היא לא חשה בסכנה כה חמורה כאשר היא שותפה מלאה בממשלה שהכריזה על ההתנתקות מן היהדות

ישראל אייכלר

עם ישראל הוא עם חי, אין לו שום הגדרה חוקית אחרת. גם אין שום משמעות אחרת לקיומו. שלטון המתנתק מן הזהות היהודית, מתנתק את המדינה מעם ישראל. אך את הזהות של עם ישראל עצמו, איש לא יוכל לנתק. כל המתנתק הוא המתנתק מן הזהות היהודית שהיא בלתי מנותקת מאמונת ישראל. כל זהות של עם זה, היא החיבור תבולתי מתנתק בין קודשא בריך הוא ואור-ייתא וישראל. והחוט המשולש לא במהרה ינתק.

זהות היהודית אינה דומה לשום זהות לאומית בהיותה בלתי מתחלפת. "אני מאמין באמונה שלימה שזאת התורה לא תתא מוחלפת" הוא אחד מייג עקרי האמונה היהודית. עצם ההחלפה של הזהות היהודית, סותרת את תמחות של הזהות הזאת. עמים אחרים מתהווים ומתבטלים לפי המ-קום והזמן, תמישיל והכוח. אימפריות אדירות שעלו על גבות העולם נעלמו כל הן. עמים רבים נגזזו בתהום הנשיה של החסטר-יה. עמים חדשים חולכים ומתהווים ועמים גדולים ועתיקים משתנים גם בימינו. דוגמא אחת מני אלפים היא הזהות של העם הצרפתי. העם הצרפתי היה אך לפני יובל או שנים עם נוצרי קתולי ברובו, לבן ואירופי ובעל תרבות מאד ברורה ומאופיינת. גם "המהפכה הצרפתית", שינתה את הזהות הצרפתית. היום העם הצרפתי הולך לכיוון אחר ומשתנה, לאט אבל בטוח, מזרח. האיסלאם, המזרח, הלוויט והתרבות הער-בית, הופכים לחלק בלתי נפרד מן הזהות הצרפתית וזו רק ההתחלה. אמנם "רק" ששה מיליון מוסלמים רואים עצמם צרפתים לכל דבר והם בסך הכל כעשרה אחוז מכלל הצרפתים. אבל תהליך הצרפתיות של המוסלמים שם ותהליך ההתנתקות של המנטליות המזרחית בתוך התרבות הצר-פתי, יהפוך תוך יובל אחד או שנים את צרפת למשהו אחר לגמרי. כך קרה לחלק מן העמים הסלאוויים, שהוכו לבעלי רוב מוסלמי. כמו כן גם קרה להיפך, כאשר עמים שלימים בדרום רוסיה הסובייטית שבמקורם הם מוסלמים והפכו לאתאיסטים בני תרבות רוסית במשך יובל וחצי שנים. עכשיו חלקם חוזרים "למקורות" אבל זה כבר משהו אחר. הזהות המתחלפת ביותר היא הזהות האמריקנית, שהיא ביסודה זהות חסרת שרשים ודתות. "הייג האמריקאי" הוא יוצר לא מוגדר המתהווה ומשתנה במשך מאתיים השנים האחרונות ועדיין לא החליט שום דבר על זהותו. חוץ מאהבת הכסף והרכושנות, אין שום דבר המאחד את מאתיים וחמישים מיליון בני העם הזה. האמריקאים הפכו את חוסר הזהות לזהות העיקרית שלהם. "חיה ותן לחיות", כל אחד לפי שגיונותו. מה גם שהעם האמריקאי נוצר מהמגררים בני כל דתות והנצונים, לעומת העמים האירופיים ההמוג-ניים יותר, שלכן השינויים בהם אורכים תקופות ארוכות יותר.

קחו את ה"עם הסובייטי" הגדול והאדיר שהתהווה וקם כיצור קוסמופוליטי וחולל מהפכה מעמדית רק לפני כחמש שנים. המהפכה טבח עשרות מיליוני בני אדם בדרך לכפיית "אור הקידמה והשינוי" על בני עמים עתיקים וארצות גדולות ויבשות רבות עד שהיה לאדיר שבממלכות. כמה משעשע הוא שהאליל הזה נפל קרס והתרסק כבול עץ חסר שורשים. גם אליל זה נכרת ונפל שדור, כאלילי פתרוס, לפני כעשר שנים והיה כלא היה.

בכל האומות ובכל הזמנים, היו עמים עולים וגוברים ומשתנים ונעלמים ושבו

מתהווים כעמים חדשים בקצב מהיר, במונ-חים הסטוריים כמובן. האיטלקי הדיוס אינו דומה כלל לרומאי שלפני אלף שנה. הספרדי כבר מזמן אינו בן חסות של הגרמני שלפני אלף שנה, אבל הוא החליף ממשלה לפני כחודש במצוות "אל קעידה" ששילח כדורי מוות במאיתים נוסעי רכבת תמימים. תמיד התקשירו להבין איך רציחת נסיך אוסטרי אחד בסרביה, הביאה למלחמת העולם הראשונה. עד שבה פגעו אחד של בן לאדן במרדיו והחליף ממשלה כספרד. גם היוונים הם לא מה שהיו פעם. שלא לדבר על מצרים העתיקה וכל העמים אשר בסביבותינו. מעטים שמים לב עד כמה עצירים הם ממלכות ערב במונחים הסטוריים. לא רק סעודיה וירדן, עירק באברים, סוריה ולבנון והנסיכויות השונות והרבות. סך הכל מאה שנים פחות או יותר, מאז עקרו מתיגיאז בני משפחת אבן סעוד והגירו מהאלי קידר שבמדבר ערב לנטות אוהלים, בחסות האימפריה הבריטית, במרחבי המזרח התי-כון והשתלטו על רוב "אדמות הנביא" עפ"ל מסעודיה ועד עבר הירדן בואכה ירושלים העתיקה. אפילו תורכיה העותומאנית שבנים תפארתה היתה גדולה ורחבה מרוסיה הצארית, כבר אין בה זכר למה שהיה פעם.

לא באלה חלק יעקב. לא כן הוא העם היהודי. יסוד הקיום היהודי הוא נצחיותו. כאשר בחר הקב"ה באברהם, אבינו לאהבה אותו ואת בניו עד סוף כל הדורות, לא היה זה בגלל כוחו וגבורתו ואפילו לא בגלל עשר הנסיונות שהתגרר עליהם ואף לא בגלל הנשק אשר עשו בחין וכל זכויותיו אשר פעל ובישר על אמונת הבורא לעולם כולו. "ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו גויי הארץ. כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת בניו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". ההמשכיות הנובעת מחינוך יהודי צרף ויצוף, לאמונה ולצדקה ולמשפט התורה, היא הסיבה להיותנו "גוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ". אין שום סיבה אחרת. ואכן מכל הנפש אשר עשו בחין, לא נשאר אף אחד. כי הם לא חיכו את בניהם ובנותיהם, לדבוק בדרך ה', כאשר נדד יעקב אבינו למצרים הם היו שבעים ויש בלבד. אבל שבעים הנפש האלה, שמרו על שמם ולשונם ולבושם, וגם כאשר "ובני ישראל פרו וישראל וירבו ועצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם". ארץ עוינת, עריות הארץ, עוני מחריר ועבדות קשה עם עבדות פרך, אבל בני ישראל היו גדורים בעריות ושמרו בקנאות על שמם על לשונם ועל לבושם. הקב"ה שם 'וה' על שם של כל שבט כדי להעיד על כך. והיה כי יאמרו הגויים איך שמרו ישראל לבל יתבוללו במצרים, ואם בגופם שלטו והעבירו אותם כעבדים ועשו בהם מה שהם רצו, איך אפשר להבטיח ששמרו על ייחוסם? על כך מעידה התורה "לחונן משפחת התנכי" וכן על כל שבט ושבת הוסיפו 'בתחילת שמו" בסופו להעיד כי השכינה שורה עליהם ומעידה על טהרת היוחסין שלהם.

וכך צעדו בני ישראל אל המדבר והקב"ה נתן להם את התורה והכניסם לארץ ישראל ומשם יצאו לגולה ונדדו מגולה לגולה במשך אלפי שנים ושמו על טהרת היוחסין לדור ודור. "והגדת לבנך לאמר: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" אמרו: בעבור זה, בעבור ה"הגדת לבנך לאמר". עצם ההגדה והמסירה מדור לדור יביע אומר, היא המטרה וזאת הזכות שלמענה ובגללה יצאו בני ישראל ממצרים והיו לעם חי. בלי הגדה של פסח ושל כל ימות השנה, אין שום זכות ליציאה ממצרים ולחרות עולם. מי הצליח לשרוד

בנחלת ח'י, גם בגולה ולשמור על מעמדם כבני מלכים בני חורין היוצאים לחרות עולם גם בחיותם בגלות הקשה ביותר? רק אלה ששמרו על "למען אשר יצוה את בני ואת ביתו אחרייו". כל מי שהשכיל להבין את נתיבות החינוך היהודי והדבקות במסורת בית אבא ואל תטוש תורת אבך, וקיים סדר פסח כהלכתו במצוות "והגדת לבנך", זכה ושמר ינון לעד בספר הברית של עם ישראל. מי שהתנתק מן התורה ומן "היחגדות", היה כעלה נידף ברחוק ההתנתק מעץ החיים היהודיים. את כולם נשאה הרוח הרעה אל התרבות הנכרית, ולא נותר מהם שריד ופליט בעם ישראל. מי שנכנע לאינקוויזיציות וזאו פלטיים הרבים בכל הדורות בנוסח "שוי שובי השולמית" ויצא להתאבק באבק פרחי הבר, הממית פרי באושים. כל אלה שקפצו כעכברים מספנית ישראל המטלטלת בגלי מים רבים המאיימים והתפשטו חוף במטחים באיי הגוים ותרבותם, נותקו משלשלת הדורות וזכרם יסוף מזעם.

הגרועים יותר היו אלה שלא התנתקו לגמרי ולא זנחו מורשת אבות לגמרי אלא ישבו בתוך סמינת ישראל וחוררו בה חורים גדולים. הם הזרימו מי שופכין של תרבות העמים הגוים אל תוך מחנה ישראל. אלה הרעילו את בארות המים החיים והשקו את הגוים במים המאריים, עד שנכלו השושים ורצוצים בים התרבות הנכרית ומבניהם לא נותר בהם זכר ושארית בעם ישראל. אנו רואים עד היום את הקרנבות הרבים של הרעל הרטרומי והקונסרטיבי שניתק מלי-ני יהודים בגרמניה ואירופה שלפני השואה ובעיקר בארצות הברית של המאה האחרונה. אנו עדים למצוות המתבוללים מזרח אירופה אשר אבותיהם שטו את רעלי האידאות הכוזבות של הקומוניזם, הסוציאליזם והבניינים והציוניזם. כל אלה ניתקו אותם מארץ החיים היהודיים. כל אלה שהתבוללו ונשאו מארץ נכרית וילדו ילדי זרים. "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים אשר נעשים תחת השמש והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם" (קהלת ד).

הקשה שבגלויות המתנתקות את שרשרת הזהב ומקצצת בנטיעות עצי החיים, היא הגלות התרבותית, גלות הדעת, שיהודים מכניסים לתוך חירותם. וביתר קשה המלח-מה בתוך ארץ ישראל, ארץ הקודש. דומה שאין צורך להרחיב את הדיבור בהסברת תסכנה הזאת לזהות היהודית. כי אם מניח אדם יד על מקור האור, הוא מחשיך את הבית הרבה יותר מאשר הוא שם את היד בכל פינה אחרת בבית. לכן יש להגן על הבית הנכנסת והחשיבות, באלף המגן, שלא ייכנסו הרוחות הרעות אל תוך בית המדרש.

הרבה גזירות קשות, בעיקר כלכליות וחברתיות, גזרה מלכות הרשעה בשנה האחרונה. אבל הקשה שבגזירות היא הרוח הרעה של דעות כוזבות וכפרניות שהשחילה אל תוך מחנה ישראל, נגד התורה ולומדיה, נגד האם היהודית וילדיה. הרבה כספים והרבה כסוכים משקיעה ומעסיקה חתירות הרעה, כדי לפרוץ את חומות היהדות ולחדור בתוך בית המדרש. זאת רוח הקרירות בשיטה העמלקית של קפיצה לאמבטיה הרוחנית לקראת את המים. זאת שיטת "אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחרך ואתה עייף ויגע ולא ירא אלקים". ההסטרית הכיחה עד כמה תרסנית השיטה הזאת וכמה שיבות ובתי מדרשות נסגרו בשואה שלפני השואה באירופה וכן באמריקה ובארץ ישראל. כך שאין חכם כבעל הסיון ואין בעל נסיון כיתדות החרדית שחשה על בשרה את מלחמת עמלק, זה יצר הרע וחיילותיו.

דווקא בגלל שאנו יודעים את ההסטוריה ומבינים עד כמה החינוך הטהור ותדבקות במסורת אבות, היא גורלית לקיומנו כעם. דווקא מי שמבין כי בלעדית אין זהות יהודית ואין עם ישראל, וחבל על כל טיפה של דם ודמעה שנשפך על העם הזה. לכן עלינו לשמור על כל משמר מפני הרוחות הרעות המפיצות רעל "ירדיואקטיבי" המכלה מנפש עד בשר. בגלל אחריותנו הכללית-ישראלית להמשך קיומו של עם הנדכא, אסור לנו להתעלם מן האבדן של הזהות היהודית בקרב מילוני יהודים בארץ ובעולם. השתיקה והאדישות אל מול השואה הרוחנית הנמשכת ביובל האחרון בארץ ובגולה, דומה לשתיקה חטולה בעת השואה הגשמית. כאשר ריחו ששה מילוני יהודים הי"ד, היה חשש של כליה רח"ל. לולא ה' השאיר לנו שרידי אש, לא היתה תקומה לישראל חייו. אבל עם ישראל חי והוא את השואה הגשמית. גם היא השואה הרוחנית נשרדו בעו"ה. אבל היא מסוכנת לא פחות לקיומו של עמנו. השואה הרוחנית מנתקת מילוני נשמות ישראל מחי החיים. אמנם אין לנו כלים רבים מדי לחצלת נפשות. גם בימי השואה הגשמית לא היו לנו כלים רבים להצלה. אבל בכל זאת אחרנו מצפים מכל אחד ואחד שיתקדם להצלת העם מידי הנשק הביוולוגי הרוחני הממית אלפים ורבבות בלי להרגיש. לא רק אנשים דתיים הגדירו את ההתבוללות באמריקה ל"שואה שקטה". אין בה זקוקת שבר ולא צרחות אימים, אבל יש בה כליה. למה שאנשים דתיים וחרדים לא יבינו כי אבדן הזהות היהודית המקורית והחדרת רוחות התרבות הנכרית בבית היהודי, זאת "שואה שקטה" שיש בה כליה רח"ל!

כאשר בארץ מתחולל הויכוח הגדול על תכנית ה"התנתקות" המדינית והבטחונית של שרון מעזה וצפון השומרון, מתגייסת כל הציונות הדתית נגד. היא לא חשה בסכנה כה חמורה כאשר היא שותפה בממשלה שהכריזה על ההתנתקות מן היהדות. יש לזכור כי תכנית ההתנתקות של שרון מעזה היא פסיק קטן ולא חשוב בהסטוריה היהודית. לעומת זאת ההתנתקות מן היהדות ורדיפת התורה ולומדיה ושלילת הזכות הגדולה של משפחות בריכות ולידים להתחזק ולחטא את העם מן הכליון, היא סכנה הרבה יותר גדולה מכל ההתנתקות המדינית של שרון או פרס גם יחד. והסכנה הגדולה עוד יותר היא רוח ה"התנתקות" שהשקפת התורה המסורה לנו מדור לדור, רוח ה"היקידמה" המדביקה את השלימים הרחבים של החרוב החרדי, המחליף יחדות לאמונות ומתרחק מן האמונה הטהורה בשלימות התורה. הללו שאבותיהם עמדו כצוק איתן נגד רוחות החרוב "הימודני" כולל הציוני-דתי והקטנו-זויות ושרים ומבורכים, פורצים את השער בלי משים. הם יוצאים לחצוב להם בורות נשברים אשר לא יכילו המים ומנסים ללקט שלים "שכרות למחזורין" בשדות זרים. אליהם צריך לקרא שובו אחים שנבוכים. אבל תפלו למלכות בו נפלו ה"מתקנים" למיניהם שהמירו את תורת ישראל בארץ ישראל והפכו ל"מתקנים" גם מארץ ישראל וסופם להת-תק גם מנם ישראל.

בצאתנו מחג הפסח, יסוד האמונה, בדרכנו לחג השבועות זמן מתן תורתנו, אור האמונה, וספור כסירת העומר, מלשון ספיר גזרתם, ועלה במסילת העולה בית אל פסיעה אחת פסיעה, עד למ"ט שערי הקדושה בעז ותעצומות, לא נירא ולא נדחל וזרענו כספנו ירבה כחול וכוכבים בלילה. וכל קרני רשעים אגדע תרומתה קרנות צדיק.

אהרי הזיקוקים

כללי משתה ושמחה

ממרכז ההסברה הישראלי במשרד רא"ה"ט הגיבו ואמרו כי מדובר ב"טעות קטסטרופלית". בכל אופן, קישוט במים ורחובות הוא בהחלט מהלכות ה"חג". כך נאמר בפרסום: "קרשחור" (המכרזות של י.ג.) של היום הוכרזה גם באמצעות קישור טו של המרחב הציבורי: של הרחובות, של כיכרות, בנייני ציבור ובנייני דירות. המר"חב הציבורי המקושט נועד לשמש תפארת ותפקידה כפול: "העברת מסרים אידיאולוגיים בתאמים וליצור אווירה חגיגית ותאמית".

בהחלט. תבינו. "עיצובות של תפאורת החג נועד ליצור אווירה חגיגית מתאימה לפולחן הלאומי...".

על טקס המעבר מיום הזכרון לחגיגות יום העצמאות אין מה לספר. עולים בחגיגות יום רבה, כל שנה בשנים עשר נבחרים, מצהירים משהו על פועלם ומעלים משואה לתפארת מדינת ישראל. המפקד התורן, שהוא בעצם איש מילואים ותיק כדורגל תח אלוף המגויס מזה עשרות שנים לטקס הזה, מכריז ברצינות תהומית "דגל שק! עמור נוח!" וכאלו הכרזות צבאיות מרשימות. מבקשים רשות מהנשיא להתחיל ואולי גם לסיים, מרקדים וצועדים והטקס בכללו מסתיים בזיקוקי יניור. מעניין לבדוק מהי עלות הזיקוקים האלו. מותר לנחש שיותר מאשר עלות הזות חדר המיון ההוא.

שר הפנים. מי הוא שר הפנים היום? תזכירו לי. יחד עם זה החוק מרשה לייצר דגלים וגם לסחור בהם. איך זה מסתדר עם האיסור המפורש להשתמש בדגל המדינה לשם מסחר? למחוקק פתרונים. בכל אופן, אם מישהו עובר על חוק זה הוא צפוי לקנס עד מאה וחמישים לירות, וגם מאסר עד ששה חודשים.

גם פגיעה בכבוד הדגל אסורה בהחלט. אם מישהו משתמש בדגל שימוש הפוגע בכבודו, מלבין אולי את פניו, הוא צפוי מאסר עד שנה ולקנס עד 300 לירות. אפשר גם וגם.

ושלא תתבלבלו. לא רק דגל המדינה מוגן בכתר החוק. אלא כל דבר שיש בו דמות הדגל או דמיון לדגל שאפשר לטעות בו, נחשב לצורך העניין נמש כאילו היה דגל. בא בנק הפועלים וערער את יסודות החוק הזה. ביום העצמאות לפני שנתיים הפיץ בנק הפועלים מאות אלפי דגלי ישראל עם לוגו הבנק. באמצעות הפיתוחים ידעיות אחרונות, מעריב והארץ. איפה שר הפנים, איפה? האם אין כאן שימוש לצדדי? יש מסדירים בדגל? בכל אופן, קרתה כאן תקלה. בסוף, כנראה, סמל המגן דוד לא הודפס במקום בו הוא צריך להיות.

מי שטרח לבדוק את הדגל, מצא כי סמל הקודקדי של המגן דוד לא נמצא במקום בו הוא אמור להיות - פונה לכיוון הפסים הכתולים - כפי שמחייב המגן של ועדת הטקסים והסמלים.

רץ, נציגות המדינה בחו"ל, כלי שיט ותעופה החוצים את גבולות הארץ, ברחובות הערים לכבוד אירועים וחגיגות, בטקסים רשמיים ובמרפסות הבתים. הדגל מונף על ראש התורן כל ימות השנה, למעט ימי זכרון ואבל שבהם מורידים אותו לחצי התורן.

יש כללים במה שקשור לדגל, אבל במהלך חיפוש הכללים הללו הגענו למירע פיקנטי. ידעם שהדגל, זה שביום שלישי, ה' באייר התש"ע, יצוין יום העצמאות ה' 62 של מדינת ישראל בסימן "אם תרצו אין זו אגדה", הציע דגל עם חמישה כוכבי זהב למדינה שברוך? ההצעה החזונית הור נדחתה, ומי שהצליח להגות את עיצוב הדגל היה דוד וולפסון בקונגרס הציוני הראשון, ככל הנראה בהשראת צורתה של הטלית. כשהגיע וולפסון בשנת תרנ"ז 1897 לבזל לעשות הכנות לקונגרס הציוני הראשון, עלה רעיון כמותו של וולפסון שבעצם יש לעם ישראל דגל כחול לבן - הטלית אשר בה מתעטפים בבית הכנסת בשעת תפילה. הטלית היא סמל היהודים. בין פסי התכלת של הטלית הושם סמל המגן דוד המסמל ממלכתיות יהודית. מרגש, לא?

כדי למנוע מכמה מאיתנו להיות עבריינים, נלמד קצת מה אומר "חוק הדגל והסמל", אסור, מזהיר החוק, להשתמש בדגל המדינה לשם מסחר, עסק או משלח יד אלא אם כן זכיתם בהיתר בכתב מאת

מ. חברוני

"יום העצמאות" הוא לא סתם יום, הוא יום חוקי! לפי החוק יום יש לחגוג את יום הכרזת המדינה בה' באייר כיום העצמאות. זה שהמדינה היא בקושי עוד כוכב בדגל האמריקאי לא מחייב אותנו להיות עברייני ים. כן? כי הרי הכנסת היתה זו שהכריזה על יום ה' באייר כעל יום שיוחג מדי שנה בשנה...

דגל עצמאי

אבל יש מוקשים. מה יהיה אם יום זה יחול בשבת? יש פתרון. לפי החוק אם יום ה' באייר יחול בשבת, יותג יום העצמאות ביום ה' באייר של אותה שנה.

"יום העצמאות", קובע החוק, יהיה יום שבתון. זה יום שבו יתנוססו סמלי המדינה, דגמית המנורה, בכל מקום אפשרי, שלא לרבר על הדגל. "הדגל הוא היצג מקובל של מדינה הלאום. הדגל שנתלה בחדות מוסד ממשלתי או ציבורי הוא מסר חינוכי ותעמולתי המועבר מהמוסד השלטוני לקהילה", כך, בפירוש, ועוד. "אזרח התור" לה דגל בחזית ביתו או על האנטנה של מכונתו עושה מעשה שמתפרש כהפגנת הזדהות עם הפולחן הלאומי ועם הקהילה כולה, שהדגל הוא סמלה המעצב. הדגל הוא הסמל הרשמי הכולט של המדינה, הוא מתווסף מעל בניינים ממשלתיים בא"

אסור להצטער!

לאחרונה אישורה ועדת השרים לענייני חקיקה הצעת חוק פרטית של אלכס מילר וחברי כנסת נוספים מישראל ביהנו. הצעת החוק אוסרת על ציון יום העצמאות, או עצם הקמתה של מדינת ישראל, כיום אבל או צער (וכבר זכתה לכינוי "חוק הנכבה"). עוד קובעת ההצעה כי מי שעובר על האיסור בחוק צפוי לעונש של שלוש שנות מאסר בפועל. השרים יצחק הרצוג, שלום שמחון ואבישי ברורמן ממפלגת העבודה הגישו ערר על החלטה זו, ולכן הדיון בחוק צפוי להגיע למליאת הממשלה כנראה כבר בישיבת הממשלה ביום ראשון הבא. אם הערעור יידחה, תעלה הצעת החוק בהקדם לקריאה טרומית בכנסת, והממשלה תתמך בחוק. תמיכת הממשלה צפויה להגדיל מאוד את הסיכוי שהצעת החוק תעבור בשלוש קריאות בכנסת.

ממש לתפארת מדינת ישראל.

ולתוכנית ישראל המפרסם גיליון "ציד"ה לדרוך", ובו לומדים אזרחי מדינת ישראל כי זה היום ליציאה לביקורים באתרים שונים, להעלות עשנים, ועוד ועוד. כל אירועי היום מפורטים היטב בפרסום ה"ציד"ה.

על מה הם מדלגים, משום מה? על סמל התגבית הישראלית. פטישי הפלסטיק המכים על כל קדקוד מזדמן. גם על התות הקצף הלבן הם בחרו לעבור בשתיקה, למרות שהכל יודעים כי לאלו מקום מרכזי ביום זה. כך רואה את זה אורת ישראל שיהיטיב בעבר לבטא את הגיגיו: יום העצמאות הינו חג חדש, שנוצר בחבריה חילונית, אשר מטכסזה אינה נוטה לטפח ערכים משמעותיים בחגים ולהתחייב למנהגים קבועים. לפיכך, במשך חמישים ושבע שנות קיומו עדיין לא התפתחו בו דפוסי חגיגה ולא התגבשו תכנים של חג בשל. מה כן? פטישי פלסטיק וקצף צבעוני המכסאים, כך הוא כותב, את ריקנותו של החג. אבל בין השורות ניכר שלא אבדה תקוותו, עדיין.

קחו, למשל, את ההגדות. הקיבוצים נהנו, בעבר, להכין "הגדות" לכבוד יום העצמאות. אבל הם לא הצליחו להגיע להסכמה על הגדה אחת אחידה. הגננות למשל, הדווקא מאזיר חולון, הפיצו הגדה משלהן. לא ברור מתי בדיוק נהגה הרעיון המופלא, אבל הן זכו לשיתוף פעולה עם הקהילה הישראלית. ההתכנסות משלבת בתוכה את הבסיס ההיסטורי לקיומנו החזון וההגשמה. התוכנית מזמנת מגוון רחב של פעילויות ויצירה המאפשרות להקנות לילדים כנוכה עניינים את התהליך המורכב, מופלא ומרתק שתווה העם היהודי עד שהגשים את חלומו להקים בית יהודי בארץ ישראל בשיר, וידיאו, תנועה, משחק, יצירה...".

אבל מה עם ההגדה, אתם שואלים? הנה זה בא.

"ההגדה כוללת מרכיבים טקסיים הדומים לסדר פסח וט"ו שבט. בהגדה שולבו שירי ארץ ישראל, קטעי קריאה וברכות, 4 כוסות המוקדשות לארבע תקרי פות, טעמויות מ"קצרת הסדר" וישנם גם מאכלים סמליים".

טוב טיף הגענו גם לזה. כמה נפלא עורכים את השולחן במפה ובכלים בצבעי הדגל ובמרכזו דגל המדינה. הצלחת הציונית מעוצבת בצורת דגן, שכלל אותה מפנינו מונחים: הורב המסמל את הכיסופים לציון

שרן ומעמיק בנושא הגאולה ומתמודד עם הטענות העיקריות של החולקים על התור קף הדתי של יום העצמאות ויום ירושלים. "הקונטרס", אמר שרקי, "זן בכל הסוגיות והמחלוקות הקשורות ליום העצמאות ויום ירושלים: אמירת הלל עם או בלי ברכה, כלילה או ביום, דחיית יום העצמאות וכו'..." שרקי אינו נח על זרי הדפנה והוא מפרסם עוד קונטרס ועוד, אבל אנו כבר הבנו את הרעיון המרכזי. ועכשיו קבלו כשורה: אין יום עצמאות ללא דרשה, ולא סתם דרשה. "מסורת בירינו מהרצ" קק ז"ל, שאת דרשות יום זה אנו מצמידים לפרק התהלים המקביל לשנות המדינה. פרק ג"ח (למשל) עוסק בביקורת עמוקה וחמורה של דוד המלך על שלטון של רשע...". אהמם. האם יש כאן רמז להתנתקות? חלילה. נכון, אמנם, שלאחר ההתנתקות נשמעו קריאות לביטול אמירת הלל בכר כה ביום זה, אך נראה שרק פלג אחד של המגזר הפנים את הרעיון, הלא הוא הפלג של ישיבה מסוימת שפרשה, למעשה, מהציבור הדתי אם כי לא עשתה את הצעד הנוסף המתבקש. מרבית הרבנים הדתיים והחרדים לאומיים קראו, למרות ההתנתקות, להמשיך לומר הלל, ולא סתם הלל אלא הלל בכרכה.

סעודות ה"חג"

זה המזון לנשמה של הד"לים, אבל צריך גם לסעוד את הגוף, לא? היו זמנים, ואיפה הם הימים ההם, בהם תוכנן בפידה חפריס לאומי לכבוד יום זה? העם אמר את שלו ויצא לפיקניק, מלמגל תחת כל עציץ בשרים מעשנים. גם כזה הם רואים "תורכות": תורכות המנגל. המנגל אמנם לא נכלל בין הלכות היום, אבל הוא בהחלט נוכח בין "מנהגיו". יום העצמאות הפך זה כבר לחג הכריזקיו ("של האש") הלאומי של מדינת ישראל. המוני משפחות נוהרות אל כל חלקה ירוקה ברחבי הארץ ועורכות פיקניקים עם הרבה בשר, פיתות וסלטים כדי הדמיון.

איך מחכים את הנוער לשמור על מנהגי וכו'? יום העצמאות הוא, כידוע, יום תופשה. "חובה על כתי הספר להקפיד לייחד זמן הוראה לנושא זה לקראת החג ולהדגיש את ערכי היסוד במגילת העצמאות, את ערכה של העצמאות הלאומית עבור העם היהודי במדינת ישראל וגם את הצורך להיאבק למענה ולהגן עליה". כך מדרוך אורחנו גוף בשם "המטה למורשת

מסתבר שגם באותם חוגים יש מחמיר-ים ויש מחמירים פחות. המחמיר שבכולם, כך נראה, הוא רב כשם אורי שרקי, אישיות ממלכתית נלהבת במיוחד. האיש הכין 'מחזור' - ליום העצמאות אותו הוא רואה "כיום הקדוש ביותר". זהו מחזור "בית מלכות" המרכז את תפילות ואת "לימוד ההלכות" לימים התגבית יום העצמאות ויום ירושלים. הרב שרקי הדגיש כי מטרת הסידור הינה לתת את המקום הראוי ליום העצמאות ובחלוקת מחזורי הרגלים, יהיה גם מחזור מיוחד ליום העצמאות ויום ירושלים. שרקי מתייחס בצנעונים לעבר, פעם, "בכל מקום בארץ שלא ביקר בו, פגשנו אנשים שלחנו ושמענו את הסיפור-ים מפיהם. היו גם משחקים, כולים, שהחזירו בנו את המורשת. ביום זה רחוק מאוד מהדור הצעיר", הוא אמר.

"הסידור" התקבל, כך לפי שרקי, באה"ד. מדובר בסידור הראשון מסוגו אשר יצא בשלוש מהדורות שונות ומותאם לאשכנזים, לעדות המזרח ולספרדים. מאז שנת תשנ"א (1991) מחפסמות כל שנה מהדורות חדשות עקב התגביות החיוביות שקיבל הסידור. גרסה בנוסח הימן אף בתכנון. מעבר לתפילות המלאות לימים אלה וההלכות הנלוות, הסידור כולל בחובו סדרי לימוד מיוחדים עם טקסים מהמקורות: תנ"ך, רמב"ם וגדולי ישראל אשר מתייחסים לתהליך הגאולה. וזה לא הכל. יש אפילו "קונטרס הלכות

"זיקוקי די נור", אומר אורח פרסום רשמי, הוא אחד המאפיינים האוניברסליים של תפאורת החג. לשימוש בזיקוקי די נור הייתה משמעות סמלית מדרגה ראשונה. מרכיב זה היה לחלק בלתי נפרד של חגיגת המוניות בכלל ושל חגיגות לאומיות בפרט.

וזהו. מעתה חלים על המוני בית ישראל כללים חשובים. קודם כל יש כלל של "משחה ושמחה". "הנוהג העממי קבע שבמקום הלחם אופים חלות לכבוד החג, וכערים הגדולות הנוהג זה לא כבר מכי ירת יין מחביות להמנונים החוגגים בחור צות". זה נוהג שאומץ כלבביות מיוחדת ברום הל אביב ע"י העובדים הורים ככל ימות השנה, למהדרין.

אבל לא מדובר רק על טקסים חילוניים דוגמת טקס המשואות. ביום זה נערכות תפילות חגיגיות בכתי הכנסת הקשורות לזרם מאוד מסוים. "קיים סדר תפילות ליום העצמאות. הקטע גם מכיל את חזון אחרית הימים המופלא, המנבא שלום-עולמים בקרב העמים כמו גם בטבע".

מחזור גם

לאחר כיבוש שטחי יהודה, שומרון וחבל עזה, החליטה הרחי"ר ברוב קולות, לקבוע אמירת הלל בכרכה ביום העצמאות. למרות זאת, עדיין ישנם רבנים שהורו להמשיך לומר הלל ללא ברכה, בשל אי השלכות של הנס.

במשך הדורות.
חומס, המסמל את חומרי הבניין (אולי זה הבניין שליד הוילנד).
תמר משכעת המינים, מסמל את הצדק (סמל הבג"צ, אלא מה).
שקד וצימק - מסמלים את הדור הצעיר במדינת ישראל.
תפוז מסמל את עם ישראל המתחדש בארצה.

והיות, הוא סמל השלום.
פרט לצלחת הציננית מתכבדים החוגגים גם בארבע כוסות מלאות צינות. מגר ינת.

4 כוסות - 4 תקופות:
כוס ראשונה - יין לכבוד הצינות ומגשימייה.

כוס שנייה מיין תפוזים לכבוד התחיית והתחדשות העם והארץ.
כוס שלישית - מים לכבוד עצמאותנו, וכוס רביעית - נקטר טרופי לכבוד התקווה והשלום. התקווה לצאת לטיולים בארצות המזרח הרחוק, אולי, אבל לא.. הכוונה לאורזים הטרופיים.

"הגדות" כאילו

אין, תגידו לי, איככה נפל רעיון כה שגיא בין הכסאות המאובקים של משרד החינוך! מתברר שהגדות כאלו ואחרות קמו וגם נפלו הרבה יותר מפעם במהלך 62 שנות קיום הנספח המזרחי תיכוני של ארצות הברית של אמריקה... "סיפור החירות ובסוס הגאולה המדינית וזה לביטוי כתוב בדמות טקסט ל"חג העצמאות". מוסיב "היציאה מעבדות לחרות" לא נותר רק

במרחב המשפחתי של חג הפסח ושולב כבר כתשי"ב... היתה לנו "מגילת העצמ" אות בראשית שנות החמישים, וכמעט נולדה יוזמה ל"הגדה" מיוחדת שאמורה היתה להשתלכ בתבנית כוללת של ארוחת סדר של יום העצמאות. בהגדה זו, שכתב אהרון מגד, הובלט מאוד הצבא בטקסט ובאיוורס בניסיון להעתיק את רוח הגדה הפסח אך לשנות את דגשיה ולהתאימה למציאות הישראלית. מציאות ישראלית היא מציאות שבה "הצבא הישראלי מר צח". את זה כבר אפשר לומר היום כלשון עבר, זה היה חיקוי נלעג של ההגדה, חיקוי שכולו כפירה וסגירה ל"כוחו ועוצם ידי".

במגד הקיבוצי, כבר אמרנו, נעשה יותר מנסיון אחד לקבוע "מסורת". מספר רב של הגדות ו"מקראות חג" ליום העצמאות הוכנו והודפסו בקיבוצים רבים. "מקראות אלו היו חלק ממסורת וחיקה של סעודת חג ונכעו מן הצורך הקיבוצי לצקת תוכן למפגש החגיגי בחדר האוכל בערב חג יום העצמאות החדש. השם "הגדה" מלמד כמובן על זיקה לליל סדר פסח ולקריאת טקסט כחלק ממסורת האירוע החגיגי..."

שר החינוך של שנות החמישים, בן ציון דינור, לא התייחס ועשה נסיון נוסף שנקרא: "מקראי חג לסעודת יום העצמאות". הרעיון היה, אין לא, להעתיק את דגם סדר הפסח, מה שחייב הצעת תפריט סעודת חג וטקסט חינוכי. נחסוך מקוראי "תיד נא מן" את הטקסט וה"תכנים". את העקרונות כבר הכנתם. ניסיון נוסף בשם "הגדת העצמאות" נעשה על ידי המשמרת הצעיר

רה של המפלגה הדלי"ת כשנת העשר, לכבוד "עצרת הנוער הדתי" ביום העצמ" אות תשי"ח, ושם נאמר "הנגו מקוים כי היא תתרום את תרומתה להורו הדתי של יום העצמאות...".
ההתלהבות הזו לא החזיקה מעמד, ובשנות ה-70 היא כבר דעכה. מספר הגדרות שבו בכל זאת ונתחברו למן שנות התשעים, למי שדאג.

"הלכות ומנהגים"

ויש גם שר"תים. השאלות נשאלות ברצינות והתשובות ניתנות ככ"ל. קבלו כמה דוגמאות. מדובר, כמובן, בציבור הר"ל.

שלום! יש לי ריכוז עם מישור בנושא מוזיקה ביום העצמאות אני אמרתי שמותר והוא אומר שאסור. השאלה שלי אם מותר ביום העצמאות לשמוע מוזיקה, אשמח לקבל תשובה, על אף שיום העצמאות ממש רחוק...
תודה רבה!!!
התשובה:

אשריכם שאתם עוסקים בדברים חשובים, בנושא של הלכות יום העצמ" אות... אמנם דוקא בגלל שדבר עולה לא מעט, לפעמים ישנה נטיה לענות בתשובה קצרה, לכתוב את ההלכה בלא להביא מקורות ובלא לברר את הדברים... בימי ספירת העומר אנו נוהגים מנהגי אכלות על מוחם של חלמידי רבי עקיבא, ולכן אנו לא שומעים מוזיקה ועוד דברים משמחים שאיננו עושים, בחור אכלות על אותם גדולי עולם שמתו באותם הימים. אמנם

כאשר ישנו חג או זמן משמח ממילא אין נוהגים בו את מנהגי האבלות, ולכן כאשר נברר שיום העצמאות הוא זמן שמח, הוא יום שתקנו בו שמחה, ממילא נבין שביום זה לא נוהגים מנהגי האבלות של שאר ימי ספירת העומר..."

למה להסתכן בשאלות פרטיות? פרס-ום מטעם מכ"א את "ההלכות" אחת לאחת.

"ערב יום העצמאות יש להפסיק ממלא" כתו לפני השקיעה. להתרחץ ולהתלבש בכגדי יום טוב".

מותר להתגלח ולהסתפר ערב יום העצמאות.

אין אומרים תחנון במנחה של ערב יום העצמאות.

עושים סעודת מצוה ומספרים כעניין הניסים. נוהגים לשיר שירים וזמירות.

אין מתנינים באותו יום ואין מספידים.

עם זאת, אין יום העצמאות מפסיק את שכעת ימי האבל, וגם הלל אין אומרים בבית האבל. אבל המתפלל בבית האבל חייב להשלים את חובו זה בבית.

יש להוריד את הדגל כיום הוכרז לחצי התורן ולהעלותו מחדש. לסיים בשירת התקווה.

ונהגו לטייל במרחבי ישראל. תפילת ערבית מתפללים במגילות יום טוב.

ביום העצמאות עושים קידוש, ואומרים "אשר גאלנו וגאל את אבותינו" וכו'. ביום נוסח ה"קידוש" שונה קצת, בעיקר בהש"ט מוטח "שהחיינו" שאומרים בערב.

כל זה נכתב ופורסם ע"י הרב שמואל כץ. אתם הכנתם את זה?

עמידה בחוסר מעש כערך לאומי עליון. אז מי אמר שאין ערכים במדינה הזאת?

צילום: פלאש 90

ח. ברקאי

דברים בעתם

לקראת "יום העצמאות"

ואשאל אתכם, האם אחד הרגיש ביום זה כעס וחיימה על בן גוריון וחבריו שקיימים כמותם בעולמנו והאם אחד הרגיש שאינו יכול לאכול את ארוחתו מפני שביום זה מחרפין ומגדפין את שמו יתברך ומכריזין כחי ועצם ידי, שע"י הצבא והחיל שיש לכלל ישראל אזי כלל ישראל מובטח, וזהו ארץ ישראל וזהו כלל ישראל שיש להם טנקים לרוב ונשק לרוב ובזה מובטחים הם? כמדומני שלא, אלא שמקבלים את כל זה בשקט נפשי, והטעם הוא כיון שיש לנו נגיעה לזה ואם יש נגיעה או מחפין, ואם מחפין אזי לכל אחד יש שייכות עם חילול שם שמים זה, וזוהי נגיעה יותר חזקה מהנגיעה שהזכרנו לעיל לגבי מולך

מחפין, ואם מחפין אזי לכל אחד יש שייכות עם חילול שם שמים זה, וזוהי נגיעה יותר חזקה מהנגיעה שהזכרנו לעיל לגבי מולך.

כי יבחנו כאור"א במעמקי לבו האם לא נפלה מחשבה, שבכל זאת הרי ארץ ישראל זקוקה לנשק כזה כשאר האומות, כי ביום הזה נכנס לכל אחד ואחד שמנונית של רשעות ההיפך מהיסוד של: "ד' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד", וזה מכלה מנפש ועד בשר.

ורבר זה מוכיח כמה רחוקים מתורה ומהבנת האמת, שהרי אם מכירים באמת ובתמים שאין עוד מלבדו אזי צריכים להסתכל על הכוחות הללו כעל חרס הנשבר ולא לחשוב אף לרגע שאכן כוחות הם ושנאו צריכים לזה. אולם הרחוב מלא מינות והאדם שואף כ"ז אל קרב.

בכל עת שאדם רואה מעשה חטא ואינו נגעל ממנו, א"כ הוא קרוב אל חטא זה, ואם הוא קרוב אליו יכול הוא ג"כ להסתכל בו ויש לו שייכות אליו, והדבר נורא שכ"א יבזוז היכן עומד בעולמו, והרחוב מלא באווירה הנוגדת לכ"ז ד' ישמרנו, עיתונים ומינות, וכל התועבות והאדם מתהלך בדבדב וסופג כ"ז לחורב ואח"כ מתיישב ליד הגמ' ומה הגמ' יכולה כבר להועיל לו ולתת לו.

במלחמת גרעון עם מדין, מובא בשופטים, וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדיו ולבסוף מבראר שהם היו כארבה לרוב, ולגמליהם אין מספר כחול שעל שפת הים לרוב, וכפשוטו היה גרעון ג"כ צריך לקרוא חיילים לרוב כדי לנצח במלחמה, אולם כשבאו להלחם עם גרעון שלושים ושנים אלף, אמר ד' לגרעון: רב העם אשר אתך מתתי את מדין בידם פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי.

ולכן ציוות ה"ת לגרעון של"ב אלף איש הוא מספר גדול מדי, כיון שאז ה"י סיבה לחלוח שכחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה, ולא יכירו שהוא מעשה נס. ולכן ועתה קרא נא באזני העם לאמר מי ירא וחרד ישב ויצפר מהר הגלעד וישב מן העם עשרים ושנים אלף ועשרת אלפים נשארו. ויאמר ד' אל גרעון עוד העם רב.

ויאמר ד' אל גרעון בשלש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם ונחתי את מדין בידך וכל העם ילכו איש למקומו. והן הן הדברים דאף דמדין היו לרוב כחול על שפת הים והרי עשרת אלפים הוא מספר מועט ביותר להלחם כנגדם בכ"ז העם יתלה זאת בכחו ולכן אמר ד' עוד העם רב.

ויתן שופרות ביד כולם וכדים וריקים ולפידים בתוך כבדים, וכך יצאו למלחמה, ולכאורה המלחמה שכזו עם שופרות וכדים מה יועילו אפילו מלין חיילים, אולם זהו מה שדיברנו אף שהדבר בולט ביותר ורואים בחוש שהוא נס ואין כאן שום שייכות לכוחות, אבל האדם רואה מספר רב של אנשים אזי הוא תולה זאת רק באותם חיילים וזה היה אף בדורו של גרעון בדור של נביאים, וכ"ש בדורנו שקרובים כ"כ להרע, וכל החיים מלאים בהשקפה של כחי ועצם ידי, והכל תולה האדם בעצמו ובגבורתו.

כמה צריכים להרחיק השקפות ומחשבות שכאלו החיילים ומנהיגיהם הם המושיעים והמנצחים, ולהשריש שאין עוד מלבדו בכל עת ובכל רגע. וצריך חיזוק ע"ג חיזוק ללא הרף.

(העמק עמ' נ"ה)

מן המשגיח רבינו יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל בשאלה נוקבת: "האם אחד הרגיש ביום זה כעס וחיימה על בן גוריון וחבריו, שקיימים כמותם בעולמנו?"

אם נחשוב ונעמיק באיזה מצב עומדים אנו כיום, צריכים לחקוף אותנו אימה ופחד, אימה ופחד ממש, ואנו איננו מרגישים מאומה, נחשורתי לזה כיום הזה, הנה נוצר מין יום שכזה, ועוברים הלאה לסדר היום ולא חשים כלל, והנה הרי כל עבודת האדם הוא: וידעת היום והשבות אל לבבך כי ד' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, וזוהי כל עבודת האדם.

לחזק זאת תמיד בלבבו, "והשבות אל לבבך" והיינו לא לנוח ולא לשקוט ולהשריש תמיד שאין עוד מלבדו. אולם רחמנא ליצול הרחוב מלא את ההיפך מזה, הנה היום "יום העצמאות", ומה זה יום העצמאות האם אתם יודעים? עבודה זרה! עבודה זרה! ביום זה מראים הם את כוחם ועצמתם וחושבים אתם שאין זה משאיר רושם עלינו, הרי אנו נושמים את האוירה הזאת. יום זה נקבע ליום חג, התנויות סגורות, כל הכוח"ס סגורים, הכל סגור ור"ט עליך ישראל. ומה הוא עיצומו של החג, ביום זה מפגינים ומראים לעין כל את הכח והגבורה של העם, וכ"ז ביום הזה.

ואל תחשבו שאי"ז משפיע עלינו בפר' קדרשים (ויקרא כ') ואל בני" תאמר איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מורעו למלך מות יומת וגו' ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו, וחז"ל הקשו דכשלמא האיש ההוא ניהא אבל במה אשמה משפחתו, מובא ברש"י שם: אמר ר"ש וכי משפחה מה חטאה, אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין שכולם מחפין עליך, והיינו דכיון שלא ימלט שה משפחה חפצה להמעיט מחומר העין ולהקל אותו, ונורא הדבר מה שגילתה לנו תורה"ך בזה סוד כמס' שאם יש לאדם אף נגיעה קטנה כחוט השערה בהכרח נוצר עי"ז חיפוי, ועי"ז חיפוי יש כבר שייכות עם גוף העבירה. כי הרי דבר זה מוכרח שאם יש במשפחה מוכס, הרי"ז נוגע לכ"א מהמשפחה, אם מחמת כבוד וכדו' ואם יש כבר איזהו נגיעה אזי מחפין, שאין זה חמור כ"כ וכד', ובחיפוי זה נחשבים כולם למוכסין, כי אם מחפנים יש לכ"א שייכות עם גוף החטא, הרי נמצא שע"י חיפוי קל אפשר להיחפך לבעל עבירה.

והדברים יורדים ונוקבים עד התהום דהרי הנה לכולנו יש נגיעה לכוחי ועוצם ידי, ולמשל אם היו קובעים לערנך את המצעד בבני ברק ח"ו, כמדומה שההרבה היה חשק לגשת ולראות אותו, ולו רק לראות, וא"כ יש לנו נגיעה לזה, ואם יש נגיעה אזי מחפין.

ואשאל אתכם, האם אחד הרגיש ביום זה כעס וחיימה על בן גוריון וחבריו שקיימים כמותם בעולמנו והאם אחד הרגיש שאינו יכול לאכול את ארוחתו מפני שבימים זה מחרפין ומגדפין את שמו יתברך ומכריזין כחי ועצם ידי, שע"י הצבא והחיל שיש לכלל ישראל אזי כלל ישראל מובטח, וזהו ארץ ישראל וזהו כלל ישראל שיש להם טנקים לרוב ונשק לרוב ובזה מובטחים הם? כמדומני שלא, אלא שמקבלים את כל זה בשקט נפשי, והטעם הוא כיון שיש לנו נגיעה לזה ואם יש נגיעה או

הגראי"ל: "מותר לשמוע את ברכת 'מי שברך' למדינה"

מתפללי ביהכנ"ס "בית שרגא" הממוקם סמוך לשכונת רמת אלחנן בבני ברק הציגו בערב החג שאלה מסקרנות בפני מרן ראש הישיבה, הגראי"ל שטיינמן: האם מותר להתפלל בבית-כנסת שבו מברכים את המדינה? הגראי"ל השיב ללא היסוס: "אם מתפללים כך, זה לא אמור להפריע" (תורני)

דוד כהן | ה' בתשרי תשע"א 08:45 13.09.10

ערב ראש השנה, ועל פתח מעונו של מרן ראש-הישיבה, הגראי"ל שטיינמן שליט"א התדפקו מספר אברכים ובפיהם שאלה.

הגראי"ל שטיינמן (צילום: עוזי ברק)

מתפללי ביהכנ"ס "בית שרגא" הממוקם סמוך לשכונת רמת אלחנן בבני ברק, שטחו בפני הגראי"ל את מצוקתם: "אנו עומדים בפני יום הדין, ובית-הכנסת צר מלהכיל את כל המתפללים".

כמה מהם, מתברר, מצאו בית כנסת פנוי בקצה השכונה המזוהה עם הציבור הדתי הלאומי. מדובר בבית-כנסת שהיה בעבר מלא מתפללים, אולם בשנים האחרונות הצטמצמה הקהילה וכיום הוא מכיל מתפללים חרדים לא מעטים.

וכאן, אמרו המתפללים לגראי"ל, מתעוררת שאלה: האם מותר בשעת הדחק ללכת להתפלל בבית כנסת שבו משלבים בתפילה את ה"מי שברך" למדינת ישראל?

מרן הגראי"ל לא השתהה והשיב לאברכים: "אם כך הם מתפללים, אין זה אמור להפריע. שיתפללו".

זכר עשו. בראש השנה היה גדוש בית-הכנסת במתפללים חרדים מובהקים שהאזינו לברכת ה"מי שברך" למדינה והמשיכו בתפילתם, ללא כל מחאה.

מקור:

שע מדנה

בחלוף 64 שנים מיום הכרזת העצמאות, חזרנו אל אותם ימים היסטוריים שבהם הפכנו למדינה. בשיחה עם העיתונאי הוותיק פנחס יורמן שכתב על הימים שקדמו להכרזה ועל אותן דקות היסטוריות, הוא משחזר את ההכנות והאירועים הדרמטיים שנגלו לה. היכן התקיים ההכרזה? כמה מחזמים היו? מהיכן משיגים דגלים? מי פרץ בבכי? איך הגיע הנוסח הסופי לאולם? ועל איזה קלף בכלל חתמו חברי מנהלת העם? נרדה רחוב

הכרזת העצמאות של המדינה שבדרך שנערכה בשעות אחר הצהריים של יום שישי ה' באייר תש"ח במוזיאון תל אביב, בשרדוה רוטשילד 16, ידועה ומוכרת כמעט לכל אבן מעטים יודעים על אותן שעות דרמטיות שקדמו לקריאתו של דוד בן גוריון את מגילת העצמאות ועל אותן 32 דקות בלב שבמסגרתן נערך הטקס. העיתונאי פנחס יורמן (90) שיחז בספרו "32 דקות ראשונות" את השתלשלות האירועים טרם ההכרזה ואת אותן הדקות הדרמטיות. לצורך כתיבת ספרו שוחח יורמן עם האנשים שהיו אמונים על קיום הטקס ובעל הז

יום המדינה

העם מכריז על מדינת ישראל
ב-29 בנובמבר 1947 כשהן עשרת האומות המאוחדות החליטה להכריז על קבלת מדינת ישראל-במסגרת ועדת המעקב ה"ה" ה"ה" מברית בואר על הכתב מדינה בארץ ישראל

לפני: פנחס יורמן

בן גוריון ומפגש הרב פישמן מיומן בטקס

לשמע שמה של מדינת ישראל הקהל הרב שגור את האולם הרחום מחא כפיים ואחד מיושבי הבמה הרב יהודה לייב פישמן פרץ בבכי

יורן מוגן. בסוף כדי לא לגרום לחילול שבת החלט לקיים את ההכרזה בשעה 16:00 כדי לאפשר לאנשים לשבת לבינם טרם כניסת השבת. מלאכת שלילת ההכרזה והסלול על ידי אורח ריבניקין ממזכירות הוועד הארצי של קרן היסוד. כאמור הישימה צמצמה ל-350 מוזמנים בלבד והיה עליו להיות "איש דרעי" ולומר לרבים לא להחלל לגיטימי.

שטיח בהשאלה

ביום רביעי, באייר תש"ח החליטה מנהלת העם לערוך ביום שישי באייר את ההכרזה שיתבצע וזהו יום הכרזת המדינה וחתמה על דין על הכרזת המדינה וחתמה על הכרזת העצמאות. נדחו שתי יפמות עד לאירוע המכון המלאכה רבת "חשבו בהתחלה לערוך את הטקס בבנין 'צביה' שהיה האולם הגדול ביותר בעיר". מספר יורמן, "אבל היה חשש מהפצצה מהאוויר אשר תסכן את מאות האנשים שתתקבצו. אולם ההחלטה הובל כמה מאות מקומות והוא גם השרה אווירה אנטישמית והיה

הטקס, החל להישמע הלומות הפטוה בעוד ולש מכתת רגליו בקניית לצורך

של הכרזת עצמו באולם המוזיאון. "זהו צריך להביא תמונה גדולה של הרצל שהיו דגלים גדולים", ממשיך לספר יורמן, "וליש השג את מבוקשו מקרן היסוד, אבל הרגלים היו צריכים לעבור בביסה. הוא שלח אותם לכביס מהיר, מן הסתם ביסית הדגלים המהירה ביותר שנעשתה אי פעם בארץ. את השטיח המהודר לאירוע הוא לקח בהשאלה מבית המסחר שטמפא, וביסאות הוא השג במספר בית קפה באזור. אבל כאשר חשב כי בן גוריון והפגש הוסיף עליו גם להביא שטיח של עשלי תכירוב מכלת העצמאות. ולש חי אחרי קלי וכשנשא אותו ביקש לבדוק האם הוא איכותי, הוא מיהר אל "בית המהדר" בדוחב זמנוף אל אוור עובד שהיה שם חשב שלפני ברגש 'מסובב' והבדיקה לא באצעה". דמות נוספת שהינה דומיננטית בהכנת הטקס היא דודית רון מזכירתו של דוד בן גוריון. בבוקר יום ההכרזה היא קבלה מדיין של שרף את הנוסח המעודכן ובעת היה עליה לשכפל אותו עבור חברי מנהלת העם. המעשה והעיתונות "במלך ההכרזה" שאלה דודית "איה עט יחזמו על המגילה" ושרף ענה לה "תמצאי פתרון, היא רזה לחתול בלי הכתבה "לאוטמן" ששכנה בפינת הדירות נחלת בימין ורוטשילד. שם רכשה עט נוגע עם ציפי מזהב יקטן דין כחולה. בלל קוצר הזמן הבינה דודית כי לא יספיקו לכתוב את הנוסח על הקליף ולכן היא רכשה יניר תכלת שישמש כעטיפה לפרס שמהם קרא בן גוריון את ההכרזה". קיומו של הטקס ותוכנו תוכנן להשיג בסוד. בעיתונות הערבית נכתב ביום שישי כי "היום יום שישי... ישראל שידר משיבת מעצת העם". מסרים ששלחו נציגי סוכנויות ידיעות לחו"ל על אודות הטקס הכניסו ללחץ את מארגני הטקס וכן גוריון שותשש הן מהתערבות הבריטים והן מהפצצה שאולי תנודש באותה

[illegible]

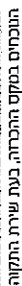
להחיות את הדגל

<p>מדרשת בינת</p> <p>מזמנה אותה</p> <p>ליום עיון</p> <p>לקראת</p> <p>יום העצמאות</p> <p>יום שני</p> <p>ב' אייר תשע"ב</p> <p>23.4.12</p>	<p>בוקר</p> <p>12:00 התכנסות ופזמון קל</p> <p>12:30 דברי פתיחה מפי דבורה ברטפלד</p> <p>ראש ביהמ"ד לחינוך והוראה</p> <p>13:00 הרב אביחי רוצניק, הרבני לצה"ל לשע</p> <p>דול המדינה - נקמות והודעה בשבת צומ</p> <p>14:10 הרב אלישע קשתלני</p> <p>דול ההגברה - עין טובה ולימוד זכות</p> <p>15:15 הרב רוקן טמיר, ראש המדרשה:</p> <p>איש על דגול</p> <p>16:10 הפסקה וכבוד קל</p> <p>16:30 הרב רביד ניסים: דגל החינוך</p> <p>17:45 הרב רענן בוקן</p> <p>דול ארץ ישראל - ארבת הארץ</p> <p>18:25 הרב יעקב מילר: סיכום מפי נשיא המדרשה</p> <p>הרב מיכאל ברום שלישיא</p> <p>20:30 הרב' לאה ואר:</p> <p>ספורים על עליה ותוצאות בימין</p>
--	---

www.mbinat.co.il 054-6789-744 02-9947366

አገሪብ፡ ጸሐፊ ፍሪድሪክ ሂግ

18 מלמדי, כולל חדר-מצודע היחשני"ב"

הנביה באה למלמלה, כאילו נפתחו השמיים ועלונים, בכיכול, פצחו יריה על תקומת העם. (שם).

“פשוט האקורד האחר”, מסיים יורדן, “קם במקומו בן גוריון והתבשר את הטקס במילים ‘קמה מדינת ישראל! תמה הטיבה הזאת!’”

הנה יורדשו בן נון דוד המלך, – בארץ ישראל קם העם היהודי”

דמותו הרוחנית, הדתית והפוליטית”

הנה הנביאים ועמדי הסופר ואנשי הכנסת הגדולה “הוקרשו לנולם כולם את ספר הספרים הנצח”, ירדשו לימים שורף.

(מחקר ספרו של שרף “שלושה ימים”).

בשעה 16:24 סיים בן גוריון לקרוא את ההרכב והחל מצעל ההתחמשים על המגילה. כאמור מארגז הטקס קם הספיקו להעתיק את נוסח ההרכב והטקס למגילה ובן גוריון למעשה קרא אותה מתוך הדפוס והתחמם חתם על קץ שהיה רק מכל מילה. בהמשך יועתק הנוסח לקלף ההיסטורי.

לאחר ברכת ההחיינו מפי הרב יורדה לייב פיישמן (ממון) ולאחר שמישה שרת חתם אחרון על הקלף הריק... פצחו התוממורודי בגינת התקוה.

[illegible]

הציבור בכלל מנעתי למקומות?
 "עד היום, למעשה, הציבור ברובו לא מכיר את המקומות, למעשה בדרובם לא מושג מה קורה באותם יום ההסטורי". בתי ספר היו מקיימים בכלל מניחים מקומותיהם של ילדיהם לא במקום הרבה יותר פתח, מקומותיהם של חוגי דרך, בקושי עבור פסח, היום המזמנה לאט לאט משתנה. אני מקווה בעתידית הקרובה יראה מה היכל מסתובב יפה ונמצאים עימם הם, ישראל, מדינת ישראל, ולא שום בושם ועם בטווח, כדי שכולם להראות לעולם את דרך את מקום ההחלטה ההיסטורית אזל, שכולם לומר לעולם של ההצדקה המסחרית וההיסטורית לאיכות הזה. שניתן למחילך את ארץ פתח שבסופו את שנייה ל"מדינת ישראל".

המחיר הנמוך

五

מִי־יָצֵא
בְּקִלְכֹס
וְהָיָה
שָׂמוֹ
יִשְׂרָאֵל
מִדֶּרֶךְ
הַמִּדְבָּר
וְהָיָה
שָׂמוֹ
יִשְׂרָאֵל
מִדֶּרֶךְ
הַמִּדְבָּר

תחנת
הערבי במת, היא בית
של
בז-כוכבא, יולי
1948. נציג ישראל
הירדן נגשים לסכם
את הפסקת אש הסודר
מעבר רכבת ישראל
בשטח
ששליטה
ירדנית.

ישראל
1000

מזעזעז צו'ל בדיקה יום
העצמאות תשנ"ו 1966
המצע הצבאי האחרון
שעמד מחוץ לירושלים
צו"ל מציג לאשתו סוקי
סטורין (בקרבת התמונה)
כשאחריה נעים סוקי פתח
- הטנקים והחשישים של צה"ל
באותם ימים בשמים חלופי
כין היתר באופן דיו מבטיח
של מטוס וחבלה מסוג נרד
מתוצרת צרפת

מחצית צדקה

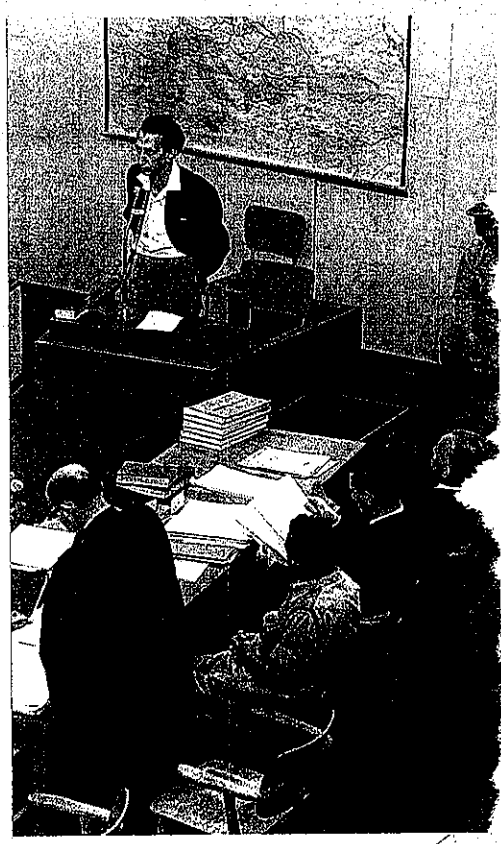
הבחירה של
נשיא המדינה, שמעון פרס
בגורדין
בוגינת ההמנון
"עמידת עוז הקיפותה של התקווה
מבטאים בנאמנות בעמידתו של
האיש שעמד בראשנו" צום: לא יזון

הבחירה של: א"ב יהושע
מלחמת ששת הימים - 1967
האלופים שרון, בר לב וגביש בנגב "זאת בעיני התמונה המשמעותית למלחמת ששת הימים.
לא באנו 'לשחרר' את ירושלים ובוודאי לא את הכתל, אלא להסיר ולמגר את טבעת החנק
המצרית על מדינת ישראל" צום: חנינו חן, נע"מ

הבחירה של: דורית ביניש
משפט אייכמן - 1961
"משפט אייכמן היה ציון דרך בעל משמעות היסטורית בתולדות העם היהודי
ובתולדות המשפט, כלל, צעירים ומבוגרים, עקבנו אחר העדויות המצמררות,
ובוודאי כאשר העיד אבא קובנר" צום: לא יזון

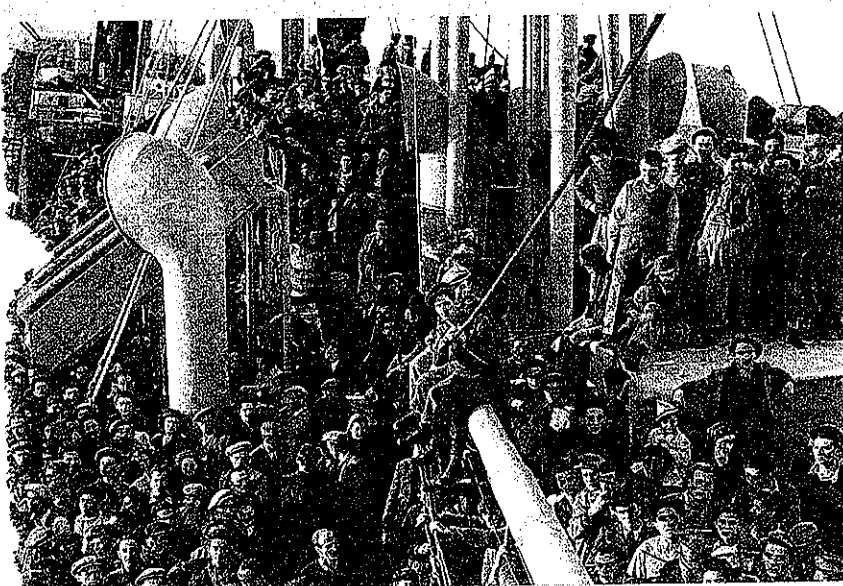

הבחירה של: מנשה קדישמן תפילת החמה - 1981

"התמונה הזו מסמלת בעיניי את הכל - את האמונה, את התקווה, את הרגשות, את הרצונות והמאויים ואת הבקשות" צלם: חנוכה רוזן, נ"ח

הבחירה של: הרב ישראל מאיר לאו כליטים יהודים ממזרח אירופה - 1949

"זאת התמונה המסמלת את התנשמות חזון ירמיהו הנביא: 'ושבו בנים לגבולם'. שלוש שנים אחרי השואה קרמה עור וגידים סיסמת היישוב 'עלייה חופשית - מדינה עברית' צלם: אהרן זור, נ"ח

הממשלה

הממשלה

החשוב ביניהם — או האם נתגלתה כאן לנגד עינינו יד ההשגחה האלהית. וזכינו לאתחלתא דגאולה בימינו?

אם נקבל את הדעה השנייה — ואמנם היא מקובלת כיום על מרבית היהדות החדשה בארץ ובתפוצות הגולה — הרי מחובתנו גם לשוואת אופי דתי ליום זה, כדי להביע בו את רחשי תודתנו לייבון העולמים על חסדו שגבר עלינו. על כן רבו ההצעות בדבר אופי ההלכות-מעשי של יום זה — מקומו בין מועדי ישראל, סדר-התפילות ההולם את עיצומו של היום ויתר בירוריו ההלכה הנובעים מתאריך יום העצמאות, כשחל בין פסח לעצרת, בימי ספירת העומר.

בעיות אלו לובנו והוארו במאמרים שצוינו להלן — איש איש לפי גישתו והשקפתו, כשרעיון אחד משותף ומאחד את כולם: "זה היום עשה ה'". נגילה וגשמה בו".

1. הרב אהרן דוד בוראק — הלל ותודאה ביום העצמאות
2. אור המורה, גיריירק, אייר תשי"ד
3. משה בן חיים — ואותו יום עשאוהו יר"ט שריים, ה' אייר תשס"ו
4. הרב שלמה גורן — יום העצמאות לאור ההלכה מחניים, ד' אייר תשי"ד; מחניים, כרך ד גליון כ"ב, ב' אייר תשי"ז
5. הרב שלמה גורן — קריאת הלל בחג לאור ההלכה הצופה, ה' אייר תשס"ז
6. הרב שלמה גורן — ברכת שהחיינו ביום העצמאות הצופה, ה' אייר תשס"ז
7. הרב שלמה גורן — קריאת הלל בברכה ביום העצמאות אור המורה, גיריירק, אלול תשס"ז
8. הרב יהודה לייב מימון — בדבר חג יום העצמאות אור המורה, גיריירק, אייר תשי"ד
9. הרב יצחק ניסים — עריכת נישואין ותספורת ביום העצמאות הרב משה צבי נריה — לגדרי ברכת שהחיינו סיני, ניסן-אייר תשי"ח
10. הרב משה צבי נריה — ברכת שהחיינו ביום העצמאות הצופה, ה' אייר תשס"ז
11. הרב משה נריה — ליום תקומתנו הצופה, ה' אייר תשי"ז
12. הרב משה צבי נריה — תוספת ימי שמחה לישראל התורה והמדינה, כרך ב', תשי"ז

ביבליוגרפיה נבחרת ליום העצמאות

ד"ר מרדכי אליאב / ירושלים

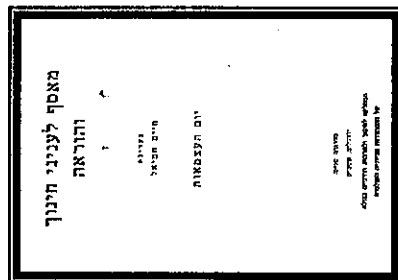
הרשימה הביבליוגרפית דלהלן עשויה לסייע למורה ולמדריך בעת הכנת שיעורים, שיערות ומסיבות המוקדשים לנושאים הקשורים ליום העצמאות. מבין מאות ספרים ומאמרים נבחרו רק כמאה ושמונים, מתוך מגמה להקפיד על יעילותה של הרשימה. לנוחיות המעיין מויינו הספרים והמאמרים לסוגים בהתאם לאופיים המיוחד וצורפו הערות קצרות, המבהירות את תוכנם של הספרים.

ואלה הם מדורי הרשימה שלפנינו:

- (א) יום העצמאות בדיונים הלכתיים
- (ב) הרקע להקמת המדינה
- (ג) מלחמת הקוממיות
- (ד) קבצים ספרותיים
- (ה) ילקוטים מיוחדים ליום העצמאות
- (ו) ספרי קריאה לנוער
- (ז) על מדינת ישראל
- (ח) העשור הראשון למדינת ישראל (סיכומים)
- (ט) ספרות נבחרת בלועזית.

(א) יום העצמאות — בדיונים הלכתיים

מיום הקמת המדינה ועד ימינו אנחנו מתנהלים ויכוח בקרב היהדות המאמינה על משמעותו הדתית של יום העצמאות. כלום עלינו לראות בחידושה של מדינת היהודים מאורע חילוני, כאחד מאירועים היסטוריים רבים — ולו אף

13. הרב משה נריה — לקביעת ההלל ביום העצמאות
התורה והמדינה, כרך ד', תשי"ב
14. הרב נתן צבי פרידמן — מועדים לשמחה
התורה והמדינה, כרך ב' תש"ו
15. הרב נתן צבי פרידמן — בספרו "נצר מטעי"
תשי"ז, סימן ל"ו
16. הרב צבי יהודה קוק — קדושת מדינת ישראל ויום העצמאות לאור מקור
רוח תורניים
שערי הלכה — שעור ו', בהוצאת המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה,
הסו"ת, תשי"ג, בן-שבע
17. הרב רפאל קצנבלונג — עצמאות ישראל לאור המקורות
שערים, י"א אייר תשי"ד
18. הרב משולם ראטה — בספרו שרית "קול מבשר"
תשס"ז, סימן כ"א
19. חיים רייז — שירת הלל על הנס
שערי הלכה — שעור ז' בהוצ' המח' לחינוך ותרבות תורניים בגולה, הסו"ת,
תשי"ג, בן-שבע
20. הרב שמעון ט. שטערן — יום העצמאות כחג דתי
אור המורה, גיריוק, אייר תשי"ד
21. הרב שמואל שפרבר — ראשית צמיחת גאולתנו
מצפה, שנתון הצופה לשנת תשי"ג
22. שלמה זלמן שרגאי — המדינה וחזון ישראל
בספרו: תחומים, הוצאת מוסד הרב קוק, תשי"ב. ובספרו: תהליכי הגאולה
והתמורה, הוצאת מוסד הרב קוק, תשי"ח. (עיי' גם בקובץ "זו היום" לחן מס'
88, בפרט עמ' 39-80).

(ב) הרקע להקמת המדינה

23. יאני אבידוב — נתיבים נעלמים
הוצאת עם עובד, תשס"ו
- פרשיות מימי ההעפלה, ערב הקמת המדינה, תיאור העליות בהסתר מסדריה,
עיראק וצפון אפריקה.
24. ולטר איתן — בין ישראל לעמים
הוצאת מסדה, תשי"ח
- פרקי זכרונות מאת המנהל הכללי לשעבר של משרד החוץ על ההתרחשויות
המדיניות בתקופת הקמת המדינה ובשנותיה הראשונות.
25. ג. גרסיה גראנדוס — כך נולדה מדינת ישראל
הוצאת אחיאסף, תש"ט
- פרקי זכרונות של נציג גאטמלה בעתה א"ס לענייני ארץ-ישראל על הקעת
המדינה (תרגום מאנגלית).

26. אפרים דקל — עלילות ש"י
הוצאת מערכות, תשי"ג
- מילקוטו של מפקד בשירות הידיעות של ה"הגנה".
27. אפרים דקל — בנתיבי הבריחה
הוצאת מערכות, תשי"ח
- בשני כרכים נאספו סיפוריהם של פעילים ומפקדים ב"בריחה" (הארגון להעברת
עולים לארץ) באירופה.
28. דוד הורוביץ — בשלילות מדינה נולדת
הוצאת שוקן, תשי"ב
- יומן מדיני המתאר את הרקע ההיסטורי להקמת מדינת ישראל.
29. אברהם יינברג — פרקי תעש
הוצאת מערכות, תשי"א
- פרקי עלילה מתעשיית הנשק בימי המחתרת שלפני המדינה.
30. ברכה חבס — פורצי שערים
הוצאת מערכות, תשי"ז
- סיפור קורותיה של ההעפלה — ספר ראשון, המתאר בעיקר את פרשיות ההעפלה
בשנות הארבעים.
31. ברנרד (דב) יוסף — השלטון הבריטי בארץ-ישראל
הוצאת מוסד ביאליק, תש"ח
- תיאור של פרשת המשלוח, המשתקפת בביצוע משטר המנדט בארץ-ישראל, מימי
כינון השלטון המנדטורי ועד הכרזת אר"ם על הקמת המדינה, בצירוף מסמכים
רבים.
32. תביב כנען — בצאת הבריטים
הוצאת גויש, תשי"ח
- סיפוריהם של 29 אישי ציבור יהודיים וערביים על פרשיות הקשורות ביציאת
הבריטים מן הארץ ובהקמת המדינה.
33. ג'ורן מקדונלד — שליחותי בישראל
הוצאת אחיאסף, תשי"ח
- פרקי זכרונות של שגרירה הראשון של אר"ם במדינת ישראל (תורגם מאנגלית).
34. מאיר מרדור — שליחות עלומה
הוצאת מערכות, תשי"ז
- פרקי מבצעים מיוחדים במערכת ההגנה, המ"ד וצה"ל.
35. אהרן מגד — ה'29 בנובמבר
הוצאת מרכז לתרבות וחנך של ההסתדרות הכללית, מדר לבמאות תשי"ח.
- מערכון המתאר את הכרזת המדינה.
36. ריכרט סנט-ג'ון — שלום פשוטו כמשמעו
הוצאת אחיאסף, תש"ט
- תיאור-פורטו של פרשיות שונות מימי הקמת המדינה, מעטו של עתונאי וז'
(תורגם מאנגלית).

48. גוּוֹלִי אֵשׁ — בעריכת ראובן אבינועם
הוצאת משרד הבטחון, כרך א' — תשי"ב. כרך ב', תשי"ח (בכל כרך כ־800 עמודים בשורים כפולים).
49. גֹּשׁ עֲצִיּוֹן בְּמַלְחָמָתוֹ — בעריכת ד' קנזהל ("משגב" ב')
הוצאת המדור הדתי במח' הנוער והחלוץ של ההסתדרות הציונית תשי"ז. מהדורה ב', תשי"ז.
- יִזְמִינִים, מִכְתָּבִי לִזְמַנִּים, סְקִירָה, פּוֹדֵק מִלְחָמָה.
50. זָאב וִילְנָאִי — המערכה לשיחרור ישראל
הוצאת מסדה, מהדורת ד', תשי"ז
תיאור מקיף של מלחמת הקוממיות, לפי האירורים הגיאוגרפיים, בצירוף מפות ותמונות.
51. מֶשֶׁה כְּרֵמֶל — מערכות צפון
מערכות, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"ט
מספר החזית בצפון הארץ מתאר את פרשת הקרבות והמבצעים.
52. זָאב כַּחֵל — סִכְרִים בַּפָּרֶץ
הוצאת המתמיד, תשי"ז
פרקים ממלחמת השיחרור. פרשות הגבורה של גוש עציון, ותיאור הקופת השבי בידן.
53. אֲבֵרָהם לִירוֹן — ירושלים העתיקה במצור ובקרב
הוצאת מערכות, תשי"ח
תיאור מלא של המערכה בעיר העתיקה, מפי אחד הלוחמים.
54. נִתְנַאֵל לֹרֶךְ — קורות מלחמת העצמאות
הוצאת מסדה, תשי"ח
הספר המקיף הראשון, המסכם את מהלכה של מלחמת העצמאות לכל שלביה, עורך בצורה כרונולוגית. בצירוף מפות וציורים רבים.
55. מִלְחָמַת הָעֲצֵמָאוֹת — ראשי פרקים להסברה
הוצאת ענף ההיסטוריה, צה"ל, תשי"ז
תיאור יסודי של מלחמת העצמאות לפי סדר כרונולוגי ובהתאם לאירורים הגיאוֹגְרָפִים בצירוף מפות וטבלאות.
56. מֶשֶׁגֶב — אמוני ישראל במלחמת השיחרור בעריכת נ. בריגורא
בהוצאת המדור הדתי במח' הנוער והחלוץ של ההסתדרות הציונית. תשי"ז.
פרקים על עמיתים הישובים הדתיים במלחמת העצמאות — בקצת בית-שאן הדרום התנב.
57. בְּיִזְמִינִי יוֹסֵף מִכְלִי — עוֹלָמֶם שֶׁל בְּנֵי הָאָרֶץ
הוצאת נימק, תשי"א
מאמרים על בני הארץ שהשתתפו במלחמת העצמאות, על פי דבריהם בכתב.
58. קִרְבּוֹת תְּשׁוּחָה — כ"ג פרשיות קרב במלחמת הקוממיות
הוצאת מערכות, תשי"ז

37. מֶשֶׁה סְמִילֵנסְקִי — פרקים בתולדות היישוב
הוצאת דביר, כרך ז', תשי"ב
תיאור קורות היישוב ערב הקמת המדינה.
38. אֲבֵרָהם פּוֹלָאָק — בקום מדינת ישראל
הוצאת עינות, תשי"ז
תיאור המאורעות שגרמו במישורין להקמת מדינת ישראל על יסוד תעודות ומסמכים.
39. יוֹסֵף קֶלֶר — מְמַנְדֵּס לַמְדִּינָה
הוצאת ראובן מס, תשי"ב
יומן מלחמת השיחרור של עם ישראל למן 29.11.47 ועד 12.5.48.
40. ג'וֹהַן וִידוֹר קִמְחִי — דְּרָכֵי סֶתֶר
הוצאת ג'רוזלם פוסט, תשי"ז
תיאור מלא של תולדות ההעפלה 1938—1948 (הידגב מאנגלית).
41. זָאב שֶׁרֶף — שְׁלוֹשֵׁה יָמִים
הוצאת עם עובד תשי"ח.
תיאור מרתק של שלושת הימים הגורליים בעת הכרזת המדינה, מפי מוכריה הראשון של מדינת ישראל.
42. מֶשֶׁה שֶׁרֶת — בִּשְׁעַר הָאוֹמּוֹת
הוצאת עם עובד, תשי"ח
נאומים של שר החוץ לשעבר בשנות כינונה של המדינה, בצירוף הסכרי לווּאִי.
- (ג) מִלְחַמַת הַקוֹמְמוֹת
43. דוֹד בִּן־גּוֹרִיּוֹן — בְּתֵלֶם יִשְׂרָאֵל
הוצאת מפא"י, תשי"א
נאומיו של ד. בן־גוריון מערב הכרזת המדינה ועד סבת תשי"ט.
44. מֶשֶׁה בְּרֶסֶלְבֶּסְקִי — פְּרָקִים בְּמִלְחַמַת הַשִּׁיחָרוֹר תְּשׁוּחָה — תְּשׁוּחָה
הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"ט.
אחד הספרים הראשונים על מלחמת השיחרור, מתאר פרשיות שונות מן המלחמה לפי אירורים גיאוגרפיים.
45. זָאב וִילְנָאִי — הַמַּעֲרָכָה לְשִׁיחָרוֹר יִשְׂרָאֵל
הוצאת מסדה, תשי"א
תיאור ממצה של מלחמת השיחרור לפי אירורים גיאוגרפיים.
46. בְּהַתְנַדֵּב עִם — פְּרָקִי הַגּוֹת שֶׁל הַנוֹעַר הַדְּתִי בְּעִרְכֵּית מְרִדְכֵי אֵלִיָּאֵב (לְאוֹבֵר)
הוצאת המדור הדתי במח' הנוער והחלוץ של הסוה"ר, תשי"ט
נסיון ראשון לכינוס רשימות ותיאורים על חלקי של החייל הדתי במלחמת העצִמָּה (אול).
47. יְהוֹשֻׁעַ בֶּר יוֹסֵף — בְּכָל מְאוֹדֶם
הוצאת מערכות, תשי"ז
מעשים למופת במלחמת ישראל.

70. ספר האחים — מעוננים של אפרים וצבי גובר
הוצאת הנועת המושבים ומסדה, תשי"א
על חייהם ומוותם של שני אחים גיבורים.
71. נ. עמינוח — בשערי עזה (המערכה על בארות יצחק)
הוצאת הקיבוץ הדתי, תשי"ט
72. נ. עמינוח — כפר דרום, כפר הגבורה
הוצאת ספרית הזכים לחייל, תשי"ח
73. שאול רז — החר הקדוש
הוצ' א. ציוני, תשי"א
74. שאול רז — רון הרים
הוצאת א. ציוני, תשי"ח
- פרקי זכרונות, בפרוזה ובשיר, על כפר עציון, עד יומי האחרון.
- (ד) ק ב צ י מ ס פ ר ו ת י י מ
75. גאולים, גאולה וגואל
הוצאת המחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך והתרבות, תשי"ח
- גאולת ישראל בספרות המקראית (לקט).
76. תג העצמאות — מקורות
הוצאת המחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך והתרבות, תשי"ח
- לקט חז"י, מנהגים ודברי חכמים — לשיחה ולקריאה.
77. תג העצמאות — ספר המועדים כרך ח' בעריכת ד"ר יו"ט לוינסקי
הוצאת דביר, תשי"ז
- פרקי אנדה וספרות על האמונה במשיח, הכמיהה לגאולה העולית והדרכים לקראת עצמאות ישראל, תיאודים ספרותיים על הקמת המדינה, מלחמת השחרור ויום העצמאות.
78. ישראל במערכה, פרקים ממלחמת העצמאות בעריכת אפרים חלמי
הוצאת עמחי, תשי"ג
- מקראת ספרותית, המשקפת את פרשיות הקרב הגבוהה של מלחמת השחרור.
79. ספר הגליל, בעריכת אפרים ומנחם חלמי
הוצאת עמחי, תשי"ז
- פרקי ספרות ושירה המוקדשים בחלקם לתיאור המערכה בגליל.
80. ספר הנגב, בעריכת אפרים ומנחם חלמי
הוצאת עמחי, תשי"ד
- פרקי ספרות ושירה, המוקדשים בחלקם לתיאור המערכה בנגב.
81. ספר ירושלים, בעריכת אפרים ומנחם חלמי
הוצאת עמחי, תשי"ז
- החלק האחרון — "על חומות ירושלים", מתאר את העיר בימי המצור הקרב.

59. יוסף צבי שווארץ — מלחמת השחרור של עם ישראל
הוצאת ר. מס. (מהדורה ו'), תשי"ג
- תיאור ממצה של מלחמת השחרור לפי סדר כרונולוגי.
60. אפרים חלמי — במצור ובקרב
הוצאת גיומן, תשי"ט
- פרקים מבמלחמות ישראל תשי"ה—תשי"ט
- תיאור המערכה ביישובים שינים, ביניהם: טירת צבי, גוש עציון, כפר דרום, ובארות יצחק, וכן פרקים על חיל הים והחיל האוויר.
61. אפרים חלמי — עט ושלח
הוצאת גיומן, תשי"ט
- מסיפורי מלחמת השחרור.
- לקט סיפורי מלחמה מפרי עטם של סופרים צעירים, ביניהם "השבוי" ו"השירה"
של ס. יזהר, שהופיעו גם כספר מיוחד בהוצאת ספרית הפועלים.
62. אפרים חלמי — בקו האש
הוצאת גיומן, תשי"ט
- עמידת יישובים במערכה בשנים תשי"ח—תשי"ט.
63. אפרים חלמי — יישובים באש
הוצאת עמחי, תשי"ח
- תיאור המערכה של יישובים שונים במלחמת הקוממיות.
64. מנחם חלמי, אביעזר גולן, א. כץ — לוחמי החופש בישראל
הוצאת ש. פרידמן, תשי"ז
- תולדות ההגנה, אצ"ל ולח"י וחלקם במאבק לקראת הקמת המדינה ובמלחמת הקוממיות.
65. יעקב אבר'חן — מעבר להרים
הוצאת מוסד הרב קוק, תשי"ח
- ספר שירים, שבהלקם מתוארת המערכה בכפר עציון ופרשת השב"י.
66. שמואל בזק — בעיר דוד ובשבי הלגיון
הוצאת ר. מס, תשי"ט
- פרקי יומן מן חזקרות האחרונים בעיר העתיקה ומחיי השבויים בירדן.
67. בנתיב הפלמ"ח — לזכר דני מס מפקד קבוצת הל"ה
הוצאת ר. מס, תשי"ח
- חלקו הראשון — סיפור על יומי האחרון של דני (פרשת הל"ה) מאת מ. מגד.
- החלק השני — מעוננו של דני מס ו"ל.
68. חברים מספרים על ג'ימי
הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"ג
- עלילותיו של אהרן שמי (ג'ימי) בימי מלחמת השחרור, מסיפוריהם של חבריו לקרב.
69. ל"ה אשר נפלן בהרי חברון, בעריכת אנדה פינקרפלד
הוצאת המחלקה לענני הנוער והחלוצ, ירושלים, תשי"ט
- על ל"ה הצעירים שנפלו בדרכם לעזרת גוש עציון.

91. ילקוט העצמאות — לבתי ספר ולאוכלוסים
הוצאת משרד החינוך והתרבות, תשי"ד
כולל: פרקי ספרות ושירה על הדרך לעצמאות ומלחמת השחרור, וקטעים ממגילת העצמאות ולוח הנוארים מראשית ההתישבות העברית ועד תשי"ז.
92. ליום העצמאות — ילקוט לבתי"ס היסודיים
הוצאת משרד החינוך והתרבות, תשי"ג
כולל: פרקי הלל, תפילה לשלום מדינת ישראל, מסמכים היסטוריים על הדרך לעצמאות, מגילת העצמאות, מבחר חוקי ישראל, פרקים ספרותיים קצרים על מלחמת השחרור.
93. ליום העצמאות — סקס להכרות החג
הוצאת מגילת הסברה במשרד החינוך והתרבות, תשי"ח
מקרא למסיבות ולהגיונות יום העצמאות ביישובי עולים, כולו מגוון, כולל שלוש הצעות למסכת.
94. לקראת יום העצמאות
הוצאת מועצת המורים למען הקה"ל ומשרד החינוך והתרבות, תשי"ב
לקט חומר ספרותי על הקמת המדינה ומשמעות היום.
95. לקראת יום העצמאות — פרק מיוחד בספר: "פרקי הדרך לבית"ס הממלכתי החדש".
קובץ א', בעריכת י. ה. עזיני, הוצאת משרד החינוך והתרבות, תשי"ז
הצעות לארגון חגיגת יום העצמאות ולשיחות מיוחדות בבתי"ס הדתי, בצירוף הצעות לסכס ומפקד, שירים, נושא מעובד לכיתות א—ד ודברי ראש הרבנים לישראל ליום העצמאות.
96. תיקון יום העצמאות
סדר התפילה, תיקוני סעודה ושאר הליכות יום, בתוספת מקורות, ביאורים וליקוטים.
97. תשע שנים — יום העצמאות תשי"ז
הוצאת צה"ל, ענף ההסברה, תשי"ז
ראשי פרקים להסברה, סקירות על התקדמות המדינה.
98. יצחק אבנון — עלילות ישראל
הוצאת א. וליקוביץ, תשי"ז
פרשיות גבורה מסופרות לנוער, כולו מנוקד.
99. מאיר אור — בטרם קרב
(סיפור)
הוצאה, ל' ניסן תשס"ז, ה' אייר תשס"ז
100. חיים אליאב — ילדי העיר העתיקה במצור
הוצאת ניב, תשי"ד

82. שירת מלחמה וגבורה בישראל, בעריכת ר. אבינעם וש. שפאן
הוצאת מערכות, תשי"ח
לקט שירים על נושא הגבורה מתקופות שונות בתולדות ישראל ומימי מלחמת השחרור.
83. ש. שלום — שירי קוממיות ישראל
הוצאת יבנה, תשי"ח
שירי המשורר מימי התלוצות ועד שנת העשור למדינת ישראל.
84. דוד שמעוני — אורו של משיר
הוצאת י. שמעוני, תשי"ג
לקט מיוחד של שירים ופואמות מיצירותיו של המשורר על רעיון תקומת ישראל.
85. תקומה — בעריכת יוסף ליכטנבוים
הוצאת עמחי, תשי"ח
משיירי הארץ וסיפוריה, בצירוף ציונים ביבליוגרפיים, מפרי עטם של 125 משוררים ומספרים על נוף הארץ, ההתישבות העברית מימי העליה השנייה ועד ימינו אלה, מלחמת השחרור ומדינת ישראל.
86. תקומת ישראל — מקורות לחולדות תקומת ישראל בעריכת מ. בר הנא, נ. ולנשטין ונ. פריסקי
הוצאת קריב, תשי"ח
לקט מקורות על הכמיהה לציון בכל הדורות, העליות ותולדות היישוב, המאבק על הבית הלאומי, מלחמת השחרור וארגון המדינה.
87. אגדת זה היום — לכבוד יום העצמאות לישראל נכתבה בידי מרדכי הכהן
הוצאת אורים, תשי"ז
תיאור הקמתה של המדינה בלשון המדרש. התיאור משקף גם את הויכוח על משמעותו הדתית של יום העצמאות.
88. זה היום — ילקוט ליום העצמאות, בעריכת מרדכי אליאב
הוצאת בני עקיבא בארץ-ישראל, תשי"ד
כולל מאמרים, רשימות והגיונות על משמעותו הדתית של יום העצמאות.
נסיך ראשון לעריכת החומר מנקודת-מבט חינוכית, מותאם לפעולה בארגון נוער דתי.
89. חזון ועצמאות — חומר ליום העצמאות
הוצאת הקרן הקימה לישראל, תשי". הוצאה מתוקנת מורחבת בתשי"ב.
כולל: פרקי מקרא ספרותיים על הדרך לעצמאות, מלחמת השחרור וכן שירים והצעות למסכת.
90. יום ישראל — חג העצמאות
הוצאת מועצת המורים למען קה"ל, תשי"ד
ילקוט לבתי-ספר ולנוער, בעריכת י. עזריני.
לקט קטעים ספרותיים וחומר מותאם למסכת ולהצגה.

(ז) על מדינת ישראל

113. שמואל אטינגר — תורת האזרחות
הוצאת קרני, תשי"ח
הספר ערוך בהתאם לדרישות תכנית הלימודים החדשה לבתי"ס ממלכתיים;
מוחאם לגיל ביה"ס היסודי, בסוף כל פרק באות שאלות סיכום.
בנספח: הצהרות-יסוד של מדינת ישראל.
114. שולמית אלזני — אורח ומדינתו
הוצאת מערכות, תשי"ח
יסודות בתורת האזרחות, בהסברה המועדפת בעיקר לנוער.
115. אלכסנדר ביין — עם מגילת העצמאות של מדינת ישראל
הוצאת המחלקה לענייני הנוער והחלוצ, תש"ט
ניתוח תוכנה של מגילת העצמאות.
116. ירחמיאל בן יהודה — המדינה והאזרח
הוצאת יבנה, תשי"ח
פרקים בתורת האזרחות, ערוכים בצורה שיטתית כראשי פרקים למורה ולמדרוך.
117. זרח ורהפטיג — ממשלת ישראל
(מדינות ישראל, מסורותיה ומסדותיה).
מכון להשכלה ציונית, ירושלים, תשי"ב
118. יהושע פרוינדנהיים — השלטון ומדינת ישראל
הוצאת ראובן מס, תשי"ז
מחדרה שניה, מרחבת ומעורבנת, עקרונותיה, מבנה ויסודותיה החוקיים.
119. אשר צירון — הכנסת להלכה ולמעשה
הוצאת אחיאסף, תשי"ד
תיאור מפורט של מבנה הכנסת, הרכבה וסדרי עבודתה.
120. שנתון הממשלה
מדי שנה בשנה מופיע שנתון, הכולל סקירות שנתיות מקיפות על משרדי
הממשלה, על חוקי המדינה, ההתישבות ושטחי פעולה אחרים.
121. יצחק אבנן — הארץ והמדינה
הוצאת יבנה, תשי"ח
פרקים מנוקדים לידיעת הארץ והמדינה, מוחאם לגיל הנוער.
122. אריה זיו — 1948—1958
הוצאת הארץ, תשי"ח
סיכום המאורעות של עשר השנים הראשונות לקיום המדינה בצורת יומן, בלוחי
תמונות רבות.

101. ע. דני — עצמאות ישראל
המסך הספר נחפרסם באותה הוצאה בשם: "ילדי העיר העתיקה בשבי הלגיון".
הוצאת ניב, תשי"ח
102. תולדות מדינת ישראל — ספר לבני הנוערים. כולו מנוקד.
אברהם ויינברג — מעטים מול רבים
הוצאת מערכות, תשי"ז
103. סיפורים והיאורים מימי מלחמת השחרור. כולו מנוקד.
מרדכי יעקובוביץ — לחמים מספרים
הוצאת ניב, תשי"ח
104. פרשיות שונות ממלחמת העצמאות מפי לחמים. מנוקד.
ב. מיכאל — עצמאות ישראל
הוצאת ת. בירן, תשי"ך
אגדות, שירים וסיפורים ממלחמת השחרור.
105. אנדה עמיר — בחייהם
הוצאת עמחי, תשי"ג
כליל דמויות ממלחמת השחרור.
106. מרים פישקין — גיבורינו הקטנים
הוצאת שרברק, תשי"ג
107. סיפורים לנוער על מלחמת השחרור. כולו מנוקד.
נקדימון רוגל — יומן הקרבות של דני
הוצאת ניומן, תשס"ו
108. סיפורים שונים לנוער על מלחמת העצמאות. כולו מנוקד.
מאיר שגב — שנת בראשית לישראל
הוצאת יבנה, תשי"ח
109. תיאור ימי מלחמת השחרור. כולו מנוקד.
אליעזר שמאלי — לילה במשלט
הוצאת יבנה, תשי"ג
110. סיפורים שונים. כולו מנוקד.
מנחם תלמי — כך לחם ישראל
הוצאת ירעאל, תשי"ג
111. פרשיות ממלחמת העצמאות (לנוערים). כולו מנוקד.
מנחם תלמי — הבחורים לא הכיבו
הוצאת ספרסקי, תשי"ג
112. סיפורים לנוער בוגר.
מנחם תלמי — יחי האומץ
הוצאת ספרסקי, תשי"ג
סיפורים לנוער בוגר.

134. עשור לישראל.

סיכומים וסיכומים ראשי פיקים להסברה ליום העצמאות, תשי"ח
הוצאת צה"ל, קצין חינוך לראש ענף הסברה, תשי"ח

135. עשור לעצמאות ישראל

תפיס מיוחד מתוך "מולדת", תשי"ח, שנתון לנוער ולעם בהוצאת קק"ל.
התהוות המדינה, מעמדה והתפתחותה. סקירות קצרות על הישגי המדינה בשטחים
שונים בעשור שנות קיומה.

136. עשור לעצמאות ישראל, בעריכת מ. צ. אפרתי

"בשדה המד" — בטאון ארגון המורים הדתיים בישראל, ניסן אייר תשי"ח
ראשי פרקים למסכת יום העצמאות בבתי"ס ממלכתיים דתיים.

(ט) ספרות נבחרת בלועזית

אנגלית

137. *Acknowledge the Miracle (Yom Haatzmaut)*
Israel Independence Day in the Perspectives of Judaism, presented
by Aryeh Newman
Jewish Agency, Tora Education and Culture Department, Jeru-
salem 1957
138. *Alexander Bein: Israel's Charter of Freedom*
Youth and Hechalutz Department, Jerusalem 1949
139. *D. Ben Gurion: Rebirth and Destiny of Israel*
Philos. Library, New York 1954
140. *Norman Bentwich: Israel*
Ernest Benn, London 1957
141. *Marver Hillel Bernstein: The Politics of Israel*
The first Decade of Statehood
Princeton Univ. Press, 1957
142. *Joseph Dunner: The Republic of Israel*
Its History and its Promise
Whittlesay House, New York 1950
143. *Abba Eban: Voice of Israel*
The Major Addresses throughout Israel's eight Years of
Independence
Horizon Press, New York 1957
144. *Walter Eytan: The First Ten Years*
A diplomatic History of Israel
Weidenfeld and Nicolson, London 1958

ביבליוגרפיה נבחרת ליום העצמאות

123. חזון ארבע הגאולות

מסכת מקרא ואגדה בעשור לעצמאות ישראל.
הוצאת המחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך והתרבות תשי"ח, לקט קטעים
מן המקורות ומדברי גדולי האומה.

124. חוברת העשור — "הד החינוך" כ"ח אדר תשי"ח

כלל מסכת: "חג חדש ויתקדש" מאת לוי קיפניס, "עלי עשור" מאת שלומית
איתן, ומאמר מסכם על "פרקי מלחמת השחרור" מאת גברי פישר.

125. כי בא יום זה

הוצאת המרכז לתרבות ולחינוך של ההסתדרות הכללית, תשי"ח
פרקי קריאה לעשור, לשיחות ולמסיבות.

126. לקראת עשור המדינה

הוצאת המוז' להינוך ותרבות בגולה, תשי"ח
לקט שירים לעם, לנוער ולבתי"ס.

127. יורם מטמור — תצפית מעל גבעה

הוצאת מינהל החסברה, במשרד החינוך והתרבות, תשי"ח
מסכת ליום העצמאות העשירי.

128. אלכסנדר מנור — עשור למבצעי צה"ל

הוצאת צ"צ"ק, תשי"ח
פרקי סקירה על חיל הרגלים, חיל השריון, חיל האויר וחיל הים.
חיאור מבצעים צבאיים שונים, ובסופם חיאור מלחמת סיני.

129. מלך נוי — בראשית ובעשור למדינת ישראל

הוצאת ניומן, תשי"ח
סקירה מקיפה על התפתחות המדינה בעשור שנות קיומה.

130. מאסף ישראל לשנת העשור. בעריכת ברוך צוקרמן ואחרים

הוצאת מאסף ישראל, תשי"ח
סקירות ומאמרים על התפתחות המדינה בעשר שנות קיומה.

131. עלי עשור, בעריכת רבקה אליצור

הוצאת עמחי, תשי"ח
פרקי קריאה ולימוד לכיתות א'—ב' בבתי"ס ממלכתיים דתיים לעשור של מדינת
ישראל.

132. עלי עשור, בעריכת מנחם בקר

הוצאת עמחי, תשי"ח
פרקי קריאה ולימוד לשנת העשור של מדינת ישראל בבתי"ס ממלכתיים
דתיים.

133. עלי עשור — חוברת מיוחדת של "סניג"

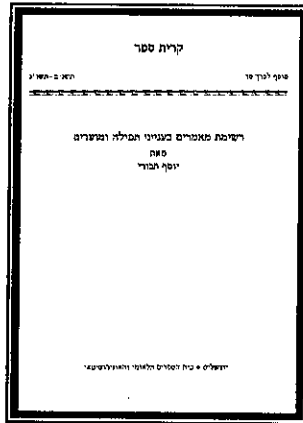
ניסן—אייר תשי"ח (חוב' רבי"ז—רבי"ח)
בין היתר מאמרים של: הרב הרצוג, הרב נסים, הרב מימון, הרב נ. צ. פרידמן
— על עניני מדינת ישראל.

158. *J. G. Macdonald: My Mission in Israel*, by the first United States Ambassador to Israel
Simon and Schuster, New York 1951
  159. *Edgar O. Pullance: The Arab-Israeli War 1948*
Faber and Faber, London 1956
  160. *Meir Or: The Eve of Battle* and other Sketches of an Israeli Border Settlement (Tirath Zvi)
Youth and Hechalutz Department — Religious Section, Jerusalem 1957
  161. *Raphael Patai: Israel Between East and West*
Philadelphia 1953
  162. *Moses Pearlman: The Army of Israel*
Philosophical Library, New York 1950
  163. *Harry Sacher: Israel, The Establishment of a State*
Weidenfeld and Nicolson, London 1952
  164. *Eduwin Samuel: Problems of Government in the State of Israel*
Jerusalem 1956
  165. *Siege in the Hills of Hebron*, edited by Dov Knohl
The Heroic Battle of Gush Etzion
Yoseloff, New York 1958
  166. *Robert St. John: Shalom Means Peace*
Doubleday Press, New York 1949
  167. *Ruben Wallenrod: The Liberation of Modern Israel*
Abelard-Schuman, New York 1957
  168. *L. F. R. Williams: The State of Israel*
Faber and Faber, London 1957
- צ'רמח
169. *Alexander Bein: La Charte de l'Indépendance d'Israël*
Dept. de la Jeunesse et du Hehalouts, Jérusalem 1950
  170. *David Catarina: Israël*
(Petite Planète) Editions du Seuil, Paris 1957
  171. *André Chouraqui: L'Etat d'Israël*
Presses Universitaires de France, Paris 1955
  172. *Teddy Eytan: Neguev, l'héroïque naissance de l'Etat d'Israël*
Ed. de la Baconnière, Neuchâtel 1950

145. *James Thomas Farrell: It has Come to Pass*
Theodor Herzl Press, New York 1958
146. *Flag of Freedom*
An Independence Day Handbook for Teachers and Youth Leaders,
edited by M. Louvish
J.N.F. Festival Series, Jewish National Fund — Head Office, Jerusalem 1955
147. *Moses Zebi Frank (ed.): Sound the Great Trumpet*
The Story of Israel through the eyes of those who built it
Whittier Books, New York 1955
148. *Jorge Granados Garcia: The Birth of Israel*
The Drama as I saw it
A. Kropf, New York 1949
149. *David Horowitz: State on the Making*
A Knopf, New York 1953
150. *Th. Huebner, C. H. Voss: This is Israel*
Yesterday, Today and To-morrow
Philos. Library, New York 1956
151. *William L. Hull: The Fall and Rise of Israel*
Zondervan, Grand Rapids, Mich. 1955
152. *Israel — its Role in Civilisation*: Edited by Moshe Davis
Harper, New York 1956
153. *Israel Independence Day*: Compiled by S. Bloch and S. Grayer, a Selection of Program Material
Youth and Hechalutz Dept., Jewish Agency, New York 1955
154. *Jon and David M. Kimche: The Secret Roads*
The "Illegal" Migration of a People 1938-1948
Secker and Warburg, London 1954
155. *W. Z. Laqueur: Israel*
American Jewish Yearbook Vol. 57, 1956
American Jewish Yearbook " 58, 1957
156. *Hal Lebrman: Israel, The Beginning and Tomorrow*
W. Sloane, New York 1951
157. *Yehuda H. Levin: Jerusalem Embattled*
A Diary of the City Under Siege (March-July 1948)
V. Gollanz, London 1950

185. יוסף אליצקי — *מפוצה למדינה*
הוצאת אחיאסף תשי"ט
- חולדות תקומת ישראל בארצו בשני כרכים. תיאור חולדות היישוב מהצהרת בלפור ואילך, בצירוף תעודות ומסמכים.
186. זאב — *בעינינו ראינו*; פרקי תש"ח
- סיפורים לנוער. הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"ט (מנוקד).
187. עבר הדני — *עצמאות ישראל*
הוצאת גיב (מנוקד) תשי"ח
- חולדות מדינת ישראל, מספורות לבני הנעורים.
188. הרב אלימלך ברישאול — *לדמותה הרוחנית של מדינת ישראל*
בקובץ: "הליכות תרשינא-כ"ח" הוצאת היכל שלמה
189. הרב אלימלך ברישאול — *מערכי לב*
הוצאת א. ציוני תשי"ט
- פרק יט: "אור הגאולה", עמ' 201-208.
190. *Marver H. Bernstein: The Politics of Israel*
The first decade of Statehood. Princeton University Press 1957
191. *Joseph Badi: Religion in Israel Today*
Twayne Publ. New York 1959
192. *Aubrey C. Das: Israel a Young State in Asia*
Universitas Publ. Jerusalem 1958
193. *Abraham M. Heller: Israel's Odyssey*
Straus & Cudahy, New York 1959
194. *Oscar I. Janowsky: Foundations of Israel*
Nostrand Company, New York 1959
195. *The People and the Land, compiled by Y. Haffner*
Maskiruth Olamith of Bnei Akiva. Jerusalem 1958
196. *Robert St. John: David Ben-Gurion*
The Biography of a Remarkable Man, Doubleday, New York 1959
197. *Le Peuple et le Pays: Etude sur l'Etat d'Israël*
Les dix premières années de son existence, Edité par Y. Haffner
Maskiruth Olamith de Bnei Akiva, Israel 1958
198. *Sur le Front d'Israël: par Ben-Porat, M. Catane, D. Jassine*
Comptoir du livre du Keren Hasefer, ("Mailloons") Paris 1957
Récits et documents sur la guerre de Libération
199. *Nación y Tierra*
Publicado por la Secretaria Central de Bnei Akiba, 1959.

173. *Paul Giniewski: Quand Israël Combat*
Librairie Durlacher, Paris 1957
174. *Sur le Front d'Israël*
Récits et Documents sur la Guerre de Libération
Textes traduits par Ben-Porta, M. Catane, D. Jassine, Comptoir du Livre de Keren Hasefer, Paris 1957
175. *Yom Haatzmaout, Prières et Textes*
Depart. de L'Education et de la Culture par la Tora de l'Organisation Sioniste Mondial, Jérusalem 1958
- ספרדית
176. *Alexander Bein: La Declaración de la Independencia del Estado de Israel*
Departamento de la Juventud y del Jalutz, Jerusalem 1949
177. *Amos Eylon: Jerusalem no cayó (Abril-Junio 1948)*
Departamento de la Juventud y del Jalutz, Jerusalem 1950
178. *Jorge Granados García: Así nació Israel*
Biblioteca Oriente, Buenos Aires 1949
179. *La Haapala*
Compilación de notas y documentas de la Inmigración "Illegal" a Eretz Israel 1933-1948
Departamento de la Juventud y del Jalutz, Jerusalem 1953
180. *Moshé Perlman: La Batalla de Israel*
Editorial Israel 1950
181. *Yom Haatzmaut, Oraciones y Lecturas*
Departamento de Educación y de Cultura de la Tora de le Organización Sionista Mundial, Jerusalem 1958
- הערה: הרשימה נערכה בשנת תשי"ט
- מילים
182. הרב נתן צבי פרידמן — *לשאלת דין הלל ביום העצמאות*
החזרה המדינית, כרך ט', תשי"ח-תשי"ט.
183. חולדות מלחמת הקוממיות — סיפור המערכה
הוצאת מערכות תשי"ט
- הוכן על ידי ענף ההיסטוריה במטה הכללי, עם הקדמה של ד. בן-גוריון.
184. אבא אבן — *דבר אל העמים*
הוצאת עם עובד תשי"ט (מחורגם מאנגלית)
- אוסף נאומים של המחבר בפני מוסדות האו"ם ובמקומות אחרים. בעשר שנות פעולתו כנציג ישראל באו"ם ושגריר בארה"ב.

ג. יום העצמאות

- 34.59 אושפיזאי, מנחם יהודה הלוי, "ההלל וברכתו ביום העצמאות", אר"מ, לו (תשמ"ח), עמ' 241–247.
- 34.60 אליאב, מרדכי, "ביבליוגרפיה נבחרת ליום העצמאות", מעינות, ז (תש"ך), עמ' 379–396.
- 34.61 אלינר, א', "קריאה בתורה והפטרה ביום העצמאות", שנה בשנה, תשכ"ה עמ' 93–96 >נדפס שנית בתוך: נ' רקובר, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשמ"ה, עמ' שז–שט <.
- 34.62 אריאל, יעקב, "יום העצמאות שחל בשבת או בע"ש", תחומין, ח (תשמ"ז), עמ' 59–66.
- 34.63 בוראק, א"ד, "הלל והודאה ביום העצמאות", אר"מ, א/ב (אייר תשי"ד), עמ' 17–19.
- 34.64 גורדון, יעקב דוב, "מפעלות אלקים", אר"מ, ד/ב [יד] (ניסן תשי"ז), עמ' 41–44 >דברי אגדה לפסח וליום העצמאות <.
- 34.65 גורן, ש', "הלל ביום העצמאות", אר"מ, ב/ג–ד [ז–ח] (אלול תשט"ו), עמ' 27–31 >= "הנ"ל, תורת המועדים, ירושלים תשכ"ד, עמ' 576–583; נדפס שנית בתוך: נ' רקובר, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשמ"ה, עמ' קמ–קמז <.
- 34.66 גורן, ש', "יום העצמאות לאור ההלכה", סיני, לט (תשט"ז), עמ' פא–קד >= "הנ"ל, תורת המועדים, תל אביב תשכ"ד, עמ' 568–597 (בשינויים); סעיפי המאמר נדפסו שנית בתוך: נ' רקובר, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשמ"ה, עמ' שטט–שס <.
- 34.67 גורן, ש', "קריאת ההלל כליל חג העצמאות", הצפה, ד אייר תשל"ה, עמ' 3 >= "הנ"ל, תורת השבת והמועד, ירושלים תשמ"ב, עמ' 419–431; נדפס שנית בתוך: נ' רקובר, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשמ"ה, עמ' שטט–שס <.
- 34.68 גורן, ש', "יום העצמאות ויום ירושלים שחלים להיות בשבת", תורת השבת והמועד, ירושלים תשמ"ב, עמ' 432–446 >נדפס תחילה בשנה בשנה, תשל"ב. מהדורה שונה נדפסה אצל נ' רקובר, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשמ"ה, עמ' 432–446 <.
- 34.69 גורן, ש', "חתימת ברכת השכיבו בימי העצמאות וירושלים", תחומין, ט (תשמ"ח), עמ' 301–304.
- 34.70 גלזר, עקיבא, "חגיגת יום העצמאות במדינה ובגולה", הדרום, מה (תשל"ח), עמ' 18–25.
- 34.71 יוסף, ע', "ברכות הלל ושהחיינו ביום העצמאות", תושב"ע, יד (תשל"ד), עמ' 257–268.
- 34.72 לשם, ז', "הלל – ביום העצמאות", שבת ומועדי ישראל, א, עמ' 465–466.
- 34.73 מיימן, י"ל הכהן, "בדבר חג יום העצמאות", אר"מ, א/ב (אייר תשי"ד), עמ' 14–16.
- 34.74 נסים, י', "תשובה בדבר נישואין ביום העצמאות", אר"מ, ו/א [כא] (טבת תשי"ט), עמ' 3–8.
- 34.75 נסים, י', "עריכת נישואים וחספורת ביום העצמאות", סיני, מג (תשי"ח), עמ' טז–כא >נדפס שנית בתוך: נ' רקובר, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשמ"ה, עמ' שלר–שמ <.
- 34.76 "סדר התפלות ביום העצמאות", אר"מ, א/ב (אייר תשי"ד), [בשער הפנימי].
- 34.77 סליי, מנחם, "יום העצמאות כהמשך לפורים הקהילות (עפ"י ספרות השו"ת)", ארשת, ד (תשמ"ד), עמ' 31–34.
- 34.78 קוק, ש"ח, "שהחיינו" בחג העצמאות, עיונים ומחקרים, כך ב', ירושלים תשכ"ג, עמ' 13–16 >נדפס שנית בתוך: נ' רקובר, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשמ"ה, עמ' רסז–רסט <.
- 34.79 ראטה, ג', "ברכות ההלל ושהחיינו ביום העצמאות", אר"מ, ג/ב [י] (ניסן תשט"ז), עמ' 9–12.
- 34.80 רבינוביץ, נ"א, "יום העצמאות באספקלריה האגדה וההלכה", אר"מ, כז (תשל"ט), עמ' 207–212.
- 34.81 שטרן, ש"ט, "יום העצמאות כחג דתי", אר"מ, א/ב (אייר תשי"ד), עמ' 20–21 >נדפס שנית בתוך: נ' רקובר, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשמ"ה, עמ' קכ–קכב <.
- 34.82 Artom, Emanuel, "Problemi halakhici in Relazione con Yom Ha-'Azmauth", ASE, [6] (1969–1972), pp. 53–56.
- 34.83 Don-Yehiya, Eliezer, "Festivals and political culture; Independence-Day Celebrations", Jerusalem Quarterly, 45 (1988), pp. 61–84.
- 34.84 "Reciting the Hallel on Yom Haatzmaut", JHCS, 7 (1984), pp. 5–24 < Ralph Pelcovitz, "The case for"; Solomon Ryback, "The case against" >.

